

INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 327 (4) „20” : 061.1UE(043.2)

BENIUC LILIANA

**ACȚIUNEA DE POLITICĂ EXTERNĂ A UNIUNII EUROPENE:
DIMENSIUNEA INSTITUȚIONALĂ ȘI MECANISME DE REALIZARE**

**Specialitatea 562.01 – Teoria și metodologia relațiilor internaționale
și a diplomației**

Teză de doctor în științe politice

Conducător științific:

**Victor JUC,
doctor habilitat în
științe politice,
profesor universitar**

Autorul:

CHIȘINĂU, 2019

© Beniuc Liliana, 2019

CUPRINS

ADNOTARE (în română, rusă și engleză)	4
LISTA ABREVIERILOR	7
INTRODUCERE	8
1. ABORDĂRI ISTORIOGRAFICE, CONCEPTUALE ȘI TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND ACȚIUNEA DE POLITICĂ EXTERNĂ A UNIUNII EUROPENE	16
1.1 Gradul de cercetare științifică a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene	16
1.2 Fundamente conceptuale și repere teoretico-metodologice de investigație a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene.....	40
1.3 Concluzii la capitolul 1	61
2. CADRUL INSTITUȚIONAL DE ADOPTARE ȘI REALIZARE A DECIZIILOR DE POLITICĂ EXTERNĂ A UNIUNII EUROPENE	63
2.1 Evoluția competențelor instituțiilor Uniunii Europene în domeniul politicii externe	63
2.2 Mecanismul de realizare a deciziilor de politică externă de către Uniunea Europeană	84
2.3 Concluzii la capitolului 2	104
3. IMPACTUL ACȚIUNII DE POLITICĂ EXTERNĂ A UNIUNII EUROPENE ȘI STATELOR MEMBRE ASUPRA VECINĂTĂȚII ESTICE	106
3.1 General și particular în realizarea deciziilor de politică externă între Uniunea Europeană și statele membre	106
3.2 Cooperarea Uniunii Europene cu Republica Moldova în contextul politicii europene de vecinătate	126
3.3 Concluzii la capitolul 3.....	150
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	153
BIBLIOGRAFIE	156
ANEXE	172
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	177
CV-ul AUTORULUI	178

ADNOTARE

Beniuc Liliana. Acțiunea de politică externă a Uniunii Europene: dimensiunea instituțională și mecanisme de realizare. Teză de doctor în științe politice. Chișinău, 2019

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 275 de titluri, 5 anexe, 155 pagini de text de bază. Rezultatele tezei au fost publicate într-o monografie și 18 articole științifice.

Cuvinte-cheie: acțiune externă, sistem european de acțiune externă, acțiune de politică externă a Uniunii Europene, sistem de politică externă a Uniunii Europene, politica externă și de securitate comună, reziliență în politica europeană de vecinătate, „actor atipic” al relațiilor internaționale, diplomatie a Uniunii Europene, coerență, convergență.

Domeniul de studiu: științe politice,

Scopul și obiectivele lucrării: scopul propus rezidă în efectuarea unei cercetări conceptual-teoretice a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene în vederea identificării cadrului instituțional și determinării mecanismului de realizare a deciziilor de politică externă europeană. *Obiective* trasate: a investiga științific acțiunea de politică externă a Uniunii Europene; a analiza abordările istoriografice, fundamentele conceptuale și reperele teoretico-metodologice a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene; a cerceta evoluția competențelor de politică externă a instituțiilor Uniunii Europene; a determina mecanismul de adoptare și realizare a deciziilor de politică externă în Uniunea Europeană; a stabili „generalul” și „particularul” în realizarea deciziilor de politică externă între Uniunea Europeană și statele membre; a studia dinamica evoluției cooperării Uniunii Europene cu Republica Moldova în contextul politicii europene de vecinătate.

Problema științifică importantă soluționată în domeniul științelor politice constă în determinarea Uniunii Europene drept actor atipic al relațiilor internaționale, fapt ce impune aplicarea unor metode alternative de cercetare, pentru a înțelege legăturile structurale dintre „interiorul” și „exteriorul” Uniunii – instituțiile, resursele și contextul politic extern. Determinarea și conceptualizarea acțiunii de politică externă a Uniunii Europene a permis evidențierea limitelor de competență a instituțiilor europene și a statelor membre în cadrul politicii externe comune.

Noutatea și originalitatea științifică rezidă în introducerea în știința și practica națională a conceptului de „acțiune de politică externă a Uniunii Europene”; determinarea formelor de exercitare a politicii externe comune; stabilirea cadrului „general” și „particular” de realizare a acțiunii de politică externă între Uniunea Europeană și statele membre.

Semnificația teoretică constă în cercetarea acțiunii de politică externă a Uniunii Europene, prin aplicarea principiilor de inter- și pluridisciplinaritate; determinarea cadrului conceptual-metodologic de cercetare a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene, racordat la realitățile în schimbare și tendințele postneoclasice de dezvoltare a științei; evidențierea premiselor încheierii Acordului de Asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova, importanței implementării lui pentru Moldova.

Valoarea aplicativă a lucrării rezidă în elaborarea unui studiu cu valențe fezabile, care asigură mediul universitar-academic din Republica Moldova cu material științific relevant privind specificul, rolul și importanța Uniunii Europene în relațiile internaționale; completează aparatul categorial al științei politice cu noi sintagme.

Implementarea rezultatelor științifice este reflectată în curriculum-urile cursurilor universitare „Instituții și procese politice europene” și „Politica externă, de securitate și apărare a Uniunii Europene” predate la Institutul de Relații Internaționale din Moldova; în programele de pregătire și perfecționare a cadrelor în domeniul relațiilor internaționale și serviciului vamal; în realizarea unor proiecte Jean Monnet în calitate de executant.

АННОТАЦИЯ

Бенюк Лилиана. Внешнеполитическое действие Европейского Союза: институциональное измерение и механизмы осуществления. Диссертация на соискание научной степени доктора политических наук. Кишинэу, 2019.

Структура диссертации: работа состоит из введения, трех глав, общих выводов и рекомендаций, библиографии из 275 источников, 5 приложений, 155 страниц основного текста. Полученные результаты были опубликованы в одной монографии и 18 научных статьях.

Ключевые слова: внешнее действие; европейская система внешних действий; внешнеполитическое действие Европейского Союза; внешнеполитическая система Европейского Союза; общая внешняя политика и политика безопасности; «устойчивость» в европейской политике добрососедства; «атипичный актор» международных отношений; дипломатия Европейского Союза, согласованность, конвергенция.

Область исследования: политические науки

Цель и задачи работы: цель диссертации состоит в проведение теоретического и концептуального исследования внешнеполитических действий Европейского Союза для выявления институциональных рамок и определения механизма реализации европейских внешнеполитических решений. Для достижения поставленной цели, были сформулированы следующие задачи: провести научное исследование внешнеполитических действий Европейского Союза; проанализировать историографические подходы, концептуальные и теоретико-методологические основы внешнеполитической деятельности Европейского Союза; исследовать эволюцию внешнеполитических компетенций институтов Европейского Союза; определить механизм принятия и реализации внешнеполитических решений в Европейском Союзе; установить «общее» и «частное» при реализации внешнеполитических решений между Европейским союзом и государствами-членами; изучить динамику сотрудничества Европейского Союза с Республикой Молдова в контексте Европейской политики соседства.

Важная научная проблема разрешаемая в работе выражается в обосновании «атипичности» Европейского Союза, как актора международных отношений, используя для этого альтернативные методы исследования, позволяющие более глубокое понимание внутренних и внешних структурных связей Европейского Союза. Определение и концептуализация внешнеполитических действий Европейского Союза выявили пределы компетенции европейских институтов и государств-членов в рамках общей внешней политики.

Научная новизна и оригинальность исследования состоит во введение в отечественную науку и практику понятия «внешнеполитическое действие Европейского Союза»; определение форм осуществления единой внешней политики; установление «общих» и «частных» рамок реализации внешнеполитических действий между Европейским Союзом и государствами-членами.

Теоретическое значение работы заключается в исследовании внешнеполитического действия ЕС на основе меж- и мультидисциплинарного подхода; определение концептуально-методологических основ исследования внешнеполитических действий Европейского Союза, связанных с меняющимися реалиями и постнеоклассическими тенденциями развития науки; выявления предпосылок заключения Соглашения об ассоциации между Европейским Союзом и Республикой Молдова, важность его реализации для Молдовы.

Практическая значимость исследования состоит в обеспечение академической среды Республики Молдовы соответствующими научными разработками о специфике, роли и важности Европейского союза в международных отношениях; в дополнение категориального аппарата политической науки новыми определениями.

Внедрение научных результатов отражено в учебных программах университетских курсов "Европейские политические институты и процессы" и "Внешняя политика, безопасность и оборона ЕС", преподаваемых в Институте международных отношений в Молдове; в программах подготовки и повышения квалификации кадров в области международных отношений и таможенного дела; в реализации проектов Жана Монне в качестве исполнителя.

ANNOTATION

Liliana Beniuc. European Union's Foreign Policy Action: Institutional Dimension and Implementation Mechanisms. PhD thesis on political science. Chisinau, 2019.

Thesis structure: introduction, three chapters, conclusions and recommendations, bibliography of 275 titles, 5 annexes, 155 pages of main text. The results of the research have been published in a monograph and 18 scientific papers.

Keywords: external action; European External Action System; European Union foreign policy action; the European Union's foreign policy system; the common foreign and security policy; resilience in the European Neighborhood Policy; "Atypical actor" of international relations; European Union diplomacy; coherence; convergence.

Field of research: political science, theory and methodology of international relations and diplomacy.

The purpose and objectives of the paper: the *purpose* is to make a theoretical and conceptual research of the European Union's foreign policy action, a political analysis of the institutional framework and the mechanism for making European foreign policy decisions. In order to achieve this purpose, the following *objectives* have been formulated: to investigate scientifically the European Union's foreign policy action; to analyze the historiographical approaches, the conceptual and theoretical-methodological fundamentals of the European Union's foreign policy action; to explore the evolution of the foreign policy competences of the institutions of the European Union; to determine the mechanism for the adoption and implementation of foreign policy decisions in the European Union; to establish "the general" and "the individual" in the implementation of foreign policy decisions between the European Union and the Member States; to study the dynamics of the European Union's cooperation with the Republic of Moldova in the context of the European Neighborhood Policy.

The important scientific problem solved in the field of political science is to establish that the European Union is an atypical actor of international relations, which leads to the application of alternative research methods to understand the structural links between the "inside" and the "outside" - Institutions, resources and political context. Determining and conceptualizing the European Union's foreign policy action has highlighted the limits of competence of the European institutions and the Member States in the framework of the Common Foreign Policy.

Scientific novelty lies in the launch in the scientific circuit of the concept of „European Union foreign policy action”; in order to determine the forms of exercising the common foreign policy; in establishing the „general” and „particular” framework for achieving the external policy action between the European Union and the Member States.

The theoretical significance of the thesis consists in researching the European Union's foreign policy action, applying the principles of inter- and multidisciplinary; determining the conceptual-methodological framework of research of the European Union's foreign policy action, linked to the changing realities and post-neoclassical trends in the development of science; highlighting the prerequisites for the conclusion of the Association Agreement between the European Union and the Republic of Moldova.

The applied value of the paper consists in the elaboration of a study with feasible valences that ensures the university-academic environment of the Republic of Moldova with relevant scientific material regarding the specificity, role and importance of the European Union in the international relations; completes the categorical apparatus of political science with new syntagms.

Implementation of scientific results is reflected in the curricula of the university courses "European political institutions and processes" and "Foreign policy, security and defense of the European Union", taught at the Institute of International Relations in Moldova; in programs for the training and improvement of cadres in the field of international relations and customs service; in the realization of Jean Monnet projects as executor.

LISTA ABREVIERILOR

COREPER - Comitetul Reprezentanților Permanenți;
CSI – Comunitatea Statelor Independente;
DG – Direcție Generală;
DCFTA – (engl.) Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător;
EU – European Union (abrevierea englezească a Uniunii Europene)
G 20 - Grupul celor douăzeci de miniștri ai finanțelor și ai guvernatorilor băncilor centrale (Argentina, Australia, Brazilia, Canada, China, Uniunea Europeană, Franța, Germania, India, Indonezia, Italia, Japonia, Mexic, Rusia, Arabia Saudită, Africa de Sud, Coreea de Sud, Turcia, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Statele Unite ale Americii);
CSCE – Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa;
CSI – Comunitatea Statelor Independente;
G 7 - Canada, Franța, Germania, Italia, Japonia, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, Statele Unite ale Americii;
G 8 – Canada, Franța, Germania, Italia, Japonia, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană (2014);
FMI – Fondul Monetar Internațional;
EUBAM - Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina;
ECU – acronim al sintagmei din engleză European Currency Unit
IPRE – Institutul pentru Politici și Reforme Europene;
IPAP – Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova-NATO;
IMM - întreprinderi mici și mijlocii;
MAE – Ministerul Afacerilor Externe;
MAE IE – Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene;
NATO - Organizația Tratatului Atlanticului de Nord;
ONU – Organizația Națiunilor Unite;
OMC – Organizația Mondială a Comerțului;
OSCE – Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa;
PSAC – Politica Europeană de Securitate și Apărare;
PESC - Politica Externă și de Securitate Comună;
PEV – Politica Europeană de Vecinătate;
PHARE - un instrument de pre-aderare, oferit de Uniunea Europeană țărilor candidate din Europa Centrală și de Est
PIB – Produs Intern Brut;
RFG – Republica Federală Germania;
RM – Republica Moldova;
SEAE - Serviciul European de Acțiune Externă;
SUA – Statele Unite ale Americii;
TACIS – programul Comisiei Europene de Asistență Tehnică pentru CSI și Georgia;
TCE – Tratatul privind instituirea Comunității Economice Europene;
TFUE – Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene;
TUE – Tratatul privind Uniunea Europeană;
UE- Uniunea Europeană;
URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste;

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. Abordarea acțiunii de politică externă a Uniunii Europene este determinată de natura contestabilă a identității, calității, rolului și statutului Uniunii în calitate de actor internațional. Această dificultate de abordare se manifestă prin prezența multiplelor surse, care propun diverse categorii de analiză a politicii externe a Uniunii Europene. Dat fiind faptul că în Republica Moldova deocamdată atestăm un număr redus de studii consacrate politicii externe europene, considerăm absolut necesar de a efectua o cercetare care să conjuge atât rezultatele investigațiilor străine, cât și celor autohtone.

Tendința Uniunii Europene de a deveni actor internațional determină aplicarea unui spectru larg de mijloace, pentru a se afirma eficient pe arena internațională. Pentru a fi considerată drept actor internațional, Uniunea Europeană trebuie să dispună de capacitatea de a influența relațiile internaționale, în conformitate cu aspirațiile și viziunile sale asupra lumii. În același timp, crizele din interiorul, dar și din exteriorul frontierelor sale, Brexit-ul și necesitatea resetării instituționale, determină oportunitatea de a efectua investigația științifică în scopul elaborării și fundamentării concepțiilor și viziunilor vizînd posibilitățile edificării uniunii politice, construcție care gîndește strategic, împărtășește o opțiune comună și acționează unit. Precizarea obiectivelor, combinată cu restructurarea instituțională a acțiunii externe și crearea unor noi capacități operaționale de politică externă, poate conduce la o nouă estimare a activității externe a Uniunii Europene.

Baza acțiunii de politică externă a Uniunii Europene ține de realizarea autonomiei strategice, necesară pentru a putea promova interesele, principiile și valorile comune. Uniunea Europeană optează pentru un sistem internațional bazat pe norme și multilateralism, inclusiv depune eforturi sustenabile pentru a consolida parteneriatele, dezvolta relații cu noi actori, explora noi formate și aranjamente, investi în noi modele de ordine regională și cooperare transfrontraliară. În vederea asigurării propriei vizibilități pe arena internațională și consolidării pozițiilor statelor membre față de problemele internaționale, Uniunea Europeană a instituționalizat funcția de Înalt Reprezentant pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate și a creat Serviciul European de Acțiune Externe. Considerăm imperios necesar, în acest context, de a studia premisele lansării instituțiilor europene de politică externă și competențele lor, pentru a evalua nivelul de implicare a Uniunii Europene în problemele internaționale.

Credibilitatea Uniunii Europene depinde de unitatea statelor membre, de puterea durabilă de atracție, eficacitatea și coerența politicilor europene comune. Niciunul dintre statele membre nu dispune de capacități și resurse suficiente, pentru a putea răspunde la noile provocări de pe arena mondială, precum terorismul, amenințările hibride, schimbările climatice, volatilitatea economică și insecuritatea energetică. Prin urmare, există oportunitatea de a supune analizei perspectivele și problemele de realizare a integrării politicii europene externe, într-un context larg statele

membre ale Uniunii Europene și instituțiile comunitare, statele membre și statele necomunitare, instituțiile Uniunii Europene și statele extracomunitare, dimensiunea internă și coordonata externă a politicilor europene.

Relațiile dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova se realizează în contextul politicii europene de vecinătate, în cadrul căreia Uniunea a instituționalizat Parteneriatul Estic și susține diferite căi către reziliență, precum cazurile de fragilitate guvernamentală, economică, societală și în materie de climă/energie. Reziliența statelor constituie o prioritate strategică a Uniunii Europene în vecinătate. Dat fiind că, conceptul „reziliență” este unul relativ nou pentru mediul universitar-academic din Republica Moldova, considerăm indispensabil de a-l analiza și dezvolta, populariza și demonstra eficiența lui.

Uniunea Europeană aplică diverse abordări ale conflictelor (cuprinzătoare, în mai multe faze, pe mai multe niveluri, multilaterală), din aceste raționamente vom evidenția necesitatea de a evalua implicarea Uniunii în procesul de reglementare a conflictului din raioanele de Est ale Republicii Moldova. Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană reglementează toate domeniile de cooperare bilaterală, în cadrul cărora Republica Moldova și-a asumat anumite angajamente. În vederea evaluării nivelului de realizarea a planurilor naționale privind realizarea Acordului de Asociere de către Republica Moldova, este oportun de a cerceta atât raporturile oficiale, elaborate de către structurile statale de resort, cât și ale instituțiilor din sectorul asociativ, pentru a forma o viziune critică și echidistantă, pentru o mai bună cunoaștere, înțelegere și explicare a proceselor expuse cercetării științifice.

Relevanța științifică a investigațiilor este amplificată de abordarea conceptului „acțiune de politică externă a Uniunii Europene” și de identificarea raportului de „general” și particular” în realizarea acțiunii de politică externă a Uniunii Europene. Până la moment au fost realizate puține investigații științifice, care să clarifice acțiunea de politică externă a Uniunii Europene, ca parte componentă a acțiunii externe a Uniunii. Investigațiile științifice ale politicii externe a Uniunii Europene permit a supune analizei instituțiile europene, resursele și mijloacele de realizare a acțiunii externe, inclusiv a evalua impactul lor asupra afirmării Uniunii ca subiect al relațiilor internaționale. Semnificația științifico-practică a investigațiilor științifice este determinată de actualitatea concluziilor și recomandărilor fezabile, pentru a putea completa tezaurul științific al studiilor dedicate Uniunii Europene, avînd ca bază rezultatele cercetărilor efectuate atât în statele membre ale spațiului european, cât și al Republicii Moldova și Federația Rusă.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor supuse investigațiilor. Analiza studiilor și lucrărilor științifice de specialitate demonstrează că cercetătorii de peste hotare și cei din Republica Moldova au acumulat un valoros potențial de idei și abordări privind funcționarea Uniunii Europene, care tangențial s-au referit și la unele aspecte privind

problematica politicii externe europene, fără a descrie în plan integral dimensiunea instituțională și mecanismul de realizare a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene în perioada post-Tratatului de la Lisabona. În continuare vom face o succintă retrospectivă a celor mai importante elaborări științifice consacrate temei investigate, luând ca bază criteriile apartenenței național-statale ale protagoniștilor și tematica elucidată în lucrări .

În lista autorilor occidentali, care au supus analizei calitatea de actor și au conceptualizat rolul internațional al Uniunii Europene, se includ Ch. Bretherton și J. Vogler [176], Ch. Hill [190] și A. Moravcsik [203, 204, 205]. Din cauza că politica externă europeană este una „bicefală”, fiind constituită din politica externă comună a Uniunii Europene și politica externă a statelor membre, aceasta determină partajarea cercetărilor de politică externă a Uniunii Europene în două categorii: *prima*, reflectă, în general, politica externă comună a Uniunii Europene, printre aceștia îi menționăm pe F. Petiteville [256] și J.Koëchlin [243]; cea de-a doua, analizează politica externă a statelor mici, în special ne vom referi la B. Tonra [220, 263] și F. Charillon [231].

Școala științifică rusă privind politica externă europeană evidențiază aspectele metodologice de cercetare a politicii externe europene, a rolului global al Uniunii Europene și a dimensiunii estice a politicii externe a Uniunii, printre autorii de vază se înscriu I. Bolgova [121], T. Zonova [136, 137, 138] și M. Strezhneva [169, 170, 214].

Pentru investigația științifică realizată se impun ca relevante elaborările efectuate de către specialiștii în materie din România, printre aceștia pot fi evidențiați I. M. Anghel, Gr. Silași, A. D. Crăciunescu [11], C. Moștoflei și V. Popa [82], M.V. Antonescu [13], care analizează diplomația Uniunii Europene, rolul Uniunii în asigurarea securității globale și politica externă și de securitate comună prin prisma Tratatului de la Lisabona.

În Republica Moldova problematica Uniunii Europene este abordată de către cercetători pe mai multe dimensiuni: a) relațiile dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova în contextul transformărilor structurale ale sistemului postrăzboi rece - cei mai relevanți autori sunt V. Juc [63, 64, 65, 66, 67, 68], C. Dodu-Savca [237], V. Saca și S. Cebotari [97], M. Sprînceană și C. Morari [98], N. Afanas [7, 8]; b) evoluția instituțională a Uniunii Europene – a fost cercetată de către M. Diacon, V. Juc și V. Constantinov [46], V. Beniuc [117, 118, 119], V. Cucerescu [42, 43], C. Ceban [31] și N. Chirtoacă [35]; c) Parteneriatul Estic și perspectiva integrării europene a Republicii Moldova – publicații științifice consacrate acestei tematicе au realizat C. Solomon [167], V. Sacovici [160], C. Ejova și A.Ejov [133], A.Colațchi [143, 144]; d) dilemele proceselor integraționiste ale Republicii Moldova, fie Uniunea Europeană, fie Uniunea Eurasiatică – au fost abordate de către V. Beniuc, L. Roșca, N. Afanas [24], V. Țurcan și V. Moșneaga [173].

Problemele principale de cercetare înaintate cu titlu de ipoteze sunt:

- acțiunea de politică externă a Uniunii Europene are un caracter instituțional și reflectă ansamblul de politici externe produse în cadrul guvernantei europene, la care participă instituțiile europene, statele membre ale Uniunii și actorii neguvernamentali din spațiul european;
- determinarea competențelor Uniunii Europene, ale instituțiilor sale de caracter supranațional și de factură interguvernamentală în domeniul politicii externe este în măsură să contribuie la identificarea modului de afirmare a identității europene pe arena internațională;
- politica externă între Uniunea Europeană și statele membre se exercită în cadrul unui mecanism interguvernamental de interacțiune, care permite fiecărui actor să promoveze și să realizeze în mod autonom activitatea diplomatică, conform cadrului normativ în vigoare al Uniunii Europene;
- Acordul de Asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova imprimă relațiilor politico-juridice dintre cele două părți un cadru calitativ nou, ale cărui obiective constau în promovarea asocierii politice și integrării economice, prin sporirea participării Republicii Moldova la politicile, programele și agențiile Uniunii Europene.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul trasat rezidă în cercetarea conceptual-teoretică a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene în vederea identificării cadrului instituțional și determinării mecanismului de realizare a politicii externe a Uniunii Europene.

Pentru atingerea scopului urmărit, au fost stabilite următoarele *obiective*:

- a investiga în plan științific acțiunea de politică externă a Uniunii Europene, ca formă de identificare a calității de actor al relațiilor internaționale;
- a supune analizei abordările istoriografice, fundamentele conceptuale și reperele teoretico-metodologice de investigație a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene;
- a cerceta evoluția competențelor instituțiilor Uniunii Europene în domeniul politicii externe;
- a determina mecanismul de adoptare și de realizare a deciziilor de politică externă în cadrul Uniunii Europene;
- a stabili „generalul” și „particularul” în realizarea deciziilor de politică externă între Uniunea Europeană și statele membre;
- a identifica dinamica evoluției cooperării Uniunii Europene cu Republica Moldova, accentul fiind pus pe implementarea Acordului de Asociere.

Suportul teoretico-metodologic. Cercetarea relațiilor internaționale, în general, și a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene, în special, necesită o abordare interdisciplinară, care se bazează pe teoria relațiilor internaționale, științele politice, sociologia relațiilor internaționale, dreptul Uniunii Europene, făcându-se uz de un sistem diferențiat de instrumente. Pentru a identifica formele de acțiune de politică externă a Uniunii Europene au fost folosite instrumente și repere

metodologice proprii diferitor curente ale teoriei relațiilor internaționale: teoria statocentrică, teoria sistemică, teoria normativă, teoria organizației moderne. Dintre *metodele general-științifice*, au fost aplicate: *metoda descriptivă*, pentru a trece în revistă evenimentele care au determinat evoluția competențelor de politică externă ale Comunității Europene/Uniunii Europene; *metoda structural-funcțională*, pentru a examina competențele și atribuțiile instituțiilor Uniunii Europene în sectorul politicii externe; *metoda comparativă*, pentru a identifica repetabilitatea și specificitatea ineditului în realizarea acțiunii de politică externă europeană; *metoda instituțională*, pentru a analiza în complex procesele de constituire a Uniunii Europene și a instituțiilor de resort; *metoda istoriografică*, pentru a prezenta nivelul elaborării științifice a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene; *metoda prospectivă*, pentru a elabora unele ipoteze care vizează eventualele evoluții ale Uniunii Europene ca un actor internațional. *Metodele particular-științifice*, aplicate în procesul de cercetare științifică a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene, au inclus: *analiza conținutului documentelor* (tratatele și acordurile europene); *studiul de caz*, a asigurat cercetarea evoluției relațiilor Uniunii Europene cu Republica Moldova; *analiza normativ-ipotetică*, a permis studierea perspectivelor de afirmare a calității de actor internațional al Uniunii Europene. În vederea analizei premiselor integrării europene în domeniul politicii externe a fost folosit pe larg *principiul historicismului*. Pentru a formula concluzii științifice deduse, ne-am bazat pe *principiul obiectivității*, care exclude ideologia și orice altă abordare subiectivă, în procesul de interpretare a tratatelor și acordurilor europene. În cadrul cercetării a fost aplicată *abordarea dialectică*, care prevede studierea fenomenului în dezvoltare, la etapele de formare și de modificare ulterioară, dincolo de cadrul cronologic al studiului realizat.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute se exprimă prin efectuarea unei cercetări științifice complexe, interdisciplinare și pluridisciplinare a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene, care reflectă dimensiunea instituțională și mecanismul ei de realizare. *Noutatea științifică*, exprimată în particular, rezidă în următoarele:

- este argumentată științific problema identificării calității de actor al Uniunii Europene, fiind prezentate abordările critice, metodologia alternativă și opțiunile de calificare a Uniunii;
- este introdus în știință și practica națională conceptul „acțiune de politică externă a Uniunii Europene”, pentru a determina formele de exercitare a politicii externe comune, după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona;
- este expusă evoluția competențelor de politică externă ale instituțiilor europene și interacțiunea lor în procesul de realizare a deciziilor cu impact internațional;
- este stabilit cadrul „general” și „particular” în realizarea acțiunii de politică externă între Uniunea Europeană și statele membre;
- este analizat sensul conceptului de „reziliență” în cadrul politicii europene de vecinătate;

- este evaluat critic impactul acțiunii de politică externă a Uniunii Europene în baza analizei evoluției relațiilor de cooperare cu Republica Moldova.

Originalitatea științifică a lucrării rezidă în elucidarea diversității largi de abordări științifice de factură internațională cu privire la politica externă europeană și a instrumentarului variat de cercetare, care pot servi ca referințe în cercetările naționale.

Problema științifică importantă soluționată în domeniul științelor politice, studiilor europene și de politică externă constă în stabilirea că Uniunea Europeană este un actor atipic al relațiilor internaționale, fapt care determină aplicarea unor metode alternative de cercetare, pentru a înțelege legăturile structurale dintre „interiorul” și „exteriorul” Uniunii – instituțiile, resursele și contextul politic. Determinarea și conceptualizarea acțiunii de politică externă a Uniunii Europene a permis evidențierea limitelor de competență a instituțiilor europene și a statelor membre în cadrul politicii externe comune. Elucidarea procesului de realizare a Acordului de Asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova a demonstrat că statul Republica Moldova este parte a politicii externe comune a Uniunii.

Importanța teoretică a lucrării constă în elaborarea unei cercetări științifice a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene, prin aplicarea principiilor de inter- și pluridisciplinaritate. În particular, **semnificația teoretică a investigației** efectuate rezidă în următoarele:

- a fost determinat cadrul conceptual-metodologic pentru a efectua cercetarea științifică a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene, racordat la experiența acumulată, realitățile în schimbare și tendințele postneoclasice de dezvoltare a științei, fiind propusă o construcție relevantă de analiză a acțiunii de politică externă comună, iar rezultatele obținute formează un suport metodologic util pentru investigația științifică a acestui fenomen politic european;

- a fost propus instituționalismul sociologic al lui P. Bourdieu în calitate de suport teoretic, pentru a explica acțiunile Uniunii Europene produse de instituții, care încearcă conștient și calculat să răspândească în exterior modelul intern de reglementare din cadrul Uniunii, obținând izomorfism instituțional cu mediul internațional și asemănare cu Europa integrată;

- a fost analizată dinamica evoluției relațiilor Uniunii Europene cu Republica Moldova, inclusiv evidențiate premisele încheierii Acordului de Asociere și importanța implementării lui.

Valoarea aplicativă a lucrării rezidă în elaborarea unui studiu cu valențe fezabile, care se manifestă prin următoarele:

- asigură mediul universitar-academic al Republicii Moldova cu material științific relevant privind calitatea și rolul Uniunii Europene în relațiile internaționale, dat fiind că pe arena internațională statele membre coexistă alături de Uniunea Europeană;

- completează aparatul categorial al științei politice din Republica Moldova cu următoarele concepte și sintagme: „reziliență”, „acțiune de politică externă”, „sistem de politică externă a

Uniunii Europene”, „sistem european de acțiune externă”, „actor atipic al relațiilor internaționale”, „subiect atipic al relațiilor internaționale” .

- formulează unele recomandări științifico-practice privind eficientizarea mecanismului de cooperare dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană;

Rezultatele obținute pot fi folosite ca bază pentru cercetările ulterioare consacrate aspectelor de politică externă a Uniunii Europene, inclusiv la elaborarea unor suporturi de cursuri universitare și postuniversitare, consacrate Uniunii Europene.

Aprobarea rezultatelor. Teza este elaborată la Catedra Relații Internaționale a Institutului de Relații Internaționale din Moldova, unde a fost examinată și susținută, apoi a urmat examinarea și susținerea în Seminarul Științific de Profil în cadrul Institutului de Cercetări Juridice și Politice. Rezultatele științifice obținute au fost prezentate, discutate și aprobate la zece foruri științifico-practice naționale și internaționale, printre acestea evidențiem: Conferința științifică internațională „Procese integraționiste europene: opțiuni, costuri, riscuri, avantaje” (Chișinău, 5-6 mai 2006); Jean Monnet International Roundtable Debate „European Culture Identity and Paradiplomacy” (Oradea, România, 23-24 mai 2014); Conferința științifico-practică cu participare internațională Jean Monnet „Relațiile bilaterale în contextul diferențelor de opțiuni integraționiste = Bilateral relations in the context of diverging integrationist options” (Chișinău, 24 octombrie 2014); Conferința științifico-practică internațională „Managementul public și guvernanta în Uniunea Europeană = Public Management and Governance in the European Union” (Chișinău, 12 mai 2015); Conferința științifico-practică internațională Jean Monnet „Particularitățile dezvoltării economiei mondiale în condițiile globalizării = Peculiarities of world economic development in the conditions of globalizations” (Chișinău, 15 aprilie 2016); Conferința științifico-practică internațională Jean Monnet „Managementul public al programelor europene - Public Management of European Programmes” (Chișinău, 10 iunie 2016), Conferința științifico-practică internațională Jean Monnet „Managementul politicilor de securitate al Uniunii Europene în Europa de Sud-Est” (Chișinău, 3 mai 2017); Masa Rotundă, „Oportunități de dezvoltare a pieței Republicii Moldova în condițiile globalizării: probleme și perspective” (Chișinău, 15 martie 2018); Masa rotundă din cadrul proiectului Jean Monnet „Politica externă și strategia de securitate a UE într-un mediu schimbător al relațiilor internaționale/EU foreign policy and security strategy in a changing environment of international relations (Chișinău, 16 martie 2018).

Lucrarea se bazează de asemenea pe cercetările efectuate în cadrul proiectului Jean Monnet MIGIEUS Module „*Migration as a security challenge in EU and EU foreign, security and defense policy*” (2017-2020). Tezele de bază ale cercetării au fost incluse în 18 articole publicate în literatura de specialitate din Republica Moldova și de peste hotare.

Activitatea în calitate de lector superior la Catedra Relații internaționale a Institutului de Relații Internaționale din Moldova de asemenea servește drept aprobare a rezultatelor tezei, date fiind cursurile universitare ținute.

Sumarul compartimentelor tezei. Teza este formată din introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 275 de titluri, 155 pagini text de bază.

Introducerea conține toate subdiviziunile solicitate regulamentar: actualitatea și importanța problemei abordate, descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor supuse cercetării, scopul și obiectivele tezei, problema științifică importantă soluționată, noutatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea rezultatelor și sumarul capitolelor tezei.

Primul capitol, numit **Abordări istoriografice, conceptuale și teoretico-metodologice ale acțiunii de politică externă a Uniunii Europene**, a încorporat studiul istoriografic, fundamentele conceptuale și reperele teoretico-metodologice de cercetare a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene.

Capitolul al doilea, **Cadrul instituțional de adoptare și realizare a deciziilor de politică externă a Uniunii Europene**, este consacrat investigațiilor științifice ale competențelor instituțiilor europene în domeniul politicii externe, abordate în evoluție și în diversificare. Este supus cercetării mecanismul de realizare a deciziilor de politică externă comună, fiind identificate principalele instrumente și forme de manifestare pe arena internațională.

Al treilea capitol, **Impactul acțiunii de politică externă a Uniunii Europene asupra arealului european**, prezintă aspectele generale și particulare în realizarea acțiunii de politică externă între Uniunea Europeană și statele atât membre, cât și cele extracomunitare, inclusiv este abordat specificul de cooperare a Uniunii Europene cu Republica Moldova.

În compartimentul **Concluzii generale și recomandări** sunt prezentate rezultatele finale ale cercetărilor conceptual-teoretice și analitico-aplicative, sunt înaintate recomandări și evidențiate perspectivele de cercetare ale problemei științifice.

I. ABORDĂRI ISTORIOGRAFICE, CONCEPTUALE ȘI TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND ACȚIUNEA DE POLITICĂ EXTERNĂ A UNIUNII EUROPENE

În acest capitol sunt analizate referințele istoriografice, aspectele teoretico-metodologice și abordările epistemologice, pentru a dezvolta obiectul investigației - acțiunea de politică externă a Uniunii Europene. În primul subcapitol sunt supuse analizei lucrările științifice, care pun în lumină aspecte ce vizează acțiunea de politică externă a Uniunii Europene și ale unor state membre (Franța și Germania), abordate de către cercetători și analiști atât din străinătate, cât și din Republica Moldova. În cel de-al doilea subcapitol și-au găsit elucidare fundamentele conceptuale și reperele teoretico-metodologice de investigație a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene, calitatea de actor și de putere, fiind prezentate metodologia cercetării și instrumentele de investigație.

1.1 Gradul de cercetare științifică a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene

Analiza acțiunii de politică externă a Uniunii Europene prezintă interes științific pentru mai multe teorii ale relațiilor internaționale și fabrici de gândire, printre care vom evidenția punctual constructivismul social (Ch. Bretherton și J. Vogler); think tank-ul „Grupul Internațional de Criză” - „ICG” (D. Helly); cercetători europeni (M. Smith, K.E. Smith, B. Tonra, F. Petiteville, A. Fenet, J. Koëchlin) și ruși (I. Busîghina, I. Tarasov, M. Strezhneva); cercetători și experți români (I. M. Anghel, Gr. Silași, A. D. Crăciunescu, M. V. Antonescu) și moldoveni (V. Beniuc, V. Moraru, V. Juc, Gr. Vasilescu). Cercetările tematice efectuate pînă în prezent în statele europene abordează într-un mod diferit calitatea de actor al relațiilor internaționale a Uniunii Europene, iar în Republica Moldova studii în domeniul acțiunii de politică externă europeană deocamdată sunt insuficiente.

Modul de acțiune, intervenție civilă sau militară a Uniunii Europene pe arena internațională a fost cercetat de reprezentanții constructivismului social, Ch. Bretherton și J. Vogler, în lucrarea „*The European Union as a Global Actor*” [176], evaluînd capacitatea și identitatea Uniunii ca actor în relațiile internaționale și ca entitate *sui generis* [176, p.35]. Obiectivul principal al autorilor a fost de a stabili măsura în care Uniunea Europeană este capabilă să acționeze ca un actor eficient în întreaga gamă a activităților sale externe. Autorii s-au bazat în investigație pe definiția lui G. Sjøstedt de „actor internațional”: 1) unitate delimitată de ceilalți actori și de mediul său extern; 2) autonom, în sensul adoptării unei legi sau decizii corecte; 3) posedă anumite calități structurale de acțiuni la nivel internațional, precum personalitate juridică, agenți diplomatici și capacitate de a purta negocieri cu terți. Concluzia este că importanța Uniunii Europene în afacerile internaționale se dovedește a fi mult mai mare decît s-a anticipat, dar capacitatea de actor a Uniunii este limitată de caracterul său atipic, distinctiv. În aspect metodologic, Ch. Bretherton și J. Vogler ne sugerează că dacă folosim în mod explicit sau implicit „statul” ca model sau comparator, atunci

vom ajunge la concluzia că Uniunea Europeană nu este un actor important și nu joacă un rol semnificativ în afacerile internaționale. Din cauza că metodele tradiționale de investigație practic nu evidențiază plenar impactul extern al activităților Uniunii Europene, Ch. Bretherton și J. Vogler propun folosirea unor metode alternative, care ar permite demonstrarea calității Uniunii de actor al relațiilor internaționale. Astfel, autorii propun conceptul „actorness” (definit drept capacitate de a acționa sau de a fi actor), pentru a analiza acțiunea externă a Uniunii Europene și calitatea de actor. Conceptul „actorness” cuprinde trei elemente esențiale: 1) *oportunitate*, indică contextul, mediul extern al actorului, în cadrul căruia se produce acțiunea sau inacțiunea Uniunii Europene. Oportunitatea se referă la ideea că în cadrul relațiilor internaționale nici un actor nu poate să fie considerat absolut autonom; 2) *prezență*, conceptualizează abilitatea Uniunii Europene de a exercita influență dincolo de frontierele sale. Conceptul „prezență” se referă la impactul acțiunii externe a Uniunii Europene, care fiind variabilă și multidimensională, exprimă percepțiile din exterior și efectul asupra terților; 3) *capabilitate*, vizează contextul intern al acțiunii externe a Uniunii Europene - disponibilitatea instrumentelor politice și înțelegerilor privind capacitatea Uniunii de a utiliza aceste instrumente, ca răspuns la oportunități și/sau pentru a valorifica prezența. În acest context, Ch. Bretherton și J. Vogler menționează că „actorness” este determinată de cinci variabile independente: identitate; comportament; elaborare a politicilor; factori temporali și sociali ai relațiilor Uniunii Europene cu țările terțe; contextul internațional. Astfel, conceptele „oportunitate”, „prezență” și „capabilitate” sunt esențiale pentru a înțelege legăturile structurale dintre „interiorul” și „exteriorul” Uniunii, în sens de contextul politic, instituțiile și resursele sale. Mai mult, aceste concepte accentuează faptul că Uniunea Europeană poate fi definită ca o entitate politică autonomă, multinivelară, interdependentă de actorii externi și de percepțiile externe, care generează relații internaționale atât de ordin colectiv, cât și individual, politic și economic, fiind un subsistem al relațiilor internaționale.

Modurile de acțiune externă a Uniunii Europene au fost analizate de D. Helly în articolul științific „*Les modes d'action extérieure de l'Union européenne: le cas du Caucase du Sud*” [242]. Prin sintagma „acțiune externă a Uniunii Europene” autorul definește toate politicile (comunitare și naționale) produse de toți actorii europeni (instituțiile Uniunii Europene, statele membre și actorii privați), care aparțin unui sistem politic deosebit, denumit „*sistem european de acțiune externă*”, care nu este nici organizație internațională, nici sistem de alianțe regionale, nici entitate politică producătoare de politică externă comparabilă cu un stat, deși se apropie de aceste modele. Vom menționa că sintagma „acțiune europeană externă” este larg folosită de D. Helly pentru a prezenta guvernanta europeană în afara frontierelor sale [242, p. 243]. În acest sens, dimensiunea externă a guvernantei europene nu evită problema „promiscuității” dintre Uniunea Europeană și modelele etatiste de analiză a proceselor de adoptare a deciziilor. D. Helly formulează aceeași

concluzie, precum Ch. Bretherton și J. Vogler, potrivit căreia, dacă se aplică criteriile de analiză a politicii externe caracteristice statelor (prezența diplomatică și economică, eforturile de soluționare a conflictelor, folosirea forței armate), atunci Uniunea Europeană, în urma cercetării, va obține calitatea de actor secundar. Pentru a descifra și explica funcționalitatea „sistemului european de acțiune externă”, D. Helly a modificat modelul lui D. Easton potrivit schemei lui R. Ginsberg [242, p.248]. Actorii principali ai sistemului (instituțiile comunitare și statele membre) produc politici, fiind influențați atât de contextul internațional, cât și de contextul intern european, iar politicile produse întrunesc un efect retroactiv asupra contextului internațional și contextului european. Instrumentele acțiunii externe a Uniunii Europene încorporează pozițiile comune, politicile de sancțiuni, strategiile de extindere și acordurile de asociere. D. Helly ajunge la concluzia: acțiunea externă a Uniunii Europene este o combinație de acțiuni simultane la diferite niveluri, de la individ la organizații internaționale, în cazul în care fiecare este compus dintr-o multitudine de actori intermediari. Fiecare protagonist al acțiunii externe a Uniunii Europene interacționează cu ceilalți și cu contextul internațional, care întrunește organizații paneuropene regionale (Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, Consiliul Europei), organizații internaționale (instituțiile specializate ale Organizației Națiunilor Unite) și alți actori (statele).

În articolul intitulat „*Toward a theory of EU foreign policy-making: multi-level governance, domestic politics, and national adaptation to Europe's common foreign and security policy*” [213], M. Smith cercetează modul în care Uniunea Europeană acționează în cadrul politicii externe, trece de la cooperarea internațională ad-hoc (sau coordonarea politicilor externe naționale din cadrul Cooperării Politice Europene) la procesul decizional colectiv (sau guvernanta multinivelară din cadrul Politicii Externe și de Securitate Comună), deși acest proces nu este nici supranațional, nici federal. Dat fiind că Uniunea Europeană posedă anumite elemente proprii unui sistem federal, M. Smith propune de a aplica sintagma „*guvernanta multinivelară*” pentru cercetarea politicii externe a Uniunii, o formațiune bazată pe tratate, iar statele membre își rezervă autoritatea supremă de a aproba deciziile, în special de politică externă. Utilizarea sintagmei „*guvernanta multinivelară*” ca instrument ajută cercetătorul să evite capcanele abordării interguvernamentale a politicii externe a Uniunii Europene (cum ar fi „*acțiunile pe două niveluri*” sau interguvernamentalismul liberal) și poate elucida negocierile la nivel înalt din cadrul conferințelor interguvernamentale majore. M. Smith concluzionează că PESC, la fel ca și Uniunea Europeană, este un proces unic în afacerile internaționale. În calitate de proces deliberativ și descentralizat, PESC este supusă mai multor constrângeri la nivel de Uniune Europeană și național, dezvoltarea ei depinde atât de caracteristicile inerente ale problemelor politice, cât și de factorii locali situaționali. Acțiunea slabă de politică externă a Uniunii Europene ar putea fi o regulă pînă cînd procesele deliberative din cadrul Uniunii

Europene nu vor avea șanse reale de a modifica culturile politice interne ale noilor state membre, în conformitate cu prioritățile politicii externe a Uniunii.

K.E. Smith în studiile întitulate „*The EU in the world: future research agendas*” [212] și „*Can the European Union be a Pole in a Multipolar World?*” [211] susține că studierea relațiilor Uniunii Europene cu restul lumii este complexă și implică cercetarea nivelurilor multiple de acțiune a Uniunii (internațional, european, național, subnațional); a „sistemului de politică externă a Uniunii Europene”, care continuă să se dezvolte cu noi instituții și noi instrumente. Prin sintagma „*sistem de politică externă a Uniunii Europene*” se subînțelege instituțiile și normele care determină elaborarea și realizarea politicilor externe comune în numele Uniunii [212]. Actorii sistemului de politică externă a Uniunii Europene sunt statele membre și unii factori instituționali, precum Comisia Europeană, Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate, SEAE. Sistemul înglobează PESC și PSAC. În același timp, K.E. Smith pune la îndoială perspectiva devenirii Uniunii Europene drept pol într-un sistem internațional multipolar și interdependent, evidențiind, în context, trei mari provocări specifice: provocarea de a restabili credibilitatea după criza euro; provocarea permanentă a realizării unității între statele membre; provocarea adaptării comportamentului de politică externă potrivit noului mediu internațional [211, p.120]. K.E. Smith sugerează că există riscul ca Uniunea Europeană să devină irelevantă în noul mediu internațional.

Contrar viziunii lui K.E. Smith, autorul studiului „*Geopolitica Uniunii Europene*” [69], S. Kahn atribuie un rol important Uniunii Europene în cadrul sistemului internațional postrăzboi rece. S. Kahn susține că Uniunea Europeană este o asociație politică, bazată pe voința statelor suverane de a se angaja în procese de cooperare, pentru a constitui un nou tip de sistem internațional, în cadrul căruia tinde să-și amplifice rolul de actor. Construcția europeană, potrivit opiniei lui S. Kahn, este singura entitate internațională care prevede unificarea mai multor sectoare, renunțând la război în calitate de mijloc de soluționare a litigiilor, și parțial la frontiere, situație care plasează Uniunea Europeană în fruntea proceselor de reconfigurare a structurii sistemului internațional postrăzboi rece [69, p. 168-170].

I. Busîghina în articolul „*Асимметричная интеграция в Евросоюзе*” [124] analizează particularitățile integrării sectoriale a Uniunii Europene. Autoarea a comparat două teorii ale integrării europene - *neofuncționalismul* (teoria transiterii treptate a împuternicirilor de la nivelul național la cel supranațional) și *liberal-interguvernamentalismul* (teoria delegării împuternicirilor statului), care se diferențiază după principalii actori și motivația lor. Ambele teorii susțin că interesele politicianilor sunt contrare, integrarea fiind posibilă numai avînd la bază compromisul. Modelul actual de dezvoltare a Uniunii Europene prevede că progresul în economie nu determină integrarea în domeniul politicii externe, din cauza principiului orizontal de „separare a puterilor”

din interiorul Uniunii Europene, acesta garantează statelor membre păstrarea controlului asupra proceselor de integrare și stabilirea împuternicirilor necesare instituțiilor europene. Metoda funcțională implementată de J. Monnet vizează integrarea „treptată”, nu „totală”, ci sectorială, conferind instituțiilor supranaționale trăsături ale guvernului federal. I. Busîghina concluzionează că doar după ce se vor crea instituții puternice în sfera politicii externe și de securitate, vor putea fi lansate discuții despre perspectivele integrării în aceste domenii.

În articolul «*Перспективы внешнеполитического единства Европейского Союза*» [172] I. Tarasov a remarcat următoarele cauze care tergiversează integrarea în domeniul politicii externe a Uniunii Europene: tradiția seculară a statelor mari de a avea o politică externă „independentă și puternică”; politica manevrării diplomatice active, care permite statelor mici să realizeze anumite interese naționale, jucînd pe divergențele dintre marile state; slăbiciunea instituțiilor comunitare; lupta dintre Consiliu și Comisie pentru a controla politica externă comună; influența factorului extern, în special al SUA [172, p.76]. Politica externă comună este la etapa incipientă de integrare, iar realizarea ei se aseamănă cu coordonarea interstatală. Abordarea interguvernamentală nu poate să garanteze unitatea de politică externă a Uniunii, fiind dependentă de prioritățile statelor membre. I. Tarasov subliniază că politica externă comună a Uniunii Europene nu poate să fie elaborată și realizată similar politicii externe a unui stat [172, p. 81]. Caracteristic politicii externe comune este fenomenul multivectorial și instrumentarul variat, bazat pe „guvernanța politică soft” și pe crearea zonelor de stabilitate și securitate la frontierele sale externe.

B. Tonra este autorul mai multor elaborări consacrate politicii externe a Uniunii Europene, printre care „*Le cas des petits États dans l’Union européenne*” [263] și „*The study of EU foreign policy: between international relations and European studies*” [220]. Analizînd politica externă a Uniunii Europene, B. Tonra menționează că statele mici, în scopul de a se proteja, optează pentru multilateralism, susțin instituțiile supranaționale puternice și se împotrivesc hegemoniei (reale sau asemănătoare) ale marilor state, prin manipularea cu factorul numeric în cadrul procesului de luare a deciziilor, fie atunci cînd se adoptă decizii prin unanimitate (caracteristic domeniului politicii externe, de securitate și apărare), fie în cazul majorității calificate. În ambele cazuri, „statele mici” au posibilitatea de a influența „statele mari”, utilizînd Uniunea ca un instrument de realizare a propriilor interese naționale [263, p.348]. Proiectarea exterioară a intereselor Uniunii este unul dintre factorii care a lansat perspectiva de politică externă a Uniunii Europene, iar cel mai mare impuls pentru reformarea procesului de elaborare a politicii externe a Uniunii Europene a fost determinat de experiența performanței sale în tratarea războaielor, care au însoțit destrămarea fostei Iugoslavii [220, p.3]. Legătura dintre politica externă și politicile de comerț, extindere, asistență economică, ajutor umanitar ale Uniunii a implicat o contribuție substanțială din partea Comisiei Europene și a impulsat PESC. B. Tonra susține că politica externă a Uniunii este mai

mult decît PESC, care înglobează totalitatea relațiilor externe ale Uniunii și instrumentele politice, economice, umanitare, inclusiv militare [220, p.5].

Aspectele normative ale relațiilor externe ale Uniunii Europene au fost descrise în manualul colectivului de autori condus de A. Fenet „*Droit des relations extérieures de l'Union européenne*” [240]. În contextul studierii acțiunii de politică externă a Uniunii Europene un interes deosebit a prezentat totalitatea tratatelor fondatoare ale Comunității Economice Europene/Uniunii Europene. Convergența politicilor externe ale statelor membre și a politicii externe a Uniunii Europene condiționează existența unui interes comun important, asigurînd exercitarea PESC. În baza acquis-ului comunitar, autorii au identificat criteriile care pot să antreneze existența intereselor comune importante în domeniul politicii externe: proximitatea geografică a unei regiuni sau țări; existența unui interes important, cum ar fi stabilitatea politică și economică a unei regiuni sau anumitei țări; amenințarea intereselor Uniunii Europene în materie de securitate. Realizările PESC depind de diplomația concertată a statelor membre, în timp ce mecanismele operaționale permit concertarea sistematică și rapidă a guvernelor naționale ale statelor membre, fiind asigurată printr-un sistem de mesagerie criptată. PESC are incidențe asupra politicilor externe naționale, obligînd statele membre să se conformeze, să se concilieze și să se ralieze altor parteneri de grup.

Un loc deosebit în lista lucrărilor dedicate acțiunii de politică externă a Uniunii Europene ocupă monografia lui F. Petiteville „*La politique internationale de l'Union européenne*” [256], care prezintă geneza diplomației europene, instituționalizarea politicii externe europene după Tratatul de la Maastricht, diplomația europeană a drepturilor omului, perspectivele internaționale ale Uniunii Europene. Pentru cercetarea noastră a prezentat interes capitolul dedicat Europei în relațiile internaționale, care include dezbaterile teoretice pe marginea conceptelor „politică externă europeană”, „putere civilă”, „putere soft” și „putere normativă” a Uniunii. Potrivit accepției lui F. Petiteville, în Uniunea Europeană riscurile de incoerență în acțiunile internaționale sunt atenuate de multiplele interacțiuni și negocieri procedurale, care există între instituțiile Uniunii și politicile externe ale statelor membre. Complexitatea instituțională a Uniunii Europene și dependența sa de statele comunitare nu constituie obstacole polarizante ale statutului său de actor internațional din moment ce acceptă ideea de „actor colectiv”. F. Petiteville menționează că nici fragmentarea instituțională a Uniunii Europene și nici caracterul variabil interguvernamental nu împiedică Uniunea să exercite influență internațională multiformă. Capacitatea Uniunii Europene de acțiune pe plan internațional este reprezentată de conceptul „sistemul european de acțiune externă”, pe cînd sintagma „politică internațională a Uniunii Europene”, care cuprinde ansamblul de acțiuni, discursuri, proceduri imputabile Uniunii, destinate de a produce efecte în plan internațional, deține avantajul de a evada statocentrismul și indica cîmpul de acțiune internațională a Uniunii Europene, de a demonstra existența unei diplomații europene, care se dezvoltă, se exprimă și acționează în

cadrul „politicii supreme”. Considerăm că diplomația europeană nu se limitează la Politica Externă și de Securitate Comună, deoarece relațiile externe ale Uniunii Europene, exprimate prin acorduri de cooperare, asociere și comerț, parteneriate instituționalizate, asistență pentru dezvoltare, sunt instrumente ale unei „*diplomații cooperante*”, care completează PESC, devenind dependente de aceasta, iar Politica Externă și de Securitate Comună este un releu de influență și vizibilitate pentru statele mici și o prelungire europeană a diplomației naționale pentru statele mari.

Uniunea Europeană, tratată ca instituție, reprezintă produsul diplomației. Autorii suportului de curs „*Diplomația Uniunii Europene (și regulile acesteia)*” [11], I. M. Anghel, Gr. Silași, A. D. Crăciunescu, subliniază că atunci când se face referință la diplomația Uniunii Europene, se are în vedere întregul ansamblu: atât „*diplomația externă*” a Uniunii Europene, care se referă la relațiile Uniunii cu statele terțe și alte organizații internaționale, cât și „*diplomația internă*”, adică relațiile dintre statele membre în cadrul Uniunii [11, p. 310]. Ambele diplomații constituie același întreg, întrunind sens și finalitate, de asigurare a capacității Uniunii de a participa în viața internațională. În articolul „*Uniunea Europeană și poziția (calitatea de subiect de drept internațional) a statelor membre*” [12] I. M. Anghel a caracterizat raporturile dintre statele membre și Uniunea Europeană în domeniul relațiilor internaționale. Potrivit logicii cercetătorului, statele membre coexistă cu Uniunea Europeană, chiar dacă structural Uniunea se prezintă ca o asociere/uniune de state, o entitate complexă și puternică, cu o pondere semnificativă în raporturile cu statele membre, dar și cu o influență mai mare în viața internațională. În consecință, extinderea activităților Uniunii Europene implică în mod inevitabil reducerea dimensiunii externe a statelor membre, sferei lor de reprezentare, spectrului acțiunilor externe și a ponderii de influență. În asemenea mod, sfera participării statelor membre la viața internațională este indubitabil îngustată și dirijată spre zona mai puțin importantă a politicii internaționale. În cadrul politicii externe comune, statul membru apare într-o poziție de partener adiacent față de Uniunea Europeană, legătura între politica externă a Uniunii Europene și politica statelor membre este asigurată prin identitatea obiectivelor Uniunii, prin regulile comune stabilite și mecanismele care o elaborează. Astfel, politica externă a statelor membre se circumscrie între doi parametri: *obiectivele Uniunii Europene* și *interesele naționale*, care trebuie să se armonizeze, fiind exclusă probabilitatea ca interesele naționale ale unui stat să prevaleze și să elaboreze politica externă a Uniunii [12, p.101]. Politica externă a fiecărui stat membru exprimă politica externă a Uniunii, la scara și nivelul internațional, iar în rezultat, în condițiile globalizării, statele membre nu dispun de altă alternativă decât asigurarea fidelității față de Uniunea Europeană și acceptarea egalității, spre a nu se izola.

M. Strezhneva în articolul „*Субъектность Евросоюза в отражении организационной теории*” [170] notează că Uniunea Europeană fiind parte a rețelei de relații bi- și multilaterale, participă în diverse domenii ale guvernantei globale, cele mai relevante vizează consolidarea

sistemelor de reglementare economică și climaterică. Uniunea Europeană este o comunitate unică, care a depășit limitele formelor tradiționale de organizare politică, reprezentând „un model supranațional hibrid de guvernare” [170, p.65]. M. Strezhneva consideră că în cadrul ordinii mondiale contemporane este dificil de stabilit un loc corespunzător Uniunii Europene, potențialul ei în politica mondială este determinat de posibilitățile diplomatice ale Bruxelles-ului și de resursele lui materiale, fiind lipsit de mijloace de exercitare a influenței în problemele de securitate militară. M. Strezhneva subliniază că dacă optăm pentru o abordare metodologică de alternativă, potrivit căreia, calitatea de „*subiect*” este analizată de pe pozițiile guvernantei globale, trebuie de determinat rolul funcțional al Uniunii Europene în constituirea sistemului internațional. Din cauza lipsei potențialului militar, Uniunea Europeană se fundamentează pe norme, pe valori și pe „forța propriului exemplu”. Sistemul internațional postrăzboi rece a devenit, inclusiv, multilateral, oferind posibilități suplimentare pentru Uniunea Europeană și deschizând căi de interacțiune cu alți actori și rețele subnaționale, multinaționale și transnaționale [170, p.65]. Din perspectiva „teoriei organizaționale”, promovată de D. North, Uniunea Europeană este o *metaorganizație internațională*, medul extern al căreia este determinat de guvernarea globală politico-juridică, în cadrul căreia Bruxelles-ul pretinde la unul dintre rolurile principale [170, p.67-68]. M. Strezhneva, în baza cercetărilor efectuate, a concluzionat că Uniunea Europeană nu posedă monopolul asupra reprezentării intereselor sale în majoritatea sferelor de activitate internațională și se confruntă cu anumite limite, care nu sunt caracteristice statului. Prin inerție, statele membre continuă să realizeze propriul curs de politică externă față de țările terțe și organizațiile internaționale. Deși față de fiecare problemă externă statele membre trebuie să-și coordoneze pozițiile, întotdeauna se păstrează posibilitatea de a acționa autonom.

Un alt articol elaborat de către M. Strezhneva, „*Методологические аспекты в изучении внешней политики и глобальной роли Европейского Союза*” [169], prezintă unele puncte de reper pentru compararea diverselor abordări teoretico-metodologice privind Uniunea Europeană, cum ar fi conceptele „statocentrism”, „subiect”, „sistem”, „identitate”, „norme”, „diferențiere”, care asigură „navigarea” între teorii, pentru a ne convinge despre ambiguitatea unor semnificații și necesitatea completării unor termeni relevanți, de care depind direcțiile, limitele și posibilitățile oricărei analize teoretice. M. Strezhneva menționează că teoriile relațiilor internaționale sprijină cercetătorul în înțelegerea comportamentului internațional și a efectelor posibile ale influenței globale a Uniunii Europene. Ambivalența Uniunii Europene ca obiect al cercetării științei politice constituie o provocare pentru teoriile relațiilor internaționale, determină evoluția și perfecționarea metodelor de analiză. Metodele alternative, sugerate de M. Strezhneva, pot fi, de exemplu, preluate din domeniul economiei politice și sociologiei. Totodată, este supus criticii conceptul popular de „putere normativă”, atribuit Uniunii Europene, formulat și dezvoltat de I. Manners, demonstrând

că dacă se aplică teoria constructivistă a lui A. Wendt, acesta devine vulnerabil ca instrument de analiză. În acest context, M. Strezhneva menționează că, conceptul „putere normativă” a Uniunii Europene nu contribuie la înțelegerea specificului de acțiune a Uniunii Europene, cât la prescrierea unui comportament internațional destul de agresiv, datorită prezumției superiorității incontestabile a normelor europene în procesul de edificare a viitorului model de ordine europeană și globală în plin proces de formare.

Studierea normelor și valorilor construcției europene, care sunt promovate prin intermediul acțiunii de politică externă a Uniunii Europene, constituie obiectul de investigație a cercetărilor, care încearcă să demonstreze că Uniunea Europeană este nu numai o „putere economică”, ci și o „putere civilă”, care ar putea contribui la „europenizarea” normativă a restului lumii. J. Koëchlin menționează în monografia *„L’Europe a-t-elle une adress? La politique étrangère de l’Union Européenne”* [243] că politica externă joacă un rol substanțial în procesul de legitimare și determinare a identității unui stat sau a unui grup de state. Pentru a consolida interesele sale, un stat sau un grup de state vor căuta să dezvolte puterea, care corespunde capacităților de control al acțiunii altor state. Europa medievală practic a inventat conceptele „stat-națiune”, „suveranitate” și „echilibru de putere”, însă în prezent niciun stat european nu este în măsură să exercite hegemonie în concertul națiunilor [243, p.16]. Această slăbiciune relativă este compensată, potrivit opiniei lui J. Koëchlin, prin eforturile de integrare europeană, care poate conduce Europa pe calea de unitate politică și putere mondială. Franța și Germania trebuie să dețină rolul de echilibru într-un eventual concert al națiunilor, iar SUA menține prin intermediul Germaniei un control asupra Europei. J.Koëchlin analizează profund abordările lui H.Kissinger privind politica internațională, susținând că *realpolitik*-ul lui nu admite un sistem european *sui generis*, mid-federalist sau mid-confederal [243, p.18]. Potrivit abordării lui J. Koëchlin, deficitul de empirism în materie de politică externă comună practic a lăsat în umbră începuturile PESC [243, p.87]. Slăbiciunea endemică a uniunii politice a fost determinată de eșecul politic: statele membre n-au reușit să depășească divergențele, care le exprimau în domeniul PESC [243, p.88]. În acest context, J. Koëchlin notează că PESC nu este „politica externă și de securitate unică”, ci realizarea în comun a politicii externe, după esență poliformă și multilaterală [243, p.88]. J. Koëchlin prezintă, în această ordine de aserțiuni, declarația ex-ministrului de externe francez H.Védrine, care în anul 2000 menționa că „niciodată nu s-a decis comunitarizarea Politicii Externe și de Securitate Comună sau impunerea unei politici externe unice, ci s-a manifestat voința de a converge politicile externe naționale puternice, de a le armoniza și a le extinde într-o politică comună, eficace și coerentă” [243, p.88].

Conceptul „europenizare a politicii externe” este folosit pe larg de publicațiile străine, pentru a cerceta influența Uniunii Europene asupra statelor naționale, a explica procesul de adoptare a

deciziilor Uniunii și caracterul relațiilor dintre nivelurile puterii supranaționale europene și puterii naționale. În acest sens, îl invocăm pe A. Betmakaev, care în articolul „*Факторы европеизации внешней политики государств-участников Европейского Союза*” [120] subliniază că „europenizarea politicii externe” se poate manifesta ca proces, ca instrumentar și ca o acțiune comună a statelor membre. „*Europenizarea politicii externe naționale*” presupune convergența politicii externe naționale a statelor membre a Uniunii Europene cu PESC/PSAC. Statele membre reacționează în mod diferit față de deciziile adoptate împreună. Astfel, statele mici sunt mult mai cointerestate să extindă integrarea în domeniul politicii externe decât statele mari, pentru a diminua influența actorilor puternici din cadrul Uniunii. Această idee este concretizată de S. Gavrilova în monografia «*Политическая история современной Италии (1945-2011) в трудах российских ученых*» [127], fiind precizat că varianta italiană de integrare europeană prevedea în mod expres dezvoltarea cooperării politice, în vederea sporirii gradului de influență a Italiei în relațiile internaționale [120, p.176]. Pentru a-și accentua rolul în cadrul Uniunii Europene, Italia își intensifică activitatea în bazinul Mării Mediterane, zona tradițională a influenței sale, în contextul problemelor energetice, migrației ilegale, securității și combaterii terorismului internațional. Alături de Spania și Franța, Italia urmărește să elaboreze o politică unică mediteraneană. În această ordine de idei, prezintă interes afirmația S. Gavrilova, potrivit căreia, în cadrul Uniunii Europene se elaborează un nou proiect de creare a Europei Sudice sau Latine în calitate de contrapondere a influenței dominante a Germaniei [120, p.180]. Considerăm că această idee a pierdut, cel puțin pentru moment, din actualitate și posibilitate de a fi transpusă în practică, dată fiind necesitatea consolidării coeziunii comunitare, substanțial diminuată de mai multe procese și fenomene - criza migranților și Brexit-ul.

Ținem să precizăm că mai multe cercetări consacrate politicii externe a Uniunii Europene se concentrează pe problema delimitării sferelor interne și externe ale activității europene. Astfel, M. Telò în „*Relations internationales. Une perspective européenne*” [262] consideră că scopul separării sferelor interne și externe ale politicii, între politici interne și internaționale, reprezintă una dintre provocările lansate de către construcția europeană conceptului clasic al „*suveranității etatiste*”. Politicile interne ale Uniunii Europene (piața unică, de concurență, agricolă) au un impact important pe plan internațional, atât asupra vecinilor, cât și a guvernării globale. „Multilateralismul european” este o formă instituționalizată de cooperare interstatală, fondată pe două principii: 1) „principiul de nondiscriminare” la nivelul costurilor și beneficiilor, implicând un mod generalizat de conduită contra regulilor și normelor diferențiate; 2) principiul „reciprocității difuze”, conform căruia, actorii așteaptă beneficii pe termen scurt, mediu și lung, care pot să se manifeste în multiple domenii atât la nivel regional, cât și global, implicând un anumit grad de încredere reciprocă între parteneri. Procesul decizional al Uniunii Europene în domeniul politicii externe este descentralizat

și împiedică Uniunea să concureze cu statele în domeniile de securitate, apărare și politica externă *stricto sensu* [262, p.183-184]. Din această perspectivă, se evidențiază decalajul între așteptările și capacitățile de acțiune (expectations/ capabilities gap), potrivit abordării lui Ch. Hill.

Ideea măsurării și evaluării realizărilor în timp sau ideea unui „decalaj” între obiectivele declarate și rezultatele efective ale politicii externe europene este prezentată de către Ch. Hill în „*The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's International Role*” [190]. Ch. Hill a definit „decalajul dintre capacități și așteptări” ca diferență între abilitatea Uniunii Europene de a negocia, reieșind din resursele și din instrumentarul de care dispune, și speranțele din interiorul Uniunii și a statelor terțe. Ch. Hill sugerează că balanța dintre capacități și așteptări este o modalitate de a înțelege poziția internațională a Europei. Relația dintre capacități și cereri este homeostatică în măsura că o divergență mare între capacități și așteptări poate să aibă consecințe disfuncționale. Decalajul între capacități/așteptări se bazează pe trei componente majore: capacitatea de a conveni, disponibilitatea resurselor și instrumentele aflate la dispoziție. Capabilitățile Uniunii pot fi împărțite în resurse, instrumente și coerență. Poziția consolidată a Uniunii Europene pe plan internațional poate fi caracterizată ca resursă fundamentală. Ch. Hill consideră că activele Uniunii Europene (28 state membre, numărul mare de populație - 506 mln oameni, PIB semnificativ, factor geopolitic important în Europa și Scandinavia) nu au fost transformate în putere de utilizare și prin urmare, amenință pe termen scurt să exacerbeze mai degrabă decât să diminueze decalajul dintre capacități și așteptări, deoarece dimensiunea de apărare a Uniunii nu este dezvoltată [190, p.320]. În cercetările ulterioare a fost stabilită legătura între capacitatea Uniunii Europene de a-și atinge obiectivele și gradul de coeziune internă, și anume atitudinea membrilor față de preferințele politice comune.

St. Keukeleire și J. MacNaughtan în monografia cu denumirea „*The Foreign Policy of the European Union*” [199] menționează că în dezvoltarea relațiilor internaționale a Uniunii Europene, obiectivele de politică externă cu regularitate se ciocnesc cu scopurile altor „politici comune” ale Uniunii, precum politica comercială și politica de dezvoltare, iar aceste ciocniri nu întotdeauna sunt productive [199, p.199]. Astfel, acțiunile și inițiativele de politică externă ale Uniunii Europene (până la intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona – n.n.) se realizează în diverse forme: acțiuni ale Comunității Europene (primul pilon al Uniunii conform Tratatului de la Maastricht) ori acțiuni de Politică Externă și de Securitate Comună (al doilea pilon), ori ca măsuri de asigurare a „securității interne” a Uniunii Europene în sferele migrației, protecției frontierelor, readmisie (al treilea pilon). Totalitatea acestor acțiuni creează o identitate „bifurcată” și „triplată” de politică externă a Uniunii Europene [199, p.33].

Pentru a înțelege premisele acestor relații, este necesară studierea amănunțită a transformării instituțiilor integraționiste, realizată contrar unei strategii comune, dar în rezultatul unor negocieri

permanente bazate pe compromis și concesiile mutuale. Pentru Uniunea Europeană este caracteristic prezența unui număr mare de participanți de diversă calitate (instituții supranaționale și state), care se subordonează diferitor proceduri și care se includ la diferite etape ale procesului de adoptare a deciziilor. Ca rezultat, descrierea sistemului de adoptare a deciziilor în cadrul Uniunii Europene se reduce la analiza tratatelor fondatoare, iar dimensiunea politică se ignoră. Deseori interesele de ordin economic dețin înfrântă față de sarcinile de factură politică. Eficiența politicii externe a Uniunii Europene ca integritate, în opinia lui St. Keukeleire și J. MacNaughtan, este determinată de coordonarea activității internaționale și a Politicii Externe și de Securitate Comună, întrunind, astfel, dimensiunile de suprastatal (Comisia Europeană) și interguvernamental (Consiliul Uniunii Europene), acestea trebuie să fie întrepătrunse, pentru a constitui pe viitor premisele cumulării lor [199, p.34]. O dificultate în analiza politicii externe a Uniunii Europene este rapiditatea evoluției acesteia. Deși formele instituționale au fost definitive, dezvoltarea intensivă a Politicii Externe și de Securitate Comună este însoțită de aprobarea de către diverse instituții și aplicarea diverselor instrumente, ceea ce condiționează imprecizie a conținutului politicii externe și aprecieri ambigue: de la negarea faptului existenței caracterului ei independent până la apologia eficienței ei.

Dilema teoretică care descrie Uniunea Europeană ca factor de elaborare a politicii externe este elucidată de către A. Moravcsik în studiile „*The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*” [205] și „*Europe, the Second Superpower*” [204]. Astfel, A. Moravcsik definește Uniunea Europeană ca sistem politic unic, multinivelar și transnațional; un stat nonstat, cu ambiția de a realiza o politică externă comună, aceasta fiind mai mult decât o simplă sumă a politicilor externe exercitate de statele comunitare. Profesorul american caracterizează Uniunea Europeană drept cea mai ambițioasă și mai reușită organizație internațională din toate timpurile, care desfășoară practici instituționale de pionierat și este cea de-a „doua putere militară mondială”, cu trupe de luptă active la nivel global. Operațiunile sale militare sunt efectuate în strânsă cooperare cu SUA, iar criza din Irak din 2003 constituind singura excepție majoră [204, p.92]. Instrumentele distinctive ale Uniunii Europene de „putere civilă” au câștigat utilitate față de „puterea militară hard”, extinderea Uniunii spre Est fiind cel mai eficient instrument de a răspîndi securitatea și pacea pe continentul european în ultimii 20 de ani.

O relevanță științifică deosebită comportă lucrarea lui A. Missiroli „*The EU and the world: players and policies post-Lisbon*” [202], care descrie specificitatea politicii externe europene, prin prisma relațiilor putere și anarhie; cooperare și integrare; idei și cultură. Cadrul instituțional al politicii externe a Uniunii Europene este prezentat prin descrierea funcției de Înalt Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate și a SEAE. Domeniul funcțional al Uniunii Europene în plan internațional este caracterizat de către A. Missiroli prin evidențierea *capacităților Uniunii* (operațiunile și misiunile politicii de securitate și apărare; capacitățile civile

și protecția civilă; capacitățile de apărare și industrie; migrația și afacerile interne) și *direcțiilor geografice* (Europa de Sud-Est, vecinii estici și Rusia, vecinii sudici, Africa sub-sahariană, Asia-Pacific, America Latină și partenerii strategici). A. Missiroli acordă o atenție deosebită funcțiilor exercitate de către Comisia Europeană în domeniul extern, remarcând că inițial responsabilitățile ei de relații externe au fost limitate la calitatea de negociator extern al Comunității Economice Europene cu țările terțe în problemele comerciale, pe când după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, Comisia acționează potrivit principiului „paralelismului”, conform căruia, existența competențelor politice interne este prevăzută a fi paralelă cu posedarea unor împuterniciri externe, iar Consiliul Uniunii Europene încurajează indirect capacitatea Comisiei Europene de a acționa în străinătate prin promovarea „externalizării” politicilor în domeniul justiției și afacerilor interne. În așa mod, Comisia Europeană este asociată pe deplin cu politica externă europeană, în pofida faptului că PESC/PSAC sunt dominate de principii interguvernamentale. Potrivit estimărilor lui A. Missiroli, Comisia acționează în mod proactiv în domeniul politicii externe europene, prin lansarea unor inițiative noi, precum PEV, și luptă pentru un rol autonom pe arena internațională, de exemplu, în cadrul G7/G8 și G20.

Aspectele instituționale ale Uniunii Europene, mijloacele și instrumentele aplicabile PESC sunt analizate de autorii monografiei „*L'Union Européenne*”, L. Cartou, J.-L. Clergerie, A. Gruber și P. Rambaud [230]. Politica Externă și de Securitate Comună a Uniunii Europene se bazează pe consultări extinse cu statele comunitare, care trebuie să permită Uniunii să exprime un vot comun în instanțele internaționale, precum ar fi ONU sau OSCE. Statele membre ale Uniunii au obligația comună de a aplica PESC, de a se abține de la poziții contrare Uniunii și acțiuni, care ar submina politica externă comună. Unele state, precum Marea Britanie și Spania, care mai întâi au aderat la NATO, pentru a deveni membre la Comunitatea Economică Europeană, sau Polonia și ansamblul țărilor Europei Centrale și de Est, nu concep apărarea europeană în afara NATO și fără contribuția SUA, pe când alte state, precum Franța și Germania, din contra, tind să dezvolte o politică externă independentă de SUA.

Politica externă a Germaniei, Franței și Poloniei a fost analizată de către A. Sindeev [165], T. Zvereva [135], E. Osipov [152, 153], V. Gurevici [18, 19], prin prezentarea obiectivelor și priorităților de acțiune externă, a proiectelor politice de creare a unei noi ordini mondiale în Europa și a factorilor care influențează procesul decizional. Prioritar pentru politica externă a Franței în anii 1969-1974 a fost dezvoltarea unei cooperări privilegiate cu SUA, refuzând, totuși, reîntoarcere în NATO [152, p.7]. Franța a avut rezerve față de propunerile SUA de a reduce armamentul, situație care însemna schimbarea zonelor de pericol în lume, iar o asemenea zonă putea deveni Europa [240, p.136]. J. Pompidou a fost sceptic față de propunerea lui H. Kissinger de a semna Carta Atlantică, deoarece presupunea stabilirea unei cooperări inechitabile, fondată pe un nou

sistem de relații dintre Statele Unite și Europa, inclusiv pe intensificarea dependenței Comunității Economice Europene față de Statele Unite, demonstrând respectarea „gollism”-ului clasic în politica externă franceză pînă în anul 2007 [152, p.139]. Lansarea Cooperării Politice Europene (1970) în cadrul „Europei unite” a constituit tentativa de a contracara influența crescîndă a SUA și URSS asupra Europei și sferei „europene” de interese. În contextul acțiunii de politică externă, J. Pompidou a creionat contururile viitoarei Uniuni Europene, a lansat discuțiile cu privire la trecerea la moneda unică europeană și a dezvoltat postulatul că în afacerile internaționale relațiile comercial-economice trebuie să fie subordonate obiectivelor politice.

Esența „gollism”-ului ca doctrină de politică externă a Franței este reflectată de E. Osipov în articolul *„Все дальше от голлизма: внешняя политика современной Франции”* [153], menționînd că practic pînă la sfîrșitul războiului rece toți președinții Franței au respectat un curs comun, care în timpul președinției lui F. Mitterand a fost declarat ca „tradiție gollist-mitterană”, exprimîndu-se prin „continuitatea politicii externe a Franței” [153, p.23]. Printre succesele politicii externe ale Franței din timpul războiului rece sunt invocate următoarele: stabilirea unei poziții de compromis între SUA și URSS; inițierea epocii de dezarmare; contribuția la semnarea Acordului celor patru puteri privind Berlinul de Vest (1971) și Actului Final de la Helsinki (1975). Gollism-ul se baza pe asumția de a învinge sistemul de la Ialta al relațiilor internaționale, dat fiind că a împărțit lumea în două tabere opuse și diminua semnificativ rolul Europei pe arena mondială. Inițiativa Franței cu privire la dezarmarea (1963), conform poziției lui Ch. de Gaulle, trebuia să înlăture divizarea pe blocuri a Europei. E. Osipov are dreptate subliniind că rolul de „forță a treia”, „pod dintre Est și Vest” putea fi exercitat în condițiile sistemului bipolar. Sfîrșitul războiului rece a pus la îndoială bazele gollism-ului, iar Franța, reieșind din noile împrejurări, a trebuit să-și revizuiască doctrina de politică externă. Consimțămîntul lui J. Chirac de extindere a Uniunii Europene în 2004 și 2007 a fost determinat de voința de a contracara intensificarea influenței SUA și a include Germania în procesul european, pentru a stopa creșterea hegemoniei ei politice. E. Osipov afirmă că „poziția europeană” a lui J. Chirac a fost condiționată de păstrarea rolului mondial al Franței în noile circumstanțe geopolitice [153, p.25]. Situația actuală din Europa demonstrează elocvent că aspirațiile Franței practic nu au fost realizate, deoarece influența SUA s-a amplificat, iar Germania a devenit un lider nu numai economic, ci și politic. Ultima tentativă de a diminua rolul Germaniei în cadrul Uniunii Europene ține de inițiativa lui N. Sarkozy de a edifica Uniunea Mediteraneană, care ar fi înglobat teritoriile din arealul tradițional al intereselor naționale franceze. Emblematic este că acest proiect a suferit eșec anume datorită împotrivirii Germaniei. Ex-ministrul de externe al Franței H. Védrine a caracterizat într-un mod ambițios Franța actuală cu următoarele calificative: „Franța nu este o mare putere, în sensul tradițional, care realizează hegemonie, ci reprezintă una din cele șapte sau opt puteri cu influență mondială, unul

din cele mai dezvoltate state mondiale, care posedă mijloace pentru realizarea unei adevărate politici globale într-o lume multipolară” [153, p.31-32]. Raționamentul dat este justificat prin următorul sistem de argumente: 1) este una dintre cele două puteri nucleare ale Uniunii Europene; 2) este membru permanent al Consiliului de Securitate al ONU; 3) este al patrulea stat din lume exportator de armament (circa 5,6 %); 4) este a șasea economie dezvoltată din lume. Conchidem că Franța posedă toate resursele necesare pentru a deține un rol mondial pe arena internațională și de a fi apreciată ca un potențial pol al puterii.

În articolul „*Ловушка для Германии?*” [150] A. Oganesean afirmă că, „capitalurile de lucru” ale Germaniei consolidează Uniunea Europeană ca centru alternativ al polului de putere politică și economică, fapt care îngrijorează unii parteneri din cadrul Uniunii și SUA. Pentru Statele Unite, Europa trebuie să fie un aliat sigur, dar nicidecum un rival, care să influențeze economia mondială și procesele de guvernare globală. În spațiul postsovietic Germania pretinde la poziția de a fi actor independent, exercitând influență ideologică, politică și economică, aceste tendințe ambițioase se amplifică pe măsura creșterii puterii sale în cadrul Uniunii Europene. Considerăm că supoziția cu privire la tendințele Germaniei în raport cu arealul postsovietic sunt forțate logic și nu corespund realităților, mai ales după evenimentele din Ucraina din 2014, iar poziția deosebită a unor foști sau actuali lideri germani pe marginea conductei nordice de petrol, ediția a doua, nu poate pretinde să fie acceptată ca fiind generală la nivel comunitar. V. Vasiliev în articolul «*Восточная политика*» *Германии: противоречивая эволюция*» [125] citează experții germani, care afirmă că declarația A. Merkel din data de 13 noiembrie 2013 referitor la inadmisibilitatea exercitării influenței externe asupra statelor care doresc să coopereze cu Uniunea Europeană prin Parteneriatul Estic și neacceptarea „veto-ului statului terț” asupra procesului de apropiere a ex-republicilor URSS de Europa, practic a poziționat public Germania ca rival al Rusiei în Europa de Est, ca lider al mării puteri, care oferă ajutor și protecție statelor mici [125, p.19]. Drept urmare, față de Rusia, Germania aplică o „strategie dublă”: pe de o parte, adoptă sancțiuni, pe de alta, păstrează canalele de consultații, în special vizînd soluționarea conflictului din Ucraina.

Germania este deseori calificată cu expresiile „locomotiva Europei” sau „motorul acțiunilor comune la nivel de Uniune Europeană și Alianță Nord-Atlantică”, datorită legăturilor strînse cu Paris-ul și Washington-ul, precum este menționat în articolul lui I. Klassen „*Новый курс во внешней политике Германии*” [142]. Datorită coincidenței intereselor Germaniei și ale aliaților apropiați, bazate pe consens, s-a reușit obținerea rapidă a succeselor în domeniul politicii externe europene. Însă dificultățile sistemice ale procesului de realizarea politicii externe europene se manifestă prin refuzul și reticența Germaniei de a participa alături de aliați la anumite operațiuni militare: în anul 2003, alături de Franța refuză la operațiunile NATO în Irak; în anul 2011 – votează împotriva misiunii militare în Libia în cadrul Consiliului de Securitate a ONU; 2013 – se pronunță

împotriva intervenției militare a SUA în Siria și a Franței - în Mali. În prezent, Germania optează pentru „poziția de expectativă” pe arena mondială, tinzând să dezvolte relații reciproc avantajoase cu toți partenerii de bază. I. Klassen citează opinia unor cercetători, potrivit căreia, Germania s-a alăturat grupului de state care au decis să facă pauză în procesul de extindere a Uniunii Europene, după semnarea Tratatului de la Lisabona în anul 2007 [142, p.104]. În pofida crizei și divergențelor cu Rusia, Germania speră să găsească puncte de tangență și să dezvolte o cooperare constructivă, avînd încrederea că, concurența este contraproductivă, dar așteptînd acțiuni concrete din partea rusă în determinarea intereselor comune. Menționăm în context că Germania nu poate pretinde la rolul de motor al acțiunilor comune pe filiera euroatlantică, datorită pozițiilor sale și trecutului.

Statutul de „hegemon”, „moderator”, „mediator”, „balansier” al Germaniei în cadrul Uniunii Europene este analizat de către V. Vasiliev în articolul „*Quo vadis, Германия?*” [126]. Autorul citează opiniile unor analiști, potrivit cărora, tandemul Berlin-Paris nu este întotdeauna suficient pentru calmarea statelor, care, în mod tradițional, sunt prudente față de RFG. În acest context se creează oportunitatea de a include la relația Germania-Franța alte state membre, precum Italia și Polonia, pentru a diminua prejudecățile și a răspunde în mod colegial la provocările, determinate, inclusiv, de schimbarea președintelui SUA [126, p.118]. Ideea generală este că indiferent de circumstanțe și tendințele de percepție critică a opiniei publice a RFG față de SUA, oficial Berlinul va rămîne întotdeauna aliatul fidel și partenerul Casei Albe. Parteneriatul este fundamentat prin cooperarea departamentelor militare, ministerelor de profil, proiectele numeroase ale societății civile, precum „Podul Atlantic”, „Tinerii adepți ai cooperării transatlantice”, fiind promovată imaginea de succes a vieții americane și contribuția SUA în eliberarea germanilor de sub regimul hitlerist [126, p.119]. VI. Olencenko în articolul „*Европарламент: усиление евроскептиков*” [151] afirmă că predominarea euroatlantismului ca ideologie dominantă în Europa, păstrează liniile de demarcație pe continentul european, a cărui vulnerabilitate se manifestă prin generarea și conservarea spiritului, atmosferei și practicii timpurilor de confruntări ideologice [151, p.58]. Conchidem că această opinie denotă predominarea unor stări de spirit în mediul rusesc, care se amplifică pe măsura escaladării relațiilor dinte SUA și aliați, pe de o parte, iar pe de alta, Federația Rusă, inclusiv din cauza conflictelor din Siria și Ucraina.

Pentru a înțelege interesele naționale și politica de securitate a Germaniei, Iu. Joja în articolul cu titlul „*Cultura strategică a Germaniei*” [62] a propus în calitate de instrument conceptul „*cultură strategică*”. Inițial, conceptul „*cultură strategică*” a fost utilizat pentru a explica de ce marile puteri, comparabile din punct de vedere al resurselor, pot avea viziuni și comportamente diferite (uneori fundamentale) în raport cu aceleași probleme internaționale. În același context, Iu. Joja susține că, „*cultura strategică*” poate să vizeze maniera specifică în care se percepe și se autodefiniște o țară [62]. Această autodefinire implică analiza factorilor materiali și ideatici, a normelor și valorilor.

Înțelegerea culturii strategice a unui stat explică opțiunea pentru un anumit tip de politică externă, determină continuitatea transpartinică a politicii externe și motivația din spatele unor decizii-cheie luate de un stat în relațiile sale internaționale. Mediul internațional, prin actorii săi normativi, precum este și Uniunea Europeană, întrunește un impact semnificativ asupra manierei în care evaluează cultura strategică, inclusiv regimul politic, dar și istoria modernă a țării. Specificitatea culturii strategice a Germaniei este caracterul de „putere civilă”, din cauza experiențelor de război. Germania a decis constituțional să se abțină de la participarea în orice tip de intervenții militare, ancorându-se într-o rețea amplă de instituții multinaționale care să-i asigure integrarea amplă în sistemul internațional și să prevină tentative de *free riding* (cale liberă). Prin urmare, teama de *free riding*, determinată de antecedentele istorice, a generat o prudentă politică externă și de securitate a Germaniei, bazată pe soluții nonmilitare și democratizare prin *soft power*. Necesitățile Germaniei de integrare și de multilateralism au generat reprobarea gândirii în termenii interesului național, care, în calitatea sa de termen de referință, este aproape în totalitate absent în discursurile federale, iar negarea acestuia la nivel normativ reflectă teama autorităților de *free riding*.

F. Charillon în articolul „*Vers la regionalisation de la politique etrangere?*” [231] cercetează corelația dintre proximitatea geografică și desemnarea priorităților naționale de politică externă. Potrivit acestui raționament, Germania constituie o prioritate pentru Franța și invers; țările Europei Centrale și de Est se interesează mai mult de Berlin decât Paris; Marea Britanie este esențială pentru politica externă irlandeză; Turcia rămâne obsesia factorilor de decizie din Grecia [231, p.393]. F. Charillon conchide că „proximitatea regională” determină politica externă a statelor și se află la originea proiectelor de integrare regională. În opinia noastră autorul nu are ca obiect dezvoltarea unei abordări normative sau evaluative a politicii externe, ci de a lua act de tendințele care exercită o presiune crescândă asupra realizării politicii externe naționale, din perspectiva redefinirii ei. În loc de „politica externă comună” F.Charillon optează în favoarea „*politică externă regionalizată*”, pentru a lua în considerare diversitatea fenomenului [231, p.395]. Originalitatea europeană se caracterizează prin faptul că regionalizarea politicii externe este instituționalizată și include un anumit număr de obligațiuni. Tratatul Uniunii Europene, potrivit abordării lui F. Charillon, implică o dublă obligație de coerență: mai întâi, între statele membre, apoi între dimensiunile de acțiune externă. Regionalizarea politicii externe include unele avantaje pentru statele mici: vizibilitate mai mare, pe care singure n-o pot obține; concertarea instituționalizată oferă un cuvânt de spus statelor mai puțin ascultate anterior; președinția rotativă permite Luxemburgului, Greciei sau Belgiei (dar și statelor care au realizat integrarea în perioada 2004 – 2013) să devină timp de 6 luni, în aceeași manieră ca și Germania sau Franța, purtători de cuvânt ai Uniunii Europene; evitarea dominației hegemonilor locali: în cadrul Uniunii Europene Irlanda nu mai este singură în fața Marii Britanii, nici Portugalia în fața Spaniei.

În articolul cu denumirea sugestivă „*Общая внешняя политика и политика безопасности ЕС - испытание Востоком*” [162], A. Serbina analizează rolul tratatelor de la Maastricht, Amsterdam și Nisa în reglementarea PESC a Uniunii Europene. Scopul Germaniei și al Franței este de a crea din Uniunea Europeană o putere consolidată, care să poată cugeta și acționa uniform. Conform legii sinergiei, asemenea comunitate de idei și acțiuni poate de câteva ori să mărească ponderea Uniunii Europene în soluționarea problemelor regionale și mondiale. Teama că Europa de Est poate să fie divizată în sfere de influență între marile puteri (Germania și Rusia) determină țările baltice, Polonia, Bulgaria și România să fie loiale față de SUA și să-și asigure securitatea cu ajutorul garanțiilor NATO [162, p.197]. Atlantismul „noilor state membre” se manifestă prin refuzul de a edifica o uniune politică puternică în cadrul Uniunii Europene, deoarece împărtășesc convingerea că securitatea le poate garanta doar NATO sau alianța bilaterală cu SUA. Autoarea concluzionează că statele Europei de Est nu renunță la Uniunea Europeană, la PESC, ci apreciază aceste instituții ca fiind baze alternative, pentru realizarea unui nou spațiu de securitate în Europa, ca o subdiviziune a NATO. Prin aceasta se poate explica contradicțiile și neînțelegerile în problemele de politică externă între „Europa Veche” și „Europa Nouă”.

Considerăm important de a preciza că în sursele științifice străine Europa este calificată fie cu termenul „Greater Europe” (Europa Mare), fie „Wider Europe” (Europa Extinsă). În articolul „*Переосмысление концепции Большой Европы в связи с украинским кризисом*” [146], A. Kuznețov menționează că inițial, în perioada războiului rece, termenul „Europa Mare” s-a referit la spațiul geografic care cuprindea Europa Occidentală și Europa de Est, hotarele fiind stabilite în mod diferit - fie „de la Atlantic până la Ural”, fie „de la Lisabona până la Vladivostok” [146, p.7-8]. Prezența a două centre reflecta existența a două sisteme, capitalist și socialist, indicând asupra două poluri în Europa. În perioada postrăzboi rece „Europa Mare” ca sistem bipolar nu a dispărut, locul URSS fiind preluat de Rusia, iar Europa Occidentală a continuat să se extindă și să aprofundeze integrarea în cadrul Uniunii Europene. În accepția noastră, ideea a „două poluri în Europa” este abordată mai des în discuțiile și publicațiile științifice din Rusia, decât în Occident, fiind dezvoltată prin lansarea unor propuneri de factură politică sau economică, precum edificarea zonei de liber schimb între Uniunea Europeană și Uniunea Vamală. În dezbaterile și publicațiile științifice din Occident termenul „Europa Mare” se aplică raportat la vecinătatea politică a Uniunii Europene, incluzând nu numai Europa de Est, dar și Sudul Mării Mediterane și o parte din Orientul Apropiat. Potrivit logicii occidentale, Rusia nu mai face parte din Europa, reprezentând un obstacol pentru integrarea în UE-centristă a unor state postsovietice din Parteneriatul Estic, fiind plasată alături de Turcia la hotarele/periferia „Europei Mari”. Drept confirmarea existenței modelului UE-centrist este înlocuirea sensului cuvântului „european”, care se utilizează în documentele oficiale ca adjectiv al Uniunii Europene și nu al Europei [146, p.9].

R. Sakwa în articolul „*Единая Европа или никакой: деградация и многовекторность*” [159] de asemenea face referință la conceptul „Occident Mare”, acesta avînd la bază modelul „Europei pluraliste”, constituită din Uniunea Europeană, Rusia, Turcia și teritoriile limitrofe, consolidate prin relații instituționale profunde și legături paneuropene. Uniunea Europeană „mică” („smaller” EU) are perspectiva de a crea prin intermediul unui parteneriat instituțional cu Rusia și alte țări, precum Turcia, o „Europă Mare” [159, p.10]. Scenariul edificării „Europei Mari” prevede tranziția de la percepția Europei, orientată spre Bruxelles, la forma pancontinentală de unitate, fondată pe ideea gollistă „de la Lisabona la Vladivostok”. Modelul radical admite destrămarea Organizației Tratatului Nord-Atlantic, demontarea sistemului euroatlantic de securitate, crearea Europei simetrice și pluraliste, iar OSCE urmează să devină pivotul securității europene. A doua cale, fiind aleasă de Europa, ține de realizarea politicii de extindere pînă la hotarele Rusiei, care condiționează rezistență și provocă conflict. „Europa Mică”, în acest sens, este monistă în măsura în care nu admite nicio alternativă legitimă de dezvoltare europeană. Revendicările Uniunii Europene la universalitatea normativă denotă interacțiunea ei cu statele vecine și face parte din „proiectul de metamorfozare”, avînd ca obiectiv reformarea lor potrivit modelului Uniunii [159, p.12]. Deși Uniunea Europeană a renunțat la termenul „Europa Extinsă” în favoarea sintagmei „*politica europeană de vecinătate*”, scopul a rămas practic același: a transforma regiunile vecine conform condițiilor prevăzute de Acordurile de Asociere.

Conform investigației cercetătoarei ruse I. Bolgova „*Восточная политика Европейского Союза: противоречия развития*” [121], PEV nu constituie altceva decît o tentativă a Uniunii Europene de a structura spațiul „vecinătății” sale prin intermediul propagării valorilor, normelor și politicilor europene. PEV a devenit un exemplu elocvent al „*politicii externe structurale*”, care, spre deosebire de „politica externă convențională” (tradițională), și-a stabilit ca obiectiv crearea unui mediu extern favorabil și stabil, pe cînd în zonele de conflict - a unui cadru extins politico-economic, care ar determina părțile să modifice status-quo-ul existent [121, p.23]. Vizibilitatea Uniunii Europene în procesele regionale și în zonele de conflict a fost evidentă în anul 2008, cînd Franța, care deținea președinția Uniunii Europene, s-a manifestat ca mediator imparțial în conflictul dintre Georgia și Federația Rusă pe teritoriul Osetiei de Sud și Abhaziei. I. Bolgova notează că din cauza absenței delimitării clare dintre atribuțiile profesionale ale reprezentanților speciali ai Uniunii Europene în diverse zone geografice (de exemplu, Georgia și Asia Centrală) și cele ale funcționarilor de la Bruxelles, care acționează în baza programelor regionale, se creează un surplus de prezență, care poate fi tratat ca „joc cu simboluri politice” [121, p.25]. Scopul principal al acestui joc este de a lansa un semnal evident și clar de participare a Uniunii Europene în afacerile vecinilor estici, în condițiile absenței tendinței practice de depunere a unor eforturi calitative noi. I. Bolgova conchide că Uniunea Europeană deocamdată nu posedă mecanisme

suficiente de exercitare a influenței determinant asupra forțelor politice și a societății civile din statele autoproclamate, ceea ce îi determină doar statutul de „mediator internațional” [121, p.25].

Tentativa de a depăși această situație precară a fost reflectată în concepția „*implicare fără recunoaștere*”, fixată în documentul de lucru al Comitetului pentru politică și securitate al Uniunii Europene, adoptat în decembrie 2009, care stabilește cadrele politice și juridice de interacțiune a Uniunii cu Abhazia și Osetia de Sud, urmărindu-se realizarea interesului strategic de cooperare și consolidare a pîrghiilor de influență a Uniunii. I. Bolgova menționează că Parteneriatul Estic promovează aceeași paradigmă ca și PEV de creare a condițiilor favorabile pentru integrarea regională, ca premisă de soluționare a conflictelor [121, p.23]. În opinia noastră, dificultățile în realizarea Parteneriatului Estic sunt condiționate, preponderent, de schimbările interne din cadrul Uniunii Europene, fiind determinate de Brexit, criza migranților și criza din zona euro, inclusiv de declanșarea crizei politico-ideologice și conflictului militar în Ucraina, care influențează poziția unor state membre față de acest parteneriat.

V. Manjola și A. Șapovalova în articolul „*Восточное партнерство. От нормативного к геополитическому проекту*” [148] acreditează ideea că Parteneriatul Estic a devenit realizabil din cauza contextului politic european și înțelegerilor tactice dintre anumite state membre ale Uniunii Europene. Diferența de viziuni dintre statele comunitare este determinată de incertitudinea privind obiectivele politicii estice a Uniunii Europene și configurația spațiului din Estul Europei. Noile state comunitare tratează Uniunea ca pe un multiplicator al influenței lor externe și tind să-i asigure un rol important în structurarea sistemului european prin realizarea „eurocentrismului” și determinarea relațiilor cu partenerii externi. Aceste tendințe practic au devenit evidente prin fuziunea discursivă a termenelor „Europa” și „Uniunea Europeană”, identificarea procesului de europeanizare și proiectarea normelor Uniunii Europene în raport cu spațiul extern. Spre deosebire de Politica Europeană de Vecinătate, Parteneriatul Estic ține de unificarea a șase state postsovietice într-un spațiu unic politico-normativ și izolarea lor de arealul european. Drept confirmare a acestei idei, autorii prezintă Declarația de la Praga din 7 mai 2009, în care se menționează că Parteneriatul Estic se va dezvolta în paralel cu relațiile Uniunii Europene cu statele terțe. Din punct de vedere normativ, Parteneriatul Estic este slab, deoarece nu a reușit să devină forța motrice de conducere a statelor de destinație. Aceste aserțiuni, în opinia noastră, se dovedesc a fi justificate numai în parte, dat fiind că Parteneriatul Estic, într-adevăr, este slab, deoarece nu ține cont de particularități, dar nu și-a propus izolarea statelor participante de Europa, ci din contra, prevede asociere politică și integrare economică.

În Republica Moldova, investigațiile științifice în materia de studii europene au debutat în a doua jumătate a anilor 1990, în special după semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare cu Uniunea Europeană, urmărit obiectivul de a elucida mecanismul de funcționare a construcției

europene, perspectivele și specificul de cooperare bilaterală a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, problemele extinderii Uniunii spre Est etc.

Aparatul categorial-ideatic, conceptele de bază și teoriile de referință aplicate în domeniul cercetării Uniunii Europene și-au găsit elucidare în dicționarul-îndrumar elaborat de V. Beniuc „*Европейские интеграционные процессы. Теории, концепции, понятия*”. Uniunea Europeană este caracterizată ca putere „soft”, care cedează din punct de vedere militar și economic SUA, dar constituie un rival în „lupta pentru mințile și inimile oamenilor” [117, p.16]. Printre cele mai importante valori politice ale Uniunii Europene, V. Beniuc menționează orientarea spre cooperare cu instituțiile internaționale în procesul de soluționare a problemelor majore prin aplicarea mijloacelor pașnice, nemilitare. În acest context, V. Beniuc a lansat termenul de „*soft hegemon*”, care deși îl atribuie Germaniei, considerăm că poate fi aplicat, inclusiv, față de Uniunea Europeană, în ansamblu. „Soft hegemon” înseamnă desfășurarea acțiunilor politice externe în baza puterii inteligente, supranumite „soft” (blândă, moale). Hegemonia europeană de tip „soft” semnifică superioritatea economică, financiară, tehnologică, științifică asupra celorlalți actori internaționali și parteneri [117, p.17-18].

Structura instituțională și specificul echilibrului instituțional în cadrul Uniunii Europene au fost cercetate de către V. Beniuc în articolul „*Институциональная структура и специфика институционального баланса Европейского Союза*” [118] și V. Cucerescu în articolul cu titlul „*Guvernanța pe mai multe niveluri și europenizarea*” [43]. V. Beniuc menționează că structura instituțională a Uniunii Europene întrunește multiple similitudini cu sistemul politic al statelor democratice, inclusiv cu principiul de separare a puterilor, reflectînd în același timp caracteristicile funcționale ale organizațiilor internaționale [118, p.7]. Construcția instituțională a Uniunii Europene este constituită într-un mod progresiv, ținînd cont de interesele statelor membre. V. Cucerescu afirmă că „guvernanța multinivelară” denotă că Uniunea Europeană este nu numai o asociație de state, ci unește popoarele Europei pe baze democratice. În cadrul Uniunii contează vocea autorităților naționale, regionale și locale, precum a reprezentanților domeniului public și a mediului privat [43, p. 18-19].

După declararea integrării europene drept opțiune strategică a politicii externe a Republicii Moldova, cercetătorii și experții moldoveni au multiplicat studiile europene, punînd accentul pe descrierea direcțiilor de cooperare dintre cele două părți și evidențierea avantajelor, încercînd să identifice interesul Uniunii Europene față de Republica Moldova și perspectivele de integrare europeană a Republicii Moldova. Printre autori îi putem menționa pe V. Juc și V. Ungureanu [64], V. Moraru [54, 49, 218], V. Lungu [75], S. Nazaria [149], M. Strechi [101], N. Afanas [8], M. Sprînceană și C. Morari [98], dar și alții, care prin lucrările publicate au analizat diferite aspecte ale relațiilor moldo-europene. Vom evidenția, în ordinea elucidată de aserțiuni, unele elaborări

științifice de referință care pun în lumină dinamica relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană: „*La dynamique des relations politiques et juridiques entre la République de Moldova et l'Union européenne*” (V. Juc și C. Dodu-Savca) [237]; „*Evoluția relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană prin prisma interesului național*”(V. Saca și S. Cebotari) [97]. Tematica cooperării Republicii Moldova cu Uniunea Europeană în cadrul Programului Parteneriatul Estic a fost reflectată de C. Solomon [167], Iu. Gorincioi [129], A. Colațchi [143]. Dilemele aderării Republicii Moldova la procesele integraționiste ale Uniunii Europene sau Uniunii Eurasiatice au fost analizate de V. Țurcan și V. Moșneaga [173], V. Beniuc, L. Roșca și N. Afanas [24].

În articolul «*Союзные и двусторонние отношения: диалектика сосуществования (ЕС – ЕАС: сравнительный анализ)*» [119], V. Beniuc a analizat consecințele integrării regionale și dialectica coexistenței Uniunii Europene și Uniunii Eurasiatice. Astfel, Uniunea Europeană, spre deosebire de Uniunea Eurasiatică, se bazează pe abordări filosofice și teoretice profunde, premise istorice de unificare a Europei și de materializarea lor pozitivă, suport ideologic de crearea a Europei unite și luptă împotriva „inamicului comun”. Uniunea Eurasiatică urmărește să se dezvolte mult mai rapid, preluând unele experiențe europene: ca rezultat, relațiile bilaterale sunt insuficient exprimate, iar trecerea la nivel multilateral, practic nu există. Diminuarea rolului relațiilor bilaterale în favoarea relațiilor unionale/multilaterale se dovedește a fi un proces care conduce spre conflicte interne în cadrul Uniunii. V. Beniuc provoacă cititorul spre a medita asupra unor întrebări: dacă procesele integraționiste sunt naturale, atunci reprezintă oare calea de edificare a spațiului economic comun „de la Lisabona pînă la Vladivostok” sau a spațiului integraționist de alternativă, areal bazat pe geopolitică; Uniunea Eurasiatică este o tentativă de intensificare a integrării în spațiul CSI sau este un nou proiect de integrare supranațională.

Evoluția relațiilor moldo-comunitare sub aspect politico-juridic, istoric și metodologic, este descrisă de V. Juc în lucrările „*Securitatea națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem postrăzboi rece*” [68] și „*Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice*” [65]. V. Juc a identificat unele deficiențe ale politicii interne și celei externe ale Republicii Moldova, care au tergiversat dezvoltarea integrării europene și apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană, subliniind că structurile instituționalizate ale dialogului și cooperării dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, create în baza Acordului de Asociere, nu lezează suveranitatea Republicii Moldova, deoarece nu au caracter supranațional, componența lor numerică este bazată pe paritate, iar funcțiile se referă la evaluarea progreselor înregistrate în realizarea acțiunilor și aplicarea măsurilor prevăzute [68, p.168-169]. Republica Moldova în procesul de cooperare cu Uniunea Europeană, reglementat de Acordul de Asociere, se conformează unor reguli și proceduri negociate, acceptate și asumate, similar participării în alte instituții de cooperare multilaterală.

Specificul cooperării multilaterale a Republicii Moldova la nivel global și regional, dinamica dezvoltării dialogului politic între Uniunea Europeană și Republica Moldova în contextul obținerii regimului liberalizat de vize, este reflectat în studiul, realizat de colegiul de autori al Institutului de Integrare Europeană și Științe Politice a Academiei de Științe din Moldova (V. Moraru, S. Ciurac, V. Juc, A. Cușnir, I. Josanu, A. Gribincea ș.a.), intitulat „*The European option of the Republic of Moldova*” [218]. Autorii au ajuns la concluzia că reformele întreprinse în Republica Moldova, realizate în contextul integrării europene și modernizării politice a statului, contribuie la schimbarea mentalității populației. Dat fiind faptul că cele șase țări ale Parteneriatului Estic sunt deosebite, este necesar ca Uniunea Europeană să elaboreze strategii de comunicare adecvate pentru fiecare dintre ele, iar arta dialogului și negocierii trebuie să fie aplicate de elita politică de la Chișinău în condițiile implementării reformelor recomandate.

Vocația europeană, problemele și eforturile de integrare europeană a Republicii Moldova sunt reflectate în culegerea „*Europenizarea: fațetele procesului*”(coordonator V. Moraru) [49]. V. Moraru prezintă factorii, care împiedică Republica Moldova spre integrare europeană. În special autorul remarcă că problema sărăciei, de rînd cu problema teritoriilor estice ale țării și problema corupției sunt noduri gordiene, fără soluționarea cărora este imposibilă modelarea și edificarea societății moldovenești, ce ar corespunde standardelor și valorilor europene [49, p.9].

Problemele actuale privind metodologia studiilor europene în Republica Moldova au fost abordate de către Gr. Vasilescu în articolul „*Considerații privind metodologia studiilor europene contemporane*” [109]. Potrivit autorului, studiile europene constituie un domeniu specific nu doar din punct de vedere conceptual, dar, inclusiv, disciplinar și metodologic. Obiectul de cercetare al studiilor europene este Uniunea Europeană, fapt care determină caracterul lui multidimensional și multiaspectual [109, p.38]. Uniunea Europeană poate fi cercetată în complex atît din perspectiva monodisciplinară, cît și din cea multi-/pluridisciplinară. Nivelurile metodologice de cercetare a Uniunii Europene și de întrepătrundere disciplinară cuprind: monodisciplinaritatea; pluridisciplinaritatea; multidisciplinaritatea; interdisciplinaritatea; transdisciplinaritatea. Autorul a propus următoarea clasificare a interdisciplinarității: *interdisciplinaritatea domeniilor învecinate* (se aplică metode și concepte ale altor discipline), *interdisciplinaritatea problemelor* (problemele depășesc limitele unor discipline și se cere cooptarea mai multor discipline), *interdisciplinaritatea metodelor* (metodele proprii unei discipline se aplică în alte discipline) și *interdisciplinaritatea conceptelor* (conceptele dintr-o disciplină se aplică în cercetarea altei discipline). În această bază deducem că cercetarea acțiunii de politică externă a Uniunii Europene depășește limitele științelor politice și necesită cooptarea altor discipline (sociologia relațiilor internaționale, dreptul Uniunii Europene, dreptul organizațiilor internaționale), determinîndu-ne să aplicăm interdisciplinaritatea problemelor, interdisciplinaritatea metodelor și interdisciplinaritatea conceptelor.

În Republica Moldova au fost editate studii, manuale și suporturi de cursuri dedicate Uniunii Europene, care realizează obiectivul de popularizare, aprofundare a cunoștințelor și dezvoltare a competențelor profesionale. La acest compartiment notăm suportul de curs „*Dreptul organizațiilor internaționale*” [31], elaborat de C. Ceban, care a consacrat un capitol special Uniunii Europene, fiind caracterizată din perspectiva diacronică: evoluția ideii de Europa unită, premisele unificării europene (1945-1949), începuturile construcției Europene (1951-1957), evoluția Comunității Europene. Potrivit abordării C. Ceban, Politica Externă și de Securitate Comună la nivel european constituie una din modalitățile de realizare a relațiilor externe a Uniunii Europene.

Un studiu amplu privind premisele de formare și funcționalitate a Uniunii Europene, teoriile integrării europene, valurile de extindere ale spațiului comunitar, obiectivele politicii externe și parteneriatele europene, a fost realizat de către M. Diacon, V. Juc și V. Constantinov în manualul „*Uniunea Europeană: istorie și actualitate*” [46]. Pentru a elucida particularitățile politicii externe a Uniunii Europene, autorii au analizat politica de extindere a Uniunii Europene, avînd drept scop unificarea țărilor europene într-un proiect politic și economic comun [46, p. 205]. Astfel, politica de extindere s-a dovedit a fi unul din cele mai eficiente instrumente de promovare a reformelor politice, economice și sociale, inclusiv de consolidare a păcii, stabilității și democrației pe întregul continent european, dar și de fortificare a prezenței Uniunii Europene pe arena mondială. Autorii au acordat o atenție deosebită evoluției relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, reflectînd asupra premiselor încheierii Acordului de Parteneriat și Cooperare, Planului de Acțiuni, Acordului de Asociere, subliniind că pentru Republica Moldova și cetățenii săi este convenabilă integrarea europeană, deoarece beneficiile (printre care, modernizarea țării) vor prevala, dar este necesară și menținerea prezenței, a pozițiilor pe „piețele tradiționale” din statele ex-sovietice prin acorduri bilaterale. În opinia noastră, acest raționament este echitabil și posibil de realizat, fiindcă este reciproc avantajos pentru toate părțile implicate în relațiile comercial-economice.

Unele fundamente juridice și principii de funcționalitate ale Uniunii Europene și instituțiilor comunitare, componența și organizarea lor au fost reliefate de N. Chirtoacă în suportul de curs „*Drept instituțional al Uniunii Europene*” [35]. Funcția internațională a Uniunii Europene este realizată de Parlamentul European (monitorizează politica externă și de securitate comună, menține relații strînse cu celelalte instituții ale Uniunii Europene, cu statele membre și cu țările partenere), de Consiliul Afaceri Externe (responsabil de acțiunea externă a Uniunii), de Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate (prezidează Consiliul Afaceri Externe, contribuie la elaborarea prevederilor politicii externe și de securitate comună, asigură aplicarea deciziilor adoptate de Consiliul European și Consiliu, reprezintă Uniunea în chestiunile privind Politica Externă și de Securitate Comună), și de Consiliul European (identifică interesele strategice ale Uniunii, stabilește obiectivele și definește orientările generale în materie

de Politica Externă și de Securitate Comună). Prin conținut, lucrarea dată își propune să fie un îndrumar atât pentru teoreticieni, cât și pentru practicieni, care au preocupări în domeniul studiilor și practicii europene, dat fiind că se fundamentează pe prevederile tratatelor fondatoare în vigoare.

Considerăm necesar de a remarca și eforturile structurilor asociative în domeniul relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, contribuind la valorificarea mai multor subiecte de pe agenda moldo-europeană. Am acordat atenție rapoartelor pe marginea Planurilor Naționale de Acțiuni cu privire la realizarea Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. Printre rapoartele citate vom evidenția următoarele: „*Primele realizări și dificultăți în realizarea Acordului de Asociere Uniunea Europeană – Republica Moldova*” [26], „*Al treilea Raport IPRE privind monitorizarea implementării Acordului de Asociere RM - UE (noiembrie 2015 – martie 2016)*” [52], „*Raport alternativ de progres 2014-2016. Realizarea Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană*” [53]; „*Al II-lea Raport Alternativ privind realizarea Acordului de Asociere cu UE (Trimestrul I-III 2017)*” [51], în care autorii (I. Boțan, D. Cenușă, Iu. Groza, Iu. Rusu, M. Platon, A. Ermurachi ș.a.) prezintă indicii alternativi de realizare a Acordului de Asociere, accentuând atenția, cu precădere, asupra restanțelor existente în fiecare trimestru și formulând anumite propuneri pentru autoritățile Republicii Moldova.

Așadar, în mediile universitar-academice și de experți au fost elaborate multiple lucrări de caracter științific și științifico-aplicativ, menite să contribuie la mai buna cunoaștere, explicare și înțelegere a Uniunii Europene prin aplicarea mai multor concepte și sintagme, precum „actor”, „actorness”, „putere civilă”, „putere normativă”, „soft power”, „Europa Mare”, „Europa Mică”. Diversitatea cercetărilor reliefate evidențiază eforturile științifice și politice, care sunt făcute pentru a identifica, analiza și explica politica externă a Uniunii Europene, dat fiind că se schimbă permanent și cu rapiditate în contextul proceselor integraționiste, inclusiv de nivel regional, și de globalizare, însoțite de crize interne și externe. În Republica Moldova studiile consacrate Uniunii Europene familiarizează mediul universitar-academic cu aparatul categorial de cercetare a Uniunii și specificul de funcționare a Uniunii, prezintă unele reflecții privind opțiunile integraționiste ale Republicii Moldova, inclusiv analizează dinamica evoluției și perspectivele relațiilor dintre părți.

1.2 Fundamente conceptuale și repere teoretico-metodologice de investigație a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene

Uniunea Europeană este un subiect atipic pentru științele politice contemporane, abordarea ei exclusiv din perspectiva teoriei relațiilor internaționale produce unele controverse. În accepția noastră, aplicarea teoriei relațiilor internaționale în studierea rolului internațional al Uniunii Europene este utilă din următoarele două considerente. Pe de o parte, Uniunea Europeană este un obiect de studiu foarte complex și neunivoc, care prezintă teoriei relațiilor internaționale noi

provocări și determină necesitatea de a dezvolta și perfecționa metodele *tradiționale de cercetare*. Pe de altă parte, spre deosebire de teoriile integrării regionale (e.g., neofuncționalismul), care frecvent sunt aplicate de cercetători în analiza Uniunii Europene, teoria relațiilor internaționale favorizează înțelegerea comportamentului internațional și a eventualelor consecințe a influenței globale a Uniunii. Considerăm că studiul acțiunii de politică externă a Uniunii Europene trebuie să aibă la bază atât teoriile stabilite în domeniul relațiilor internaționale, cât și metodologiile aplicabile în teoria relațiilor internaționale, științele politice, sociologie și dreptul Uniunii Europene.

Politica externă a Uniunii Europene întrunește unele limite și necesită o abordare specială, deosebită decât în cazul politicii externe a unui stat. Vom sublinia că unii cercetători manifestă rezerve față de sintagma „politică externă a Uniunii Europene”, precum Ch. Hill, St. Keukeleire și J. MacNaughtan, considerând că aprobarea științifică a sintagmei „politică externă a Uniunii Europene” este evazivă și problematică, însă cercetarea politicii externe europene este posibilă [190, p.307; 199, p.195]. Ch. Hill menționează că sintagma „politică externă europeană” poate fi aplicată față de acțiunile întreprinse de Uniunea Europeană în politica internațională [190, p.306], iar B. de Neuilly utilizează expresia „politică externă europeană”, pentru a caracteriza, în special, PESC [256, p.197]. M. Smith este de părere că politica externă europeană, din punct de vedere istoric, s-a dezvoltat în temeiul bazelor economice comunitare: Politica Externă și de Securitate Comună reprezintă o formă de „politizarea” ei tardivă, în timp ce „politică externă economică” constituie nucleul dur al capacității internaționale a Uniunii Europene în perioada globalizării [213, p.748]. K.E. Smith, reieșind din prevederile Tratatului de la Maastricht, desemnează prin „politică externă europeană” ansamblul de acțiuni internaționale imputabile Uniunii Europene indiferent de pilonul de origine [256, p.198]. B. Tonra precizează că politica externă europeană interacționează cu diplomațiile statelor membre, subliniind interesul de a integra „europenizarea” în studierea acestui fenomen [263, p.401].

Unii autori au propus definiții generale ale „politicii externe europene”, pentru a cuprinde totalitatea dimensiunilor evocate. Astfel, Ch. Hill a definit „politică externă europeană” ca sumă a tuturor acțiunilor realizate de Uniunea Europeană și statele membre în relațiile internaționale [190, p.310]. Pentru B. White „politică externă europeană” formează sistemul de interacțiune între trei subsisteme, compuse din „politică externă comunitară”, „politică externă a Uniunii Europene” (PESC) și „politicile externe ale statelor membre” [256, p.199].

F. Petiteville consideră că „politică externă europeană” reprezintă o provocare pentru teoria relațiilor internaționale și politica externă [256, p.200]. Cea mai expusă provocării se dovedește a fi teoria realistă, cu ideea că politica externă este caracteristică doar statului, fiind determinată de interesul național, exprimat în termeni de putere și/sau securitate. Potrivit acestei ordini de idei, „politică externă” este o categorie strict statocentristă, iar expresiile „politică externă europeană”,

„politica externă comună” apar improprie din perspectiva teoriei realiste, cel puțin atît timp cît Uniunea Europeană nu se va transforma într-un stat. Din perspectiva realismului politic, interesul național și protecția suveranității naționale sunt principii care structurează acțiunea diplomatică a statelor și rezultă că în cadrul Uniunii Europene convergența intereselor naționale și totalitatea suveranităților, care sunt acceptate în domeniile comunitare, practic devin improbabile în materie de politică externă și de securitate, deoarece se ajunge la nucleul dur al intereselor naționale și suveranității.

Potrivit supoziției lui J.-M. Guehenno, o politică externă europeană, capabilă să depășească interesele naționale a statelor comunitare, va fi viabilă numai atunci cînd se va fundamenta în *politia* europeană, care condiționează emergența sa spre transformare a Uniunii Europene într-o veritabilă „comunitate politică” postnațională [256, p.203]. R. Ginsberg din contra, subliniază că Uniunea Europeană acționează în politica internațională, deoarece este interesul statelor membre de a coopera cu alte state ale Uniunii și instituții comune, pentru a realiza interesele și obiectivele convergente [256, p.204].

Sintagma „*acțiune externă*” se regăsește în proiectul tratatului de Constituție pentru Europa, propus în anul 2003. Spre deosebire de politica externă europeană (limitată la PESC) sau de relațiile externe ale Uniunii Europene (reduse de Comisia Europeană la activitățile administrare), acțiunea externă a Uniunii comportă un caracter global. Prin sintagma „acțiune externă a Uniunii Europene” se subînțelege ansamblul de politici atît supranaționale, cît și interguvernamentale realizate de către toți actorii europeni pe arena internațională, care fac parte din „sistemul european de acțiune externă”. În acest context vom preciza: acțiunea externă europeană cuprinde totalitatea acțiunilor externe realizate peste hotare de către guvernanta europeană [20, p.106]. În baza acestor considerente, apelăm la sintagma „acțiune de politică externă a Uniunii Europene” ca parte componentă a acțiunii externe, pentru a concretiza ansamblul de politici externe desfășurate în cadrul guvernantei europene, la care participă instituțiile europene, statele membre și actorii neguvernamentali din spațiul european, în vederea realizării obiectivelor PESC. Spre deosebire de Politica Externă și de Securitate Comună și relațiile externe ale Uniunii Europene, sintagma „acțiunea de politică externă a Uniunii Europene” comportă un caracter instituțional și reflectă formele de manifestare a politicii externe europene după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona. În continuare vom face o succintă analiză a aspectelor metodologice de investigație a politicii externe a Uniunii Europene.

De la începuturile integrării europene, literatura academică a fost tentată să caracterizeze Comunitatea Europeană, apoi Uniunea Europeană, fie ca „actor internațional”, fie ca „subiect al relațiilor internaționale”. În anii '70 ai sec. al XX-lea au fost lansate discuții cu privire la natura și identitatea Comunității Europene ca actor internațional: în 1977 G. Sjöstedt pentru prima dată a

analizat calitatea de „*actor internațional* al Comunității Economice Europene”, potrivit căruia, Comunitatea poate fi considerată actor dacă este capabilă să articuleze interesele comune și să mobilizeze resursele autonome printr-un sistem decizional reprezentativ pe plan internațional, fiind în măsură să administreze crizele și să asigure punerea în aplicare a deciziilor sale [256, p.194]. În 1982 P. Taylor a lansat sintagma „*capacitate a actorului*” (actor capability), pentru a indica capacitatea Comunității de a acționa într-un mod unic și a produce rezultate coerente [215, p.8]. Potrivit lui P. Taylor vulnerabilitatea calității de actor internațional este determinată de opiniile divergente ale statelor comunitare. În opinia noastră, „*capacitatea atipică a actorului internațional*” Uniunea Europeană este determinată de următoarele trăsături: 1) lipsa monopolului efectiv asupra mijloacelor legitime de constrângere; 2) lipsa monopolului asupra reprezentării externe; 3) sistemul policentric de guvernare împiedică eforturile Uniunii Europene de a proiecta „puterea” pe arena internațională într-o manieră strategică; 4) Uniunea Europeană este o entitate geopolitică fără limite teritoriale clar definite: limitele sale geografice, administrative, economice și culturale se deosebesc. Din cele menționate conchidem că componența și structura internă a Uniunii Europene influențează asupra capacității de actor internațional, ceea ce determină calitatea *sui generis* în politica internațională, care poate fi calificată ca „actor atipic internațional”.

Pentru a analiza proprietatea de actor internațional a Uniunii Europene, Ch. Bretherton și J. Vogler, în anul 1999, au dezvoltat termenul „actorness”, prin care subînțelegem capacitatea de a acționa și a fi autonom față de alți actori în cadrul sistemului internațional, fie în mod activ, fie în mod deliberat [176, p.111-112]. Capacitatea deliberată de acțiune este relevantă în plan intern, în cazurile de protecție a securității regionale, dezvoltare regională și protejare a mediului ambiant regional – trei domenii de intensificare a cooperării regionale [176, p.112]. Ch. Bretherton și J. Vogler susțin că termenul „actorness” este mai mult unul generic, care înglobează ideea de „prezență” și se concentrează pe trei elemente: capacitate, oportunitate și prezență. În același timp, precizăm că termenul „actorness” al Uniunii Europene nu are nimic comun cu noțiunea de „actor” lansată în teoria relațiilor internaționale de către J. Rosenau în anul 1990, nici cu performanța unei instituții europene, potrivit abordării lui K. Smith, dar se referă la impactul global al Uniunii Europene [176, p.112]. Ch. Bretherton și J. Vogler au identificat patru condiții pentru „actorness”: 1) angajamentul comun bazat pe valori și principii comune; 2) legitimitatea internă a proceselor de adoptare a deciziilor și priorităților cu privire la politica externă; 3) capacitatea de a identifica prioritățile de politică externă și de a formula politici coerente; 4) disponibilitatea și capacitatea de a utiliza instrumente politice (diplomație, instrumente economice și mijloace militare). Aceste condiții, incontestabil, sunt îndeplinite într-un mod diferit în relațiile politice externe și în diferite arealuri: de la vecinătatea apropiată spre regiunile îndepărtate: „actorness” se schimbă în timp și diferă între anumite zone și regiuni ale lumii.

Calitatea de „*subiect al relațiilor internaționale*” indică capacitatea de a interacționa activ cu alți actori pe arena internațională și posedarea unor particularități unice de comportament. Din perspectiva teoriei relațiilor internaționale, subiectul relațiilor internaționale este capabil să acționeze și să aleagă direcțiile, indiferent de impactul factorilor externi, interni sau structurali. Considerăm că calitatea de „*subiect al relațiilor internaționale a Uniunii Europene*” se manifestă în domeniile comercial, financiar-bancar, umanitar, social și ecologic al societății internaționale, dar nu și în sfera politico-militară. Potrivit paradigmei realiste a teoriei relațiilor internaționale, Uniunea Europeană nu poate fi calificată drept subiect independent de politică internațională, deoarece este lipsită de atribuțiile tradiționale ale statului – de propriile forțe armate. În aceeași ordine de idei, Al. Gromîko subliniază că Uniunea Europeană nu deține calitatea de subiect politic, nu este capabilă să promoveze o politică externă independentă [171]. Drept urmare, Uniunea Europeană este calificată ca o construcție instituțională, care împiedică declanșarea conflictelor militare între statele membre și posedă propriile interese, nefiind similare intereselor naționale ale statelor membre, deși pot să se suprapună uneori, fapt care ne sugerează să caracterizăm Uniunea integraționistă ca „subiect atipic al relațiilor internaționale”.

M. Strezhneva subliniază că Uniunea Europeană este capabilă să realizeze acțiuni autonome în baza „unității europene”, acest aranjament fiind probat în cadrul negocierilor internaționale [169, p.28]. Reieșind din logica dată, putem deduce că Uniunea Europeană posedă un potențial corespunzător și o capacitatea unică de a transforma sistemul internațional într-un spirit pozitiv și pașnic. Însă observațiile empirice nu confirmă aceste supoziții, deoarece în diverse arealuri (regiunea Mării Mediterane și Asia Mijlocie) și pe un spectru de probleme (criza datoriilor suverane în zona euro, criza migranților, suspendarea negocierilor Uniunii cu SUA cu privire la Parteneriatul Transatlantic de Comerț și Investiții) Uniunea Europeană n-a reușit să se manifeste convingător la nivel internațional. Practica demonstrează că statele puternice, inclusiv cele din cadrul Uniunii Europene, sunt capabile să adopte și să execute independent decizii principale în toate domeniile politicii externe, inclusiv la nivel de politică globală.

În opinia noastră, Uniunea Europeană nu se dovedește a fi un subiect plenipotențiar în sfera politică militară internațională, deoarece mizează pe garanțiile Alianței Tratatului Nord-Atlantic de securitate, ordine care îi limitează capacitatea de a promova în mod independent politica pe arena internațională. În același timp accentuăm că în cadrul Uniunii Europene există un sistem **sever** de guvernare, care aplică condiționalitatea politică (ca măsură restrictivă) față de partenerii săi, promovează normele sale în statele terțe, pentru a realiza anumite obiective interne, a exercita guvernarea externă și obține avantaje de politică externă [20, p.111]. În ordinea reliefată de idei, comportamentul Uniunii Europene nu poate fi interpretat altfel decât unul reflexiv și eurocentrist, specificăm noi.

Potrivit studiului lui I. Busîghina și M. Filippov, Uniunea Europeană reprezintă un *sistem politic deosebit, de tip nou* [123, p.4]. În continuare vom prezenta criteriile de apreciere a Uniunii Europene ca sistem politic deosebit. *În primul rând*, Uniunea Europeană posedă un sistem dezvoltat de instituții. *În al doilea rând*, procesul de integrare presupune delegarea unor competențe de la nivel național la nivel supranațional, iar instanțele de distribuie și de reglementare sunt instituțiile Uniunii, nu statele membre. *În al treilea rând*, Uniunea exercită o influență semnificativă asupra dezvoltării economice, politice și sociale a membrilor săi, iar competențele Uniunii permanent se extind. Normele de drept european exercită o influență nemijlocită și nu necesită încorporare în legislațiile naționale. *În al patrulea rând*, între procesele economice, politice, sociale și sistemul instituțional există raporturi reversibile, orice schimbare se introduce prin completarea tratatelor fondatoare, iar singurul criteriu care împiedică recunoașterea Uniunii Europene ca sistem politic clasic ține de absența mijloacelor legitime de constrângere ale organelor de forță, care au rămas în subordinea națională. Din această cauză, Uniunea Europeană este caracterizată ca sistem politic de tip nou.

Cercetarea Uniunii Europene prin prisma teoriei relațiilor internaționale prevede definirea naturii ei duble (ca sistem și ca actor), dar acest acronim nu este acceptat în unanimitate de către comunitatea academică europeană, deoarece studierea activității Uniunii pe arena internațională implică anumite dificultăți de ordin conceptual. În acest context de idei, A. Moravcsik califică Uniunea Europeană ca o superputere în devenire spre o formă de organizație internațională și pune la îndoială supoziția că o eventuală integrare politică va avea ca rezultat crearea unei entități asemănătoare statului [205, p.20]. M. Strezhneva remarcă însă, că Uniunea Europeană este o comunitate unică, care a depășit formele tradiționale de organizare politică și reprezintă un model supranațional hibrid de conducere [170, p.64]. Din perspectiva abordării lui A. Moravcsik, Uniunea Europeană este mai eficientă ca fiind o „rețea descentralizată de guverne” și practic este inutil, dar, în același timp, puțin probabil ca guvernele din Europa să renunțe la suveranitate, pentru a forma o armată europeană comună [204, p.94]. Viitorul Uniunii ține de păstrarea formei de coaliție a Europei, care se dovedește a fi mai flexibilă decât structura ce impune adoptarea unei decizii unice în domeniul politic, pentru efectuarea oricărei acțiuni internaționale. În concluzie, A. Moravcsik menționează că în interacțiunea cu lumea exterioară, este necesar ca Uniunea Europeană să rămână o structură flexibilă, care să păstreze suveranitatea politică a statelor membre, ceea ce poate permite entității europene să devină un actor puternic pe arena internațională [204, p.98].

Altă teorie asociată cu numele lui A. Moravcsik ține de interguvernamentalismul liberal, o nouă abordare a studiilor consacrate Uniunii Europene care a apărut la începutul anilor '90 ai sec. al XX-lea, în urma relansării integrării europene. În pofida noilor schimbări care se produceau în

dezvoltarea bazei instituționale prin crearea propriu-zisă a Uniunii Europene, A. Moravcsik a insistat asupra faptului că fenomenul integrării europene poate fi explicat printr-un model interguvernamental revizuit, care acordă o atenție deosebită puterii și intereselor statelor membre [203, p.68]. Una din cele mai importante ipoteze a teoriei interguvernamentalismului liberal este că Uniunea Europeană poate fi analizată din optica de a considera statele ca fiind principalii actori, care își urmăresc propriile interese în contextul anarhiei mediului internațional. Statele ating obiectivele lor în baza negocierilor cu alți actori prin interacțiuni interguvernamentale, iar Uniunea Europeană este mai mult o platformă de negociere decât o autoritate centralizată, care elaborează și aplică deciziile politice. Interguvernamentalismul liberal susține ideea realismului politic, potrivit căreia, în cadrul Uniunii Europene voința politică a statelor membre este supremă în procesul de adoptare a deciziilor, pe motivul că posedă o legitimitate politică fără compromisuri. Totodată, afirmăm noi, statele membre au delegat Uniunii anumite prerogative în numele asigurării cooperării și sunt nevoite să respecte voința comună, chiar dacă, mai ales în ultimul timp, s-au produs multiple fisuri din cauza acceptării/neacceptării cotelor de găzduire a migranților. În acest sens „*cooperarea în domeniul politicii internaționale*”, din perspectiva interguvernamentalismului liberal, poate fi explicată prin următorul model de acțiune: inițial, statele decid asupra preferințelor lor, apoi negociază argumentele lor, după care creează sau adaptează instituțiile europene, pentru a asigura realizarea obiectivelor lor. Astfel, „integrarea în Uniunea Europeană” poate fi înțeleasă ca o serie de alegeri raționale ale liderilor naționali ca răspuns la constrângerile și oportunitățile, care decurg din interesele economice, puterea relativă a statelor, care rezultă din interdependența asimetrică și rolul instituțiilor în susținerea credibilității angajamentelor interstatale.

Considerăm că politica externă a Uniunii Europene nu poate fi redusă doar la PESC. St. Keukeleire și J. MacNaughtan propun de a face diferență dintre relațiile externe ale Uniunii Europene și politica sa externă, deoarece rețeaua extinsă a relațiilor Uniunii cu toate statele și regiunile globului nu constituie exclusiv politică externă [199, p.199]. Din contra, în evoluția relațiilor internaționale ale Uniunii Europene scopurile de politică externă se ciocnesc cu scopurile altor „politici comune” ale Uniunii - politica comercială și politica de dezvoltare, iar aceste ciocniri nu întotdeauna fiind productive. În acest sens vom conchide că pentru Uniunea Europeană interesele de ordin economic dețin întâietate în raport cu obiectivele de ordin politic, însă concluzia expusă nu se dovedește a fi generalizatoare, fiindcă obiectivele strategice se schimbă în funcție de diferiți factori și de conjunctura în transformare permanentă.

M. Teló și F. Ponjaert au definit sintagma „politică externă a Uniunii Europene” ca sistem instituțional complex și avansat, care exprimă clar voința de guvernare regională și globală, prin sporirea eficienței și legitimității instituționale [216, p.79]. „*Sistemul de politică externă a Uniunii Europene*” este definit ca totalitate de instituții și norme, care orientează elaborarea și punerea în

aplicare a politicilor externe comune în numele Uniunii [212, p.3]. Cei mai importanți actori din sistem sunt statele membre, iar actorii instituționali, cum ar fi Comisia Europeană și Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate, exercită influență asupra procesului de elaborare a politicii externe europene. Ierarhia normelor dreptului Uniunii Europene este următoarea: *dreptul primar*, constituit din tratatele fondatoare, cele de asociere, inclusiv protocoalele și convențiile anexate; *legislația secundară*, fiind alcătuită din actele legislative adoptate de instituțiile europene în exercitarea competențelor prevăzute de tratate; *acordurile externe* dintre Uniune și țările terțe, dintre statele membre sau de unul dintre acestea cu țările terțe sau organizațiile internaționale [246]. Termenul „sistem” indică asupra faptului că există instituții și norme care au fost create într-un mod specific, fiind folosite pentru a produce politici comune și a exercita relații cu restul lumii.

Bazându-ne pe concepțiile constructiviste privind formarea „identității colective”, admitem că într-un proces intens de cooperare și instituționalizare a politicii externe, proces prin care se dezvoltă standarde comune de acțiune, statele membre ale Uniunii Europene dezvoltă o identitate comună și prin urmare, sunt determinate să acționeze în mod colectiv. Abordarea instituționalist liberală subliniază măsura în care interdependența internațională creează spațiu pentru acțiuni colective. Realistii apreciază interesele și identitatea ca fiind valori intacte și neschimbate, care îi încurajează să identifice și să determine forța și instituțiile internaționale în calitate de principali factori determinanți din exterior a comportamentului actorilor internaționali [199, p.20]. Luînd ca bază acest context, conchidem că politica externă *postmodernistă* a Uniunii Europene este ancorată pe structuri, contexte și aspecte nemateriale ale puterii și influenței, cum ar fi identitatea, convingerea și legitimitatea.

Reiterăm, noua orientare în determinarea identității de politică externă s-a dezvoltat odată cu lansarea PESC (1992) și PSAC (1999). Politica externă și de securitate comună este un vector al europeanizării și un factor de socializare a politicilor externe și a administrațiilor naționale ale statelor membre. Conceptul de „*europeanizare a politicii externe naționale*”, potrivit abordării lui K.E. Smith, se dovedește a fi destul de problematic în domeniul politicii externe, dat fiind că procedurile, regulile, normele și politicile la nivelul Uniunii Europene sunt în mare parte decise „interguvernamental”, iar instituțiile Uniunii dețin un rol relativ minor comparativ cu statele membre [212, p.17]. Criza din Irak din 2003 a ilustrat modul în care statele comunitare pot ignora normele de cooperare, iar declarațiile adoptate reflectă interesele controversate ale părților. K.E. Smith menționează că interesele, pozițiile, instituțiile și chiar identitatea de politică externă ale statelor membre se pot schimba, ca urmare a dezvoltării cooperării de politică externă la nivelul Uniunii Europene, prin norme, instituții, politica *acquis*-ului comunitar [212, p.17], reprezentînd un domeniu semnificativ de cercetare științifică. În cele din urmă, vom sublinia că politica externă

a Uniunii Europene nu poate fi redusă doar la Politica Externă și de Securitate Comună, aceasta din urmă este o parte a unei realități mult mai largi, a acțiunii externe a Uniunii Europene. În opinia noastră, asumția lui K.E. Smith poate fi acceptată, dar cu mai multe rezerve, în sensul că ordinea descrisă frecvent devine invers proporțională, date fiind principiile de funcționalitate a Uniunii Europene, relațiile cu statele membre și împrejurările în transformare.

Competența Uniunii Europene în domeniul Politicii Externe și de Securitate Comună nu este similar celei exercitate de o organizație internațională de cooperare, ci o competență atribuită în mod special de către statele membre. În opinia noastră, există o obligație a statelor membre de convergență a politicilor lor externe, astfel încât să promoveze interesele și valorile Uniunii pe arena internațională și să fie mutual solidare [22, p.105]. K.E. Smith a definit cinci obiective de politică externă, urmărite de Uniunea Europeană pe arena internațională: 1. stimularea cooperării regionale și a integrării europene; 2. protecția drepturilor omului; 3. promovarea democrației și a guvernantei eficiente; 4. prevenirea conflictelor armate; 5. lupta cu criminalitatea mondială [211, p.120].

St. Keukeleire și J. MacNaughtan au lansat sintagma „*politică externă structurală*”, pentru a caracteriza politica externă de lungă durată, avînd la bază obiective sustenabile și urmărind să formeze instituții stabile de ordin politic, juridic, social, economic și de securitate [199, p.25]. În contrapondere cu politica externă structurală se află „*politică externă convențională*” (prin esență fiind politica tradițională, clasică), bazată pe securitate militară, realizată prin crize și conflicte. Politica externă convențională este orientată spre adaptare față de mediul internațional existent, pe cînd politica externă structurală este îndreptată spre crearea unui mediu internațional favorabil. St. Keukeleire și J. MacNaughtan menționează că politica externă structurală se caracterizează prin trei particularități: 1) este strîns dependentă de politica externă convențională: fără depășirea fazei acute a crizei, fără crearea condițiilor de pace și de securitate, orice efort privind extinderea administrării responsabile, implemmentarea democrației, acordarea asistenței pentru dezvoltarea economică se vor dovedi a fi ineficiente. Succesul în reglementarea problemelor internaționale reclamă îmbinarea eforturilor în soluționarea crizelor curente și crearea unor instituții stabile; 2) eficiența politicii externe structurale depinde de caracterul percepției în statele în care urmează să se realizeze. Politica externă structurală poate fi de succes, dacă subiectul care o promovează se bucură de autoritate suficientă; 3) politica externă structurală trebuie să aibă caracter complex, iar pentru a fi eficientă, trebuie să fie orientată spre reformarea tuturor sferelor (de ordin politic, economic și militar) la diferite niveluri (de la personal la global) [199, p.236-240]. Un exemplu de politică externă structurală este politica de extindere a Uniunii Europene. În practică, aspectele politicii externe structurale și ale politicii convenționale sunt întrepătrunse, iar diferențierea lor este problematică. În acest sens, în Uniunea Europeană politica externă convențională ar trebui să

fie supranațională, iar politica externă structurală – interguvernamentală, însă această divizare este aparentă. Situația când Comisia Europeană reacționează și întrerupe eliberarea de fonduri și asistență financiară constituie un instrument caracteristic politicii externe convenționale, pe când implicarea Înalțului Reprezentant al Uniunii în soluționarea crizelor - este atribuție caracteristică politicii externe structurale.

Eficiența politicii externe a Uniunii Europene este determinată de coordonarea activităților internaționale cu Politica Externă și de Securitate Comună. Exemplul elocvent ține de sancțiunile economice: fiind instrumente ale Comisiei Europene, se introduc în baza propunerii Consiliului Uniunii Europene [199, p.154, 203]. Această situație ne sugerează ideea că dimensiunile de suprastatal și interguvernamental trebuie să fie interconectate și coordonate, creînd, în perspectivă, premise ale cumulării și realizării integrării politice a Uniunii Europene, misiune încredințată funcției de Înalț Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate.

Sugestiv sete, în ordinea reliefată de idei, că St. Keukeleire și A. Justaert au lansat sintagma „*diplomația structurală a Uniunii Europene*”, pentru a descrie procesele de dialogare și negociere cu ajutorul cărora Uniunea Europeană încearcă să influențeze, să modeleze, să transforme structura internă în țările țintă, în sectoarele relevante (politic, juridic, social, economic, de securitate) și la diferite niveluri (individual, societal, statal, regional, global) [198]. „Diplomația structurală” este un instrument al politicii externe structurale mai ample, îndreptată spre obiective similare, dar referindu-se la politica în ansamblu, inclusiv la utilizarea unei game largi de alte instrumente, cum ar fi măsurile de sprijin economic, financiar și tehnic, sarcini privind statul de drept. Accentul pus pe diplomația structurală implică necesitatea studierii impactului său profund asupra țărilor sau regiunilor țintă și asupra modului de aplicare a unor instrumente și resurse. O astfel de concentrare implică aplicarea unor metode specifice de cercetare, axate pe regiuni și pe actorii implicați, explorînd mijloacele cu ajutorul cărora se poate analiza aportul Uniunii în țările implicate.

Pentru a descrie natura intersubiectivă a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene, R. Adler-Nissen a definit conceptul „*diplomație a Uniunii Europene*” ca sistem de deliberare între Uniunea Europeană și statele membre, în cadrul cărui sunt elaborate reguli și roluri caracteristice și se realizează obiectivele comune în interiorul și exteriorul Uniunii [175, p.660]. Luînd ca bază definiția dată, deducem că în cadrul diplomației Uniunii Europene interacționează două sisteme – european și național, situație care poate crea probleme/conflicte de rol și diferențe privind modul de argumentare. D. Allen a identificat unele forme de manifestare a diplomației Uniunii Europene: procesul de aderare a noilor state membre la Uniunea Europeană; managementul „vecinătății”; explorarea relațiilor interregionale; dezvoltarea „parteneriatelor strategice” [175, p.664]. În acest sens de idei, orice strategie a Uniunii Europene reprezintă produsul interacțiunii dintre diplomațiile naționale ale statelor membre și instituțiile europene.

M. Smith a formulat sintagma de „*diplomația strategică a Uniunii Europene*”, pentru a descrie activitatea de poziționare a Uniunii Europene pe arena internațională și conducere a relațiilor cu partenerii strategici [175, p.661]. M.Smith a prezentat o serie de aspecte conceptuale cu privire la sintagma „*diplomație strategică*”, analizând modurile în care ar putea fi încadrate și operaționalizate problemele cheie de investigație științifică. Fundamentală pentru această parte se dovedește a fi supoziția că Uniunea Europeană poate și trebuie să devină un „actor strategic”, avînd capacitatea de a mobiliza resurse și a realiza obiective strategice pe o arenă internațională în schimbare. Diplomația, în acest context, trebuie să fie tratată ca stabilire a bazei pentru acțiunea strategică și coordonarea acestei acțiuni, cînd este întreprinsă. Din această perspectivă, funcțiile diplomației Uniunii Europene pot fi următoarele: *integrativă* (ca parte a procesului de integrare europeană); *pozițională* (poziționarea Uniunii față de alți actori majori, fie proactiv, fie defensiv); *relațională* (stabilirea și dezvoltarea relațiilor cu regiunile și partenerii strategici) [175, p.663].

Serviciul European de Acțiune Externă este o instituție interstițială care s-a instituționalizat în interstițiile dintre două instituții europene (Comisia Europeană și Consiliul Uniunii), însă nu a înlocuit diplomația națională, datorită puterii simbolice a statului membru [175, p.665]. Serviciul European de Acțiune Externă nu amenință existența diplomației naționale, în sensul direct, însă apariția sa a pus la îndoială monopolul statului comunitar în determinarea diplomației autentice. Situația ambivalentă a Serviciului European de Acțiune Externă ilustrează ideea lui P. Bourdieu, potrivit căreia, un nou-venit, pentru ca să se stabilească într-un domeniu, trebuie „să însușească cadourile oferite de domeniu” [175, p.669]. Recunoașterea diplomației „autentice” este esențială pentru succesul Serviciului European de Acțiune Externă, iar acest fapt se datorează într-o mare parte rolului deocamdată jucat de statul național în partajarea statutului și prestigiului diplomatic, putere care depășește competențele delegate oficial.

„*Sistemul diplomatic al Uniunii Europene*”, fiind un nivel diplomatic multinivelar, dezvoltă în continuare sistemul westphalic: nivelul diplomatic național, nivelul diplomatic al Uniunii Europene (în care diplomațiile naționale dețin un rol major, în pofida reformelor post-Lisabona) și nivelul multilateral internațional (în care actorii diplomatici naționali încă dețin un rol central, în pofida rolului din ce în ce mai mare al actorilor diplomatici ai Uniunii Europene). Paradigma westphalică prevede că statul este unitatea centrală sau, cel puțin, punctul de referință atît privind autoritatea, cît și vizînd legitimitatea în relațiile internaționale. „Comunitățile diplomatice” din țările/regiunile țintă pot fi caracterizate ca un subsistem, care nu include sistemele, valorile și principiile diplomatice „occidentale” și nu reflectă o realitate în maniera „occidentală”. Acțiunile diplomatice ale Uniunii Europene față de țările/regiunile reliefate pot rezona într-un mod diferit față de modul așteptat în țara sau regiunea dată, fie pot rezona deloc. În acest context, „dialogul” și „învățarea” apar ca dimensiuni esențiale ale diplomației structurale, care devine eficientă doar

atunci cînd existența diferitor contexte locale endogene este cunoscută, recunoscută și luată în considerare [198]. Considerăm, în ordinea elucidată de supoziții, că Republica Moldova poate fi caracterizată ca element al subsistemului „Parteneriatul Estic” al „sistemului diplomatic al Uniunii Europene”.

Realizarea proiectului „Parteneriatul Estic” denotă că valorile respectate de un stat ghidat de interesele naționale nu sunt ignorate de către Uniunea Europeană. În cazul Parteneriatului Estic se evidențiază calitățile specifice ale politicii externe a Uniunii Europene, determinate de metodele pluraliste și colective de elaborare, care îi conferă calitatea de „realizare permanentă a scopului”, iar caracterul identității lui de politică externă reflectă logica comună a integrării europene bazată pe elemente normative, ridicate la rangul de valori fundamentale [139, p.14]. Astfel, V.Manjola și A.Șapovalova atribuie Parteneriatului Estic calitatea de natură fluctuantă, care nu corespunde unui plan strategic de lungă durată, ci este determinat de un cadru politic conjunktural, al cărui conținut poate fi schimbat în rezultatul regîndirii atitudinii motivaționale ale actorului principal - Uniunea Europeană [148, p.15]. Multitudinea de participanți, recrutați în procesul de elaborare a politicii externe a Uniunii Europene, generează o diversitate de discursuri față de anumite inițiative și, drept urmare, concurența dintre diferiți actori din cadrul Uniunii Europene exercită o influență esențială asupra dezvoltării Parteneriatului Estic, în comparație cu interacțiunea cu statele-adresante sau alte părți externe.

R. Sakwa susține că Parteneriatul Estic reprezintă o provocare normativă, care a luat atît o formă materială, cît și una geopolitică [159, p.15]. Datorită configurației sale, Parteneriatul Estic a generat implicații geopolitice profunde, prioritar pentru partea estică a continentului european, evidențiind tensiunea între tendințele universale ale Uniunii Europene ca fiind un proiect normativ postmodernist și manifestarea lui materială ca un subiect teritorial, care permanent negociază cu vecinii pe marginea interacțiunii lor fizice, într-un format bilateral sau unul multilateral, păstrînd posibilitatea potențială de a se apropia selectiv de statele din Europa de Est, dar totodată stabilind relații de cooperare la nivel paneuropean. În cadrul acestor interacțiuni au fost folosite un șir de instrumente, atît tradiționale diplomatice, cît și neordinare, reieșind din dinamica unor condiții care reglementau relațiile dintre părți. Ideia apropiierii normative și perspectiva convergenței normative a vecinilor estici a devenit o cauză a confruntării Uniunii Europene cu Federația Rusă, configurația Parteneriatului Estic transformînd Rusia dintr-un participant activ al procesului de structurizare a spațiului est-european într-un jucător extern ordinar. Acest areal a obținut calitatea de „vecinătate comună”, în cadrul căruia Uniunea Europeană deține drepturi similare ca și Federația Rusă, spațiu geopolitic care a devenit, în același timp, unul de conflict deschis.

R. Cooper și M. Strezhneva menționează că Uniunea Europeană în afacerile internaționale se manifestă ca entitate postmodernistă, un model de stat „pluralist, complex, mai puțin centralizat

decît statul birocratic contemporan”, *politica externă fiind o continuare a politicii interne*, care respectă agenda postwesphalică a valorilor universale (statele nu luptă unul cu altul, drepturile individuale prevalează în fața drepturilor națiunilor, securitatea nu se mai bazează pe controlul teritorial și pe echilibrul de putere, ci pe transparență, deschidere și principii normative) [182, p.22-28, 31-32; 169, p.29]. Politica externă postmodernistă mai mult este concentrată pe structuri, contexte, aspecte nemateriale ale puterii și se realizează prin îmbinarea metodelor de guvernare stabilite în interiorul Uniunii Europene, în urma interacțiunii cu guvernele statelor membre, care ulterior se exportă în plan internațional. R. Sakwa notează că normele menționate de R. Cooper constituie fundamentul relațiilor Uniunii Europene cu actorii externi și vecinii săi [159, p.13].

Potrivit abordării lui A. Missiroli este dificil de a transfera și aplica teoriile, care inițial au fost elaborate pentru a explica comportamentul statelor, în general, către domeniul de investigație a evoluției Uniunii Europene, în particular [202, p.9]. În același timp este util de punctat că multiplele teorii utilizate în prezent în relațiile internaționale provin din experiența istorică a Europei Occidentale, cînd *statul național de tip westphalic* reprezenta unicul actor legitim pe arena internațională. Multiplele războaie de pe continentul european au stimulat elaborarea teoriilor realiste cu privire la natura omului și a statului, cum ar fi „Leviathan” de T. Hobbes, în timp ce capitularea necondiționată a Germaniei (1945) și lansarea proceselor de integrare europeană (1951) au creat premise pentru dezvoltarea teoriilor liberale [202, p.9]. În acest context de idei, A. Missiroli subliniază că unii cercetători abordează Uniunea Europeană ca un proiect *sui generis* unic, care nu are prototip politic în istoria mondială [202, p.9].

Teoria statocentrismului, potrivit cercetării M. Strezhneva, este elucidată prin prisma concepțiilor teoretice liberale, ale realismului politic și ale constructivismului. Teoriile liberale împărtășesc cu realismul politic ipoteza fundamentală că relațiile internaționale sunt anarhice, *statul* fiind unicul și principalul actor, permițînd curentului pozitivist să formeze categoria „*statocentrism*” [169, p.26]. Teoriile statocentriste diminuează relevanța de politică internațională a Uniunii Europene ca actor independent, deoarece nu pot adecvat să aprecieze unicitatea ei. În această ordine de idei, M. Strezhneva afirmă că pînă în momentul cînd Uniunea Europeană nu va deveni un prototip al statului sau nu va poseda o forță militară sigură și convingătoare, care i-ar asigura supraviețuirea independentă în calitate de stat postmodernist, este dificil de recunoscut Uniunea Europeană ca pe un semnificativ actor global [169, p.27]. M. Strezhneva subliniază că Uniunea Europeană trebuie să fie tratată ca o instituție intermediară între stat și organizație internațională, care beneficiază de o relativă autonomie în domeniul acțiunii de politică externă [169, p.26]. Făcînd comparație cu alianțele clasice, care se creează în baza unei politici externe comune, M. Strezhneva admite că Uniunea Europeană poate fi caracterizată, inclusiv, ca o *uniune federativă slabă*, care s-a format prin integrare economică, lăsînd politica externă în competența

statelor membre [169, p.27]. În același context, L. Buchholz menționează că refuzul categoric de „statocentrism” în analiza domeniului transversal al puterii în sistemul internațional, care este asigurat de abordarea relaționistă a lui P. Bourdieu, se dovedește a fi mai potrivit în cercetarea rolului internațional al Uniunii Europene, deoarece permite analiza transformării relațiilor de putere, evitându-se confruntarea reciprocă a nivelului global/internațional cu nivelurile național și supranațional [178].

Neorealismul întâmpină dificultăți pentru a explica motivul pentru care statele membre ale Uniunii Europene ar conveni de bună voie să cedeze anumite responsabilități din cadrul politicii externe, de securitate și apărare către unele instituții supranaționale, precum Serviciul European de Acțiune Externă sau Comisia Europeană. St. Hoffmann a lansat abordarea Uniunii Europene ca *subsistem al sistemului internațional* [192], iar A. Hyde-Price admite recunoașterea Uniunii ca un „actor tragic” internațional, nevoit să se subordoneze principiilor fundamentale ale dreptului internațional și fiind lipsit de posibilitatea de a influența asupra lor [183]. Considerăm necesar de a preciza că fundamentele neorealiste continuă să predomine în analiza relațiilor internaționale, deși atestăm puține tentative de a le aplica în cercetarea „politicii externe a Uniunii Europene” și în dezbaterile pe marginea „politicii etice europene”. Contribuția lui A. Hyde-Price este destul de valoroasă, el pune problema „eticii realiste a statului”, în sens că Uniunea Europeană acționează ca „un calculator și nu ca un crucișător”, confruntându-se cu constrângerile structurale ale unui sistem internațional anarhic. Prezența normativă a Uniunii Europene este limitată, în ordinea de idei reliefată, de constrângerile structurale ale sistemului internațional.

Sugestia de a califica Uniunea Europeană ca „*putere normativă*”, capabilă să se afirme pe arena internațională prin exportul propriilor norme și valori, a fost lansată în anul 2002 de către I. Manners. Termenul „putere” a fost definit de I. Manners în sensul propus de M. Weber, ca formă de interacțiune între doi sau mai mulți actori, în cadrul căreia unul influențează asupra celuilalt, determinându-l fără constrângere și intimidare, să accepte norme/valori pe care, probabil, nu le-ar fi acceptat în altfel de circumstanțe. În cadrul Uniunii Europene normele de comunicare cu alți actori se elaborează de către statele membre, care ulterior le exportă în mediul extern ca un mijloc aprobat de stabilire a conducerii cu procesele regionale și globale. Proiecția internațională a Uniunii Europene, conform abordării lui I. Manners, întotdeauna este normativă în politica mondială, puterea ei transformatoare decurge din abilitatea sa de a schimba normele, standardele și prescripțiile internaționale de la statocentrism la postwestfalism și cosmopolitism. De fapt, analiza efectuată de I. Manners se concentrează asupra principiilor pe care Uniunea Europeană le promovează și ar trebui să le promoveze la nivel internațional, pentru a modifica status-quo-ul normativ internațional. De exemplu, Strategia Europeană de Securitate din anul 2003 a fost elaborată ca o reacție de răspuns la strategiile americane de securitate, care au fost adoptate după

atacurile teroriste asupra World Trade Centre și a evidențiat voința politică a Uniunii Europene de a se prezenta ca un actor important, influent și legitim, bazat pe mijloace civile, pentru a rezolva problemele de securitate, în pofida slăbiciunii sale de apărare. Cu același scop a fost elaborate Raportul de la Barcelona privind doctrina de securitate umană, prezentat în anul 2004 de J. Solana, care a propus preluarea experienței Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, pentru a consolida capacitățile civile ale Uniunii Europene de a face față conflictelor regionale. Potrivit lui I. Manners, capacitatea Uniunii Europene de a normaliza sistemul anarhic internațional și de a edifica o lume cosmopolită necesită obligatoriu prezența unei forțe militare credibile [183].

Tentativele de a caracteriza Uniunea Europeană ca „putere normativă” au fost criticate de reprezentanții abordării *constructiviste*, de la care a fost împrumutată ontologia, aceasta stabilind dualismul dintre norme și interese. Poziția ontologică strictă a realismului structural prezentată de A. Hyde-Price și interpretarea sa a rolului Uniunii Europene ca un „vehicul colectiv” pentru interesele statelor membre, ocolește cu desăvârșire discuția liberal-idealistică cu privire la originile normative și intelectuale ale Uniunii Europene, precum și prezența internațională normativă. A. Hyde-Price dezvoltă o critică neorealistă a conceptului „*putere normativă europeană*”, potrivit căruia, Uniunea Europeană este percepută ca un instrument colectiv, pentru modelarea mediului său extern utilizat într-un mod instrumental de statele membre în vederea maximizării intereselor materiale în contextul limitărilor structurale/sistemice internaționale [183].

Considerăm că identificarea Uniunii Europene ca „putere blîndă”/„soft power” reprezintă o tentativă de a depăși abordarea tradițională a politicii externe europene, mizînd pe puterea de atracție și de persuasiune, pentru a defini parteneriatele bilaterale [22, p.101]. Însă K.E. Smith pune la îndoială influența Uniunii Europene pe arena internațională și capacitatea ei de a deveni un pol de putere în lumea contemporană, subliniind că potențialul Uniunii Europene în politica internațională este bazat, în mare măsură, pe posibilitățile diplomatice ale Bruxelles-ului [211, p.121]. M. Strezhneva susține că Uniunea Europeană mizează pe norme, valori și propriul exemplu [170, p.67], în timp ce N. Gnesotto este de părere că Uniunea Europeană reprezintă cea mai mare forță de acțiune în mediul internațional [256, p.181], deoarece deține un potențial enorm uman și economic: peste 508 mln. populație [186] și 16,22 % din PIB mondial [188]. Ch. Hill menționează că față de țările terțe, care tind să se apropie de Uniune și solicită „protecție” (bani, preferenții, spijin politic), Uniunea Europeană este capabilă să întreprindă acțiuni foarte riscante, depășind propriile capacități de a răspunde pentru consecințe [190, p.307]. Considerăm că această formă de activitate nu este una generală și, mai ales în ultimul timp, Uniunea Europeană a devenit mai atentă. Din altă perspectivă, dezbaterile dintre mediile universitar-academice cu privire la „putere” sunt descrise de R. Kagan conform următoarei comparații: dacă puterea Uniunii Europene, bazată pe propagarea normelor și valorilor europene în imediata vecinătate și străinătate este caracterizată

prin capacități militare sărace și „provin de la Venus”, abordarea marțială a Statelor Unite și a potențialul militar american în mod firesc „provin de la Marte”, fiind scos în evidența potențialul „soft” al Uniunii Europene și puterea „hard” a Statelor Unite ale Americii [196, p.3]. Motivele pentru divizarea transatlantică sunt profunde, acestea țin de determinarea amenințărilor, definirea provocărilor, modelarea și punerea în aplicare a politicilor externe și de apărare. R. Kagan afirmă că intelectualii europeni sunt conștienți de diferențele crescînde și practic aproape în unanimitate sprijină convingerea că Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană nu mai împărtășesc o „cultură strategică” comună [196, p.3]. Din perspectiva neorealismului, PSAC promovată de Uniunea Europeană este necesară pentru a echilibra hegemonia SUA în Europa.

Componenta „puterii” Uniunii Europene, fiind determinată de potențialul economic și unele coordonate, precum „soft”, „civil”, „etic” sau „normativ”, este criticată de către cercetătorii care împărtășesc paradigma realistă a relațiilor internaționale [18, p.77]. Potrivit aserțiunilor realiste, tentativele de a promova o politică externă bazată în exclusivitate pe principii morale și etice vor fi „cruciade” etice ineficiente, detașate de interesele reale ale statelor din Uniunea Europeană [193, p.29]. Tendința de a impune viziunea Uniunii Europene asupra problemelor și asupra soluțiilor pe diferite continente este alarmantă, iar politica bazată pe aceste ipoteze poate transforma Uniunea într-un actor slab și ineficient, care nu poate să promoveze interesele economice și strategice ale statelor membre. În același timp, realiștii recunosc tentativele Uniunii Europene de a fi abordată ca fiind actor normativ, însă subliniază faptul că există o contradicție fundamentală între natura identității Uniunii și rolul real pe care îl deține în calitate de actor în relațiile internaționale. Pe de o parte, Uniunea Europeană promovează și protejează interesele statelor comunitare, care folosesc măsurile economice și calitatea de membru ca instrument politic, iar pe de altă parte, Uniunea se prezintă ca o putere care acționează pentru binele universal.

Valorile și interesele pe care le urmărește Uniunea Europeană includ integritatea teritorială a spațiului comunitar, securitatea politică și strategică, prosperitatea și bunăstarea economică a statelor membre, fiind, de fapt, interese tradiționale ale oricărui actor statal. Unele exemple, cum ar fi, cooperarea Uniunii Europene cu China în domeniul vânzărilor de arme, pot servi dovadă că interesele economice prevalează asupra drepturilor omului și preocupărilor legate de stabilitatea regională, iar faptul că nu toți actorii internaționali sunt dispuși să adere la principiile morale în politica externă, limitează oportunitatea ca Uniunea să acționeze ca o putere etică. În concluzie, realiștii susțin ca politica externă a Uniunii Europene trebuie să țină cont de limitările pe care sistemele internaționale le creează: echilibrul puterii, concurența inevitabilă între actori, resursele limitate, structura internă și comportamentul altor state [193, p.29].

În timp ce *realismul clasic* împărtășește credința neorealismului că lumea este anarhică și „puterea” contează, nu acordă credit ideii că, cooperarea europeană în domeniul politicii externe,

de securitate și apărare reflectă ambiția Uniunii Europene de a deveni o putere militară globală. Dimpotrivă, potrivit realismului clasic, cooperarea europeană prezintă un simptom al slăbiciunii statelor individuale din Europa. În acest sens, când se prevede creșterea puterilor de dimensiune continentală, cooperarea europeană este tratată de unii specialiști ca o modalitate de „salvare a statului în Europa”. În consecință, pentru unii realiști, Uniunea Europeană poate fi abordată ca un „multiplicator” al puterii individuale a statelor europene, compensînd, astfel, puterea în scădere a fiecăruia [202, p.10].

Teoria liberală se concentrează nu pe *echilibrul puterii* între state, ci pe condițiile care ar evita conflictul interstatat. Pentru unii liberali, Uniunea Europeană reprezintă una dintre cele mai reușite forme de cooperare regională, care nu numai că a instaurat pacea pe continental european timp de circa 70 de ani, ci a generat noi forme de abordare a problemelor globale, de cooperare și integrare între state. „Teoria păcii democratice”, care susține că „democrațiile nu provoacă război una împotriva celeilalte”, tratează Uniunea Europeană ca o modalitate de a consolida democrația pe continent. În acest sens, țările candidate trebuie să accepte legile și normele Uniunii Europene înainte de a deveni state membre. Din această perspectivă mondială statele europene cooperează în domeniile politicii externe, securității și apărării nu pentru putere, ci pentru a putea satisface o multitudine de provocări comune (cum ar fi: migrația, degradarea mediului, constrîngerile legate de resurse, activitățile criminale, traficul ilegal de droguri, traficul de ființe umane) [202, p.11]. Din această perspectivă se poate argumenta că unul dintre cele mai puternice instrumente de politică externă a Uniunii Europene este abilitatea de a modifica comportamentul statelor prin aderare și/sau parteneriat strîns [202, p.10-11]. R. Sakwa este de părere că pe măsura extinderii teritoriale a Uniunii Europene, incluzînd și regiunea postcomunistă, dualismul dintre normă și spațiu devine evident [159, p.15]. Drept urmare, normele au fost sau diminuate, sau schimbate, deoarece în anumite circumstanțe „condiționalitatea” practic a devenit convențională, depinzînd de conjuncturile locale.

Ideea potrivit căreia cooperarea dintre state poate spori răspunsul lor colectiv la provocările comune deține un loc bine stabilit în cadrul studiilor consacrate Uniunii Europene abordată ca un *actor global*. În acest sens, teoreticienii liberali subliniază că Uniunea Europeană are o influență mult mai mare în domenii politice, precum comerțul, schimbările climatice și dezvoltarea, decît în sfera securității și apărării, sugerînd o Uniune care nu acordă prioritate „puterii hard” în modul așteptat de unii realiști [202, p.11].

Pentru a întreprinde o evaluare detaliată a rolului Uniunii Europene pe arena internațională, Ch. Hill propune să descompunem afit capabilitățile, cît și așteptările în părți subordonate lor. Sintagma „decalaj între capabilități și așteptări” (capability - expectations gap) a fost formulată de Ch. Hill în 1992, pentru a analiza evenimentele produse în ultima fază a ratificării Tratatului de

la Maastricht și a măsura procesul de schimbare a politicii externe europene. „Capabilitățile” Uniunii Europene (diplomația, facilitățile și sancțiunile economice, influența normativă ș.a.) sunt calificate ca fiind resurse și instrumente convenționale de politică externă, care pot varia în timp. „Așteptările” se dovedesc a fi cerințele față de comportamentul internațional al Uniunii Europene, care derivă din interiorul și exteriorul Uniunii, incluzând presiuni politice cu privire la acordarea calității de stat membru al Uniunii țărilor candidate; oferirea soluțiilor pentru problemele țărilor necomunitare; acordarea asistenței economice, preferințelor comerciale, accesului la piața unică europeană; înțelegerea că Uniunea Europeană poate rezolva problemele statelor membre. Având în vedere aceste aspecte, sintagma „*decalaj între capabilități și așteptări*” semnifică diferența între speranțe/cereri față de Uniunea Europeană în calitate de actor internațional și capacitatea sa relativ limitată de a le realiza [190, p.310]. „Decalajul” este apreciat ca fiind valoare negativă, potențial periculoasă, deoarece ar putea produce dezbateri asupra posibilităților false atât în cadrul Uniunii Europene, cât și între Uniune și solicitanții externi.

M. Strezhneva ne sugerează de a aplica metodologia instituționalismului sociologic a lui P. Bourdieu, pentru a explica acțiunile Uniunii Europene, produse de instituții, care tind conștient și calculat să răspîndească în exterior modelul intern de reglementare a Uniunii, obținînd izomorfism instituțional cu mediul internațional și asemănare cu Europa integrată [214]. *Ontologia relațională*, evocată de cercetătoare, prevede că lumea reprezintă o totalitate de relații dintre agenți, se dovedește a fi utilă în procesul de analiză a particularităților exercitării politicii externe de către Uniunea Europeană [251, p.610]. Potrivit principiului relațional, promovat de sociologul francez P. Bourdieu, sunt importante legăturile dintre poziții, interese și norme - împărtășite de către diverși agenți din spațiul transnațional. Pentru a reconstitui motivele actorilor de pe arena internațională, P. Bourdieu ne propune să aflăm capacitatea lor cognitivă [214]. Ontologia relațională obligă de asemenea cercetătorul să atragă atenție abordării istoricizate. Pentru a înțelege politica externă europeană și instituțiile europene de politică externă (precum SEAE), cercetătorul nu poate să se limiteze doar la observațiile empirice, dar, de asemenea, trebuie să studieze trecutul, prin descrierea și interpretarea fundalului istoric, care a determinat formarea, structura și competențele lor [201]. Metoda istorico-sistemică propusă de către I. Kovalchenko permite soluționarea problemei de cercetare a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene prin corelația modelului teoretic cu manifestarea reală a obiectului și permite de a aprecia utilitatea modelului pentru „pronosticare” sau „reconstrucție” a comportamentului internațional al sistemului de politică externă europeană.

Înțelegerea rolului internațional al Uniunii Europene poate fi realizată și prin aplicarea ideii „diferențierii funcționale”, împrumutată de teoria relațiilor internaționale din sociologie, care permite de a analiza separat domeniile autonome, ierarhic organizate ale relațiilor internaționale

(militar, politic, economic, interdependența lor), reieșind din ipoteza că „procesul de diferențiere” niciodată nu duce spre o independență absolută [251, p.609]. Orice domeniu este un câmp de luptă sau concurență, în interiorul căruia agenții se contrapun unul altuia, fiind înzestrați cu propriile scopuri și mijloace, și se deosebesc în dependență de pozițiile lor în ierarhia câmpului comun al forțelor. De aici reiese că Uniunea Europeană este un agent important al câmpului economic în spațiul internațional, dar nu militaro-politic, deoarece pe câmpul securității Uniunea Europeană greu concurează cu NATO.

Subliniem că cercetarea științifică a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene se produce, inclusiv, prin aplicarea unor metode filosofice de investigație, care prezintă sistemul de principii universale și de strategii aplicate în interconexiune cu alte metode: general-științifice și particular-științifice. În procesul cercetării am apelat la următoarele *metode filosofice*: *metoda dialectică*, a permis de a investiga sistemele internaționale în dinamică, prin prisma dezvoltării istorice în unitate și contradicție, atât pe orizontală, prin succedarea diferitor tipuri de structuri și interacțiunea diverselor componente, cât și pe verticală, asigurând explicarea divizării sistemului mondial pe axa „centru - semiperiferie - periferie”; *metoda sinergetică*, a oferit posibilitatea de a cerceta acțiunea de politică externă a Uniunii Europene ca sistem ale căror părți componente se autoorganizează dinamic, asigurând explicarea și înțelegerea caracterului mediului internațional și a naturii politicii externe europene.

În calitate de *instrumente de investigație științifică* au fost folosite concepțiile teoretice ale unor curente a teoriei relațiilor internaționale, pentru a identifica diferite aspecte de manifestare externă a Uniunii Europene: *teoria statocentristă*, caracteristică abordărilor teoretice pozitivistice, potrivit căroră, Uniunea Europeană este analizată ca entitate intermediară între stat și organizație internațională (H. Larsen); *teoria sistemică*, caracteristică realismului politic, neorealismului și constructivismului, analizează Uniunea Europeană ca un subsistem al sistemului internațional și acceptă recunoașterea Uniunii ca actor internațional, nevoit să se subordoneze principiilor comune ale sistemului internațional, dar nefiind în măsură să influențeze unilateral asupra lui (S. Hoffmann și A.Hyde-Price); abordarea *subiectivistă*, proprie realismului politic și liberalismului, prevede capacitatea de analiză a acțiunilor în mediul internațional, care poate fi estimată ca fiind comportament irațional, impus sau conștient; *metodologia instituționalismului sociologic* (P. Bourdieu), permite cercetarea motivelor acțiunii Uniunii Europene, determinată de instituții și de funcționari, care încearcă fie conștient, fie calculat, să răspândească în mediul exterior modelul intern european; *teoria identității*, promovată de constructivism, realismul politic și liberalism, se referă la concepțiile care construiesc autodeterminarea actorilor internaționali; *teoria normativă*, protagonistul principal fiind I. Manners, supune analizei mecanismul de transmitere a normelor europene în exterior; *teoria diferențierii funcționale* (P. Bourdieu), împrumutată din sociologie,

permite investigațiile domeniilor autonome într-un mod separat și ierarhic organizat al relațiilor internaționale (militar, politic, economic, interdependența lor), reieșind din ipoteza că procesul de diferențiere niciodată nu duce spre o independență absolută (A. Smitz, D. Witte, V. Gengnagel).

Metodele general-științifice aplicate sunt: *metoda descriptivă*, fiind fundamentată pe unele categorii și concepte, a fost invocată pentru a trece în revistă evenimentele care au determinat evoluția competențelor de politică externă ale Comunității Europene/Uniunii Europene, crearea SEAE, instituționalizarea funcției de Înalt Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate; premisele lansării Politicii Europene de Vecinătate și Parteneriatului Estic, asigurând, astfel, cu material factologic cercetarea proceselor europene de realizare a acțiunii de politică de externă; *metoda structural-funcțională* a asigurat cercetarea de ansamblu a dimensiunii instituționale și a mecanismului de realizare a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene, reliefind, astfel, instituțiile de bază și examinând funcțiile, competențele și atribuțiile Uniunii în domeniul politicii externe; *metoda comparativă* a permis analiza exercitării politicii externe prin raportul general - particular din perspectiva tradițional-statocentrică și atipică a Uniunii Europene, urmărind determinarea atât a trăsăturilor comune, cât și elucidarea celor specifice, identificarea repetabilității și specificității ineditului în realizarea acțiunii de politică externă europeană; *metoda instituțională* a fost folosită pentru a studia procesele de constituire a Uniunii Europene ca actor internațional și de creare a bazei normative a activităților de politică externă; *metoda istoriografică* a fost aplicată pentru a prezenta din punct de vedere analitic, istoric, contextual și discursiv nivelul elaborării științifice a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene, prin analiza studiilor, monografiilor, culegerilor și articolelor științifice; *metoda prospectivă* a dat posibilitate de a veni cu unele ipoteze cu privire la eventualele evoluții ale Uniunii Europene ca actor internațional și a perspectivelor europene ale unor state din cadrul Parteneriatului Estic, inclusiv Republica Moldova pe termen scurt și mediu.

Metodele particular-științifice aplicate în procesul de cercetare a dimensiunii instituționale și a mecanismului de realizare a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene sunt *analiza proceselor de adoptare a deciziilor de politică externă*, *analiza politico-descriptivă*, *analiza normativ-ipotetică*, *analiza conținutului documentelor și studiul de caz*. V. Țapoc sugerează că distincția dintre metodele generale, cele particulare și cele speciale este relativă, deoarece sunt relative chiar sferele de utilizarea lor [102, p.201]. Din categoria *metodelor speciale*, utilizate în cercetarea dimensiunii instituționale și a mecanismului de realizare a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene pot fi menționate: *metoda analizei contextuale*, *metoda factorială*, *de content-analiză*, *invent-analiză* etc [108, p.241].

Dat fiind că Uniunea Europeană este un subiect atipic în științele politice contemporane clasice, investigațiile consacrate trebuie să cuprindă un spațiu larg de interferență a diferitor științe,

prin folosirea *principiului interdisciplinarității*, tratat în sens de aplicare a metodelor proprii teoriei relațiilor internaționale pe câmpul altei științe (e.g., sociologiei) și *pluridisciplinarității*, care prevede studiul simultan al acțiunii de politică externă, realizat din perspectiva dreptului internațional, teoriei relațiilor internaționale, sociologiei și economiei politice, făcându-se uz de un sistem diferențiat de instrumente.

Problema științifică importantă soluționată în domeniul științelor politice și studiilor europene și de politică externă constă în stabilirea că Uniunea Europeană este un actor atipic al relațiilor internaționale, fapt care determină aplicarea unor metode alternative de cercetare, pentru a înțelege legăturile structurale dintre „interiorul” și „exteriorul” Uniunii – instituțiile, resursele și contextul politic. Determinarea și conceptualizarea acțiunii de politică externă a Uniunii Europene a permis evidențierea limitelor de competență a instituțiilor europene și a statelor membre în cadrul politicii externe comune. Elucidarea procesului de realizare a Acordului de Asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova a demonstrat că statul Republica Moldova este parte a politicii externe comune a Uniunii.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul trasat rezidă în cercetarea conceptual-teoretică a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene în vederea identificării cadrului instituțional și determinării mecanismului de realizare a politicii externe a Uniunii Europene.

Pentru atingerea scopului urmărit, au fost stabilite următoarele *obiective*:

- a supune investigației științifice acțiunea de politică externă a Uniunii Europene, ca formă de identificare a calității de actor al relațiilor internaționale;
- a supune analizei abordările istoriografice, fundamentele conceptuale și reperele teoretico-metodologice de investigație a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene;
- a cerceta competențele instituțiilor Uniunii Europene în domeniul politicii externe;
- a determina mecanismul de adoptare și de realizare a deciziilor de politică externă de către Uniunea Europeană;
- a stabili „generalul” și „particularul” în realizarea acțiunii de politică externă între Uniunea Europeană și statele membre;
- a identifica dinamica evoluției cooperării Uniunii Europene cu Republica Moldova.

Direcțiile principale de soluționare a problemelor înaintate spre cercetare sunt:

1. vor fi cercetate atribuțiile Uniunii Europene, în ansamblu, ale unor instituții comunitare și state membre, în particular, în domeniul politicii externe și de securitate comună;
2. vor fi analizate mecanismele supranaționale și interguvernamentale din cadrul Uniunii Europene de exercitare a politicii externe și de securitate comună;
3. vor fi supuse examinării relațiile Uniunii Europene cu Republica Moldova pe coordonata politico-juridică în contextul implementării Acordului de Asociere.

Așadar, Uniunea Europeană constituie un subiect atipic al teoriei relațiilor internaționale, cercetarea căruia impune aplicarea unui set variat de metode, instrumente, abordări și principii din diferite științe, preponderent din sociologie și drept internațional, fiind realizată o investigație de caracter interdisciplinar și pluridisciplinar. Uniunea Europeană este o entitate multidimensională care reprezintă „Europa” pe arena internațională și nu poate fi suspectată că ar acționa în numele unui interes național de tip particular. Capacitatea de acțiune a Uniunii Europene se manifestă în diferite forme, precum: demersuri diplomatice pe lângă state terțe și organizații internaționale, negociere de acorduri de parteneriat și cooperare, acorduri de asociere, acorduri de liber schimb aprofundat și cuprinzător, acordarea asistenței (financiare, logistice, instituționale, de consultanță) în realizarea reformelor ce țin de tranziția democratică, desfășurarea operațiunilor umanitare, de dezvoltare, reconstrucție, aplicarea sancțiunilor economice și diplomatice.

1.3. Concluzii la Capitolul I

1. Uniunea Europeană este un actor atipic al relațiilor internaționale, circumstanțe care solicită aplicarea unor metode alternative de investigație științifică, pentru a cunoaște, explica și înțelege mai bine legăturile structurale dintre „interiorul” și „exteriorul” Uniunii – instituțiile, resursele și contextul politic. Cercetarea științifică a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene este realizată din perspectivele teoriei relațiilor internaționale, științelor politice, sociologiei relațiilor internaționale, diplomației studiilor europene și dreptului internațional, făcându-se uz de un sistem diferențiat de instrumente.

2. Luînd ca baza conceptelor „capacitate a actorului” și „actorness”, Uniunea Europeană este definită ca fiind o entitate politică autonomă, multinivelară, interdependentă de actorii externi și percepțiile externe, care generează relații internaționale de ordin colectiv și individual, politic și economic, constituind un subsistem al relațiilor internaționale.

3. Sintagma „acțiune de politică externă a Uniunii Europene” include ansamblul de politici externe exercitate de guvernanta europeană, constituită din instituții europene, state membre ale Uniunii și actori neguvernamentali. Spre deosebire de Politica Externă și de Securitate Comună, precum și de relațiile externe ale Uniunii Europene, „acțiunea de politică externă” comportă un caracter instituțional și reflectă formele de realizare a politicii externe europene după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona. „Acțiunea de politică externă a Uniunii Europene” reprezintă un set de acțiuni simultane externe, realizate la diferite niveluri, fiecare protagonist interacționînd cu actorii și contextul internațional care include statele, parteneriatele, organizațiile europene, organizațiile internaționale. Instrumentele acțiunii de politică externă a Uniunii sunt diplomația, asistența macrofinanciară, asistența tehnică, pozițiile comune, politicile de sancțiuni, strategiile de extindere, acordurile de parteneriat și cooperare, planurile de acțiuni și acordurile de asociere.

4. Statele membre fiind principalii actori în cadrul Uniunii Europene, își ating obiectivele prin negociere cu alte state în contextul interacțiunilor interguvernamentale. Uniunea reprezintă mai mult o platformă de negociere decât o autoritate centralizată, care elaborează și aplică decizii politice. În cadrul Uniunii Europene voința politică a statelor membre este importantă în procesul de adoptare a deciziilor, deoarece acestea dețin legitimitate politică. Modelul acțiunii de politică externă a statelor membre este următorul: stabilesc obiective, negociază argumente și adaptează instituțiile europene, pentru a asigura realizarea obiectivelor. Potrivit acestei scheme, cooperarea europeană este un simptom al slăbiciunii individuale a statelor membre din Uniunea Europeană.

5. Calitatea de subiect al Uniunii Europene în relațiile internaționale se exprimă în domeniile comercial, financiar-bancar, umanitar, social și ecologic, dar nu și în sferele politică și militară.

6. Sistemul de guvernanță al Uniunii Europene în domeniul politicii externe este un sistem politic, în care statele membre, instituțiile europene și actorii neguvernamentali își coordonează acțiunile externe într-un cadru cu înalt grad de interdependență. Avînd în vedere dependența lor reciprocă, elementele sistemului nu reușesc să-și atingă eficient obiectivele fără a face schimb de resurse, presupunînd că autoritatea de a elabora și implementa decizii este dispersată între o varietate de actori de diferite niveluri.

7. Formele de exprimare a diplomației Uniunii Europene se exprimă prin aderarea noilor state; managementul vecinătății; explorarea relațiilor interregionale; dezvoltarea parteneriatelor strategice. Strategiile de politică externă a Uniunii Europene reprezintă un produs al interacțiunii dintre diplomațiile statelor comunitare și instituțiile europene, cultura diplomației europene fiind determinată de coerență, eficacitate și vizibilitate pe arena internațională.

8. Statele europene cooperează în domeniul politicii externe, securității și apărării pentru a face față multitudinii de provocări comune - migrația, protecția mediului ambiant, constrîngerile legate de resurse, activitățile criminale, traficul ilegal de droguri, traficul de ființe umane. Unul dintre cele mai semnificative instrumente de politică externă a Uniunii Europene este abilitatea de a modifica comportamentul statelor prin aderare și/sau parteneriat strîns.

II. CADRUL INSTITUȚIONAL DE ADOPTARE ȘI REALIZARE A DECIZIILOR DE POLITICĂ EXTERNĂ A UNIUNII EUROPENE

În acest compartiment sunt supuse cercetării științifice competențelor Uniunii Europene și ale instituțiilor supranaționale și interguvernamentale în domeniul politicii externe, modul în care sistemul și politicile aferente au evoluat timp de peste șaiszeci și cinci de ani de integrare europeană. Primul subcapitol înglobează analiza evoluției atribuțiilor de politică externă ale instituțiilor comunitare și îmbinării dimensiunilor supranaționale și interguvernamentale la nivel instituțional. Subcapitolul al doilea înregistrează cercetarea guvernantei europene, mecanismului de realizare a politicii externe europene, instrumentelor operaționale de realizare în cadrul Uniunii Europene, fiind elucidate inovațiile Tratatului de la Lisabona.

2.1. Evoluția competențelor instituțiilor Uniunii Europene în domeniul politicii externe

Determinarea competențelor Uniunii Europene, cât și ale instituțiilor sale supranaționale și interguvernamentale în domeniul politicii externe se impune ca o necesitate organică, pentru a identifica modul de afirmare a identității europene pe arena internațională. Uniunea Europeană exercită politica externă într-un cadru instituțional foarte complex, fiind dificil de conceptualizat ca instrument și competență, dar și ca politică extrem de fragmentată. Timp de mai mult de șaiszeci și cinci de ani cercetătorii și experții încearcă să compare integrarea europeană cu modelele existente, demonstrând că Uniunea Europeană reprezintă un sistem politic deosebit și sugerând un nou concept al relațiilor internaționale, care schimbă modul tradițional de concepere a politicii externe. În opinia noastră, Uniunea Europeană este o construcție politică atipică, o construcție care suportă diverse calificări, cum ar fi, de exemplu, „un obiect neidentificat politic” [20, p.107]. Prin conceptul de „*sistem de politică externă al Uniunii Europene*” subînțelegem totalitatea instituțiilor, care determină elaborarea și realizarea politicii externe în numele Uniunii Europene, într-un mod descentralizat și multilateral. Statele membre ale Uniunii Europene sunt cei mai importanți actori din sistem, dar și ceilalți actori instituționali - Comisia Europeană, Consiliul European, Consiliul Uniunii Europene, Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externă și Politica de Securitate, SEAE - exercită o anumită influență în procesul de elaborare și de realizare a politicii externe europene.

A. Missiroli notează că cadrul instituțional al Uniunii Europene este o consecință a modului în care sistemul și politicile aferente comune au evoluat de-a lungul timpului: în mod incremental, mai degrabă prin acumularea și prin juxtapunerea normelor, inclusiv a organismelor ad-hoc, decât printr-o concepție generală convenită anterior [202, p.6]. T. Zonova precizează că la etapele inițiale de integrare europeană coordonarea în domeniul politicii externe unice avea un caracter limitat

[137, p.173], dat fiind că primordialitatea a revenit programatic dimensiunii comercial-economice în contextul unei apropieri precaute de caracter politic, inclusiv pe filiera externă.

În conformitate cu tratatele fondatoare (1951 și 1957), comunităților europene li se recunoște calitatea de subiect de drept internațional, conferindu-le competențe în sfera internațională. Potrivit supoziției expuse de M. Teló, politicile interne (agricolă, piața unică) au constituit primul factor de influență internațională a comunităților, dat fiind că au exercitat un impact important pe plan internațional atât asupra vecinilor, cât și asupra guvernării globale [262, p.183]. Politizarea diferitor probleme sectoriale a creat terenul pentru „europenizare”, care a devenit un instrument al politicii externe europene, prin exportul de norme și valori interne ale comunităților europene în străinătate. I. M. Anghel susține că, de fapt, acțiunile externe ale Comunității Europene/Uniunii Europene sunt destul de variate și cuprind multiple sfere: politica comercială, legături cu țările asociate și cu teritoriile exterioare, relațiile cu organizații internaționale, cercetarea și dezvoltarea tehnologică, politica de mediu, tineretul, sănătatea publică, educația, rețelele transeuropene [11, p.405-406]. Comunitățile se bucurau de atribuții exclusive în domeniile comerțului și cooperării pentru dezvoltare, activitatea externă europeană din perioada inițială era preponderent de ordin economic. Drept urmare, este deficitul de făcut distincție clară între aspectele economice (competențe conferite Comunității Europene) și cele ale politicii externe (competențe atribuite statelor membre).

Potrivit opiniei autorilor studiului „Droit des relations extérieures de l’Union européenne”, dimensiunea politică a construcției comunitare, deși era prezentă în Declarația lui R. Schuman din 9 mai 1950, a fost amînată în favoarea integrării economice [240, p.9]. Potrivit M. Fr. Christophe-Tchakaloff, proiectul Comunității Politice prezentat de către P. H. Spaak în 1952, susținut de către K. Adenauer și A. de Gasperi, a fost prima inițiativă vizînd organizarea unei autorități europene, care trebuia să încorporeze și apărarea comună în construcția politică [232, p.33-34]. Comunitatea Politică urma să absoarbă atribuțiile Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, Comunității Europene a Apărării și să coordoneze politica externă a statelor membre, dar fără a le submina suveranitatea. Eșecul Comunității Europene a Apărării și a proiectului Comunității Politice în anul 1954 a fost determinat, pe de o parte, de refuzul Franței de a ratifica Tratatul privind Comunitatea Europeană a Apărării, iar pe de altă parte, de evoluția situației internaționale din anii 1953-1954 (armistițiul din Coreea - 27 iulie 1953; ieșirea Franței din războiul din Indokina - 30 iulie 1954), demonstrînd caracterul prematur al integrării politice și dependența de parteneriatul privilegiat dintre Franța și Germania [240, p.9]. N. Afanas apreciază eșuarea comunităților militare și politice europene ca unul dintre cele mai mari eșecuri din istoria integrării europene, mai mari decît criza politică din cadrul Comunității Economice Europene, provocată de către președintele francez Ch. de Galle în anii 1965-1966 [24, p.36]. A.L. Ivan în același context menționează că eșecul integrării politice și militare, piloni fundamentali ai construcției europene de tip federal, a favorizat demersul

funcționalist promovat de către J. Monnet, conform căruia Comunitatea trebuia să se realizeze pe sectoare, avînd ca scop final constituirea unei federații europene [61, p.345-346].

Potrivit aserțiunii M. Fr. Christophe-Tchakaloff, Ch. de Gaulle intenționa împreună cu șefii celor șase guverne să examineze și să adopte decizii de politică internațională, apărare și economie. Schimbarea de poziție a generalului de Gaulle, în comparație cu cea din 1954, a fost determinată de modificările echilibrului de forță pe continentul european, datorate instaurării trupelor militare americane în Europa și aderării RFG la NATO [232, p.52]. În această ordine de idei, G.-H. Soutou notează că Ch. de Gaulle încerca să promoveze viziunea unei Europe a statelor, fondată inițial, pe cele șase state membre, dar deschisă ulterior pentru alte țări europene, care ar evolua spre o confederație [259, p.152].

Viziunea gaulliană a fost concretizată în Planul Fouchet (19 octombrie 1960), care prevedea crearea unei Europe politice prin unificarea progresivă a politicilor externe ale celor șase state. Pe parcursul anilor 1961-1962 au fost propuse două proiecte de Comisia prezidată de Ch. Fouchet, dar care succesiv au fost respinse din cauza imposibilității de a depăși divergențele instituționale între Franța, atașată unei Europe confederale și opozantă opiniei federale, și partenerii săi, adepți ai unei Europe a popoarelor. A.L. Ivan argumentează poziția Franței prin aserțiunea că, de fapt, confederația fiind bazată pe conceptul „Europa Patriilor”, conferea o mai largă competență statelor naționale în defavoarea instituțiilor comunitare, care, conform aprecierilor lui Ch. de Gaulle, erau organisme tehnice, fără autoritate și influență politică [61, p.346, 348, 349]. Singura instituție credibilă trebuia să devină Consiliul de Miniștri, care reprezenta statele și prin intermediul căruia acestea mențineau monopolul asupra promovării politicilor europene. „Concertul european” propus de către generalul de Gaulle ar fi reunit șefii de state și guverne, iar organismele omoloage comisiilor europene ar fi fost constituite din funcționari. Cu alte cuvinte, după cum menționează A.L. Ivan, era vorba de o cooperare între state, dar fără delegare de putere, însoțită de o acțiune comunitară prea tehnicizată, iar construcția europeană, potrivit viziunii lui Gh. de Gaulle, trebuia să se bazeze pe nucleul franco-german, determinîndu-l pe K. Adenauer să sprijine parțial proiectul francez [61, p.349].

Primul proiect al planului Fouchet, din 2 noiembrie 1961, propunea un sistem instituțional interguvernamental, constituit dintr-un Consiliu al șefilor de state și de guverne, o Comisie Politică permanentă, formată din diplomați și însărcinată să pregătească lucrările Consiliului, o Adunare a Comunităților, pentru a fi consultată în problemele dezbătute în cadrul uniunii politice. A.L. Ivan sugerează că Franța dorea un control interguvernamental mai riguros al Comunităților prin intermediul Consiliului de Miniștri [61, p.351-352].

Cel de-al doilea proiect, din 18 ianuarie 1962, a fost o simplă modificare a primului. Astfel, B. Olivi subliniază că Planul Fouchet nu a fost aprobat din cauza că în anul 1962 Ch. de Gaulle a

propus de a elimina NATO din cadrul proceselor de cooperare în domeniul apărării [253, p.84-88], iar M.Fr. Christophe-Tchakaloff menționează că viziunile generalului Gh. de Gaulle privind crearea uniunii politice au fost respinse definitiv la 17 aprilie 1962, raționamentul invocat fiind absența compromisului între Franța și celelalte cinci state, care se aflau pe poziții intransigent federaliste pe următoarele aspecte: administrarea comunităților de o instanță interguvernamentală risca să anihileze integrarea economică, prevăzută de Tratatul de la Roma; o Europă unită nu putea fi ostilă SUA; Europa politică nu putea exclude Marea Britanie, considerată tutore al echilibrului european [232, p.52]. În același context, A.L. Ivan descrie poziția Olandei, care avea frică față de supremația franceză, iar lipsa principiilor supranaționale, din proiectul planului Fouchet, fiind dezavantajoasă pentru micile state [61, p.352].

În opinia noastră, eșecul tentativei a doua de a edifica o uniune politică a fost condiționat de frica de revizuire a Tratatului de la Roma, fiind pus în pericol integrarea economică, care conform poziției statelor membre ale Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului asigura prosperitatea și bunăstarea economică, fiind cea mai sigură soluție de a proteja Europa de Vest de pericolul ideologic din partea blocului de Est. Considerăm că eșecul s-a produs inclusiv din cauza că Franța urmărea nu numai obiective integraționiste, ci și de a-și instaura supremația politică în Europa Occidentală

Conform aserțiunii lui K. Adenauer, citat de N. Koveșnikov, interesele naționale ale statelor membre în Comunitatea Economică Europeană erau protejate de către Consiliul de Miniștri, aflat la intersecția a două suveranități - supranațională și națională [140, p.32]. Consiliul de Miniștri, fiind alcătuit din reprezentanți ai guvernelor statelor membre, potrivit Tratatului de la Roma deținea rolul principal în adoptarea deciziilor normative. M. Fr. Christophe-Tchakaloff susține că, Consiliul de Miniștri beneficia de transferul puterii de la Înalta Autoritate supranațională, conform Tratatului Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, spre organul interguvernamental [232, p.39].

Notăm că prima ședință a Consiliului de Miniștri a avut loc în ianuarie 1958, sub președinția Belgiei. Statul-președinte se schimba la fiecare 6 luni, în ordinea alfabetică a denumirii oficiale a statului în limba sa de stat. Conform supoziției lui N. Koveșnikov, schimbarea la fiecare 6 luni a statului-președinte nu asigura gradul necesar de succesiune. În pofida practicii de funcționare a „președinției prin rotație”, președintele precedent, președintele actual și următorul președinte, schimbarea frecventă a șefului Consiliului deseori pune în pericol continuitatea și stabilitatea procesului de administrare a Comunității Europene, fiind evident în perioada anilor 1970-1980 și catastrofal – în anii 1990, în legătură cu mărirea împuternicirilor Uniunii Europene și extinderea sferelor lui de competență [140, p.34]. B. Tonra menționează că „președinția prin rotație” este fundamentală pentru statele mici, deoarece mecanismul permite accesarea regulată pentru 6 luni

la vizibilitate politică importantă, constituind o resursă pentru politicile lor internă și externă, în măsura în care le permite să abordeze probleme la nivel „înalt” [263, p.351]. În acest context, B. Tonra punctează că micile state în cadrul Comunității Europene, reieșind din interesele lor politice, urmăresc scopul de a edifica o Europă ancorată pe „instituționalism multilateral” decât pe un „interguvernamentalism de circumstanțe” [263, p.352]. Susținem asumția lui B. Tonra, adăugând, în context, că președinția prin rotație reprezintă un mecanism democratic, cultivând sentimente de participare și răspundere, pentru o cauză comună și în interese comune.

Politica „fotoliului gol”, promovată de către Franța în cadrul Consiliului de Miniștri (1 iulie 1965 - 29 ianuarie 1966) a condiționat adoptarea „Compromisului de la Luxembourg”, un acord diplomatic privind legalitatea contestabilă, deoarece derogă în practică tratatele fondatoare, fără a recurge la procedura de revizuire a lor. Partenerii s-au angajat să conserveze în cadrul Consiliului de Miniștri votul prin unanimitate pentru probleme importante, încălcându-se tratatul Comunității Economice Europene, fapt care a perpetuat dreptul de veto, însă a determinat Consiliul să adopte deciziile mai curînd printr-un consens decât prin vot. În această ordine de idei, M.Fr. Christophe-Tchakaloff consideră că un asemenea cod de conduită a realizat concepția gaullistă cu privire la ponderea statelor în procesul decizional [232, p.58], iar N.Afanas apreciază „Compromisul de la Luxembourg” ca premisă a stagnării politice, instaurată în Comunitatea Economică Europeană, care a durat pînă la începutul anilor 1980 [24, p.37]. În consecință, Consiliul de Miniștri a devenit o instituție predominantă în lista instituțiilor comunitare, în comparație cu Comisia, care mult timp a fost lipsită de puterea de inițiativă. V. Cucerescu precizează că urma implementării Tratatului de la Bruxelles privind unificarea instituțională din 8 aprilie 1965, Comisia a devenit responsabilă pentru toate comunitățile [42, p.101], finalizînd, în opinia noastră, reconceptualizarea structurală și funcțională a comunităților europene.

Vom preciza că procedurile de adoptare a deciziilor în cadrul comunităților se caracteriza prin anumite particularități în raport cu acțiunile similare din interiorul statelor membre, datorită confuziei între puterea legislativă și executivă. În fiecare comunitate puterea normativă se partaja între două instituții: Comisia și Consiliul. Comisia asigură reprezentarea autonomă a intereselor comune, fiind formată dintr-un colegiu independent de guvernanți, aceștia erau desemnați printr-un acord comun și deținea monopolul asupra inițiativei legislative, propunînd actele comunitare către Consiliul de Miniștri [232, p.38]. Totodată, pentru a urmări respectarea tratatelor fondatoare, Comisia dispunea de un arsenal variat de mijloace de a controla statele membre, a exercita inclusiv puterea executivă, care o putea conferi Consiliului de Miniștri în vederea aplicării politicilor comune (e.g., crearea pieței unice). M. Diacon, V. Juc și V. Constantinov menționează că fuziunea instituțională a celor trei comunități, decisă prin Tratatul de la Bruxelles, a simplificat schema structurală: un Consiliu de Miniștri investit cu puterile Consiliilor celor trei Comunități, o Comisie

unică practic a înlocuit Înalta Autoritate a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, Comisia Comunității Economice Europene și Comisia Euroatom [46, p.74-75]. Această simbioză a fost posibilă datorită reducerii activității și importanței a două comunități (Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului și Euroatom), permițând evocarea expresiei „Comunitățile Europene”, chiar dacă una dintre ele a conservat propriile sale reguli [232, p.59].

Considerăm că la sfârșitul anilor 1970 Consiliul de Miniștri a demonstrat o capacitate slabă de abordare strategică a politicii, din cauza divizării lui instituționale. Din acest motiv, multe dintre împuternicirile administrative și tehnice au fost cedate Comitetului Reprezentanților Permanenți și Comisiei Europene, două organe funcționale, care ocupau poziții-cheie în procesul de adoptare a deciziilor. M. Fr. Christophe-Tchakaloff susține că în perioada inițială de funcționare COREPER asigură reprezentarea statelor membre în sistemul comunitar și dialoga cu Comisia, se convoca o dată pe săptămână, pentru a face schimb de opinii pe marginea propunerilor Comisiei, a pregăti ședințele Consiliului de Miniștri și a duce negocieri preventive, care anticipau întâlnirile miniștrilor afacerilor externe și șefilor de state [232, p.61]. T. Zonova consideră că în cadrul COREPER se discutau probleme preponderent de politică externă [138, p.227]. În opinia noastră, nu este cazul de a supraaprecia ponderea COREPER, mai ales în perioada inițială de activitate, dat fiind că viza mai mult probleme tehnice și de descărcare a agendei Consiliului de Miniștri de aspecte de ordin neprincipal.

În anul 1974 liderii statelor membre au declarat necesitatea măririi componenței COREPER „pentru ca discuțiile din cadrul Consiliului de Miniștri să se canalizeze doar pe probleme politice” [140, p.35]. Totalitatea sarcinilor încredințate COREPER au determinat ca această entitate să se bazeze pe activitatea grupurilor de lucru și experți, care constituiau în total 250 [138, p.227]. În rezultat, COREPER deveni dependent de acestea, fiind nevoit să-și asume responsabilitate politică pentru deciziile adoptate de către experți din motivații tehnocratice [140, p.35].

Menționăm că în prezent COREPER se convoacă în două componente: COREPER I - pentru a soluționa probleme tehnice și COREPER II - pentru a soluționa probleme politice importante. N. Koveșnikov notează că reprezentanții permanenți practic au devenit intermediari între Consiliul de Miniștri și Comisia Europeană, pe de o parte, Comunitatea Europeană/Uniunea Europeană și guvernele naționale, pe de altă parte [140, p.32]. T. Zonova afirmă că 90% din deciziile Bruxelles-ului se adoptă în mod informal în cadrul COREPER, membrii acestui „club exclusiv” se prezintă ca lobby-ști ai intereselor statelor membre, influențând asupra deciziilor adoptate de către Comisie [138, p.227]. În lista de obligații atribuite COREPER se includ protecția intereselor naționale ale statelor în cadrul Uniunii Europene și apărarea poziției Uniunii în fața guvernelor naționale. Drept urmare, COREPER, în opinia noastră, balansează pe „muchie de cuțit” între solidaritatea Europei comune și interesul național.

N. Koveșnikov menționează că după criza din anii 1965-1966 în funcționarea Comunității Europene s-au accentuat unele elemente interguvernamentale, care se manifestau prin aplicarea activă a „veto-ului politic”, creșterea numărului de summituri și dominarea marilor țări în sistemul Parlamentului European [140, p.33]. G. Pompidou se declară partizan al reuniunilor la nivel înalt între șefii de guverne și șeful statului francez, considerînd o practică de realizare a politicii externe. Ponderea summiturilor a provocat suspiciunea statelor mici ai Comunității Economice Europene (statele Benelux-ului) că cele trei state mari (Franța, Germania și Italia) pretind la un rol mult mai important în afacerile europene. În acest sens de idei, A. Fenet susține că practica întîlnirilor „la nivel înalt”/summit oferea un cadru destul de fragil de discuții și puțin performant, din cauza lipsei formalismului, deseori se solda cu simple angajamente politice, fiind lipsite de valoare juridică [240, p.11].

Deși tendința intensificării rolului summiturilor s-a manifestat începînd cu februarie 1961, doar la summitul de la Copenhaga (octombrie 1973) s-a ajuns la înțelegerea de a organiza frecvent întreveneri la nivel înalt „mai ales cînd solicită circumstanțele, cînd este necesar de a impulsiona sau determina direcțiile de construcție a Europei unite sau cînd impune conjunctura internațională” [181, p.489]. La summitul de la Paris din 10 decembrie 1974 liderii statelor membre au hotărît să extindă componența întrevenerilor prin invitarea miniștrilor afacerilor externe, desemnînd acest format de întîlniri regulate cu titlu de „Consiliul European” [140, p.33]. Statele mici au aprobat crearea Consiliului European doar după ce s-a declarat că nu va intra în sistemul instituțiilor Comunității Economice Europene, nu va participa la procesul legislativ și va respecta rolul Comisiei. În acest context vom preciza că fondarea Consiliului European a fost o recuperare a proiectului generalului Ch. de Gaulle și a planului Fouchet, dar fiind exclus sectorul de apărare și nefiind subordonată Comisia. Totodată menționăm că formarea Consiliului European n-a fost însoțită de vreo revizuire a tratatelor fondatoare, fiind instituționalizat abia în Tratatul de la Lisabona din 2007.

Considerăm că, de fapt, Consiliul European, datorită calității politice a membrilor, practic a devenit proto-instituția supremă, care exercită rolul principal în cooperarea politică, beneficiind de competențe în procesul de adoptare a deciziilor strategice importante. Potrivit supozițiilor lui Ch. Zorgbibe, reunirile Consiliului European trebuie calificate cu titlul de „Consiliu al Comunității de Cooperare Politică” [269, p.165], iar M. Fr. Christophe-Tchakaloff notează că, Consiliul European se reunește „pentru a asigura dezvoltarea, coeziunea comunităților și cooperarea politică” [232, p.68]. Precizăm că în situațiile cînd problemele devin obiectul politicii supreme și sunt prioritare, ponderea Consiliului European avansează în prim-plan, iar cooperarea politică se menține la nivel interguvernamental. În consecință, propunerile făcute în cadrul summitului de la Paris din 1974 au fost un succes atît pentru adepții abordărilor supranaționale, cît și a celor interguvernamentale

[140, p.34], concluzie care nu poate să nu fie acceptată, date fiind replierile structural-funcționale și informal-decizionale, care s-au produs.

În materie de reprezentare diplomatică, Comunitățile, notează M. Fr. Christophe-Tchakaloff, aveau dreptul de legatie pasivă și de dreptul de acreditare a misiunilor statelor terțe [232, p.39]. Dacă statul de sediu, Belgia, a acordat acestor misiuni privilegii și imunități diplomatice, atunci reticența statelor membre a împiedicat Comunitățile să obțină dreptul de legatie activă. Din această cauză Comisia a fost autorizată de către Consiliul de Miniștri să fie reprezentată pe lângă statele terțe și să negocieze tratate comerciale bilaterale sau multilaterale.

Comisia, conform supozițiilor lui J.-C. Masclet, dedicându-se interesului comun, nu trebuie să se identifice cu interesele naționale ale statelor membre [250, p.87]. În realitate însă, obiectivele nu au fost respectate cu minuțiozitate, determinând apariția criticilor și dificultăților în activitatea desfășurată de Comisie. Astfel, pe parcursul anilor 1960-1970 Comisia a fost frecvent criticată de către generalul Ch. de Gaulle și, respectiv, de unii factori de decizie englezi, din cauza percepției că această instituție și-ar fi însușit prea multă putere de la statele membre și a redus rolul statului-națiune. Ca rezultat, în procesul de desemnare a membrilor și de distribuire a portofoliilor Comisiei Europene, statele reieșeau din interesele naționale și nu din experiența și capacitățile candidaților.

Extinderea Comunității Economice Europene în anul 1973 a slăbit pozițiile Comisiei în favoarea statului-președinte și COREPER. Comisia era invitată să se exprime numai atunci când activitatea miniștrilor de externe era susceptibilă de a avea efecte asupra activității Comunității. Conform acestei logici, statele candidate pentru integrare trebuiau să se înscrie la acordurile care instituia cooperarea politică [240, p.11], iar în cadrul negocierilor de aderare a noilor state membre, Comisia era tratată ca „servitoare”, președintele ei fiind lipsit de dreptul de a semna tratatele de aderare a noilor membri [140, p.37]. În acest context, J.-C. Masclet susține că declinul Comisiei s-a produs inclusiv din cauza paraliziei Consiliului de Miniștri, precum și percepției ei ca un Secretariat în serviciul guvernamental, lipsit de inițiativă [250, p.87]. Drept urmare, în anii 1970 Comisia Europeană a fost nevoită să accepte diminuarea influenței sale, încercând să se adapteze la noul echilibru de forțe în sistemul instituțional al Comunității Europene.

Recunoașterea politică a Comisiei s-a realizat la sfârșitul anilor 1980, când liderii statelor membre au acceptat ca președintele Comisiei (în acel timp fiind J. Delors (1986-1994) - n.n.) să asiste la ședințele Consiliului European [164, p.97]. Rolul președintelui Comisiei a fost consolidat de tratatele de la Maastricht (1992) și Nisa (2001), ceea ce a contribuit la eficientizarea activității instituției, membrii căreia împărtășeau diverse viziuni politice. N. Koveșnikov exprimă opinia că amplificarea rolului președintelui Comisiei a avut și unele efecte negative, cum ar fi personalizarea exagerată a funcției, fapt care deranja unii lideri ai statelor membre [140, p.39], idee care poate fi acceptată, în linii mari, cu anumite rezerve în fiecare caz și în funcție de conjunctură și interese.

X. de Villepin subliniază că la inițiativa Franței, șefii de state și de guverne ai celor șase țări membre au solicitat, în cadrul Conferinței de la Haga din decembrie 1969, miniștrilor de afaceri externe să „studieze cel mai bun mod de a realiza progrese în domeniul unificării politice” [265]. W. Wessels și F. Bopp consideră însă că, Comunitatea Europeană, pentru a accentua rolul de actor global în sistemul internațional și a spori eficiența acțiunii externe, a lansat în anii 1970 Cooperarea Politică Europeană, care a fost realizată până la inaugurarea celui de-al doilea pilon al Uniunii Europene - Politica Externă și de Securitate Comună [223, p.1]. Din această perspectivă, la 27 octombrie 1970, la Copenhaga miniștrii afacerilor externe ai celor șase state membre au adoptat Raportul Davignon, prin care s-a fondat Cooperarea Politică Europeană și s-au pus bazele unui mecanism de informare și consultare reciprocă în domeniul politicii externe [265].

A. Fenet și M. Fr. Christophe-Tchakaloff au apreciat Raportul Davignon ca pe o soluție la delicata problemă de unificare politică și ca „un progres” în armonizarea pozițiilor de politică externă [240, p.255; 232, p.67]. E. Davignon nu propunea o politică externă comună, dar a sugerat cooperarea politică între statele partenere pentru a înțelege mai bine problemele majore ale politicii internaționale, consolida solidaritatea lor și favoriza convergența punctelor de vedere, concertarea atitudinilor și, eventual, punerea în aplicare a acțiunilor comune [257]. Cooperarea Politică Europeană a funcționat datorită reuniunilor din fiecare șase luni ale miniștrilor afacerilor externe, care puteau fi substituiți de șefii de state și de guverne, dacă circumstanțele le justificau [240, p.255]. În 1973 au fost lansate două acte importante care au prezentat un pas suplimentar spre o politică externă europeană comună: pe de o parte, a fost introdusă „procedura de urgență”, care permitea miniștrilor de externe să se întâlnească în caz de criză, pentru a găsi modalități de a obține o poziție europeană comună, iar pe de alta, a fost adoptat cel de-al doilea Raport Davignon, acesta a angajat statele membre să nu-și definitiveze pozițiile pe problemele de politică externă, fără a consulta partenerii din Cooperarea Politică Europeană.

Notăm că schimbul de informații, consultațiile cu regularitate din cadrul Cooperării Politice Europene solicitau minimă solidaritate. Miniștrii afacerilor externe a celor nouă state comunitare au adoptat la 10 septembrie 1973, la Copenhaga, Declarația privind identitatea europeană, care a definit direcțiile principale ale politicii externe ale statelor membre privind statele terțe, în special, cu SUA, și responsabilitatea Europei în afacerile mondiale [232, p.68]. În contextul crizelor internaționale de la începutul anilor 1970 în cadrul Cooperării Politice Europene au fost adoptate, spre exemplu, Declarația comună privind conflictul israelo-arab (6 noiembrie 1973) și o poziție comună privind situația din Cipru (20 iulie 1974) [232, p.68]. Războiul din Kippour și criza energetică din 1973 au scos în evidență necesitatea creării unui cadru formal de discuții, care ar permite abordarea problemelor comunitare și aspectelor politice privind Europa [253, p.225].

Ch. Zorgbibe precizează că în cadrul Cooperării Politice Europene funcționa un Comitet Politic, constituit din directori pentru afaceri politice, miniștri ai afacerilor externe și un membru al Comisiei, care se reuneau cel puțin de patru ori pe an, pentru a discuta probleme de politică externă [268, p.116]. Reuniunile Cooperării Politice Europene se convocabau în timpul sesiunilor Consiliului European, Comisia fiind implicată în totalitate la dezbaterile consacrate cooperării politice, iar Parlamentul European era asociat cu Cooperarea Politică Europeană prin informarea cu regularitate asupra problemelor de politică externă și garantarea că opiniile lui vor fi luate în considerare [6]. În anul 1976, Consiliul European de la Haga a împuternicit pentru prima dată Cooperarea Politică Europeană „să elaboreze politica externă comună” [265]. Politicile externe ale Comunității Europene și politicile convenite în cadrul Cooperării Politice Europene trebuiau să fie compatibile, iar Președinția și Comisia au fost desemnate responsabile pentru a le garanta. În opinia noastră, aceste misiuni s-au dovedit a fi destul de dificile de realizat.

Cooperarea Politică Europeană care cuprindea majoritatea domeniilor și practic toate zonele geografice nu dispunea de o structură instituțională proprie, fiind realizată de instituții comunitare dotate cu roluri specifice. Astfel, președinția Cooperării Politice Europene, care coincidea cu președinția Consiliului de Miniștri, propunea și elabora ordinea de zi, organiza reuniunile și dirija dezbaterile, fiind, inclusiv, responsabilă de inițierea măsurilor, coordonarea și reprezentarea statelor membre în relațiile cu țările terțe. În cadrul Consiliului de Cooperare Politică Europeană erau responsabili Directorii politici, care pregăteau discuțiile miniștrilor afacerilor externe din cadrul Comitetului Politic; Grupul Corespondenților Europeni, monitoriza punerea în aplicare a Cooperării Politice Europene, Secretariatul, cu sediul la Bruxelles, creat pentru a asista Președintele, a pregăti și pune în aplicare activitățile Cooperării Politice Europene [6]. În opinia noastră, această distribuție fragmentară a competențelor în domeniul Cooperării Politice Europene crea numeroase dificultăți funcționale și evidenția în fapt frica statelor de a ceda prerogativele suverane instituțiilor comunitare.

A. Fenet notează că fondarea Consiliului European, în anul 1974, a consolidat Cooperarea Politică Europeană, oferindu-i cadrul formal și stabilind legături cu dimensiunea comunitară, deși Consiliul European (încă) nu era instituție [240, p.256]. Regulile, după care funcționa Cooperarea Politică Europeană, au fost precizate în Raportul interministerial de la Londra (octombrie 1981). A. Fenet îi citează pe J.-M. Dumon și P. Setton, care susțin că pentru unii Cooperarea Politică Europeană era o simplă diplomatie declarativă, exprimată printr-un mic numitor comun al pozițiilor naționale, iar pentru alții reprezenta un efort de coordonare mai aprofundat și mai reușit, axat pe domeniul politicii externe a statelor suverane [240, p.256]. În accepția noastră, Cooperarea Politică a avut un dublu merit. În primul rând, a oferit diplomatiei europene o bază instituțională pentru adoptarea și dezvoltarea Tratatului Uniunii Europene, semnat la Maastricht, la 7 februarie

1992. În *al doilea rînd*, a obișnuit țările membre să se consulte reciproc referitor la activitatea în cadrul organizațiilor internaționale și a favorizat apropierea treptată a pozițiilor expuse. Printre deficiențele Cooperării Politice menționăm neasumarea unor angajamente privind aspectele de politică externă, decît doar desfășurarea unor consultații cu privire la „orice subiect de politică externă de interes comun” [265].

J.-C. Masclet consideră că divergențele dintre statele membre, manifestate prin lipsa unei acțiuni comune și ineficiența instituțiilor europene, au condus la adoptarea în anul 1986 a Actului Unic European, care a fost apreciat ca prima revizuire substanțială a tratatelor fondatoare, realizată sub forma unui tratat internațional, constituind o opțiune rezonabilă și, totodată, non-revoluționară a construcției europene [250, p.86-87]. Stabilirea votului majorității calificate în domeniile prioritare de acțiune comunitară a diminuat influența intereselor naționale ale statelor, eliberînd politica europeană. În consecință, Actul Unic European a echilibrat aspectul federal din interiorul Consiliului cu caracterul interguvernamental, iar Comisia a devenit una din instituțiile principale ale Comunității Europene.

Cooperarea Politică, fixată în Titlu III al Actului Unic European, a rămas circumspectă, fiind determinată de acordurile politice dintre statele membre încheiate în decursul a 20 de ani. Obiectivul Cooperării Politice Europene a vizat formularea și punerea în aplicare a politicii externe europene, iar natura ei interguvernamentală era realizată „între părțile contractante, membri ai Comunităților Europene”, prin excluderea transferului total al suveranității. Obligația statelor nu reprezenta decît o obligație consultativă, prealabilă pînă la adoptarea unei poziții definitive. M. Fr. Christophe-Tchakaloff evidențiază că deși consensul n-a fost prevăzut în texte, el a devenit o regulă, deoarece nici o decizie de politică externă nu putea fi adoptată fără acordul tuturor statelor membre [232, p.72].

Drept urmare, în opinia noastră, în materie de politică externă, suveranitatea statelor membre a fost integral protejată, neexistînd nicio obligație pentru ele efectiv de a dezvolta o cooperare politică, fapt care a determinat excluderea apărării din conținutul Actului Unic European. A. Fenet susține că Actul Unic European puțin a contribuit la dezvoltarea Cooperării Politice, constituind o simplă codificare, prin înscriere într-un tratat a angajamentelor conținute în Raporturile Davignon, care au indicat direcțiile de activitate ale Cooperării Politice Europene și a practicilor stabilite între statele membre [240, p.257]. Astfel, Cooperarea Politică practic n-a depășit stadiul diplomației pur declarative, diminuînd nivelul de afirmare a Comunității Europene ca actor credibil pe arena internațională.

Sancțiunile adoptate de către Organizația Națiunilor Unite împotriva Irakului, ca urmare a invaziei în Kuweit (august 1990) [161] și conflictul militar dintre Slovenia și Armata Populară Yougoslavă (iunie 1991) [41], au evidențiat slăbiciunea Cooperării Politice Europene, în special

caracterul declarativ, conform aprecierii lui A. Fenet [240, p.258]. Considerăm că instituirea unor mecanisme și proceduri care ar permite statelor comunitare să acționeze mai rapid și eficient pe arena internațională, a devenit o premisă a negocierii Tratatului de la Maastricht [20, p.104]. După intrarea în vigoare a tratatului, care a devenit actul constitutiv al Uniunii Europene, fiind numit Tratatul Uniunii Europene, n-au fost substituite comunitățile europene și n-a determinat dispariția tratatelor fondatoare, ci din contra, Uniunea Europeană s-a fondat pe comunitățile europene și s-a completat prin politicile și formele de cooperare. Comunitățile au fost redefinite în „Comunitatea Europeană”, practic fiind abandonat calificativul „economic” din titlul Comunitatea Economică Europeană, fapt care a reprezentat un salt calitativ. M. Fr. Christophe-Tchakaloff menționează că substituirea adjectivului „comunitar” cu cel de „european” risca să genereze echivoce cu altă organizație de ordin regional, cea a Consiliului Europei de la Strasbourg [232, p.112].

Tratatul Uniunii Europene a realizat o mișcare fundamentală în domeniul acțiunii externe a Uniunii Europene prin instituirea Politicii Externe și de Securitate Comună, fiind caracterizată ca un mijloc de afirmare a identității Uniunii Europene pe arena internațională. În acest context, Tratatul Uniunii Europene a legalizat trecerea de la sfera economică spre sfera politică, evidențiind că în competența Uniunii în domeniul PESC intră toate domeniile politicii externe [110, p.30]. Dacă L. Cartou, J.-L. Clergerie, A. Gruber și P. Ramblaud susțin că PESC a înlocuit Cooperarea Politică Europeană [230, p.651], iar A. Fenet și M. Fr. Christophe-Tchakaloff notează că PESC a conferit noi aspecte Cooperării Politice, prevăzute de Actul Unic European [240, p.258; 232, p.115], M. Teló apreciază PESC ca fiind o formă ușoară de coordonare interguvernamentală, nu atât de îndepărtată de precedenta Cooperare Politică Europeană [217].

Structurile de cooperare politică în domeniul politicii externe și de securitate comună au fost desemnate următoarele: Reuniunile miniștrilor afacerilor externe, Comitetul politic și grupurile de experți [250, p.97]. În cadrul politicii externe și de securitate comună statele membre și-au asumat obligațiuni și angajamente comune, precum: aplicarea politicii externe de securitate comună, abținerea de la interese contrare Uniunii Europene și de la ceea ce ar submina politica externă și de securitate comună [230, p.652]. M. Teló concluzionează că timp de 20 de ani, PESC a oferit mai multe avantaje pentru statele mici în comparație cu statele mari, care nu dau dovadă de coordonare, mai ales atunci, când se referă la politica externă de nivel înalt [217].

Tratatul Uniunii Europene a oferit noi competențe de politică externă non-economică, relații internaționale, inclusiv diplomatice, instituțiilor Uniunii și funcționarilor europeni, iar Consiliul European, Consiliul de Miniștri, Parlamentul European și Comisia Europeană au fost încadrate în domeniul PESC. În această ordine de idei, A. Fenet menționează că Tratatul Uniunii Europene a atribuit Consiliului European un rol esențial în materie de PESC, pe când Actul Unic European l-a menționat numai în titlul consacrat Cooperării Politice Europene [240, p.259]. Valorizarea

Consiliului European poate fi explicată prin preocuparea că deciziile, cu posibile efecte politice importante, erau adoptate de somitățile politice din fiecare stat, investite cu mandat politic național, ordine care nu coincide în cazul când Consiliul de Miniștri avea această putere de inițiativă. A. Fenet precizează că deși Consiliul European era vulnerabil din punct de vedere teoretic, deoarece se convoca minimum de două ori pe an, totuși avea avantajul de a consolida exigența de coerență, deoarece cunoștea toate chestiunile Uniunii [240, p.270]. Consiliul European a devenit un organ de impulsione, care definea principiile și orientările generale ale Politicii Externe și de Securitate Comună, iar în baza lor, în urma informării și a consultării reciproce între statele membre în domeniul politicii externe, Consiliul adoptă „acțiunile comune” și „pozițiile comune”, a căror realizare intra în atribuțiile „președinției prin rotație”. COREPER și Comitetul Politic participă la pregătirile summiturilor Consiliului European, iar miniștrii afacerilor externe nu se reunesc în cadrul unor conferințe diplomatice tradiționale, ci în cadrul Consiliului de Miniștri, care devine instituția de decizie a PESC.

În contextul implementării Tratatului Uniunii Europene, Comisia Europeană a fost asociată cu activitatea PESC, devenind unul dintre actorii principali în cadrul diplomației Uniunii Europene și beneficiind de dreptul de a realiza sistematic consultații cu toate guvernele statelor membre, pentru elaborarea pozițiilor comune de politică externă, inclusiv de inițiativă și parteneriat în reprezentarea și realizarea politicii externe europene. V. Beniuc susține că în prezent Comisia este constituită din 28 de membri, supranumiți neoficial „comisari”, aceștia reprezintă fiecare stat membru, dar lipsiți de dreptul de a apăra pozițiile lor naționale, ci obligați de a reprezenta interesele Uniunii în ansamblu [118, p.5].

F. Petiteville face comparație între Tratatul de la Roma, care a redus competențele externe atribuite Comisiei pe marginea negocierilor comerciale, Actul Unic European și Tratatul Uniunii Europene, care au extins responsabilitățile externe și strategiile ei de poziționare [256, p.139]. Astfel, F. Petiteville precizează că în afară de competențe de ordin comercial, Comisia a fost împuternicită să negocieze acorduri de cooperare și de asociere ale Comunității Europene/ Uniunii Europene; să participe la negocierile internaționale ce se referă la mediu; să gestioneze ajutorul comunitar de dezvoltare, asistența tehnică și umanitară a Uniunii. În consecință, Comisia s-a adaptat la extinderea responsabilităților internaționale, stabilind un număr optimal de comisari abilitați cu (diferite - n.n.) competențe externe (de la 3 în perioada J. Delors până la 6 în Comisia J. Santer, apoi s-a redus la 4 în Comisiile R. Prodi și J. Barroso) [256, p.139]. În cadrul Comisiei J.-C. Juncker atribuții în problemele internaționale sunt exercitate de 5 comisari: Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate; Comisar pentru Politica Europeană de Vecinătate și Negocieri de Extindere; Comisar pentru Cooperare Internațională și Dezvoltare; Comisar pentru Securitatea Uniunii; Comisar pentru Asistență Umanitară și Gestiune

a Crizelor. Responsabilitățile între comisari au fost divizate mai degrabă pe principiul funcțional decât pe principiul geografic sau geopolitic, urmărind să instaureze coordonarea și leadership-ul.

Organizarea internă a Comisiei Europene a suferit unele evoluții prin trecerea de la cele două Direcții Generale de Relații Externe comunitare (DG-I și DG-VII) la șase servicii în Comisiile R. Prodi și J. Barroso. Referindu-se la aceste reforme, F. Petiteville subliniază că, Comisia Europeană a căutat permanent să creeze și să obțină avantajul oportunităților, care i-au permis să stabilească poziții puternice în panoplia politicilor externe, iar prin amplificarea competențelor în sferele comerțului, cooperării, extinderii, dezvoltării, ajutorului umanitar și PESC, Comisia s-a impus ca un agent central în gestionarea relațiilor externe ale Uniunii Europene [256, p.140-141]. Comisia Europeană n-a devenit însă nici omnipotentă, nici stabilizantă, ci exercită competențe strict comunitare.

Considerăm că performanțele slabe obținute în domeniul politicii externe și de securitate comună au determinat revizuirea prin Tratatul de la Amsterdam (1997) a competențelor Comisiei Europene, care a creat propriul serviciu în materie de politică externă în cadrul Direcției Generale Relații Externe, incluzând următoarele subdiviziuni: Direcția A (PESC și PSAC, sancțiuni, dezarmare, nonproliferare, prevenirea conflictelor); Direcția B (drepturile omului, democratizare, organizații internaționale); Direcțiile C și H (atribuții conform zonelor geografice). Potrivit opiniei noastre, prin ansamblul Direcției Generale implicate în politica internațională a Uniunii Europene și rețeaua delegațiilor sale, Comisia Europeană a asigurat o continuitate instituțională a PESC, în comparație cu activitatea intermitentă în domeniu a altor structuri: Comitetul Politic și Securitate, Consiliul, președințiile rotative. F. Petiteville îi citează pe F. Cameron și D. Spence, care subliniază că, Comisarul pentru Relații Externe exercita un control autonom asupra instrumentelor din primul pilon, acesta constituind circa 90% din caseta de instrumente ale politicii externe pusă la dispoziția Uniunii Europene [256, p.141]. Comisia, notează V.Beniuc, participă la realizarea politicii externe a Uniunii Europene, inclusiv prin negocierea acordurilor de liber schimb și a convențiilor de oferire a asistenței altor țări, prin reprezentarea intereselor europene în cadrul OMC și G7 [118, p.8].

Vom preciza că în actuala structură a Comisiei Europene (2014 - 2019) DG Relații Externe nu figurează. Competențe de politică externă și cooperare internațională sunt înscrise următoarelor direcții și servicii: *DG Politica Europeană de Vecinătate și Negocieri de Extindere* (are ca misiune de a exercita politicile de vecinătate și de extindere ale Uniunii Europene, a promova valorile și interesele Uniunii în vecinătatea estică și sudică a Europei, a contribui la dezvoltarea relațiilor Uniunii cu țările vecine, a monitoriza progresul țărilor în curs de extindere și a raporta Consiliului European, a gestiona cea mai mare parte a asistenței financiare și tehnice a Uniunii pentru țările vecine și în proces de extindere); *Centrul de Strategie Politică Europeană* (reprezintă grupul de experți in-house al Comisiei Europene, care elaborează analize strategice, consiliere și sprijin

pentru președinte și Comisie); *Departamentul de Serviciu, Instrumente de Politică Externă* (este responsabil de componentele financiare și operaționale ale politicii externe a Uniunii Europene: ajută țările să facă față crizelor și să mențină securitatea și ordinea de drept, promovează aplicarea sancțiunilor Uniunii); *DG Cooperare Internațională și Dezvoltare* (este responsabilă pentru dezvoltarea politicii europene privind dezvoltarea și cooperarea internațională și pentru oferirea sprijinului Uniunii la nivel mondial, adaptându-se la nevoile în schimbare ale țărilor partenere, definește politica de dezvoltare a Uniunii și măsurile tematice pentru a reduce sărăcia, promova dezvoltarea economică, socială și de mediu, edifica democrația, statul de drept, buna guvernare și a respecta drepturile omului, inclusiv prin asistență externă).

Evidențiem că datorită naturii interguvernamentale a PESC, responsabil de sistem a devenit Consiliul Uniunii Europene, alcătuit din reprezentanți ai statelor membre și lipsit de dreptul de a promova independent politica externă. În domeniul PESC, Consiliul Uniunii trebuie să se consulte, să-și coordoneze acțiunile cu statele membre și Comisia Europeană. Acest sistem foarte complex de coordonare și de comunicare în domeniul politicii externe a Uniunii Europene demonstrează necesitatea de a coopta funcționarii atât din Secretariatul General al Consiliului, cât și din Comisie. A. Fenet a calificat Consiliul Uniunii Europene drept centru de administrare a diplomației concertate, fiind investit cu putere de decizie pentru a realiza PESC, având ca suport orientările generale definite de Consiliul European [240, p.270].

Un loc central în domeniul PESC îl deține Președintele Consiliului Uniunii Europene, care reprezintă Uniunea Europeană în organizațiile și la conferințele internaționale, este responsabil de realizarea deciziilor adoptate în domeniul politicii externe europene și consultarea Parlamentului European pe aspectele principale privind politica externă și de securitate comună. Reieșind din importanța atribuțiilor sale, în special cele de pe arena internațională, Președintele Consiliului se schimbă la fiecare 6 luni, asigurând, astfel, pentru fiecare stat membru vizibilitate politică. Pentru a asigura minimum de continuitate, președinția este rotativă, reprezentând Uniunea în parteneriat cu Comisia și statul care deține președinția [11, p.407].

PESC a devenit obiectul aplicării unor norme și proceduri speciale. Potrivit opiniei noastre, reprezentarea externă a Uniunii după realizarea Tratatului Uniunii Europene are un caracter dual: în relațiile economice Uniunea Europeană este reprezentată de Comisie, iar în domeniul PESC - de Președintele Consiliului Uniunii Europene, care poate să desemneze un reprezentant special cu mandat privind anumite probleme politice. Astfel, în pofida faptului că sfera activității externe a Uniunii s-a extins, problematica economică a fost separată de problematica politică. Drept urmare, reprezentanțele Comisiei nu reprezintă Uniunea în sfera PESC, pentru că aceasta constituie atribut al Președinției și dovadă că politica externă și de securitate comună este dominată de cooperarea interguvernamentală.

O inovație semnificativă în domeniul PESC a fost lansată de către Tratatul de la Amsterdam, care a instituționalizat funcția de Înalt Reprezentant pentru politica externă și de securitate comună (Înaltul Reprezentant PESC), caracterizat de către F. Petiteville ca „șef al diplomației europene, cu puțini agenți și foarte puțini bani” [256, p.142]. Instituționalizarea funcției de Înalt Reprezentant PESC a trebuit să atenueze controversile privind reprezentarea Uniunii Europene pe arena internațională. J. Koëchlin în studiul consacrat politicii externe a Uniunii Europene, îl citează pe B. Gallet, care menționa că „vizibilitatea Europei” a fost un subiect tradițional de dezbatere, iar Înaltul Reprezentant PESC avea sarcina de asigurare mai bună a continuității acțiunii externe și vizibilității Uniunii Europene pe arena mondială [243, p.93]. În opinia noastră, imaginea neclară a Uniunii Europene pe arena internațională pînă în anul 1999 a fost determinată de numărul relativ mare de reprezentanți europeni, care se manifestau pe diverse platforme: președintele Consiliului European, comisarii abilitați cu relații externe, reprezentanții „președinției prin rotație”, iar instituționalizarea funcției de Înalt Reprezentant PESC, pe lângă asumarea rolului de reprezentant principal al Uniunii, realiza și obiectivul eficientizării operaționale reduse pe arena internațională, rezultatele activității fiind diferite și variind de la caz la caz.

Pentru a oferi mai multă continuitate și vizibilitate PESC, după cum susține A. Missiroli [202, p.18-19], și a obține mai multă credibilitate, în opinia lui J.-C. Masclet [250, p.99], autorii Tratatului de la Amsterdam, nedorind să încredințeze această funcție nici președintelui Consiliului Uniunii Europene, al cărui mandat durează nu mai mult de șase luni, nici președintelui Comisiei Europene, practic au preferat să-l investească pe Secretarul General al Consiliului în calitate de funcționar pentru politica externă și de securitate comună, denumindu-l Înalt Reprezentant PESC, investit cu mandat de 5 ani. Pentru a face față noilor împuternici, Înaltul Reprezentant PESC a fost eliberat de sarcinile sale administrative de Secretar General adjunct al Consiliului. A. Fenet subliniază că Înaltul Reprezentant PESC nu participă la elaborarea politicii externe și de securitate comună, dar contribuie la realizarea politicii externe europene [240, p.272]. În vederea realizării misiunilor sale, Înaltul Reprezentant PESC beneficiază de anumită autonomie față de Președintele Consiliului Uniunii Europene. Însă în pofida faptului că sarcina principală a instituției Înaltului Reprezentant PESC ține de reprezentare, totuși Tratatul Uniunii Europene nu exclude posibilitatea Consiliului de a desemna reprezentanți speciali, numiți „interlocutori de proximitate”, abilitați cu misiuni speciale pe o anumită durată de timp, sub autoritatea Președintelui Consiliului Uniunii Europene. [240, p.273].

J.-C. Masclet consideră că perspectivele funcției de Înalt Reprezentant PESC, fie ca purtător de cuvînt, fie ca delegat al Președinției sau negociator în numele Uniunii, depind de persoanele care urmează să fie desemnate, de încrederea pe care o vor obține și autoritatea pe care o vor dobîndi în fața Consiliului Uniunii și Consiliului European [250, p.99]. A. Missiroli notează că

consensul general referitor la desemnarea Înaltului Reprezentant PESC între statele membre a fost atins prin propunerea postului unui diplomat de rang înalt, cu experiență vastă la nivel multilateral [202, p.19]. Reiterăm că la 19 noiembrie 1999 primul Înalt Reprezentant PESC a fost desemnat J. Solana, ex-Secretarul general al NATO, care în perioada crizei din Kosovo (1999), exercita funcția de Secretar General al Uniunii Europene Occidentale [230, p.654]. J.-L. Bourlanges a apreciat investirea Înaltului Reprezentant PESC cu consacrarea dualității filierelor politică și economică, cooperare și funcționare fără implicații suplimentare [243, p.93]. În rezultat, instituționalizarea funcției de Înalt Reprezentant PESC a ilustrat necesitatea crucială a Uniunii de a se dota cu un sistem eficient de politică externă, fără a pierde deplina credibilitate.

Criza irakiană din 2003 a evidențiat limitele funcției Înaltului Reprezentant PESC, în sensul că în cazul cînd Uniunea Europeană este profund divizată pe probleme grave, Înaltul Reprezentant PESC devine „ostatic fără voce”, fără posibilitate de inițiativă și de intervenție activă. J. Koëchlin a susținut că în contextul crizei irakiene „Monsieur PESC al Uniunii Europene” a fost marginalizat din cauza disensiunilor atlantiste și europeniste [243, p.283], pe cînd T. Zonova a acreditat ideea că suplinirea îndelungată a funcției de Înalt Reprezentant PESC de către J. Solana (1999-2009) a fost cauza subaprecierii eficienței practice a acestei responsabilități de politică externă [137, p. 172].

T. Zonova notează, în același sens de idei, că subunitățile operative ale serviciului de politică externă s-au dezvoltat intens în contextul proceselor de integrare și formare a PESC și PSAC [138, p.231]. Astfel, începînd cu anul 2000, rezoluțiile Parlamentului European conțin propuneri privind necesitatea creării unui serviciu diplomatic profesionist permanent al Uniunii Europene. În anul 2002 a fost creat Directoratul Serviciul Extern (External Service Directorate), în perioada cînd activ se promova ideea instituționalizării unui minister al afacerilor externe al Uniunii Europene, fiind prevăzut de proiectul Tratatului Constituțional (2003), care a fost respins de referendumurile din Olanda și Franța din anul 2005, dar realizat în conformitate cu Tratatul de la Lisabona, sub denumirea de Serviciu European de Acțiune Externe.

Tratatul de la Lisabona a reținut majoritatea modificărilor, care fuseseră cuprinse în Tratatul Constituțional, amendînd Tratatul de la Maastricht și Tratatul de la Roma. În vederea creșterii coerenței orizontale și consecvenței verticale în domeniul PESC, Tratatul de la Lisabona a realizat o schimbare instituțională relevantă și complexă. În primul rînd, funcția de ministru de externe din proiectul Tratatului Constituțional este schimbată cu funcția de Înalt Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate (Înaltul Reprezentant al Uniunii), care, potrivit opiniei lui M. Teló, a însoțit atribuțiile posturilor anterioare de Înalt Reprezentant PESC și de Comisar pentru Relații Externe (vicepreședinte al Comisiei) [217]. În al doilea rînd, a fost creată funcția permanentă de Președinte al Consiliului European, pentru un mandat de doi ani și jumătate,

cu posibilitatea reînnoirii pentru o singură dată, care în materia de politică externă asigură, la nivelul său și în această calitate, reprezentarea externă a Uniunii Europene, fără a aduce atingere atribuțiilor Înalțului Reprezentant al Uniunii [11, p.388].

W. Wessels și F. Bopp subliniază că sarcinile și funcțiile Președintelui Consiliului European, numit și Președinte al Uniunii Europene, nu sunt clar formulate în Tratatul de la Lisabona, în comparație cu lista sarcinilor atribuite Înalțului Reprezentant al Uniunii [223, p.18]. Pe de o parte, Președintele Consiliului European trebuie să fie capabil să promoveze un consens între șefii de state și de guverne, pe de alta, să aibă suficientă influență pentru a „orienta” Uniunea și a asigura punerea în aplicare de către statele membre a politicii europene. W. Wessels și F. Bopp conchid că Președintele Consiliului European acționează între două poziții extreme: ca un coordonator cu funcții reprezentative și ca un „președinte al Europei” sau „domnul/doamna Europei”, care prezintă Uniunea Europeană în sistemul internațional [223, p.18]. T. Zonova îl caracterizează pe Președintele Uniunii Europene ca principal actor operațional al diplomației europene [138, p.228], S. Seehauser accentuează că Președintele Consiliului European reprezintă Uniunea Europeană numai la nivelul șefilor de state și de guverne, excluzând nivelurile ministeriale [210].

M.G. Llorente și F.A. Luzarraga consideră că principala inovație a Tratatului de la Lisabona a fost includerea Consiliului European în sistemul instituțional al Uniunii Europene [9, p.247]. E. Dragomir și D. Niță menționează că, Consiliul European în perioada pre-Lisabona funcționa în baza normelor cutumiare apărute și consolidate în timp, iar după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona au fost stabilite componența și modul lui de funcționare [48, p.27-28]. Potrivit Tratatului de la Lisabona, Consiliul European este compus din șefii de state și de guverne ai statelor membre, din Președintele său și Președintele Comisiei. Atunci când ordinea de zi o impune, fiecare membru al Consiliului European poate decide să fie asistat de către un ministru, iar Președintele Comisiei Europene - de către un membru al Comisiei. În condițiile de forță majoră, Președintele poate convoca o reuniune extraordinară a Consiliului European, pentru a adopta decizii, care se referă la interesele și obiectivele strategice ale Uniunii Europene privind PESC și alte domenii de acțiune externă [44].

Odată cu adoptarea Tratatului de la Lisabona, politica externă a Uniunii Europene a suportat o reformă dublă. *Prima reformă* a fuzionat doi piloni ai Tratatului Uniunii Europene, primul fiind de natură economică și financiară, de caracter supranațional, cel de-al doilea – PESC, fiind de caracter interguvernamental. Astfel, Înalțul Reprezentant al Uniunii a obținut „o dublă sarcină”: pe de o parte, și-a asumat competențele de vicepreședinte al Comisiei Europene și reprezentant al Uniunii Europene pentru PESC, care informează și consultă în mod regulat Parlamentul European privind realizarea politicii externe de securitate comună [88]; pe de alta, acesta este președinte al Consiliului Afaceri Externe, în detrimentul tradiționalelor „președinții rotative” ale statelor

membre [21, p.109]. În cadrul Consiliului Uniunii Europene, Înalțul Reprezentant al Uniunii trebuie să asigure continuitatea lucrărilor privind PESC, determinându-i competențele de a prezida Consiliul Afaceri Externe, iar în cadrul Comisiei Europene - de a coordona politicile externe europene cu celelalte politici și servicii ale Comisiei [88]. Înalțul Reprezentant al Uniunii este desemnat de către Consiliul European, aprobat de către Parlamentul European și exercită funcțiile cu sprijinul Comisiei Europene. În acest sens, vom sublinia că în condițiile când în ultimul timp crește ponderea Parlamentului European, Înalțul Reprezentat al Uniunii trebuie să se asigure ca poziția acestei instituții reprezentative să fie luată în considerare în mod corespunzător. În accepția noastră, funcția de Înalț Reprezentant al Uniunii a concentrat toate competențele cu privire la PESC, fiind consolidată coerența și cooperarea între statele membre în problemele de politică externă, securitate și apărare.

A doua reformă produsă de Tratatul de la Lisabona în domeniul politicii externe europene a prevăzut ca Înalțul Reprezentant al Uniunii să fie asistat politic de Serviciul European de Acțiune Externă și militar de Agenția Europeană de Apărare. Susținerea Înalțului Reprezentant al Uniunii în exercitarea mandatului său de SEAE este axată pe următoarele aspecte: elaborarea și conducerea PESC; exercitarea președinției Consiliului Afaceri Externe și a vicepreședinției Comisiei Europene în domeniul relațiilor externe; menținerea și dezvoltarea relațiilor de parteneriat strategic cu statele extracomunitare; colaborarea cu serviciile diplomatice ale statelor membre, cu ONU și alți actori internaționali. Astfel, în opinia noastră, scopul Serviciului European de Acțiune Externă este de a eficientiza acțiunile externe ale Uniunii Europene și a spori influența ei în lume, prin promovarea unor politici coerente, realiste și pragmatice.

Serviciul European de Acțiune Externă a fost fondat pe 1 decembrie 2010, dar și-a început activitatea în luna februarie 2011, odată cu demararea reformelor destinate simplificării procesului decizional al Uniunii Europene, cu scopul de a oferi Uniunii o pondere mai mare în afacerile mondiale. Crearea SEAE a constituit obiectul unor intense negocieri dintre Parlamentul European și Comisia Europeană, fiind antrenate în apărarea prerogativelor „supranaționale”, pe de o parte, iar pe de altă parte, statele comunitare urmăreau să fie pe larg reprezentate și să obțină influență în cadrul noului Serviciu [21, p.109]. Statele membre mici ale Uniunii Europene conștientizau că noul SEAE crea o oportunitate reală pentru afirmarea și consolidarea influenței lor pe arena internațională, pozițiile lor individuale fiind mai degrabă minimizate.

În perioada 1 ianuarie 2011 - 30 iunie 2013 SEAE a integrat personalul din cadrul Comisiei, angajat în DG Relații Externe, DG pentru Dezvoltare, DG Programe pentru Cooperare Externă, DG pentru Dezvoltare și din Secretariatul General al Comisiei, care lucrau în cadrul Directoratului General Afaceri Externe și Politică Militară. Pe lângă funcționarii europeni cu statut permanent, cel puțin o treime dintre oficialii SEAE proveneau din rîndul diplomaților statelor membre.

Această decizie a fost adoptată în speranța că diplomația, care este un domeniu tradițional al suveranității statelor, avînd un vădit caracter interguvernamental, va permite aplicarea metodei „funcționaliste” a lui J. Monnet, de creare a unei „solidarități de fapte” și „afirmare a unei culturi diplomatice comune” [21, p.111-112]. Probabil, acest raționament important a stat la baza creării Serviciului European de Acțiune Externă.

C. Moștoflei menționează că prin intermediul Serviciului European de Acțiune Externă s-a asigurat „embrionul diplomației comune europene”, obiectivul trasat fiind sporirea eficienței și a coerenței politicii externe a Uniunii Europene, inclusiv creșterea influenței Europei la nivel global [82, p.170]. Cercetătorul compară Serviciul European de Acțiune Externă cu un veritabil „Minister European de Externe”, care, împreună cu ambasadorii săi, posedă responsabilități asemănătoare Diviziei Diplomatie Publică din cadrul NATO, însărcinați cu informarea publicului despre prioritățile și obiectivele organizației prin intermediul surselor mediatice și prin organizarea de conferințe sau seminarii în domeniu [82, p.171].

Structura Serviciului European de Acțiune Externă se aseamănă cu cea a unui minister de afaceri externe național, avînd sediul central la Bruxelles și circa 140 de delegații atît în state terțe, cît și pe lîngă organizațiile internaționale. Totuși este necesar de specificat faptul că SEAE n-a înlocuit serviciile diplomatice sau consulare ale statelor membre, ci este menit să le completeze pe acestea [44]. Organizarea și funcționalitatea SEAE se stabilește prin decizia Consiliului Uniunii Europene, care adoptă hotărîri la propunerea Înaltului Reprezentant al Uniunii, după consultarea Parlamentului European și cu aprobarea Comisiei Europene [21, p.110]. În contextul reliefat de idei, structura Serviciului European de Acțiune Externă este partajată în direcții generale, care includ: a) domenii de acțiuni tematice și geografice, ce acoperă toate țările și regiunile din lume; b) gestionarea administrativă, securitatea sistemelor de comunicații și de informații, gestionarea bugetară și a resurselor umane; c) gestionarea crizelor și planificarea, Statul-Major al Uniunii Europene, precum și Centrul comun de situații al Uniunii Europene pentru desfășurarea Politicii Externe și de Securitate Comună. Pronunțîndu-se pe marginea modului de organizare și de funcționare a Serviciului European de Acțiune Externă, Consiliul Uniunii a stabilit printr-o decizie din luna octombrie 2009 autonomia Serviciului Extern față de Comisie și Secretariatul General al Comisiei, care se manifestă prin propriile state de personal și buget, pe care Parlamentul European îl controlează [21, p.110].

Fiind consultanți ai Comisiei Europene, Serviciul European de Acțiune Externă și Înaltul Reprezentant al Uniunii sprijină și coordonează practic toate aspectele acțiunii externe ale Uniunii Europene, exceptînd sferile ce țin de politica de securitate și apărare comună. Pentru a asigura coerență, consecutivitate și mai bună coordonare a acțiunii externe a Uniunii Europene, SEAE oferă asistență serviciilor diplomatice ale statelor membre, președinților Consiliului European și

al Comisiei Europene, dar și Comisiei în ansamblu, întrunind ajutorul necesar privind aspectele referitoare la politica externă a Uniunii Europene [88].

T. Zonova și R. Rainhardt susțin că între instituțiile europene, precum Comisia Europeană și SEAE, există o concurență interinstituțională, care împiedică mersul negocierilor diplomatice, fapt manifestat în procesul de negociere a Parteneriatului Transatlantic pentru comerț și investiții [137, p.170]. Lipsa coerenței dintre organele executive ale Uniunii Europene evidențiază unele imperfecțiuni ale mecanismului de coordonare a problemelor dintre instituțiile Uniunii. Potrivit lui R. Rainhardt, concurența între instituțiile abilitate cu diferite competențe de politică externă și cele economice nu este una permanentă și nu se manifestă în procesul funcționării cotidiene, ci doar în cadrul semnării unor acorduri politice, comerciale sau investiționale [137, p.172].

Așadar, luând ca bază competențelor conferite de Titlul V al Tratatului Uniunii Europene, conchidem că funcția de Înalt Reprezentant al Uniunii nu se dovedește a fi interguvernamentală, ci supranațională. Acest caracter este evidențiat în denumirea sa de Înalt Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate, și nu al statelor membre, având prerogativa de a proteja interesul general al Uniunii Europene, în timp ce miniștrii de externe ai statelor membre protejează interesul național al statelor. În acest mod se instituie un echilibru instituțional *de facto* în domeniile acțiunii de politică externă a Uniunii Europene: pe de o parte, rolul decizional al Consiliului European și al Consiliului Uniunii Europene ca instituții interguvernamentale, iar pe de alta, rolul complex de participare la luarea deciziilor prin propuneri, de punere în aplicare și de consultare a Parlamentului European. Comisia Europeană în calitate de instituție supranațională a fost pe deplin asociată cu activitatea de politică externă europeană odată cu lansarea Politicii Externe și de Securitate Comună, asigurând continuitate instituțional-funcțională, contribuind la crearea Serviciului European de Acțiune Externă, scopul căreia este de a eficientiza acțiunile externe ale Uniunii Europene și a spori influența acesteia pe arena internațională, prin promovarea unei politici coerente, realiste și pragmatice. Datorită faptului că Parlamentul European și Comisia Europeană în calitatea lor de instituții de natură supranațională dispun de anumite atribuții în domeniul interguvernamental Politicii Externe și de Securitate Comună, se creează perspective spre o direcție de integrare politică. În acest sens, latura instituțională, alături de celelalte două - latura funcțională, la nivel de atribuții concrete, și latura supranațională - nu se exclud în domeniul acțiunii externe a Uniunii Europene și Politicii Externe și de Securitate Comună, ci se află în interacțiune și interconexiune.

2.2. Mecanismul de realizare a deciziilor de politică externă de către Uniunea Europeană

Uniunea Europeană aplică un mecanism complex și sofisticat de adoptare și realizare a deciziilor, inclusiv de politică externă. Pentru a descrie sistemul complex de adoptare a deciziilor în domeniul politicii externe a Uniunii Europene, considerăm necesar, mai întâi, de a face referință la construcția conceptual-teoretică a lui J. Rosenau, care a definit termenul de „*guvernanță*” ca un ansamblu de reguli bazat pe cooperare interpersonală, legi și sancțiuni [252]. Sintagma „*cooperare interpersonală*” încorporează relațiile stabilite între actori: funcționari și parlamentari europeni, pe de o parte, pe de alta, reprezentanți ai diferitor grupuri de interese, prezenți la Bruxelles. M. Teló subliniază că trăsăturile caracteristice ale procesului decizional de politică externă a Uniunii Europene vizează aspecte „multilevel” (pe mai multe niveluri) și „multiactorial” [262, p. 152]. I.M. Anghel a comparat procesul de adoptare a deciziilor în cadrul Uniunii Europene cu o activitate diplomatică multiaspectuală și complexă, de natură diriguitoare, al cărei rezultat este că Uniunea în calitatea sa de titular, sintetizând și armonizând pozițiile, exercită politica externă convenită, atât în numele său, cât și al statelor membre, fapt care exprimă întreaga atitudine a părților față de politica externă [11, p.316]. Reieșind din abordările lui I.M. Anghel și J. Rosenau, conchidem că procesele de adoptare a deciziei la nivelul european, inclusiv în materie de politică externă, se produce atât în mod oficial, în cadrul instituțiilor europene, dar și în altă manieră, pe „culoarele” diferitor instituții, cu implicarea diferitor actori, constituind în totalitate un sistem birocratic foarte ramificat [72, p.44].

V. Cucerescu menționează că lansarea în circuitul științific a conceptului de „*guvernanță multinivelară*” a fost determinată de aprofundarea procesului de integrare europeană în ultima decadă a secolului XX [43, p.17]. „Guvernanța multinivelară” articulează aserțiunea că există mai multe autorități, care interacționează în procesul de adoptare a deciziilor. Transferul de competențe se realizează de către statele membre nu doar la nivel supranațional (în sus), ci și la nivel regional și local (în jos). În acest sens, „guvernanța multinivelară” este policentrică și semnifică dispersia competențelor de adoptarea deciziilor de la nivel local la nivel supranațional, realizată sub forma de cooperare concertată dintre actorii naționali, supranaționali și cei locali. G. Marks, citat de către V. Cucerescu, definește „guvernanța multinivelară” ca fiind un sistem de negociere continuă a guvernului pe mai multe niveluri: supranațional, național, regional și local, care constituie un proces extins de instituționalizare și de alocare decizională [43, p.24].

În vederea elucidării detaliilor suplimentare ale conceptului de „guvernanță”, M. Montagner a prezentat definiția formulată de P. Muller și Y. Surel, care notează că „*guvernanța*” este un mod de guvernare, unde coerența punerii în aplicare a acțiunii publice nu mai necesită acțiunea unei singure elite politico-administrativă, relativ omogenă și centralizată, ci implică mai mulți actori și noi forme de coordonare pe mai multe niveluri, ale căror rezultat, în pofida faptului că nu este cert

întotdeauna, depinde de capacitatea factorilor de decizie de a defini un interes comun, mobiliza diverse expertize, stabili forme de responsabilitate și legitimitate a deciziilor [252]. Drept urmare, în cadrul „*sistemului politic european*” puterea nu este exclusivă și centralizată, monopolizată de un individ, grup sau stat, ci rezultă dintr-o negociere desfășurată între diferiți actori și parteneri din cadrul Uniunii Europene. În calitate de actori M. Montagner menționează instituțiile europene și statele membre, inclusiv autoritățile locale și actorii privați [252], iar J. Kœchlin evidențiază că în totalitatea lor actorii sunt multipli și nu formează un bloc monolit [243, p.270-271].

Considerăm că baza relațiilor dintre actorii eterogeni, care au capacitatea de a spori caracterul constructiv al procesului decizional, este constituită din următorii factori: angajamentele reciproce ale părților, care manifestă interese comune referitor la o problemă sau la o politică din cadrul Uniunii Europene; acordul că exercitarea cooperării poate să fie cel mai bun mod de elaborare a politicilor; dorința de a edifica medii negociabile și stabile, consacrate politicii. Drept urmare, concluzionăm că procesul de elaborare și de realizare a politicii externe la nivel european este determinat de maniera în care și de către cine sunt fixate regulile cooperării. Astfel, Politica Externă și de Securitate Comună exercitată de către Uniunea Europeană este definită și pusă în aplicare de Consiliul European și Consiliul Uniunii Europene, iar statele membre o aplică fără rezerve, în conformitate cu Tratatul Uniunii Europene.

S. Keukeleire și J. MacNaughtan menționează că numărul mare de actori de diferită natură ai Uniunii Europene se supun diverselor proceduri și se manifestă la diferite etape de adoptare a deciziilor [199, p.33]. În cadrul Uniunii Europene funcționează o multitudine de agenții, comitete, instituții consultative și auxiliare, care nu au statut de instituții ale Uniunii, dar sunt prevăzute de tratatele fondatoare (de exemplu, Comitetul Regiunilor). Influența actorilor neguvernamentali asupra proceselor politice este condiționată de existența unor structuri de oportunitate favorabile, în special pregnante în contextul politicii externe europene. O primă specificitate rezidă în recunoașterea rolului pe care actorii neguvernamentali îl joacă în procesul decizional comunitar. Această recunoaștere este legată de adoptarea „cărții albe”, care este necesară în timpul crizelor de legitimitate a instituțiilor europene, iar societatea civilă este rugată să se organizeze, pentru a mima implicarea în funcționarea comunității. Acțiunea externă a Uniunii Europene este finanțată în două moduri, interguvernamental (misiunile PSAC) și supranațional (Comisia Europeană). Majoritatea instrumentelor financiare sunt gestionate de Comisie, care elaborează și implementează diverse programe. Pentru a facilita punerea în aplicare a programelor sale, Comisia implică actorii neguvernamentali în definirea politicilor sale. Organizațiile neguvernamentale au sarcina de a obține informații din prima sursă privind evoluțiile acțiunii de politică externă a Uniunii Europene; de a acționa ca opoziție în procesul de luare a deciziilor [239]. Organizațiile neguvernamentale devin actori-cheie în definirea politicilor puse în aplicare de Comisie, în măsura în care acestea

sunt autonome, profesionale și oferă o expertiză profundă în ceea ce privește subiectele abordate. M. Teló notează că în funcție de ponderea respectivelor instituții și actori, care intervin în procesele de elaborare și realizare, decizia de politică externă europeană evoluează permanent, în timp ce complexitatea procesului decizional din cadrul Uniunii Europene influențează paradigma clasică a statului suveran, elaborată de N. Machiavelli, T. Hobbes, J. Bodin [262, p.152].

Spre deosebire de nivelul național, spațiul european este caracterizat prin separarea puterilor în funcție de interesele diferitor actori prezenți la procesul de adoptare a deciziei. Mai exact, fiecare instituție europeană apără interesele unui anumit tip de actor. M. Fr. Christophe-Tchakaloff susține că în conformitate cu prevederile Tratatului de la Roma, între Consiliul de Miniștri, Comisie și Asambleea Parlamentară trebuia să existe un echilibru instituțional, cele trei instituții fiind chemate să colaboreze în ansamblul lor: Consiliul - să elaboreze norme, Comisia - să stabilească propuneri, Parlamentul - să consulte [232, p.39]. În această ordine de idei, V. Beniuc, în acord cu unii cercetători europeni, subliniază că logica analizei instituționale a oricărei instituții politico-statale fie de nivel național, fie de nivel supranațional, trebuie să sugereze prezența unui echilibru instituțional, care să se bazeze pe separarea puterilor [118, p.10-11]. N. Afanas consideră că echilibrul instituțional poate fi conceput fie ca separare a puterilor, presupunând că o instituție nu va renunța să exercite competența, care i-a fost conferită de tratatele fondatoare; fie ca o cooperare a puterilor, exprimând existența unei relații, care unește fiecare instituție la etapa elaborării normelor Uniunii Europene [24, p.48].

I.M. Anghel susține că echilibrul structural al Uniunii Europene este asigurat de îmbinarea suprastatalului (comunitarizarea din cadrul Uniunii Europene) cu elementul interguvernamental [11, p.327]. Consiliul European (definește orientările și prioritățile Uniunii Europene) și Consiliul Uniunii (exercită funcții legislative) sunt alcătuite din reprezentanți ai statelor membre și constituie factorul național, funcționând într-un stil interguvernamental; Comisia Europeană și Parlamentul European, fiind instituții supranaționale, asigură permanența și continuitatea poziției Uniunii [132, p.140]. D. Scott, citat de către V. Beniuc, concretizează că Parlamentul European nu beneficiază de dreptul inițiativei legislative, dar acționează în numele cetățenilor, care l-au ales; Consiliul Uniunii Europene este principala instituție legislativă, formată din miniștrii guvernelor statelor membre, reprezentând puterea executivă; Comisia Europeană este instituția europeană prin excelență, care funcționează în interesele Uniunii în ansamblu, exercitând, concomitent, puterea de inițiativă legislativă, atribuții executive și de control politic [118, p.10]. I.M. Anghel precizează că elementul național în această construcție instituțională nu trebuie să fie menționat, deoarece deciziile atât în Consiliul European, cât și în Consiliul Uniunii Europene, nu se adoptă întotdeauna în unanimitate (în cazul Consiliului European - prin consens, în cel al Consiliului - cu majoritatea calificată) [11, p.327].

V. Beniuc menționează că argumentul forte al specialiștilor în domeniul studiilor europene, care promovează ideea de absență a echilibrului instituțional în cadrul Uniunii Europene se referă la concluzia Curții de Justiție, care a respins aplicarea „doctrinei de separare a puterilor” în cadrul Uniunii, iar K. Herlow consideră că echilibrul instituțional al Uniunii Europene nu este asigurat din cauza lipsei unei societăți civile unitare [118, p.11]. Prin urmare, separarea puterilor, în sensul lui Ch. Montesquieu, nu este realizată în cadrul sistemului politic european.

De rînd cu argumentele menționate, V. Beniuc insistă, totuși, asupra existenței unui echilibru *sui generis* printre instituțiile Uniunii Europene [118, p.11]. Astfel, Comisia Europeană practic este obligată să ofere răspunsuri la solicitările Parlamentului European și să prezinte regulat raporturi; Parlamentul și Consiliul Uniunii controlează procesul de elaborare și distribuie a bugetului Uniunii Europene, de care este responsabilă Comisia Europeană. Mai mult, după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, la 1 decembrie 2009, instituțiile Uniunii Europene trebuie să funcționeze în limitele împuternicirilor prevăzute de tratatele fondatoare și în conformitate cu procedurile, condițiile și scopurile stabilite. Pe lîngă tradiționalele instrumente de realizare a unui echilibru instituțional pot fi menționate procedurile care fac parte din așa-numitul „*soft law*”, caracterizat de către V. Beniuc ca autoreglare, reglare comună, metodă transparentă de coordonare și standardizare, edificare a diverselor rețele și elaborare a cărților albe și verzi, procedurile „*name and shame*” pentru aplicarea „*soft law*” [118, p.12].

Potrivit analizei lui M. Teló, din cauza complexității și descentralizării procesului decizional intern, sistemul Uniunii Europene se îndepărtează de modelele etatiste (federale), fiind incapabil să concureze cu statele clasice în domeniile de securitate, apărare și politică externă, *stricto sensu* [262, p.183]. Această perspectivă evidențiază expres decalajul între așteptări și capacitățile de acțiune („*expectations-capabilities gap*”), conform abordării lui Ch. Hill [190, p.183]. V. Pușcaș îl citează pe H. Hecló, care a prezentat două cauze care împovărează procesul decizional la nivelul Uniunii Europene: putere difuză și lipsă de responsabilitate [91, p.3]. Axiomatică a devenit, în opinia noastră, următoarea aserțiune: creșterea numărului de state membre a condus la creșterea plurilateralității abordării problemelor supranaționale, soldîndu-se cu sporirea semnificativă a grupurilor de interese, care le promovează. Prin urmare, statele membre ale Uniunii Europene, confruntîndu-se cu o asemenea complexitate, încearcă să pună în aplicare anumite măsuri, metode și mijloace de raționalizare și centralizare, prin realizarea unor reforme, care ghidează guvernanta europeană multiplă, creînd o ierarhie și consolidînd centrul.

În opinia noastră, descrierea mecanismului de realizare a deciziilor de politică externă este necesar de făcut prin prisma prevederilor tratatelor fondatoare, pentru a identifica nivelul de implicare a fiecărei instituții europene în materia de politică externă și gradul lor de cooperare. Pînă la intrarea în vigoare a Tratatului de la Maastricht (1 noiembrie 1993), acțiunile externe ale

Comunității Europene erau conduse de instituții, în concordanță cu *metoda comunitară*. Conform opiniei lui J.-C. Masclet mecanismul de realizare a deciziilor de politică externă a Comunității Europene în perioada pre-Maastricht se baza pe *orientările* stabilite de Consiliul European și se dezvoltă în afara procedurilor comunitare, chiar dacă se utilizau instituțiile Comunității [250, p. 98]. În această ordine de idei, Comisia Europeană și Consiliul erau implicați în încheierea tratatelor internaționale, care constituiau instrumentele principale pentru activitatea externă a comunității europene. Comisia, datorită puterii generale de reprezentare externă a comunităților europene, a beneficiat de inițiativa de a lansa negocieri, chiar dacă acționa sub conducerea politică generală a Consiliului European. În cooperare cu statele membre, Comisia se consulta cu comitetele speciale desemnate de Consiliul de Miniștri, după care prezenta recomandări Consiliului European, pentru a demara negocieri. Conform procedurii comitetelor, recomandările sunt elaborate de către serviciile competente ale Comisiei, prin consultare cu experții naționali. P. Craig și G. de Burca definesc *recomandările* și *directivele*, care formau baza acțiunii Comisiei ca fiind „mandate de negociere ale Comisiei” [40, p.244]. Consiliul de Miniștri preciza cadrul de desfășurare a negocierilor diplomatice, rezultatul urmărit și limitele concesiilor, care erau permise Comisiei. Realizarea tratatelor internaționale și managementul fondurilor europene intrau, de asemenea, în competența Comisiei. Referitor la rolul Parlamentului European în procesul de negociere I.M. Anghel susține că acesta era implicat în diferite stadii cu scopul de a exercita controlul politic [11, p.406].

Consultarea Parlamentului European, potrivit Tratatului de la Lisabona, constituie o cerință obligatorie în cazul adoptării acordurilor internaționale în cadrul Politicii Externe și de Securitate Comună. Consultările în domeniul PESC trebuie să permită Uniunii Europene să exprime votul similar în organizațiile internaționale, precum ONU și OSCE [230, p.651-652]. În accepția lui M. Reinsch, influența parlamentelor naționale ale statelor membre și ale Parlamentului European în domeniul politicii externe a Uniunii Europene se reduce la abordarea anumitor chestiuni generale privind responsabilitatea democratică și controlul, decât la stabilirea direcției politice și agendei PESC [185]. V. Beniuc a remarcat relevanța Parlamentului European în procesul de încheiere a acordurilor de aderare a noilor candidați și a acordurilor de asociere prin manifestarea rolului de coparticipare [118, p.10]. Parlamentul European este informat de către Comisia Europeană despre intenția începerii și mersul negocierilor privind acceptarea noului membru al Uniunii Europene sau asocierea unui stat, fiind consultat de Consiliul Uniunii, însă lipsit de dreptul de a formula concluzii. Deși funcțiile de control ale Parlamentului European sunt minime, ele se dovedesc a fi, totuși, eficiente, fiind bazate pe așa-numita „rezoluție a mustrării”, adoptată, potrivit lui V. Beniuc, cu două treimi din voturile componenței nominale a instituției parlamentare și semnifică că membrii Comisiei trebuie să-și depună demisia [118, p.10].

Comisia Europeană deține monopolul asupra inițiativei legislative, iar Parlamentul European poate doar aproba sau respinge o propunere legislativă, sau propune amendamente la aceasta. Dacă în sfera supranațională a acțiunii externe (de exemplu, comerțul extern și asistența de dezvoltare) instituțiile supranaționale exercită un control esențial, în domeniul PESC, mai ales în problemele de securitate și apărare, care constituie „nucleul” politicii externe, Parlamentul European exercită un rol nesemnificativ. Consiliul Uniunii nu dispune de obligația legală de a ține seama de avizul Parlamentului European, însă în conformitate cu jurisprudența Curții de Justiție, nu trebuie să adopte decizii în absența lui [90]. Pe parcursul procesului decizional Comisia Europeană poate oferi aviz la modificările aduse de celelalte instituții. Pentru a spori gradul de participare a Parlamentului European la procesul legislativ comunitar prin Tratatul de la Maastricht se introduce procedura de codecizie, care a devenit principala procedură legislativă a sistemului decizional al Uniunii după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona [90]. Cu toate acestea, procedura de codecizie garantează o anumită legitimitate, în sensul că toate instituțiile implicate pot să participe la dezvoltarea unei anumite dimensiuni a politicii externe europene, adăgăm noi în ordinea de idei reliefată.

Începând cu perioada constituirii comunităților europene, politica externă europeană s-a aflat în competența miniștrilor afacerilor externe ai guvernelor statelor comunitare. După intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, Consiliul European a devenit organul principal, care adoptă cele mai importante decizii politice, șefii de stat și guvern obținând pondere în domeniul politicii externe europene. M. Telo punctează că dacă în perioada războiului rece Comunitatea Europeană a reprezentat un proiect regional introvertit, care tindea să se transforme într-o entitate politică, în conformitate cu aspirațiile fondatorilor săi (P.-H. Spaak, J. Monnet, R. Schuman, K. Adenauer, A. de Gasperi), după evenimentele din anii 1989-1991, Comunitatea Europeană/Uniunea Europeană a devenit un exemplu de mondializare și influență ascendentă asupra mediului extern [262, p.184].

Cadrul european de cooperare a statelor Comunității Europene în materie de politică externă pentru prima dată a fost stabilit de Actul Unic European (1986), potrivit căruia statele membre s-au angajat să se informeze și să se consulte reciproc asupra oricăror probleme de politică externă de interes comun, iar influența lor combinată trebuia să fie exercitată prin coordonare, convergență a pozițiilor și punere în aplicare a acțiunilor comune [4]. L. Cartou, J.-L. Clergerie, A. Gruber și P. Ramblaud consideră că, de fapt, cooperarea în domeniul politicii externe trebuia să aibă ca scop protejarea valorilor și servirea intereselor Uniunii Europene în ansamblu, iar cooperarea strânsă în problemele de securitate europeană urmînd să dezvolte deliberat o identitate europeană de forță coerentă pe arena internațională [230, p.665].

Tratatul de la Maastricht a fost primul tratat european, care a menționat aspectele „politic”, „economic” și „militar” ale apărării în calitate de domenii de cooperare. Includerea sferei apărării

în cadrul cooperării interguvernamentale a fost posibilă datorită perturbărilor strategice, generate de destrămarea Uniunii Sovietice. Prin urmare, pozițiile statelor membre ale Comunității Europene s-au apropiat, iar conform asumției lui J.-C. Masclet, Tratatul de la Maastricht a marcat sfârșitul reticențelor în ceea ce privește examinarea comună a problemelor de politică externă și de securitate [250, p.96]. Solidaritatea din cadrul Alianței Nord-Atlantice a fost afirmată de către toți membrii europeni, inclusiv Franța, din moment ce aspectul ei politic depășea aspectul ei militar. O abordare europeană autonomă nu mai era caracterizată ca un factor de disociere de NATO, ci mai degrabă ca un element pentru menținerea și consolidarea acesteia.

Criza din Golf (august 1990 - februarie 1991), războiul civil iugoslav (1991-1994), absența Europei la Conferința de pace privind Orientul Mijlociu au evidențiat două incapacități majore de acțiune externă a Uniunii Europene: pe de o parte, au marcat profund limitele Cooperării Politice prin dificultățile de a stabili o poziție comună a celor douăsprezece state comunitare, iar pe de alta, au demonstrat imposibilitatea adoptării acțiunilor comune, în măsură să influențeze evenimentele. Reieșind din aprecierile lui J.-C. Masclet privind cooperarea politică externă europeană din prima jumătate a anilor 1990, conchidem că, de fapt, acțiunea de adoptare a deciziilor de politică externă europeană s-a soldat numai cu realizarea unei diplomații declarative, iar opinia publică europeană a sesizat aceste neajunsuri, atestând contrastul între puterea economică a Comunității Europene și puterea politică precară, în pofida eforturilor din 1970 de a institui Cooperarea Politică Europeană. Prin lansarea negocierilor pe marginea Tratatului de la Maastricht, în 1991, se intenționa de a depăși limitele unei astfel de cooperări.

L. Cartou a reliefat, conform Tratatului de la Maastricht, formele de asigurare a „cooperării sistematice” între Uniune și statele membre în domeniul politicii externe prin adoptarea „pozițiilor comune” și „acțiunilor comune”, inclusiv prin aplicarea instrumentelor clasice ale diplomației (declarații, dialog politic, demersuri diplomatice, acorduri internaționale) [230, p.652-653]. Din perspectivă teoretică, „pozițiile comune” nu prezentau dimensiunea operațională, dar serveau la determinarea atitudinii Uniunii Europene într-o anumită situație, în care statele membre trebuiau să asigure conformitatea reciprocă a politicilor externe naționale. J.-C. Masclet susține că punerea în aplicare a politicii externe europene sub formă de „poziții comune” adoptate în unanimitate, a obligat statele membre să asigure coerența în politicile naționale, care puteau fi interpretate ca „acțiuni comune” [250, p.98]. În consecință, subliniem noi, că „pozițiile comune” au restrâns autonomia statelor membre în determinarea și în acțiunea lor de politică externă proprie.

A. Fenet menționează că anume pentru a consolida eficacitatea Uniunii Europene ca uniune politică, Tratatul de la Maastricht a lansat „acțiunile comune” ca instrumente operaționale, prin intermediul cărora Uniunea Europeană putea să acționează pe arena internațională [240, p.278]. Fiind adoptate de către Consiliul Uniunii, „acțiunile comune” angajează statele membre în luările

de poziții și dirijarea acțiunii de politică externă. Conform Tratatului Uniunii Europene, „acțiunile comune” fixează obiectivele și domeniul de aplicabilitate, condițiile și mijloacele de realizare a dispozițiilor Uniunii Europene, inclusiv durata lor, statele membre urmînd să informeze celelalte state comunitare pe marginea inițiativelor adoptate pentru executarea „acțiunii comune”, creînd astfel cadrul unei eventuale „concertări prealabile” [230, p.653].

J. Koëchlin, în cercetările sale consacrate politicii externe a Uniunii Europene, precizează că prima acțiune comună a fost adoptată în anii 1993-1997 privind situația din Orientul Mijlociu, care a stabilit acordarea asistenței pentru crearea forței de poliție palestiniană, participarea la protecția poporului Palestinian și asigurarea „prezenței internaționale temporare” pe teritoriile palestinienilor [243, p.180-181]. Prin tentativele de soluționare a problemei palestinienilor, subliniem noi, Uniunea Europeană a demonstrat că renunță la poziția de expectativă și adoptă o atitudine proactivă, punînd în lumină franc poziția sa.

Conform Tratatului de la Maastricht, „acțiunile comune” erau obligatorii pentru toate statele membre. Dacă statele comunitare, în aplicarea „acțiunii comune”, întîmpinau dificultăți majore, ele puteau sesiza Consiliul Uniunii, care trebuia să caute „soluții apropiate”, pentru a nu contrazice nici obiectivele și nici eficacitatea acțiunii. În caz de necesitate imperioasă și în absența deciziei Consiliului, orice stat membru putea adopta imediat deciziile, care se impuneau, însă respectînd obiectivele generale ale „acțiunii comune” și informînd totodată Consiliul [230, p.653].

E. Remacle, fiind citat de A. Fenet, a sugerat că instrumentele furnizate de către Tratatul de la Maastricht n-au suscitât saltul calitativ așteptat, dar au permis formalizarea practicilor anterioare [240, p.260]. În această ordine de supoziții, au fost menționate următoarele deficiențe sistematice în realizarea politicii externe comune, în etapa ante-Tratatul de la Amsterdam: lipsa capacității de analiză comună, rigiditatea excesivă a procesului decizional, absența capacității militare, care a avut un efect descurajator în acordarea sprijinului deciziilor politice în perioada crizei din ex-Iugoslavia [243, p.87].

Criza din ex-Iugoslavia a fost primul conflict din Europa în perioada postrăzboi rece, care a demonstrat schimbările produse în domeniul securității internaționale și apariția noilor amenințări, cum ar fi, naționalismul, revendicările teritoriale, clivajele etnice și religioase. Ex-ministrul de externe al Franței, R. Dumas, a caracterizat criza din ex-Iugoslavia ca o „pistă de testare pentru Uniunea Europeană”, consecințele căreia au pus bazele primelor reforme în materie de PESC, stabilite prin Tratatul de la Maastricht [20, p.103]. Tratatul de la Amsterdam, potrivit estimărilor lui J. Koëchlin și J.-C. Masclet, a creat premisele dezvoltării PESC, avînd ca obiectiv remedierea deficiențelor ei [243, p.87; 250, p.99].

Pentru a eficientiza dispozitivul operațional al Uniunii în domeniul Politicii Externe și de Securitate Comună, Tratatul de la Amsterdam a introdus un nou instrument de acțiune, „strategiile

comune” și a instaurat o ierarhie între poziții, acțiuni și strategii. F. Petiteville a specificat într-un mod elocvent că între „poziții comune”, „acțiuni comune” și „strategii comune” exista o confuzie în originea și conținutul lor [256, p.41]. Distincția clară a fost oferită de Tratatul de la Amsterdam, care a definit „pozițiile comune” - ca poziție a Uniunii Europene față de o chestiune particulară de natură geografică sau tematică; „acțiunile comune” - ca o acțiune operațională a Uniunii Europene considerată necesară în anumite situații; „strategiile comune” - ca un cadru programatic de lungă durată, pentru anumite cooperări externe multisectoriale [256, p.41].

A. Fenet ține să precizeze că „strategiile comune” trebuiau să faciliteze adoptarea pozițiilor și a acțiunilor comune prin majoritatea calificată, însă în practică acest obiectiv nu s-a realizat, din cauza confuziei în utilizarea acestor instrumente [240, p.260]. Potrivit Tratatului de la Amsterdam Consiliul Uniunii Europene recomandă „strategii comune” Consiliului European și le pune în aplicare prin intermediul „pozițiilor comune” și „acțiunilor comune” [230, p.653]. J.-C. Masclet afirmă că modalitatea nouă nu împiedica însă Consiliul Uniunii Europene să stopeze pozițiile sau acțiunile comune, subliniind că „strategiile comune” reflectau puterea de adoptare a deciziilor de către Consiliul European [250 p.100].

Conform prevederilor Tratatului de la Amsterdam, „strategiile comune” erau puse în aplicare de Uniunea Europeană „în domeniile unde statele membre aveau importante interese comune” și trebuiau să precizeze „obiectivele, durata și mijloacele Politicii Externe și de Securitate Comună, fiind furnizate Uniunii și statelor membre” [243, p.91]. A. Fenet punctează că scopul „strategiilor comune” era de a asigura coerența acțiunii externe a Uniunii [240, p.278]. În opinia noastră, într-o situație sau o zonă geografică determinată, „strategiile comune” conțineau mijloacele necesare pentru acțiunea comună a Uniunii Europene.

Considerăm că din cauza conflictului intern dintre dimensiunea interguvernamentală și cea comunitară s-au creat anumite dificultăți în aplicarea strategiilor, acțiunilor și pozițiilor comune, determinate de procedura de votare: o „strategie comună” era adoptată de Consiliul European prin unanimitate, iar „pozițiile comune” și „acțiunile comune” - prin majoritatea calificată de Consiliul Uniunii. Drept consecință, în vederea înlăturării acestui conflict, în cadrul negocierii Tratatului de la Lisabona instrumentele de „acțiuni comune” și „poziții comune” în domeniul politicii externe au fost eliminate. Evaluând eficiența „strategiilor comune”, A. Fenet a afirmat cu titlul de concluzie intermediară că acestea, ca instrumente ale Politicii Externe și de Securitate Comună, au avut o eficacitate relativă, deoarece cele trei strategii comune adoptate (1999 - prima și a doua au fost consacrate Rusiei și Ucrainei; 2000 - cea de-a treia a vizat Marea Mediterană) au inclus un conținut general și un domeniu de aplicare limitat [240, p.278]. Conform estimărilor lui W. Wessels și F. Bopp, în Tratatul de la Lisabona „strategiile comune” sunt menționate ca instrumente de punere în aplicare a principiilor și orientărilor generale ale Politicii Externe și de Securitate Comună, rolul

căroră este „de a identifica interesele și defini direcțiile strategice ale politicii Uniunii Europene” [223, p.16].

A. Fenet menționează că Politica Externă și de Securitate Comună este definită și realizată, inclusiv, cu ajutorul „deciziilor”, care sunt adoptate de Consiliul Uniunii în baza „orientărilor generale”, stabilite de Consiliul European [240, p.278]. W. Wessels [223, p.13] și V. Cucerescu [42, p.66], notează că „deciziile” stabilesc interesele și obiectivele strategice ale Uniunii Europene, inclusiv acțiunile și pozițiile Uniunii pe plan internațional. Potrivit lui V. Cucerescu „decizia” este obligatorie pentru destinatari, fiind adoptată fie conform principiului unanimității, atunci când este autonomă și comportă implicații militare în domeniul apărării, fie prin majoritate calificată, când se regăsește la baza unei „strategii comune” a Consiliului European, neputând fi aplicată selectiv, parțial sau incomplet [42, p.67].

Conform Tratatului de la Lisabona „decizia” a devenit instrumentul de bază în sfera Politica Externă și de Securitate Comună. Consiliul Uniunii Europene și Consiliul European pot adopta decizii privind „acțiunea operațională”, incluzând „obiectivele, domeniul de aplicare, mijloacele care trebuie puse la dispoziția Uniunii, durata acestora și condițiile de realizare a acestora”, iar Înalțul Reprezentant al Uniunii este împuternicit să asigure punerea în aplicare a deciziilor adoptate în domeniul Politicii Externe și de Securitate Comună.

În procesul de realizare a deciziilor de Politică Externă și de Securitate Comună pot fi utilizate atât resursele naționale, cât și cele ale Uniunii, iar pentru a atinge obiectivele Politicii de Securitate și Apărare Comună, Uniunea Europeană dispune de opțiunea de „misiuni”, pentru care pot fi utilizate „bunuri civile și militare”. Executarea acestor sarcini speciale poate fi încredințată unui anumit grup de state membre, pentru a proteja valorile Uniunii Europene și pentru a-și servi interesele. Totuși, resursele pentru operațiuni, care includ implicații militare sau de apărare rămân la nivel național: îndeplinirea sarcinilor se efectuează prin utilizarea capacităților furnizate de către statele membre. În acest sens, sunt relevante opțiunile lui S. Seehauser, care a evidențiat trei elemente principale ale politicii externe a Uniunii Europene în primii ani de activitate a Serviciului European de Acțiune Externă: *vecinătatea* - Uniunea dispune de toate politicile și instrumentele necesare, pentru a putea realiza schimbări de durată; *abordarea cuprinzătoare* - Uniunea poate aborda în mod unitar toate aspectele legate de politica externă; *aspectele internaționale*, în care doar ponderea colectivă a tuturor statelor membre poate crea un rol important al Uniunii în actuala lume globalizată [210].

În vederea implementării unor decizii de politică externă europeană, a fost stabilită legătura între Politica Externă și de Securitate Comună și politica comercială comună, deoarece, potrivit lui F. Petiteville, politica comercială poate influența întregul dispozitiv de acțiune externă a Uniunii Europene [256, p.152], inclusiv de a sancționa comportamentul politic al statului terț.

„Sancțiunile comerciale”, conform asumpțiilor lui A. Fenet, sunt autonome față de Politica Externă și de Securitate Comună [240, p.268], iar S. Keukeleire și J. MacNaughtan afirmă că sancțiunile economice, care fac parte din domeniul supranațional, reprezintă instrumentul Uniunii Europene, introdus în baza deciziei din cadrul Politicii Externe și de Securitate Comună [199, p.203], care potrivit opiniilor lui V. Beniuc se referă la cooperarea interguvernamentală [117, p.106]. Tratatul de Funcționare a Uniunii Europene prevede că Uniunea poate să întrerupă sau să reducă, fie în totalitate, fie în parte, relațiile economice cu unul sau mai multe state terțe, iar Consiliului Uniunii să adopte decizii față de terți privind „măsurile urgente necesare în ceea ce privește mișcarea capitalurilor și a banilor” [240, p.268]. Anume aceste prevederi servesc în calitate de fundamente și sunt aplicate de Uniunea Europeană în condițiile când impune măsuri punitive, de constrângere în raport cu unii actori statali, precum Iran (2012) sau Federația Rusă (2014).

J.-C. Masclet subliniază că pentru a facilita adoptarea deciziilor, Tratatul de la Amsterdam a prevăzut utilizarea mai frecventă a majorității calificate în domeniul politicii externe europene, cu excepția cazurilor, când au implicații militare sau se referă la domeniul apărării [250, p.100]. Noua procedură de „*abținere constructivă*” permite unui stat membru, de dragul solidarității comunitare, să evite conflictul cu Uniunea Europeană din cauza unei decizii de politică externă și să nu se asocieze cu acțiunea Uniunii, fără a putea fi obligat.

Notăm că reprezentanții mediului academic au apreciat în mod diferit inovația introdusă de Tratatul de la Amsterdam privind „*abținerea constructivă*”, din perspectiva științelor politice, filosofiei europene și dreptului european. În ceea ce urmează vom prezenta unele aprecieri ale cercetătorilor străini. I. Busîghina, dar și mulți alți specialiști, menționează că un stat sau câteva state membre ale Uniunii Europene pot oficial să declare că se abțin de la asumarea executării unei sau altei decizii de politică externă, neîmpotrivindu-se adoptării, dar recunoscînd-o ca obligatorie pentru Uniune [124, p.24]. Din punct de vedere filosofic, „*abținerea constructivă*” poate fi similară categoriei „*egoism rațional*”, care a fost utilizată de mai mulți cercetători și experți, inclusiv de către A. Colațchi și V. Moșneaga, pentru a descrie acțiunea statelor membre ale Uniunii Europene: dacă statele membre manifestă interes față de cooperare, ele concluează, iar dacă refuză – nu încurcă [144, p.155]. W. Wessels și F.Bopp notează că opțiunea de „*abținere constructivă*” asigură *cooperarea flexibilă* între grupurile speciale ale statelor comunitare din cadrul Uniunii Europene în domeniul politicii externe europene, iar în cazul în care decizia relevantă întrunește implicații financiare, statul membru abstinent este scutit de contribuții financiare [223, p.27].

Dacă cercetătorii L. Cartou, J.-L. Clergerie, A. Gruber, P. Ramblaud criticau procedura de „*abținere constructivă*”, apreciind-o ca inutilă de a fi prevăzută în domeniul Politicii Externe și de Securitate Comună [230, p.665], J. Kœchlin din contra, este de părere că noua procedură de abținere a oferit posibilitate Uniunii Europene de a evita un blocaj în domeniile PESC/PSAC și de

a înfrunța o inacțiune în plan internațional [243, p.92]. J.-C. Masclet punctează că o asemenea atitudine nu poate fi întotdeauna aplicată, decât dacă statele care se abțin, reprezintă mai mult de o treime din voturile ponderate [250, p.100]. În studiul dedicat procesului decizional în materie de Politică Externă și de Securitate Comună, W. Wessels notează că pragul de trecere de „o treime” din voturile ponderate a fost stabilit de Tratatul de la Nisa, care se referea la procedura de adoptare a deciziilor în cadrul Consiliului Uniunii, în timp ce Tratatul de la Lisabona a precizat că „treimea de voturi ponderate” a statelor abținătoare trebuie să reprezinte cel puțin o treime din populația Uniunii, pentru a nu adopta o decizie [223, p.24]. B. Tonra menționează că „*factorul numeric*” joacă un rol important, mai ales atunci când se referă la adoptarea deciziilor prin unanimitate („statele mici” beneficiază de același „drept de veto” ca și „statele mari”), iar în cazul majorității calificate creează o pondere de voturi (coalițiile pot să se formeze „pro” sau „contra” unei anumite decizii) [263, p.348]. În ambele cazuri, „statele mici” au posibilitatea de a influența „statele mari”, Uniunea Europeană figurând în calitate de instrument de realizare a propriilor interese naționale.

Egalitatea în drepturi și statuti este unul din principiile fundamentale ale Uniunii Europene, iar reprezentarea fiecărui stat în instituțiile Uniunii Europene, precum și în cadrul procesului decizional, ținând cont de apartenența națională și numărul populației, constituie, potrivit estimării lui B. Tonra, punctul culminant al spiritului european, mai ales dacă se compară cu restul lumii și alte organizații internaționale [263, p.349]. M.Diacon, V.Juc și V. Constantinov subliniază că în conformitate cu Tratatul Uniunii Europene, Parlamentul European „este compus din reprezentanți ai cetățenilor Uniunii” și nu din reprezentanți ai „populației statelor” [46, p.94], iar Tratatul de la Lisabona menține principiul „dublei majorități” în cadrul voturilor (cetățeni și state membre). Majoritatea calificată este obținută atunci, când o propunere este susținută de 55% din membrii Consiliului, reunind cel puțin 65% din populația Uniunii. Atunci când Consiliul nu hotărăște pe baza unei propuneri a Comisiei sau a Înalțului Reprezentant al Uniunii, majoritatea necesară a statelor membre crește la 72%. Pentru a putea bloca un act legislativ, este necesar ca cel puțin patru state membre să voteze împotriva [46, p.95].

Ca opțiune de protecție a intereselor naționale, statele membre pot, în cazurile când se aplică majoritatea calificată, să utilizeze „*emergency brake*” - o „frână de urgență” (pauză), dacă problema amenință rațiunile vitale și cele de stat ale politicii lor naționale, supranumită „Compromisul de la Luxembourg” [223, p.24]. Dacă în conținutul Tratatului de la Nisa „interesele naționale” ale statului erau calificate ca „interese foarte importante”, atunci în Tratatul de la Lisabona cuvântul „important” a fost înlocuit cu termenul „vital” [223, p.24]. În caz dacă un stat membru consideră că decizia deliberată în cadrul Consiliului Uniunii pune în pericol „interesele lui vitale”, votul se suspendează, iar Înalțul Reprezentant al Uniunii își asumă rolul de „mediator” și se consultă cu statul vizat, pentru a găsi o soluție acceptabilă. W. Wessels îl citează pe P.Schoutete, care

menționează că dacă tentativa Înaltului Reprezentant al Uniunii eșuează, Consiliul Uniunii poate, printr-o decizie votată cu majoritate calificată, să solicite Consiliului European să se pronunțe și să adopte o altă decizie, în unanimitate [223, p.25].

F. Charillon descrie interesele externe ale unor state membre ale Uniunii, care ar putea sta la baza blocajului, și evidențiază rivalitatea dintre diplomațiile naționale. Spre exemplu, Marea Britanie respectă în doctrina sa de politică externă trei cercuri de priorități (Atlantic, Europa și Commonwealth); Franța operează un arbitraj dificil la fel între trei grupuri de priorități (Europa, Atlantic și Comunitatea Francofonă); Danemarca ezită între apartenența sa la Uniunea Europeană, „sistemul scandinav” și NATO [231, p.410]. Crizele din Golf (1991), Kosovo (1999) și atacurile teroriste din 11 septembrie (2001) au plasat Germania, Franța și Marea Britanie într-o situație unde era important de a demonstra valoare diplomatică, solidaritate, capacitate de a reacționa la evenimente, de a analiza, propune și aplica.

Vom nota că PESC este fondată pe identificarea aspectelor de interes comun, iar cooperarea sistematică trebuie să favorizeze „convergența” măsurilor, să asigure „influența combinată” a statelor membre și să realizeze „coordonarea” acțiunilor acestora, dovedindu-se a fi o politică de tip „multilateral clasic”. Potrivit TUE politica externă a statelor membre a rămas națională, oferind libertate de acțiune externă. Titlul V al TUE exprimă voința suverană și liber exprimată a statelor membre ale Uniunii Europene de a pune bazele unei politici externe și de securitate comune și, în perspectivă, a unei apărări comune. Cu alte cuvinte, statele membre sunt cele care aleg să formeze Uniunea Europeană ca entitate complexă, comportând o latură de integrare, îi atribuie competențe, îi fixează obligații și îi crează, în mod progresiv, politici comune, după cum este PESC. Prin urmare, din această optică, *principiul suveranității statelor* nu este afectat, Politica Externă și de Securitate Comună fiind o formă de cooperare între statele suverane, care își păstrează calitatea de actori internaționali și se pot retrage oricând din componența Uniunii. Caracterul special al Politicii Externe și de Securitate Comună față de alte forme de cooperare interstatale se manifestă prin faptul că politica externă se implementează nu doar de către statele membre ale Uniunii Europene, dar și de Înaltul Reprezentant al Uniunii, în conformitate cu tratatele fondatoare.

Conform tratatelor de la Maastricht și Lisabona, în realizarea principiilor și obiectivelor de politică externă, Uniunea Europeană și statele membre își asumă angajamentul reciproc de a spijini politica externă și de securitate a Uniunii „în mod activ, fără rezerve în spiritul *loialității* și *solidarității* politice reciproce” și „să se abțină de la orice acțiune care contravine intereselor Uniunii sau care ar putea afecta eficacitatea acesteia” [110; 105]. Pentru a asigura controlul asupra asigurării loialității reciproce, Tratatul de la Lisabona a împuternicit Consiliul Uniunii și Înaltul Reprezentant al Uniunii să asigure respectarea solidarității în domeniul politicii externe, sarcină atribuită anterior doar Consiliului [110, p.30]. Potrivit aserțiunii M. V. Antonescu, fiecare stat

membru, înainte de a întreprinde orice acțiune pe scena internațională sau de a-și asuma orice angajament, care ar putea leza interesele Uniunii Europene, se consultă cu celelalte state în cadrul Consiliului European [13, p.49]. În cadrul raportului de solidaritate în domeniul Politicii Externe și de Securitate Comună, statele membre trebuie să conlucreze și să dezvolte o coeziune politică. Tratatul de la Lisabona prevede „*clauza subordonată*”, care obligă statele membre să „respecte acțiunea Uniunii Europene în domeniul Politicii Externe și de Securitate Comună” [105], inclusiv în domeniul diplomației multilaterale.

Potrivit Tratatului de la Lisabona, statele membre ale Uniunii Europene, care sunt membre ale Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, sunt obligate să concerteze și să informeze pe deplin celelalte state membre, precum și pe Înalțul Reprezentant al Uniunii, iar în procesul de exercitare a prerogativelor statutare, să apere pozițiile și interesele Uniunii, fără a aduce atingere responsabilităților care le revin în virtutea Cartei ONU. În cazul în care Uniunea Europeană a definit o poziție privind tema de pe ordinea de zi a Consiliului de Securitate a ONU, statele membre, care fac parte din acesta, solicită ca Înalțul Reprezentant al Uniunii să fie invitat pentru a prezenta poziția Uniunii [13]. În așa mod se realizează mecanismul de aprofundare a cooperării prin schimbul de informații și evaluări comune.

La reuniunile organizațiilor internaționale și la conferințele internaționale statele membre ale Uniunii Europene trebuie să adopte poziții comune asupra subiectelor de pe ordinea de zi și să stabilească un dialog politic cu țările terțe și grupurile regionale ori de câte ori este necesar, iar împreună cu Comisia Europeană, prin intermediul asistenței și informării reciproce, trebuie să intensifice cooperarea între delegațiile Uniunii Europene acreditate în țările terțe [6]. Referitor la „coordonarea acțiunilor statelor membre în cadrul organizațiilor și conferințelor internaționale”, Tratatul de la Lisabona a adăugat o prevedere nouă, care nu se conținea în Tratatul de la Nisa, privind responsabilitatea Înalțului Reprezentant al Uniunii pentru organizarea acestei coordonări, fapt care a consolidat rolul lui de reprezentare și coerență a acțiunii externe a Uniunii Europene [110].

W. Wessels consideră că Înalțul Reprezentant al Uniunii ar putea să se comporte ca un actor, care reprezintă interesele comune ale Uniunii Europene și este împuternicit să controleze politicile externe naționale ale statelor membre [223, p.14-15]. În accepția noastră, împuternicirile de control ale Înalțului Reprezentant al Uniunii în linii mari sunt similare cu sarcinile Comisiei Europene de a promova interesul comun al Uniunii. W. Wessels a precizat deliberat că împuternicirile Înalțului Reprezentant al Uniunii conțin caracteristici ai funcției de „supraveghetor”, fiind limitat în atribuții de constrângere, deoarece nu poate prezenta o problemă de nerespectare a obligațiilor tratatului de către un stat membru în fața Curții de Justiție [223, p.15], similară competenței Comisiei Europene în alte domenii politice.

I.M. Anghel afirmă că există acțiuni ale Uniunii Europene, care încorporează segmentul care ține de diplomația externă - „inter”, și segmentul care se manifestă printr-o diplomație internă de relații organizaționale - „intra”. Segmentele „inter” și „intra” ale diplomației europene sunt organic legate între ele și nu se pot exclude reciproc [11, p.316]. În opinia noastră, din cauza că statele membre deschid reprezentanțe pe lângă Comisia Europeană, care, la rândul ei, deschide propriile delegații în fiecare stat membru, determină ca în exercitarea funcției de reprezentare în relațiile intraeuropene să fie implicați foarte mulți reprezentanți [72, p.44]. Competențele de politică externă ale Uniunii Europene și statelor membre sunt definite în Tratatul de Funcționare a Uniunii Europene, care stipulează în mod expres că dacă Uniunea adoptă norme comune, pentru punerea în aplicare a unei politici, statele membre nu mai au dreptul să-și asume obligații contractuale cu țările terțe, care ar putea afecta aceste norme [28], iar repartizarea competențelor între Uniune și statele membre se reflectă pe plan internațional.

Prin intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, Uniunea Europeană a dobândit calitatea de personalitate juridică internațională și a devenit un subiect de drept internațional, cu depline puteri de a negocia și a încheia acorduri internaționale cu state terțe și organizații internaționale în nume propriu în domeniile sale de competență. M. Diacon, V. Juc și V. Constantinov precizează că statele membre pot semna doar acorduri internaționale compatibile cu *acquis-ul comunitar* al Uniunii Europene [46, p.93]. Implicarea statelor membre în procesul de negociere depinde de domeniul la care se referă acordul: dacă este un domeniu în care Uniunea Europeană dispune de *competență exclusivă*, Comisia negociază independent, iar experții naționali se implică în lucrările Comisiei, în cadrul unor comitete speciale și în conformitate cu regulile stabilite prin procedura comitetelor. În domeniile în care Uniunea nu dispune de competențe exclusive, minimum nouă state membre pot institui o „cooperare consolidată”, care trebuie să fie autorizată de Consiliul Uniunii, după aprobarea de către Parlamentul European. În cazul când acordul se referă la un domeniu de *competență partajată*, negocierea este realizată de Comisie împreună cu experții naționali [4]. Exercițarea de competențe se află sub incidența a trei principii fundamentale, care sunt specificate în Tratatul Uniunii Europene: *principiul atribuirii* - Uniunea dispune numai de competențe atribuite prin tratate; *principiul proporționalității* - exercitarea competențelor nu poate să depășească ce este necesar în vederea atingerii obiectivelor tratatelor; *principiul subsidiarității* - Uniunea poate interveni numai dacă este în măsură să acționeze într-un mod mai eficace decât statele membre.

P. Craig și Gr. de Burca susțin că încheierea acordului se desfășoară în trei etape: I. Comisia își depune semnătura pe textul acordului, sub rezerva unei decizii ulterioare a Consiliului Uniunii; II. Consiliul adoptă o decizie cu privire la semnarea acordului; III. Consiliul adoptă o decizie cu privire la încheierea acordului, care echivalează cu ratificarea lui [40, p.244]. În ceea ce privește

acordurile mixte, adoptarea este însoțită de o procedură de ratificare a acordului în cadrul fiecărui stat membru. Drept urmare, Uniunea Europeană, în virtutea TUE și TFUE, este abilitată să încheie acorduri internaționale în cazurile prevăzute de tratatele fondatoare și dacă încheierea unui acord este necesară pentru realizarea unuia dintre obiectivele Uniunii. În ordinea elucidată de aserțiuni se reliefează faptul că dacă Uniunea Europeană încheie acorduri cu alte state sau cu organizații internaționale, acestea devin obligatorii atât pentru instituțiile sale, cât și pentru statele membre, conform TFUE. Procedura de negociere și încheiere a acordurilor internaționale, în virtutea TUE, se realizează sub autorizarea Consiliului Uniunii, la recomandarea Președintelui, iar Comisia Europeană nu este solicitată sistematic. N. Afanas a pus în lumină următoarele tipuri de acorduri la care Uniunea Europeană este parte: *acorduri de cooperare*, care pe lângă prevederi de natură economică conțin și aspecte de cooperare în alte domenii; *acorduri de cooperare încheiate de statele membre cu țările terțe*, având ca scop acțiuni comune și proceduri speciale de cooperare; *acorduri de asociere* ale Uniunea Europeană, obiectivul final fiind aderarea țărilor la Uniune; *acorduri între statele membre*, pentru care Uniunea Europeană nu întrunește puteri specifice [24, p.51-52].

Vom menționa că Uniunea Europeană colaborează cu țări emergente, semnând acorduri bilaterale de asociere cu mai multe state vecine. Primele acorduri de asociere au fost încheiate cu Grecia, Turcia și cu unele state din Asia, Caraibe și Pacific, după intrarea în vigoare a Tratatului de la Roma. Acordurile de asociere, încheiate cu statele din Centrul și Estul Europei, au fost numite „Acordurile Europei” și admiteau perspectiva de aderare la Uniunea Europeană [5]. Respectarea principiilor democratice și a drepturilor fundamentale constituie un element esențial al acordurilor de acest tip. Dincolo de natura lor bilaterală, dar și de specificitățile proprii fiecărui stat partener, acordurile de asociere respectă o schemă similară, obiectivele țin să promoveze dialog permanent în materie de politică și de securitate, pentru a favoriza cooperarea, înțelegerea reciprocă și inițiativele comune; cooperarea economică, financiară și comercială vizează, într-un mod special, liberalizarea progresivă a schimburilor comerciale, dezvoltarea durabilă a regiunilor și investițiile. În plus, acordurile încurajează cooperarea intraregională ca factor de pace, stabilitate, dezvoltare economică și socială.

Instrumentele informaționale ale Uniunii Europene cuprind mijloacele tradiționale ale diplomației, aplicate începând cu perioada Cooperării Politice Europene. Declarațiile Consiliului European pe subiecte de factură internațională sunt utilizate pe scară foarte largă, alcătuind o parte importantă a diplomației Uniunii Europene. Deși nu dețin valoare juridică, *declarațiile* exprimă poziția Uniunii Europene și comportă, concomitent, o dimensiune politică esențială. Instituțiile Uniunii produc astfel un număr esențial de documente în domeniul politicii internaționale. Potrivit opiniei lui A. Fenet, instituțiile Uniunii Europene ezită de a recurge frecvent la aceste instrumente

informale pentru a evita impresia că Politica Externă și de Securitate Comună ar consta doar dintr-o succesiune de confuzii [240, p.280].

J.- C. Masclet consideră că inițial PESC a fost practic inefficientă din cauza anonimatului său, iar îmbunătățirea reprezentării sale externe a devenit o necesitate [250, p.104]. Primele reprezentanțe externe comunitare, conform estimărilor lui F. Petiteville, au fost deschise în 1954, la Londra și Washington, de către Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului [256, p.147]. Comisia deschidea cu mare prudență față de statele membre propriile reprezentanțe externe *ad hoc*. La etapa inițială, 1954-1974, reprezentanțele externe nu erau autorizate să reprezinte Comisia ca instituție, ci constituiau sucursale ale Fondului European de Dezvoltare, care erau administrate de controlorii delegați, indirect recrutați de Direcția Generală VIII. Procesul de instituționalizare a delegațiilor a fost amorțat prin Convenția de la Lomé (1975), care a acordat reprezentanțelor Fondului European titlul de „delegații ale Comisiei”, acestea fiind practic dotate cu imunitate diplomatică și abilitate cu reprezentarea Comisiei în aplicarea Convenției. În acest context, vom preciza că delegația Comisiei Europene de la Washington a obținut statut diplomatic doar în anul 1972, după aprobarea de către Congresul SUA.

F. Petiteville menționează că delegațiile Comisiei Europene jucau un rol intradiplomatic, în sensul că nu trebuia nici într-o manieră să umbrească ambasadele statelor membre și instituțiile de exercitare a cooperării bilaterale, în special ale Franței [256, p.148]. Actul Unic European a fost primul tratat, care a menționat „reprezentanțele acreditate” ale Comisiei, iar în urma reformei din 1988 personalul delegațiilor a fost integrat în cadrul Comisiei. Începând cu anii 1990 delegațiile au devenit veritabilele instrumente de reprezentare internațională a Comisiei Europene în diferite țări din Asia, America Latină și spațiul ex-URSS.

F. Petiteville susține că delegațiile Comisiei, în afară de exercitarea funcției de reprezentare a Uniunii Europene în străinătate, posedau competențe multiple de gestionare a politicilor externe ale Uniunii [256, p.149]. Mecanismul de funcționare a delegațiilor a fost edificat prin menținerea comunicării constante cu direcțiile generale și serviciile abilitate cu relații externe ale Comisiei Europene. Precizăm că reprezentarea externă a Uniunii Europene în domeniul Politicii Externe și de Securitate Comună era deținută în întregime de către Președinția Consiliului Uniunii, și prin urmare, de ambasadele președinției în statele terțe, pe când delegațiilor Comisiei Europene le revinea un rol esențial în transmiterea informațiilor de ordin politic către Uniune, alcătuind funcția primară a ambasadelor. După intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, Delegația Comisiei Europene și Biroul de legătură al Consiliului Uniunii Europene au fuzionat în Delegația Uniunii Europene sub autoritatea Înaltului Reprezentant al Uniunii. Fenomenul politizării competențelor Comisiei Europene, ancorat într-un mod deliberat pe interpenetrarea crescândă a Politicii Externe și de Securitate Comună cu relațiile externe supranaționale, se aplică, de asemenea, delegațiilor

Uniunii Europene. În contextul aplicării „sancțiunilor europene” contra țărilor terțe, delegațiile sunt expuse în prim-plan în aceste situații delicate, din cauza aflării lor pe aceste teritorii. Notăm că după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona delegațiile Comisiei au devenit, paralel cu dezvoltarea Politicii Externe și de Securitate Comună, instrument al diplomației Uniunii.

Concretizăm că Uniunea Europeană a stabilit și menține relații diplomatice cu aproape toate statele lumii, fiind reprezentată printr-o rețea de 138 de delegații, dintre care 131 sunt bilaterale, inclusiv delegații regionale, acreditate în circa 160 de țări terțe, iar 7 delegații reprezintă Uniunea Europeană pe lângă sediile organizațiilor internaționale (la Geneva, New-York, Paris, Viena, Strasbourg și Addis-Abeba) [210]. Totodată, delegațiile Uniunii acționează în strânsă cooperare cu misiunile diplomatice și consulare ale statelor membre [95]. Fiecare delegație este condusă de un șef de delegație, care se regăsește sub autoritatea Întotului Reprezentant al Uniunii și a Serviciului European de Acțiune Externă, reprezentând Uniunea Europeană în țara respectivă. Delegațiile Uniunii Europene cooperează și fac schimb de informații cu reprezentanțele statelor membre în țările de reședință. Componenta delegațiilor include atât membri ai personalului SEAE, cât și personal din cadrul serviciilor corespunzătoare ale Comisiei Europene, iar totalitatea membrilor personalului delegației Uniunii Europene se subordonează șefului delegației, care poate participa la ședințele Consiliului Afaceri Externe.

Obiectivul delegației Uniunii Europene constă în realizarea Politicii Externe și de Securitate Comună, inclusiv prin implicarea în procesul de adoptare a deciziilor pe probleme internaționale, culegerea de informații și elaborarea notelor analitice [136, p.237]. Pe arena internațională Uniunea Europeană trimite suplimentar reprezentanți cu misiuni speciale în diferite țări și regiuni ale lumii, care pot concomitent să exercite funcția de șef al Delegației Uniunii pe teritoriul țării de reședință [210]. Reprezentanții speciali promovează politicile și interesele Uniunii Europene în țările și regiunile problematice, exercită un rol important în asigurarea păcii, stabilității și statului de drept, sprijină activitatea Întotului Reprezentant al Uniunii, contribuie la dezvoltarea politicii externe și de securitate a Uniunii Europene și susține eforturile Uniunii de a deveni actor eficient, coerent și capabil pe arena internațională.

Uniunea Europeană a încheiat parteneriate strategice cu principalii actori internaționali, asumându-și toate obligațiile Comunității Economice Europene în plan internațional. Deținând calitatea de observator în cadrul ONU, Uniunea Europeană este singurul participant nestatal și parte la mai mult de 50 de acorduri multilaterale și convenții, deși nu dispune de nici un vot. Uniunea Europeană a obținut un statut special de participant cu drepturi depline într-o serie de subdiviziuni și instituțiile specializate ale ONU, precum Comisia pentru Dezvoltare Durabilă și Organizația pentru Alimentație și Agricultură [83]. În cadrul ONU, Uniunea Europeană și statele membre, în mod colectiv, reprezintă cel mai mare contribuitor financiar pentru sistemul ONU. De

exemplu, suma contribuțiilor celor 28 de state membre se ridică la 35% din bugetul regulat al ONU și 36,8% din bugetele programelor ONU de menținere a păcii [83]. În plus, Uniunea Europeană și statele membre asigură aproximativ o jumătate din toate donațiile voluntare la fondurile și programele ONU. Numai Comisia Europeană contribuie anual cu circa 1,35 miliarde dolari pentru susținerea programelor și proiectelor de asistență externă ale ONU [83]. Prin urmare, Uniunea cooperează strâns cu toate organismele, agențiile și programele ONU pe aproape întreaga gamă de activități a Națiunilor Unite, de la politica de dezvoltare și de consolidare a păcii până la asistența umanitară, mediu, drepturile omului și cultură.

La 3 mai 2011 a fost adoptată Rezoluția A/65/276 cu privire la îmbunătățirea statutului de participare a Uniunii Europene în cadrul ONU, care oferă dreptul de informare a Uniunii despre sesiunile și lucrările Adunării Generale. Rezoluția permite reprezentanților Uniunii Europene de a exprima pozițiile comune ale Uniunii, de a efectua intervenții în timpul sesiunilor și de a fi invitați să participe la dezbaterile generale a Adunării Generale a ONU. Reprezentanții Uniunii Europene beneficiază, de asemenea, de dreptul de a prezenta propuneri și amendamente convenite de statele membre și de a exercita dreptul la replică. În pofida acestor facilități, reprezentanții Uniunii Europene nu beneficiază de dreptul de a contesta deciziile de ordonator ale președintelui Adunării Generale sau de dreptul de a vota candidații prezenți. Înainte de fiecare nouă sesiune a Adunării Generale a ONU, Consiliul Uniunii Europene se întrunește în vederea aprobării unui document, care prezintă prioritățile Uniunii pentru viitoarea sesiune.

Dacă obiectivul Strategiei Europene de Securitate (2003) a fost de a sprijini și a crea un „*multilateralism eficient*” în cadrul ONU, potrivit Strategiei Globale a Uniunii Europene privind politica externă și de securitate (2016) prioritate devine „*pragmatismul principal*”, care prevede realizarea reformei guvernantei internaționale, de exemplu, a Consiliului de Securitate a ONU [267]. Delegației Uniunii Europene pe lângă ONU îi revine un rol important în definitivarea pozițiilor statelor membre, contribuind, astfel, la asigurarea creșterii ponderii consolidate a Uniunii în cadrul Organizației Națiunilor Unite [89]. Statele membre cooperează cu delegația Uniunii Europene în vederea pregătirii și finalizării declarațiilor, înainte de a fi prezentate ONU.

Toate statele Uniunii Europene sunt membre ale OSCE, care oferă cadrul de cooperare în domenii: prevenirea conflictelor, gestionarea crizelor și reabilitarea postconflict. Intensificarea activităților și capacităților operaționale ale OSCE solicită expres asigurarea sinergiei acțiunilor cu Uniunii Europene în vederea evitării dublei acțiuni [94]. Considerăm că există mai multe rezerve nevalorificate în procesele de cooperare dintre cele două structuri, o cauză fiind ponderea redusă a OSCE în relațiile europene, alta constând în domeniile diferite de preocupări. Uniunea Europeană poate stabili legături oportune, inclusiv cu alte instituții internaționale, iar Înaltului Reprezentant al Uniunii și Comisiei Europene le revine responsabilitatea de a realiza această sarcină.

Este oportun de afirmat că „Europa viitorului” poate fi înțeleasă nu doar ca „Europa statelor”, ci și ca „Europă a regiunilor”, cu interese economice, politice și militare pe plan internațional. Notăm că în literatura germană de specialitate se distinge definiția, potrivit căreia, „euroregiunile” reprezintă forme instituționalizate de cooperare caracteristice zonelor și regiunilor frontaliere. Doctrina germană prezintă cinci caracteristici ale euroregiunilor: sunt cele mai eficiente forme de cooperare în zonele de frontieră; contribuie la echilibrarea nivelelor de dezvoltare a zonelor de graniță; consolidează încrederea și spiritul de cooperare al oamenilor; formează terenul de exersare a bunei vecinătăți și integrării; favorizează la atenuarea memoriei negative a trecutului [19, p.103]. Precizăm că Republica Moldova este parte la trei inițiative transfrontaliere de tipul euroregiunilor: „Dunărea de Jos” (1998); „Prutul de Sus” (2000); „Siret - Prut - Nistru” (2002) și „Nistru” (2012).

Comitetul Regiunilor, fiind un organism complementar, este abilitat să reprezinte interesele substatale în procesul decizional al colectivităților locale și regionale, să asigure participarea acestora la procesul de integrare europeană [232, p.113]. Datorită faptului că unele regiuni din cadrul statelor membre insistă tot mai mult asupra autoadministrării și ieșirii independente pe arena internațională, Uniunea Europeană este nevoită să recunoască competențele largi ale regiunilor, chiar și în domeniul relațiilor externe [19, p.99]. Tratatul de la Lisabona a consolidat statutul și rolul politic al Comitetului Regiunilor, consultarea sa practic a devenit obligatorie pe tot parcursul legislativ, care implică Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene [19, p.100]. Comitetul este alcătuit din 353 de membri (aleși locali) și un număr egal de supleanți din cele 28 state membre ale Uniunii, care sunt numiți pe o perioadă de cinci ani de către Consiliul Uniunii Europene, în baza propunerilor venite din partea statelor membre. Delegațiile naționale, constituite din membri și supleanți, reflectă echilibrul politic, geografic și administrativ-teritorial al fiecărui stat membru al Uniunii, care se reunesc înaintea fiecărei Adunări Plenare a Comitetului, pentru a dezbate poziția autorităților locale față de subiectele politice, care urmează să fie abordate în plenară [19, p. 101].

Crearea Comitetului Regiunilor reprezintă, într-o mare măsură, rezultatul politicii regionale exercitate de către Comisia Europeană [19, p.102]. J. Palard afirmă că politica regională europeană produce efecte perturbatoare asupra sistemului de actori, efecte care nu trebuie să fie considerate, *stricto sensu*, nedorite, deoarece constituie un instrument privilegiat al autorităților supranaționale în căutarea unei marje de manevrare și legitimitate politică, care rezultă din stabilirea raporturilor privilegiate cu autoritățile infrastatale la nivel regional [254, p.441]. Drept urmare, regiunile devin entități, care creează un subsistem paralel al relațiilor internaționale, care își deschid reprezentanțe nu doar pe lângă instituțiile Uniunii Europene, ci și pe teritoriul altor state (de exemplu, Flandra are circa 100 de reprezentanțe peste hotare). Astfel, la Bruxelles își desfășoară activitatea mai multe delegații ale regiunilor, fiind organizate conform sistemului de ambasade, care veghează ca deciziile instituțiilor europene să nu lezeze interesele lor particulare și caută să obțină cât mai multe

fonduri europene [19, p.100]. R. Vuillermoz subliniază că regiunile întrețin relații cu instituțiile europene, fapt care îngrijorează statul central în măsura în care acestea scapă de sub controlul său strict [266, p.90]. T. Zonova definește forma de reprezentare a regiunilor în arhitectura diplomatică internațională prin conceptul de „*paradiplomație*” [136, p.264]. În acest context ținem să precizăm că, activitățile externe ale regiunilor nu sunt în măsură să angajeze responsabilitatea statului și nici să producă norme de drept internațional, problemele ce țin de provincia Catalonia fiind elocvente.

Așadar, sistemul politic al Uniunii Europene se caracterizează printr-un nivel relativ înalt de descentralizare, în care este lipsă un „centru” comun, capabil de a obliga guvernele naționale să implementeze decizii contrare intereselor naționale. În politica externă europeană realizarea deciziilor depinde de guvernele naționale ale statelor membre. Instituțiile supranaționale europene nu dețin instrumente reale de constrângere a guvernelor naționale, pentru că nu execută deciziile de politică externă. Fiecare ministru de externe al guvernului statului membru, aplicând semnătura pe decizia Consiliului Uniunii Europene, participă în calitate de reprezentant al guvernului țării sale și poartă responsabilitate atât în fața parlamentului național, cât și față de cetățeni. În așa mod se asigură legitimitatea și obligativitatea deciziilor adoptate de către Consiliu.

2.3. Concluzii la capitolului 2

1. Tratatul de la Lisabona a instituționalizat coordonarea activităților de politică externă a instituțiilor europene și a statelor membre atât în interiorul Uniunii Europene, cât și pe arena mondială. În cadrul Uniunii Europene statele membre își conformează politicile externe în spiritul loialității, solidarității și cooperării interguvernamentale, iar în plan internațional demonstrează că sunt părți ale procesului integraționist european și tind să prezinte o poziție comună. Dacă la nivelul Uniunii responsabil de cooperarea cu statele membre este Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate, consolidarea afirmării internaționale a Uniunii Europene ca actor internațional, distinct și non-militar, ține de competența Comisiei Europene, instituție supranațională, în care funcția de vicepreședinte revine Înalțului Reprezentant al Uniunii. Tratatul de la Lisabona, prin funcția de Înalț Reprezentant al Uniunii, a pus baza perspectivei de integrare politică, menționată în perioada inițială a constituirii comunităților europene.

2. Tratatul de la Lisabona a transformat structura instituțională a Uniunii Europene într-un sistem echilibrat de elemente supranaționale și interguvernamentale, fixând nivelul care a fost atins de integrare și minimizând pericolul limitării suveranității naționale a statelor membre în domeniul politicii externe, de securitate și apărare, prin menținerea cadrului interguvernamental.

3. Crearea Serviciului European de Acțiune Externă a generat o nouă abordare a politicii externe europene, a oferit o vizibilitate externă a Uniunii Europene pe arena internațională, a sistematizat acțiunea externă a Uniunii, a demonstrat eficiență în promovarea politicii europene de

vecinatate, dar nu a reușit să coordoneze toate dimensiunile politicii externe ale statelor membre. Componenta eterogenă a Serviciului European de Acțiune Externă, alcătuit din funcționari comunitari și diplomați ai statelor membre, dependența de Comisia Europeană împiedică eforturile de a edifica o cultură corporatistă coerentă și trasa un obiectiv comun. Continuitatea conducerii Înalțului Reprezentant al Uniunii (în comparație cu președinția rotativă a Consiliului Uniunii) a determinat o mai mare coerență în promovarea politicii externe europene. Rezultatul modest al realizării Politicii Externe și de Securitate Comună în eficiența internă și reprezentarea externă ar putea determina adaptări noi, chiar dacă textele tratatelor fondatoare, care alcătuiesc Tratatul de la Lisabona, nu vor fi modificate. O sarcină dificilă a Serviciului European de Acțiune Externă este de a promova consensul între capitalele naționale ale statelor membre. Din acest punct de vedere, Înalțul Reprezentant al Uniunii trebuie să exercite un rol-cheie în promovarea reconcilierii între diplomații europeni.

4. Reprezentarea externă a Uniunii Europene încă nu este complet unificată, iar problemele diplomatice rămân sub incidența lipsei de unanimitate. Uniunea Europeană trebuie să reușească să se exprime într-o singură voce, cheia succesului diplomației europene ține de capacitatea marilor actori de a converge abordările: mai puțin inițiative unilaterale, mai mult concertare cu instituțiile și autoritățile Uniunii Europene, în special cu Înalțul Reprezentant al Uniunii și cu Președintele Consiliului European.

5. Diplomația integraționistă a condiționat instituționalizarea unui sistem complex și flexibil de coordonare a politicilor externe ale statelor comunitare cu politica externă a Uniunii Europene. Rețelele de delegații permanente ale Uniunii Europene își extind competențele, realizând sarcini în diverse domenii de cooperare, extinzând funcțiile și structura lor. Datorită interacțiunii strânse în cadrul instituțiilor europene, diplomațiile naționale obțin noi trăsături și noi experiențe, în timp ce diplomația integraționistă reprezintă prototip al unui nou model de diplomație, care va păstra caracterul diplomației naționale și totodată va reflecta gradul de interdependență globală. Procesele integraționiste creează condiții favorabile de afirmare a regiunilor ca entități politice, care tind să realizeze propria activitate externă, fiind desemnată cu titlu de „paradiplomație”.

6. Politica externă a Uniunii Europene în zonele periferice reprezintă tentativa de accentuare a rolului său pe arena internațională. Pe de o parte, Uniunea Europeană acționează într-un mod structurat și coerent doar în zonele geografice, care se situează la periferie (în special, în bazinul Mării Mediterane și în spațiul ex-sovietic). Pe de alta, Uniunea Europeană nu a elaborat o strategie de acțiune coerentă în alte părți ale lumii, în situațiile de criză, din cauza nedefinirii rolului său de actor global pe arena internațională.

III. IMPACTUL ACȚIUNII DE POLITICĂ EXTERNĂ A UNIUNII EUROPENE ȘI STATELOR MEMBRE ASUPRA VECINĂȚĂȚII ESTICE

În capitolul care urmează va fi abordat mecanismul de interacțiune interguvernamentală de politică externă a Uniunii Europene și parteneriatele de cooperare europeană. O particularitate a acțiunii externe a Uniunii Europene este păstrarea dimensiunii interguvernamentale a politicii externe, fapt care a favorizat analiza politicii externe a Poloniei - caz particular în cadrul Uniunii Europene. Pentru a evalua impactul politicii externe a Uniunii Europene asupra vecinătății estice, va fi profund analizată PEV și premisele lansării Parteneriatului Estic, inclusiv supusă cercetării evoluția cooperării cu Republica Moldova, prin prisma analizei Acordului de Asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova. Ținem să precizăm că în conținutul subcapitolului 3.2. „Cooperarea Uniunii Europene cu Republica Moldova în contextul politicii europene de vecinătate” vom analiza doar prevederile Titlului II „Dialogul politic și reformele, cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate” al Acordului de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova.

3.1 General și particular în realizarea deciziilor de politică externă între Uniunea Europeană și statele membre

Uniunea Europeană urmărește să desfășoare o acțiune de politică externă comună pe arena mondială, fie în contextul gestionării crizelor regionale, fie în cadrul unor foruri internaționale pe filiera ONU sau OSCE, pentru a fi percepută ca un actor consolidat sub aspect opțional și în plan decizional. Acest obiectiv reprezintă, în realitate, o sarcină herculiană, din cauza eterogenității și implicit, a intereselor naționale mai mult sau mai puțin diferite ale statelor membre, generalul, în sensul dat, coexistând cu particularul. Acțiunea de politică externă între Uniunea Europeană și statele membre se exercită potrivit unui mecanism interguvernamental de interacțiune, care permite fiecărui actor să promoveze și să realizeze în mod autonom activitatea diplomatică, însă acest mecanism nu trebuie să contravină cadrului normativ în vigoare al Uniunii. Tratatul de la Lisabona prevede mijloace suficiente pentru exercitarea relațiilor externe comune și echilibrarea diferențelor dintre statele membre și instituțiile Uniunii în domeniul acțiunii de politică externă. Conform Tratatului de la Lisabona, statele membre sunt obligate să promoveze interesele și valorile Uniunii pe arena internațională, respectând principiul de solidaritate în domeniul acțiunii externe [111]. Această prevedere, specificăm noi, aprofundează cooperarea statelor membre pe arena internațională, dar limitează dreptul fiecărui stat de a-și stabili de sine stătător politica externă și de a-și organiza în mod independent relațiile sale pe plan internațional [22, p.105].

În același timp precizăm că deocamdată Uniunea Europeană n-a reușit să integreze politica externă și de securitate a statelor membre, din cauza conservării suveranității în aceste domenii.

Pentru a delimita acțiunea de politică externă a Uniunii Europene și politica externă a statelor comunitare apelăm la termenii „*general*” pentru Uniunea Europeană și „*particular*” - pentru statele membre. Tratatul Uniunii Europene stipulează că Politica Externă și de Securitate Comună coexistă cu politicile externe ale statelor membre, fiind obligate să promoveze politica externă și de securitate a Uniunii și să nu întreprindă nimic ce ar fi în contradicție cu aceasta.

Instrumentele politicii externe și de securitate comună prevăd anumite acte normative, care stabilesc raporturile de politică externă între Uniune și statele membre. În acest context vom remarca următoarele instrumente PESC: *orientările strategice ale Consiliului European* - obligă politic statele membre, deși nu comportă forță obligatorie în conformitate cu dreptul internațional; *deciziile Consiliului Afaceri Externe* - identifică pozițiile comune din cadrul Uniunii; *concluziile Consiliului privind PESC* - determină pozițiile formale ale Uniunii pe probleme de semnificație politică majoră, oferă semnale politice, formulează mesaje și îndrumază la acțiune; *declarațiile Înalțului Reprezentant al Uniunii*, fiind aprobate de statele membre, descriu sau ajustează poziția Uniunii Europene în contextul unei situații de criză; *declarația Înalțului Reprezentant pe propria răspundere* este făcută în condițiile de forță majoră, când votul celor 28 de state membre nu este posibil de realizat din motive de ordin temporal; *demarche*-ul reprezintă o formă de activitate diplomatică a Uniunii în domeniul Politicii Externe și de Securitate Comună, realizată în baza directivei Înalțului Reprezentant al Uniunii adresate delegației Uniunii Europene în țara de reședință sau misiunii diplomatice a statului-președinte al Uniunii [271].

Vom preciza că pe pagina oficială a MAE german se menționează că statele membre au o pondere internațională tangibilă doar fiind împreună, „cu cât mai profundă este coerența politică și economică a Uniunii Europene, cu atât mai amplă este capacitatea Uniunii de a acționa” [275]. J. Lieb și M. Kremer notează că în cadrul negocierilor Tratatului de la Lisabona statele membre și instituțiile comunitare erau preocupate deopotrivă de menținerea și extinderea puterii și a influenței lor în relațiile externe ale Uniunii [273]. În acest context remarcăm *instrumentul de parteneriat*, care reprezintă un mecanism financiar european de apărare a intereselor strategice ale Uniunii pe arena mondială. Fiind prevăzut de bugetul Uniunii Europene pe anii 2014-2020, instrumentul de parteneriat permite Uniunii să influențeze evoluțiile globale, să îmbunătățească accesul statelor membre pe piețele terțe, să stimuleze comerțul, investițiile și oportunitățile de afaceri pentru companiile europene. Este de subliniat faptul că în practica diplomatică europeană instrumentul de parteneriat permite Uniunii să stabilească dialog cu țările emergente, care îi sunt partenere, pe o gamă mai largă de subiecte decât în trecut, constituind o modalitate de menținere a relațiilor cu țările neeligibile, pentru a le oferi asistență în dezvoltarea lor [245].

În perioada formării Serviciului European de Acțiune Externă statele membre „mici” au sprijinit înființarea acestei instituții din raționamentele că reprezenta o șansă de consolidare a

propriei lor diplomații, chiar dacă foarte rar propuneau idei concrete și fezabile privind politica externă și de securitate la nivel european. Statele membre „mari” manifestau deseori o atitudine ambivalentă față de SEAE: pe de o parte, evidente se dovedeau valoarea adăugată a Serviciului Extern și a pozițiilor naționale de negociere, iar pe de alta, autonomia politicii externe a statelor membre, rețelele diplomatice naționale nu trebuiau lichidate, eforturile comune ale partenerilor fiind caracterizate ca resurse de politică externă și securitate europeană. J. Lieb și M. Kremer menționează că negocierile Tratatului de la Lisabona denotă că statele membre au obținut o posibilitate mai mare de integrare în Uniunea Europeană, în pofida faptului că s-au angajat să mențină instituțiile existente de politică externă a Uniunii [273].

Menționăm că în cadrul cooperării europene o poziție proeminentă prin istoria, intensitatea și formatul instituțional îi aparține parteneriatului franco-german, care se manifestă printr-un număr mare de inițiative comune în domeniul acțiunii de politică externă a Uniunii Europene. Potrivit lui G.-H. Soutou, cadrul de cooperare franco-german în domeniul politicii externe este unul particular, fiind reglementat de Tratatul de la Elysée din 22 ianuarie 1963, care obligă părțile să mențină contacte cu regularitate, indiferent de afinitățile personale dintre șefii celor două state și guverne și de crizele pe care acestea le pot avea [259, p.247]. Dacă cercetătorii francezi (G.-H. Soutou, A. Fenet, J.-F.Akandji-Kombé) apreciază cooperarea franco-germană ca una din etapele formării „Europei politice unite” [259, p.247; 240, p.10], cercetătorii ruși (Iu. Rubunskii, S.Fiodorov și N.Supean) evaluează parteneriatul franco-german drept unul privilegiat și important în procesul de integrare europeană [156, p.46].

Pe parcursul funcționalității parteneriatului franco-german au existat divergențe pe diverse probleme. Astfel, la etapa inițială, președintele Ch. de Gaulle a rămas decepționat de conținutul preambulului Germaniei propus spre ratificare Bundestag-ului, în care era stipulat atașamentul față de instituțiile comunitare, dar și de NATO, considerînd că reduce din caracterul privilegiat al relațiilor franco-germane [240, p.10]. Conform T. Zvereva, în perioada post-Lisabona divergențele dintre Franța și Germania pot fi explicate prin tendința fiecărei țări de a domina în cadrul „Europei unite” și a consolida propria poziție în interiorul Uniunii Europene [135, p.105], iar Iu. Rubunskii, S. Fiodorov și N. Supean notează că în interiorul tandemului franco-german există asimetrie și distribuire a rolurilor celor doi participanți, fiecare avînd diverse interese și solicită conformarea pozițiilor [156, p.45].

La 22 ianuarie 2003 a fost aprobată „Declarația comună privind 40 de ani de la semnarea Tratatului de la Elysée”, în care s-a specificat că, consultările interguvernamentale semianuale să fie transformate în consilii ministeriale comune, pentru a coordona cooperarea franco-germană la cel mai înalt nivel politic [270]. Franța și Germania optează să-și conformeze pozițiile, mai întîi, în cadrul contactelor bilaterale și numai după aceasta să lanseze propunerile corespunzătoare la

nivelul Uniunii Europene, asigurând în asemenea manieră cooperarea strânsă în procesul de adoptare a deciziilor de politică externă de către ambele guverne. Efortul comun în domeniul politicii externe și de securitate este axat pe inițiative comune privind dezvoltarea capabilităților Uniunii în gestionarea crizelor civile și militare.

T. Konicz susține că alegerea lui E. Macron în calitate de președinte al Franței va reanima „axa Berlin-Paris”, pentru a înlătura procesele de erodare din cadrul Uniunii Europene, astfel încât Europa să devină mai puternică după criza declanșată în anul 2008 [272]. În prezent se atestă diferențe parțiale de interes între Franța și Germania, dar care practic deloc nu prezintă obstacole în calea cooperării între cele două țări. Germania și Franța conștientizează că pot servi mai bine propriile interese doar într-un tandem atât timp cât există acorduri parțiale. T. Konicz acreditează ideea că tandemul franco-german poate fi „inconfortabil” pentru Marea Britanie și Statele Unite în contextul negocierilor „Brexit” [272].

În cadrul organizațiilor internaționale, MAE francez și MAE german cooperează intens, inclusiv în Consiliul de Securitate al ONU, unde Germania a fost membru nepermanent în perioada 2011-2012, în prezent optînd pentru obținerea acestui statut pentru anii 2019-2020. În discursul adresat Adunării Generale a Națiunilor Unite din 21 septembrie 2017 ex-ministrul de externe german S. Gabriel a menționat că reformele sunt necesare atât sistemului ONU, dar mai ales Consiliului de Securitate, deoarece actualul echilibru de forțe de pe arena internațională nu mai corespunde celui stabilit în anul 1945 [275].

Vom preciza, rămînînd pe coordonatele cooperării dintre Franța și Germania, că acestea cuprind și alți parteneri, extinzîndu-și formatul, precum „triunghiul de la Weimar”, creat în 1991, care pe lîngă tandemul franco-german, include și Polonia. Cooperarea în cadrul „triunghiului de la Weimar” se realizează sub forma de întâlniri regulate între miniștrii de externe ai celor trei state și secretarii de stat pentru afaceri europene [275]. În cadrul ultimei întîlniri ai miniștrilor de externe (28 august 2016) s-a discutat despre provocările create de efectele referendumului din Marea Britanie; evoluțiile din vecinătatea estică a Uniunii Europene; criza din zonele de frontieră a Uniunii (Republica Moldova și Ucraina); modul de asigurare a securității în Europa [275].

În urma extinderilor desfășurate în anii 2004 și 2007, care s-au dovedit a fi cele mai mari în istoria Comunității Europene/Uniunii Europene, vectorul integrării europene s-a deplasat spre Europa de Est, cuprinzînd țările din grupul Vîșegrad (Polonia, Ungaria, Cehia, Slovacia) și țările baltice (Estonia, Letonia, Lituania), România și Bulgaria, unde tradițional pozițiile Germaniei se prezintă ca fiind mai mult sau mai puțin puternice. Nu trebuie subapreciată, în opinia noastră, nici aderarea Croației la Uniunea Europeană în anul 2013, realizată cu o puternică participare și prezență germană. Anume din aceste cauze Germania este considerată, pe bună dreptate, cel mai activ promotor al integrării în Uniunea Europeană a țărilor Europei Centrale și de Est. În această

ordine de idei, T. Zvereva sugerează că N. Sarkozy, în calitate de Președinte al Franței, pentru a echilibra pozițiile, a lansat în anul 2007 proiectul Uniunii Mediteraneene, care urma să devină o platformă pentru realizarea programelor comune și discutarea problemelor politice și economice ale regiunii [135, p.291]. Din cele relatate putem deduce că Uniunea Mediteraneană constituia o tentativă de consolidare a pozițiilor Franței nu numai în regiunea Mării Mediterane, dar și în întreaga Europă.

Dacă T. Zvereva susține că proiectul Uniunii Mediteraneene avea mai mulți oponenți, fiind apreciat ca o amenințare din cauza creșterii influenței franceze [135, p.291], Iu. Rubunskii, S. Fiodorov și N. Supean menționează că, în special, Germania se opunea planurilor franceze, din cauza creșterii cheltuielilor din fondurile europene comune, beneficiari ai subvențiilor dovedindu-se a fi, preponderent, țările din Europa de Sud [156, p.46]. Spațiul mediteranean este o regiune de importanță strategică pentru Uniunea Europeană în termeni politici, economici și sociali, Uniunea Mediteraneană avînd șanse reale să devină un proiect de dezvoltare a relațiilor cu regiunea Mării Mediterane, fiind inclus și în „Procesul de la Barcelona”. Însă din cauza declanșării „primăverii arabe”, proiectul francez practic a eșuat, deși Procesul de la Barcelona a devenit instrumentul central în relațiile euro-mediteraneene începînd cu anul 1995, permițînd aprofundarea cooperării multilaterale și bilaterale [177]. Pentru Franța eșecul Uniunii Mediteraneene a demonstrat expres imposibilitatea de a edifica unilateral proiecte grandioase de politică externă în cadrul Uniunii Europene.

Conflictul structural dintre Franța și Germania condiționat de eșecul Uniunii Mediteraneene a fost depășit prin partajarea competențelor la nivel european: A. Merkel și-a asumat opțiunea de a propune strategia anticriză a Uniunii Europene, bazată pe principiul neoliberal numit „economie austeră”, N. Sarkozy și-a arogat rolul de lider al politicii externe comune și politicii de apărare a Uniunii Europene, în special în problemele ce țin de Orientul Mijlociu și Africa de Nord. Acest vector al intereselor geopolitice al Franței l-a determinat pe următorul președinte, F. Hollande, să-și asume rolul de „protector al intereselor statelor mediteraneene”, reușind să soluționeze problemele financiare din contul mijloacelor Uniunii Europene, donate, mai ales, de Germania [156, p.46]. Protejînd tradiționalele sfere de influență în Africa de Nord și Orientul Mijlociu, Franța s-a antrenat în mai multe acțiuni militare (Maly, Republica Central-Africană, Irak). Iu. Rubunskii, S. Fiodorov și N. Supean subliniază că Germania în comparație cu Franța a ocupat o poziție moderată față de intervențiile din Nordul Africii și Orientul Mijlociu, abținîndu-se de la adoptarea Rezoluției Consiliului de Securitate al ONU privind situația din Libia (2011) și limitînd susținerea operațiunii franceze în Maly, la nivel de ajutor tehnic [156, p.47].

B. Tonra consideră că „statele mici” ale Uniunii Europene, pentru a se proteja, au tendința de a juca cartea de multilateralism [263, p.347]. „Statele mici” se manifestă deseori printr-o

strategie de susținere a instituțiilor comune puternice și eficiente, care le-ar permite să-și apere interesele lor în cadrul politicii externe europene, dominate de interesele axei franco-germane. Din perspectiva „statelor mici”, a beneficia de avantajele instituțiilor puternice înseamnă „a fi gata de a renunța la suveranitatea sa” [263, p.348]. În această ordine de idei, V. Giscard d’Estaing susținea că Franța, cu un teritoriu de 33 ori mai mic decât cel al Rusiei, doar fiind parte a Uniunii Europene, are perspectiva să devină mai puternică, asemenea unor mari puteri precum SUA și China [189, p.12].

Realizarea cea mai importantă a Franței în plan de politică externă în primul deceniu al secolului XXI a fost reîntoarcerea în structura militară a blocului NATO. Din momentul creării Alianței Nord-Atlantice (1949), Franța a fost parte componentă, iar la Paris s-a aflat primul sediu al Organizației. În anul 1966 Ch. de Gaulle, care n-a reușit să obțină de la SUA și Marea Britanie acordul de mărire a rolului Franței în cadrul Alianței, a adoptat decizia de retragere din structura militară a Tratatului. Doar în anul 1995, în cadrul primului mandat al Președintelui J. Chirac, s-au făcut tentative de reîntoarcere în structura militară nord-atlantică, dar numai N. Sarkozy s-a hotărât să întreprindă acest act politic. Reîntoarcerea Franței în componența militară a NATO a fost ambiguu apreciată. Pe de o parte, Franța a primit posibilitatea de a influența mai eficient deciziile Alianței Nord-Atlantice și de a se folosi de capacitățile militaro-tehnice și infrastructura Organizației, pe de altă parte, miza Franței pentru dezvoltarea apărării europene și consolidarea influenței sale în cadrul Uniunii Europene nu s-a realizat, „identitatea europeană de apărare” a rămas doar o lozincă.

T. Zvereva menționează că în cadrul Uniunii Europene statul francez întotdeauna optează pentru dezvoltarea integrării europene în sfera militară, iar intenția lui N. Sarkozy de aderare a Franței la componenta militară NATO trebuia să se producă concomitent cu procesul de creare a „sistemului de apărare al Europei” [135, p.171]. N. Sarkozy pe bună dreptate este considerat un adept al „atlantismului”, subliniem noi, fiind primul președinte francez care a renunțat la principiile generalului Ch. de Gaulle în sfera politicii externe. Dacă în 2003 Franța și Germania, împreună cu Federația Rusă și China manifestau rezistență împotriva debarcării americano-engleze în Irak, peste șapte ani, Franța, în mod unilateral, devine inițiatorul principal al intervenției blocului NATO în Libia, iar ulterior, în Siria, împotriva regimului lui B. al-Asad. Angajarea Franței în cadrul conflictului din Libia, conform supoziției T. Zvereva, ținea de anumite interese de politică externă: pe de o parte, testa durabilitatea cooperării militare franco-britanice, iar pe de altă parte, consolida pozițiile ei în cadrul Alianței Nord-Atlantice [135, p.140].

A. Serbina menționează că Franța și Germania tind ca statele membre din Europa Centrală și de Est să susțină pe deplin politica externă a Uniunii [162, p.197]. Scopul Germaniei și Franței este de a crea din Uniunea Europeană o forță consolidată, care poate cugeta și acționa în unison pe

arena internațională. Conform legii sinergiei, asemenea comunitate de idei și de acțiuni poate de câteva ori să mărească ponderea Uniunii Europene în soluționarea problemelor de nivel regional și mondial. În practică situația este mai dificilă, deoarece chiar și unele „state membre vechi” ale Uniunii manifestă tendințe eurosceptice, iar unele dintre „noile state membre” nu întotdeauna se manifestă ca părți ale întregului, din cauza unor factori interni sau externi.

Scindarea în două tabere a Uniunii Europene pentru prima dată elocvent și-a găsit expresie în contextul crizei din Irak din 2003. D. Ramsfeld a calificat taberele cu titlurile „*Europa Veche*” (Franța, Germania, Italia, țările scandinave) și „*Europa Noua*” (țările Europei Centrale și de Est) [162, p.198]. Statele integrate în anii 2004, 2007 și 2013 au introdus în cadrul Uniunii Europene interesele lor specifice, urmărind să le realizeze, contrar intereselor Franței și Germaniei, astfel accentuând caracterul fragmentar al politicii externe și de securitate comună.

Opțiunea statelor membre ale Uniunii de a susține SUA este determinată de potențialul politic, economic și militar american. Statele Unite, potrivit aserțiunii lui A. Oganesean, constituie principala piață de desfacere a serviciilor și mărfurilor germane [150, p.67]. În acest context, A. Serbina îl citează pe K.-O. Lang, care, referindu-se la țările baltice, Polonia, Cehia, Slovacia, România și Bulgaria, a precizat că politica externă a acestor țări se caracterizează prin „categoriile clasice de politică externă” [162, p.197]. Teama că Europa de Est ar putea să intre în sfera de influență a marilor puteri europene și eurasiatice, a Germaniei și, respectiv, a Federației Ruse, impun cele opt țări menționate să fie loiale față de SUA. *Atlantismul* noilor membri se manifestă prin reticența sau refuzul de a edifica o uniune politică puternică în cadrul Uniunii Europene, deoarece împărtășesc convingerea că securitatea lor poate fi garantată doar de NATO sau alianța bilaterală cu SUA. În această ordine de idei precizăm că statele membre din Europa Centrală și de Est nu renunță la Uniunea Europeană și PESC, pe care le apreciază ca instituții alternative pentru realizarea unui spațiu de securitate în Europa, ca subdiviziuni a NATO. În asemenea manieră pot fi explicate contradicțiile și neînțelegerile în problemele de politică externă între „Europa Veche” și „Europa Noua”.

Conform supoziției lui K.-O. Lang, în perspectiva de lungă durată imperatiile de politică externă ale statelor din Europa Centrală vor fi determinate de următorii factori: „factorul Rusia” - pentru Polonia și țările baltice aderarea la instituțiile occidentale este justificată ca element de luptă împotriva tendințelor neoimperialiste ale Federației Ruse; „factorul Germania” - pentru Polonia și Cehia este determinat de ponderea Germaniei în lumea multipolară occidentală [162, p.197]. Țările Europei de Est tind să-și garanteze securitatea proprie și să mențină relații bazate pe egalitate cu Germania: „complexul Rapallo” - pentru Polonia și țările baltice, care se manifestă prin frica față de divizarea Europei Centrale și de Est în sfere de influență dintre Germania și Federația Rusă; „complexul Yalta” - se exprimă prin tendința de a înlătura opinia Occidentului: Europa Centrală

și de Est constituie sfera de influență a Federației Ruse; „trauma München” - se exprimă prin formula nici o decizie privind „noi” fără „noi” [162, p.197-198]. O influență substanțială asupra acțiunii de politică externă a țărilor Europei Centrale și de Est exercită factorul „memoria istorică”, determinat de creșterea influenței Rusiei, în special după evenimentele din anul 2014 produse în Ucraina. Federația Rusă este apreciată de unele state membre din Europa Centrală și de Est (Polonia, Letonia, Lituania, Estonia, România) ca fiind un vecin imprevizibil, care promovează o politică agresivă, bazată pe șantaj economic și politic, manipulează și chiar atentează la integritatea lor teritorială. Pe de altă parte, Germania, Austria, Bulgaria, Grecia, Ungaria și Italia manifestă un anumit interes față de proiectele energetice ale Federației Ruse, cum ar fi gazoductul „North Stream-2”, centralele atomoelectrice, în pofida menținerii regimului de sancțiuni, adoptate în anul 2014, în urma anexării Crimeii.

Vom menționa că politica „dublelor standarde” a devenit un instrument al politicii externe, practicat de către toți actorii, statali și nestatali, în funcție de capacități și interese, care permite și Uniunii Europene să renunțe parțial la unele responsabilități, reieșind din anumite circumstanțe conjuncturale. În condițiile când situațiile de criză din Ucraina, Siria, sectorul Gaza, Coreea de Nord și tensiunile crescînde în sistemul de coordonate geopolitice amenință serios lumea cu noi conflagrații, Uniunea Europeană este nevoită să adopte poziții, care nu întotdeauna sunt conforme principiilor dreptului internațional. Exemple de politică a „dublelor standarde” sunt cazurile de recunoașterea a Republicii Kosovo de către 23 de state membre ale Uniunii [28] și nerecunoaștere totală a Abhaziei, aplicarea sancțiunilor Rusiei pentru anexarea Crimeii și poziția tacită față de anexarea a 20% din teritoriul Azerbaidjanului de către Armenia în cadrul conflictului Nagorno-Carabagh [155].

Potrivit lui V. Giscard d’Estaing, Uniunea Europeană tinde să mențină relații strînse cu țările limitrofe și cu istorie comună [189, p.10]. Politica de proximitate, conform aserțiunii lui C. Lazari, este motivată de teama instabilității în cadrul Uniunii Europene extinse, îngrijorarea că extinderea ar putea crea noi linii de divizare în Europa [73, p.139]. În același context de idei, C. Lazari susține că „politica de proximitate” nu poate fi formulată din perspectiva sferelor de interese, noua vecinătate fiind caracterizată ca „zonă de umbră” a Uniunii Europene [73, p.141]. E. Burdelinii, A. Kruglașov și V. Moșneaga îl citează pe L. Friis, care nota că Uniunea a creat un „cordon sanitar” între statele membre și țările limitrofe, pentru a împiedica răspîndirea pericolelor și amenințărilor „soft”, precum migrația ilegală în masă, crima organizată, livrarea substanțelor narcotice, poluarea mediului ambiant etc. [122, p.154].

Necesitatea de a forma „un cerc de prieteni” în jurul Uniunii Europene, care ar asigura și ar menține un climat de securitate și stabilitate în zonă, evitîndu-se riscurile unor linii de divizare în Europa, a stat la baza inițiativei numită „politica europeană de vecinătate”. Termenul „vecin” a

fost lansat în circuitul european în luna decembrie 2002, la ședința Consiliului European de la Copenhaga, pentru a desemna „țările cele mai apropiate” de Uniunea Europeană, dar, totodată, nu se preconiza elaborarea Politicii Europene de Vecinătate [189, p.8]. În Acordul despre viitorul Uniunii Europene termenul a fost concretizat, iar în proiectul Tratatului Constituțional al Uniunii (2003) se menționa că Uniunea Europeană dezvoltă cu „vecinii” relații privilegiate, care se bazează pe un angajament reciproc în favoarea valorilor comune (democrație și drepturile omului, statul de drept, buna guvernare) [189, p.9]. Tratatul Uniunii Europene stipulează expres că Uniunea Europeană dezvoltă relații privilegiate cu țările învecinate în vederea stabilirii unui spațiu de prosperitate și bună vecinătate, întemeiat pe valorile Uniunii și caracterizat prin relații strânse, pașnice, bazate pe cooperare [111]. E. Burdelin și A. Ermolovici au pus la îndoială termenul „vecinătate” expus în Declarația „Europa Extinsă - Vecinătate”, dat fiind că pe lângă vecinii estici (Republica Moldova, Ucraina și Belarusi) au fost incluse Siria și Maroc, sugerându-se, astfel, că nu există o definiție clară a termenului „Europa” [134, p.146], fapt care ar putea să creeze probleme în elaborările strategice cu privire la relațiile cu noii „vecini”. M. Diacon, V. Juc și V. Constantinov notează că Politica Europeană de Vecinătate este distinctă de procesul de extindere, dar nu afectează modul în care relațiile dintre țările vecine și Uniune pot evolua în viitor [46, p.207].

În accepția noastră, acțiunea de politică externă a Uniunii Europene în zonele periferice nu reprezintă decât o tentativă de accentuare a rolului său pe arena internațională. În zona de periferie Uniunea tinde să dezvolte *un modus operandi* destul de coerent, demonstrând posibilitatea de a adopta consensul printre statele membre și capacitatea de a defini strategii comune pe arena internațională. În anul 2011, Uniunea Europeană a revizuit politica europeană de vecinătate ca reacție la evoluțiile situației politice din țările arabe, punând accentul pe promovarea democrației profunde și sustenabile. În plan de acțiune externă Uniunea Europeană introduce principiul „*mai mult pentru mai mult*”, conform căruia, Uniunea dezvoltă parteneriate mai strânse cu acelea țări vecine, care realizează progrese mai mari spre reforma democratică [46, p.207].

În 2015 Comisia Europeană și Serviciul European de Acțiune Externă au lansat următorul proces de revizuire a Politicii Europene de Vecinătate, fiind determinat de necesitatea adaptării instrumentelor sale la aspirațiile specifice ale țărilor partenere. Ca urmare, Parlamentul European a adoptat o rezoluție la 9 iulie 2015, care prevede necesitatea unei abordări mai strategice, mai bine orientate, mai flexibile și mai coerente a politicii de vecinătate. În contextul dat notăm că în cadrul Uniunii Europene sunt supuse analizei aspectele ce țin de eficientizarea Politicii Europene de Vecinătate, printre care se conțin: abordarea diferențiată în raport cu partenerii; dezvoltarea în procesele de cooperare a sentimentului de coparticipație, fapt care denotă că politica de vecinătate trebuie să reflecte experiența și dezideratele tuturor partenerilor; dezvoltarea unui spectru extins de relații cu fiecare partener, în funcție de gradul de pregătire și de dezideratele de aprofundare a

relațiilor cu Uniunea Europeană; extinderea flexibilității în abordare și rapidității față de schimbări și crize.

Precizăm că instrumentele politicii europene de vecinătate înglobează planurile de acțiune bilaterală, care au fost încheiate între Uniunea Europeană și cele douăsprezece țări partenere din cadrul Politicii Europene de Vecinătate. Planurile de acțiune ale Politicii Europene de Vecinătate reflectă necesitățile, interesele și capacitățile Uniunii Europene și ale fiecărui partener, urmărind, în asemenea mod, promovarea integrării economice și îmbunătățirea circulației transfrontaliere a persoanelor. Politica Europeană de Vecinătate este edificată pe acordurile juridice în vigoare, încheiate între Uniunea Europeană și partenerii săi, fie acorduri de parteneriat și cooperare, fie acorduri de asociere. Uniunea sprijină îndeplinirea obiectivelor Politicii Europene de Vecinătate prin acordarea sprijinului financiar și prin cooperarea politică și tehnică. Fondurile sunt furnizate prin intermediul Instrumentului European de Vecinătate, care din 2007 a înlocuit programele de asistență individuală TACIS [46, p.207]. Pentru a promova accesul pe piață, în cadrul Politicii Europene de Vecinătate a fost dezvoltat un instrument suplimentar, purtând titulatura de Acord de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, iar pentru a spori mobilitatea circulației persoanelor, a fost lansat Regimul Liberalizat de Vize.

În opinia noastră, Uniunea Europeană prin intermediul Politicii Europene de Vecinătate a utilizat perspectiva aderării europene ca o pîrghie puternică de influență, care a încurajat țările vecine să efectueze reforme politice și să implementeze standardele europene. Practica de peste 15 ani de realizare a acestor norme demonstrează că relațiile Uniunii Europene cu vecinii au evoluat într-o „*vecinătate selectivă*”, fiind exprimată prin crearea unor grupuri eterogene, după natura și intensitatea relațiilor: țări-candidate la aderare; țări asociate; țări cu statut de observator [189, p.9], susține V. Giscard d’Estaing. Rusia, în pofida faptului că este limitrofă cu Uniunea Europeană, nu a fost inclusă printre cele șaisprezece țări din politica europeană de vecinătate, însă a obținut un statut special de „partener-cheie al Uniunii Europene” [73, p.140], menționează C. Lazari. Prin promovarea Politicii Europene de Vecinătate, Uniunea Europeană a răspîndit normele și valorile sale în țările terțe, urmărind să formeze la frontiere un cerc de prieteni, care acționează previzibil.

Iu. Rubunskii, S. Fiodorov și N. Supean sunt de părere că anumite divergențe între Paris și Berlin s-au evidențiat în contextul creării Parteneriatului Estic [156, p.47], V. Giscard d’Estaing regretă că Parteneriatul a devenit un obiect de luptă pentru influență între Uniunea Europeană și Rusia [189, p.9]. Vom sublinia că Germania a manifestat un interes mai accentuat decît Franța în elaborarea proiectului Parteneriatului Estic, iar ulterior în crearea parteneriatului sub formă de asociere a țărilor Comunității Statelor Independente, în particular Georgia, Republica Moldova și Ucraina. Franța a exprimat reticențe față de proiectul „Parteneriatul Estic” din cauza că făcea

concurență proiectului „Uniunea Mediteraneană”. V.Sacovici menționează că un interes special în elaborarea proiectului „Parteneriatul Estic” l-a manifestat Polonia, propunând mecanisme de aprofundare a integrării europene a vecinilor estici în contextul Politicii Europene de Vecinătate [160, p.31]. A. Sergunin afirmă că ideea Parteneriatului Estic a fost sugerată de Polonia în perioada preparatoare de aderare la Uniunea Europeană în anii 2002-2004, figurînd ca inițiativă a „Dimensiunii Estice” a Politicii Externe și de Securitate Comună, fiind similară cu propunerea Finlandei din 1997 de a lansa „Dimensiunea Nordică” a Politicii Externe și de Securitate Comună cu scopul de a dezvolta relațiile Uniunii cu Federația Rusă și de a crea propria „nișă” în cooperarea externă [163, p.22, 27]. Polonia urmărea atît interese proprii (economice - în statele parteneriatului și statutar-politice - în cadrul Uniunii), cît și interese geopolitice ale Uniunii Europene în ansamblu, prin stabilirea „unui pod cultural-civilizațional” – între Uniune, pe de o parte, și Belarusi, Ucraina și Republica Moldova, pe de altă parte, mizînd în perspectivă, atragerea ulterioară a regiunii frontaliere a Rusiei (regiunea Kaliningrad). Parteneriatul Estic constituie un obiectiv al politicii externe a Poloniei și constituie o strategie de pătrundere în „zona de responsabilitate a CSI” și de includere a Estului Europei în Uniunea Europeană, evitînd Federația Rusă. R.Sikorski, ex-ministrul de externe a Poloniei, afirma în această ordine de idei că este necesar de a proteja unitatea și integritatea spațiului european de la Marea Baltică pînă la Marea Neagră și Marea Caspică, folosind potențialul regiunii Kalinigrad ca un punct important de tranzit, pentru realizarea cu succes a Parteneriatului Estic [163, p.38-39].

A. Sergunin îl citează pe S. Jilițov, care notează că Uniunea Europeană a preluat politica SUA de diminuare a influenței Rusiei și scindare a spațiului postsovietic prin aplicarea diplomației, inițiativelor în sfera energetică și domeniul economiei, inclusiv prin crearea unor noi forme de parteneriat cu fostele republici sovietice [163, p.38]. E. Ceaika și N. Mejevici din contra, consideră că Parteneriatul Estic nu este îndreptat împotriva Rusiei, dar constituie un instrument de optimizare a propriei politici estice [174, p.71]. M. Diacon, V. Juc și V. Constantinov evaluează Parteneriatul Estic ca „un nivel superior” al relațiilor Uniunii Europene cu majoritatea vecinilor săi estici (Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina) [46, p.208]. În acest context de idei, este binevenit să evidențiem opinia lui V.Sacovici, care precizează că Parteneriatul Estic contribuie la dezvoltarea cooperării pe mai multe niveluri: între state și vecinii estici ai Uniunii; între vecinii estici și Uniunea Europeană; între statele membre și vecinii estici la nivel bilateral [160, p.31].

Inițiativa creării Parteneriatului Estic, oficial lansată în ședința Consiliului European din 19 - 20 iunie 2008 de Polonia și Suedia, a fost argumentată prin necesitatea dezvoltării proiectelor de caracter integraționist de către Uniunea Europeană cu unele state postsovietice, pentru a spijini cooperarea regională și a consolida relațiile Uniunii cu vecinii săi estici. E. Ceaika și N. Mejevici

subliniază că scopul Parteneriatului Estic este previzibilitatea dezvoltării politice, economice și ecologice atât a flancului estic al Uniunii Europene, cât și a statelor și regiunilor adiacente lui [174, p.71], iar M.Diacon, V.Juc și V.Constantinov afirmă că „obiectivul principal al Parteneriatului Estic vizează accelerarea asocierii politice și aprofundarea integrării economice” dintre Uniunea Europeană și vecinii săi din Est [46, p.208]. În acest context precizăm că Parteneriatul a devenit un instrument „soft power” al politicii externe al Uniunii în direcția Europei de Est [99], oferind posibilitate statelor-partenere să se adapteze la standardele europene, iar Uniunea Europeană a obținut răgazul necesar, pentru a adopta decizii strategice referitor la perspectivele de extindere sau neextindere, inclusiv a crea anumite forme optime de comunicare și articulare a intereselor mutuale.

Consiliul European a acceptat propunerile de dezvoltare a „Dimensiunii Estice” a Politicii Europene de Vecinătate, stabilind de a consolida politica Uniunii Europene în raport cu partenerii estici în formate bi- și multilaterale, pe baza diferențierii și abordării individuale, respectându-se caracterul Politicii Europene de Vecinătate ca un cadru politic unic și coerent [184]. Aprofundarea relațiilor bilaterale se realizează prin trecerea de la „*acordurile de parteneriat și cooperare*” la „*acordurile de asociere*”, creînd legături politice strînse și contribuind la armonizarea legislațiilor naționale cu *acquis-ul* comunitar. Cooperarea multilaterală pe coordonata Parteneriatului Estic este edificată pe patru platforme tematice, precum: democrație, bună guvernare și stabilitate; integrare economică și convergență cu politicile Uniunii; securitate energetică și contacte interumane [177]. În această ordine de idei, V. Sacovici menționează că Parteneriatul Estic are menirea să echilibreze „Procesul de la Barcelona” și „Sinergia Mării Negre” [160, p.41].

În accepția noastră, stabilirea cadrului politic unic și coerent în raport cu statele devenite „*Noua Vecinătate Estică a Uniunii Europene*” după extinderile produse în 2004, 2007 și 2013, a reprezentat o necesitate pentru asigurarea stabilității la frontierele estice ale Uniunii, urgentată de circumstanțele create de conflictul din Georgia din 2008 și repercusiunile lui asupra stabilității regionale. La 7 mai 2009, la Praga a fost convocat un summit special pentru a adopta „Declarația privind Parteneriatul Estic”, care oficial l-a instituționalizat și i-a definit scopul de a crea condiții necesare pentru intensificarea integrării politice și economice a Uniunii Europene cu „statele partenere”. A. Sergunin subliniază că diplomații europeni, convocați la Bruxelles la 6 mai 2009 pentru a aproba textul Declarației de la Praga, au exclus ideea unei eventuale extinderi a Uniunii Europene, propunînd titlurile „parteneri est-europeni”, „state-partenere” și excluzînd la inițiativa Germaniei și Olandei expresia „state europene”, spre marea nemulțumire a Poloniei și a Ucrainei [163, p.35]. Atitudine ambiguă față de Parteneriatul Estic au manifestat mai mulți lideri ai statelor comunitare (Marea Britanie, Franța, Italia, Spania, Ducatul Luxemburg, Austria, Malta și Cipru), care au refuzat să se prezinte la summitul de lansare a Parteneriatului la Praga, demonstrînd că

acesta nu constituie o prioritate pentru politica lor externă. A. Sergunin menționează că reticența unor lideri europeni față de Parteneriatul Estic era determinată fie de povara financiară costisitoare de a crea „un inel” în jurul Rusiei, fie de îngrijorarea că Parteneriatul va concura cu proiectul francez al „Uniunii Mediteraneene” [163, p.45].

Unii experți ruși consideră că adoptarea proiectului Parteneriatului Estic semnifică eșecul Politicii Europene de Vecinătate, lansate în anul 2004 în raport cu Europa de Est și Caucazul de Sud [163, p.45]. În acest context trebuie de menționat că inițiativele de politică externă lansate de diferite state membre riscă să provoace numeroase paralelisme, dublându-se acțiunile Uniunii Europene și ale altor organizații internaționale în zonele limitrofe. Însă atât factorii comunitari de decizie, dar și cei extracomunitari au negat aspectul dublării diferitor proiecte regionale, insistând că fiecare urmărește obiective diferite. În documentele constitutive ale Parteneriatului Estic este menționat expres că „Sinergia Mării Negre” este îndreptată spre soluționarea problemelor proprii regiunii maritime, pe când Parteneriatul Estic prevede apropierea statelor-partenere de Uniunea Europeană [163, p.46]. V. Sacovici susține, pe bună dreptate, că în cadrul Parteneriatului Estic participanții, reieșind din prioritățile și interesele lor naționale, s-au partajat în două grupuri: adeptele integrării europene (Republica Moldova, Ucraina, Georgia) și promotoarele cooperării europene (Belarusi, Azerbaidjan, Armenia) [160, p.37], partajare expusă și supusă analizei de mai mulți cercetători și analiști. În această ordine de idei, V. Sacovici îl citează pe M. Zolean, acesta a menționat că o asemenea partajare a tendințelor în cadrul Parteneriatului Estic se dovedește a fi una periculoasă, confirmându-se recunoașterea *de facto* a existenței sferelor de influență în spațiul postsovietic [160, p.37].

V. Sacovici a estimat drept pesimiste perspectivele Parteneriatului Estic, remarcând în 2016, că după șapte ani de la lansare, Uniunea Europeană n-a reușit să elaboreze o politică eficientă față de statele din vecinătatea estică și nici n-a asigurat stabilitatea declarată în contextul Politicii Europene de Vecinătate [160, p.39]. Una dintre lacunele admise de Uniunea Europeană vizează subestimarea legăturilor economice, social-politice și culturale strânse ale statelor din vecinătatea estică europeană cu CSI, mai ales cu Federația Rusă. O poziție similară a fost expusă și de W. Waszczykowski, în calitate de ministru polonez de externe, care a declarat în ianuarie 2016 că Parteneriatul Estic nu merită aprecieri pozitive, deoarece practic nu oferă statelor-partenere o șansă de aderare la Uniunea Europeană, ci le conferă rolul unei „zone tampon” între Rusia și Uniunea Europeană [37], concept respins, fiind unul greșit. Principală cauză, care a împiedicat dezvoltarea Parteneriatului Estic, potrivit opiniilor lui W. Waszczykowski, a fost Euromaidan-ul din Ucraina. În ajunul celui de-al V-lea summit al Parteneriatului Estic de la Bruxelles, din 23-24 noiembrie 2017, miniștrii de externe ai Poloniei și Suediei, W. Waszczykowski și, respectiv, M. Wallstroem, au afirmat că Parteneriatul Estic trebuie reinventat în altă formă, care va permite să se concentreze

mult mai mult pe nevoile cetățenilor, în special ale tinerilor și obținerea unor rezultate relevante în sfera cooperării. Opinia noastră este că în pofida pesimismului declarat, totuși Parteneriatul Estic a înregistrat unele succese în inițiativa Uniunii Europene de politică externă pentru Europa de Est, deoarece a oferit oportunitatea pentru 4.000 de studenți din regiune să facă studii în statele membre și 10.000 de tineri să participe în programele de schimb [78].

Republica Moldova, Ucraina și Georgia au semnat și se află în proces de realizare a Acordurilor de Asociere cu Uniunea Europeană și a Acordurilor privind Regimul Liberalizat de Vize, însă aceste state-partenere au demonstrat că sistemele lor politico-juridice și economice nu corespund, cel puțin în prezent, criteriilor comunitare și prevederilor acestor acorduri. În același timp, dat fiind că Republica Moldova, Ucraina și Georgia au avansat mai mult sau mai puțin la capitolul implementării prevederilor asumate prin acordurile semnate și demonstrează ambiții europene în comparație cu celelalte state, Armenia, Azerbaidjan și Belarus, care au lansat o nouă inițiativă privind schimbarea formatului „Parteneriatului Estic” cu altul, numit „UE+3”, pentru a accentua deschiderea Uniunii Europene către aceste țări și a beneficia de unele facilități, similare statelor membre, inclusiv pentru a include componenta de securitate.

Se cere de notat că unele opțiuni presupun că particularitățile relațiilor externe ale Uniunii Europene cu vecinii depășesc limitele stricte ale raporturilor de bună vecinătate, fiind exercitate în baza principiilor de *europenizare*, exprimată direct prin crearea unor condiții speciale de ordin civilizațional, influență politică și normativă a „Europei unificate” asupra noilor state membre și a statelor din regiunile de vecinătate. V. Latkina afirmă că influența Uniunii Europene asupra terților în procesul de europenizare „externă” se produce atât pe cale interguvernamentală, cât și pe filieră transfrontalieră [147, p.53]. Exportul sistemului de valori europene și a acquis-ului comunitar, care constituie esența europenizării, este eficient doar pe continentul european, dat fiind că țările vecine mediteraneene ale Uniunii Europene din Nordul Africii se autoidentifică drept state arabe, cu păstrarea propriului sistem de valori și a modului particular de dezvoltare. I. Bolgova susține că pentru țările din Europa Centrală și de Est perspectiva aderării la Uniunea Europeană a devenit forța motrice de asimilare a valorilor și normelor politice, economice și sociale europene [121, p.25]. În același timp, în contextul imposibilității integrării europene a țărilor terțe, eficiența europenizării se reduce, iar Uniunea Europeană urmărește să nu dezamăgească elitele politice din regiune, care promovează reformele economice și politice. Din această cauză statele din regiunea de vecinătate necesită a fi încurajate permanent, prin promovarea „ideei mobilizatoare de aderare posibilă la Uniunea Europeană”. M. Emerson menționează că aplicarea „*europenizării*” a devenit instrumentul principal de politică externă a Uniunii în soluționarea conflictelor regionale din Europa, prin formarea unui spațiu comun și extinderea hotarelor de influență a „Europei politice” [147, p.52].

Statele Uniunii Europene lansează politici externe realmente pan-europene, dar care sunt, totodată, în asociere cu politicile naționale. Drept exemplu, servește Polonia, care poate fi calificată ca stat cu poziție „particulară” în domeniul acțiunii de politică externă, în aceeași listă incluzându-se și Ungaria. Polonia pretinde la rolul de „lider al Europei de Est” și al „Grupului Vîșegrad 4”. Fiind aliat fidel al Organizației Nord-Atlantice și cel mai apropiat partener al SUA din Uniunea Europeană, evident, după Marea Britanie. Polonia este unul dintre statele care achită 2% din PIB în bugetul NATO, dar refuză să contribuie la „Fondul de apărare” a Uniunii Europene [236].

În același timp, Polonia urmărește să devină fondator și participant activ la formatele de cooperare regională ale Uniunii Europene și NATO. Președintele Poloniei, A. Duda, a menționat că este în interesul statelor din grupul „Vîșegrad 4” să nu devină o „zonă de frontieră permanentă” a Uniunii, fiind necesară dezvoltarea relațiilor euro-atlantice cu Estul și Sudul Europei [228]. În 2017, Polonia obține calitatea de membru nepermanent al Consiliului de Securitate al ONU pentru anii 2018-2019, beneficiind de oportunitatea de a realiza proiecte geopolitice proprii, cum ar fi intensificarea influenței sale în Europa Centrală și de Est, dar și în lume în ansamblu [131]. Potrivit supozițiilor lui V. Gurevici, „Concepția strategică a securității maritime a Poloniei” prevede expres asigurarea liderismului în bazinul Mării Baltice, cu perspectiva extinderii acțiunii forțelor militare maritime pînă la ieșirea la Oceanul Planetar [131]. Zona intereselor vitale ale Poloniei se declară Marea Baltică, Marea Neagră, Marea Mediterană, Marea Norvegiană și Arctică.

O. Bault susține că datorită presiunilor energetice și militare exercitate de Federația Rusă la Est, inclusiv constrîngerilor economice și ideologice ale Uniunii Europene, Germaniei și Franței la Vest, Polonia a lansat ideea „Inițiativei celor 3 Mări”, reprezentînd un proiect geopolitic care include douăsprezece state situate între Marea Baltică, Marea Neagră și Marea Adriatică (grupul „Vîșegrad 4”, statele baltice, Austria, România, Bulgaria, Slovenia și Croația), exceptînd Serbia și Turcia [227]. Cotidianul guvernamental ungar „Magyar Hirlap” preciza în iulie 2017 că aceste douăsprezece țări reprezintă 22% din populația Uniunii Europene, 28% din teritoriul Uniunii și 10% din PIB Uniunii [244], pe cînd în domeniile politicii, economiei, infrastructurii și politicii de apărare regiunea deține o importanță strategică majoră, ceea ce îi asigură perspectiva de a deveni o adevărată forță politică alături de tandemul Germania-Franța [247]. În acest context conchidem că dacă Polonia a folosit potențialul grupului „Vîșigard 4”, pentru a-și intensifica rolul de lider regional, același exemplu poate fi preluat de către Ungaria, dacă va manifesta suficientă ambiție, înțelepciune și perseverență. G. Friedman afirmă că Polonia și Ungaria nu prea respectă modelul colectivizat al Uniunii Europene, în pofida faptului că Bruxelles-ul îi critică, însă nici Varșovia și nici Budapesta nu prea cedează [77].

Din 2015, „Inițiativa celor 3 Mări” constituie o nouă axă a politicii externe poloneze, fiind inspirată din proiectul mareșalului J. Pilsudski „Intermarium”, lansat în perioada interbelică, care

prevedea crearea unei alianțe avînd scopul de a asigura securitatea țărilor membre față de Rusia Sovietică și Germania [227]. A. Duda a relansat ideea lui J. Pilsudski în anul 2015, în cadrul celei de-a 70-a ședințe a Adunării Generale a ONU, ca un cadru de consolidare a cooperării în cadrul Uniunii Europene.

„Inițiativa” prevede stabilirea unei platforme informale de cooperare între țările din spațiul celor trei mări și formarea unității economice și infrastructurale pe axa „Nord-Sud”. Cooperarea cu toate țările Europei Centrale și de Est constituie unul dintre pilonii de suveranitate și a poziției forte a Poloniei în cadrul Uniunii Europene. Ambiția președintelui polonez este ca Polonia să fie puternică în regiunea „Inițiativei”, incluzînd spațiul Europei Centrale, de Sud și de Est, să devină partenerul principal al statelor din Estul Europei, în special al Ucrainei, și din Sudul Uniunii Europene, al non-membrilor Uniunii și Alianței Nord-Atlantice [238]. Considerăm util de a preciza că în august 2016 a avut loc reuniunea parlamentară a țărilor Europei Centrale și de Est, reuniune organizată de către președintele Dietei poloneze, cu participarea președinților și vicepreședinților legislativelor Belarusiei, Bosnei-Herzegovina, Muntengrului, Serbiei, Fostei Republici Iugoslave Macedonia, Republicii Moldova, Georgiei, Ucrainei, Azerbaidjanului, Armeniei și Turciei, în cadrul căreia s-a discutat despre importanța „Inițiativei celor 3 Mări”.

Arealul „Inițiativei” se dovedește a fi un câmp de activitate politică deosebit de important, care oferă prin intermediul consultațiilor cu partenerii din regiune posibilitatea de a elabora unele poziții comune în procesul negocierilor din Uniunea Europeană, dat fiind că în cadrul cooperării regionale, proiectele economice merită aceeași atenție ca și proiectele politice. Conform abordării poloneze, ideea consolidării potențialului economic al regiunii „Inițiativei celor 3 Mări” poate fi coordonată prin cooperarea în formatul „16+1”, fondat în 2012 la summitul Europa Centrală - China - Polonia. Formatul „16+1” întrunește China și șaisprezece state europene (țările baltice, „Vîșegrad 4”, România, Bulgaria, Slovenia, Croația) și extracomunitare (Serbia, Muntenegru, Bosnia-Herzegovina, Macedonia, Albania). După patru ani de la lansarea sa, formatul a dezvoltat inițiativa chineză privind „Noua rută a mătăsei”, care urmează să permită Europei Centrale de a deveni principalul centru logistic de pe continentul european. La summitul formatului „16+1” de la Riga din 5 noiembrie 2016, cooperarea maritimă a fost integrată cu „Inițiativa celor 3 Mări” [238].

În accepția noastră, conglomeratul de state „Inițiativa celor 3 Mări” nu poate să devină o alternativă viabilă a Uniunii Europene, dar poate schimba raportul de forțe pe continentul european și ar pune la îndoială „statutul de mare putere” al Germaniei și al Franței, deoarece este un proiect autonom de Uniunea Europeană. Reprezentînd o formă de cooperare regională, care se referă la realizarea unor proiecte concrete în cadrul Uniunii Europene, „Inițiativa celor 3 Mări” poate să contribuie la o coeziune profundă și dezvoltare regională a Uniunii Europene. Totodată, „Inițiativa

celor 3 Mări” este determinată de interesele militaro-strategice poloneze, susținute de către SUA, dar și de tentativa de a împiedica Federația Rusă să-și exercite influență în Europa Centrală și de Est, inclusiv prin punerea obstacolelor în calea construcției gazoductului North Stream-2. Statele din cadrul „Inițiativei celor 3 Mări” fiind state membre, a precizat V. Marin, se comportă, din perspectivă ideologică, diferit de Uniunea Europeană și mai apropiat de modelul american [77]. O apreciere cu conținut similar este promovată de V. Gurevici, care notează că inițiativele geopolitice poloneze sunt susținute de Statele Unite [130], aserțiune acceptată de mai mulți specialiști în domeniu. Este de menționat că Polonia și România se pronunță pentru mărirea contingentului sub egida NATO în Europa, iar SUA, folosind „noii europeni” (Polonia, România, statele baltice), încearcă uneori să ignore Germania în activitățile diplomatice, urmărind cu atenție tentativele de a ocupa o poziție dominantă în cadrul Uniunii Europene.

Cert este că pînă în anul 2014, în domeniul acțiunii de politică externă, Germania promova activ vectorul estic, propunînd unele proiecte de cooperare regională, încadrate în „Dimensiunea Estică”, cum ar fi: „Cooperarea de la Marea Baltică”, „Strategia Estică a Uniunii Europene” sau „Dimensiunea Nordică”. Astfel, „*Cooperarea de la Marea Baltică*” a fost înființată prin inițiativa miniștrilor afacerilor externe ai Germaniei și Danemaricii în 1992, pentru a sprijini transformarea politică și economică a regiunii baltice și a stabiliza Nord-Vestul Rusiei. În 2014 statele riverane Mării Baltice au convenit asupra următoarelor priorități pe termen lung: formarea unei identități regionale; promovarea unei regiuni de prosperitate; promovarea securității în regiune. „*Strategia Estică a Uniunii Europene*”, fondată în anul 2009, a fost un proiect-pilot pentru a desfășura o nouă formă de cooperare în cadrul Uniunii Europene, a cărei sarcină vizează planificarea dezvoltării strategice a regiunii Mării Baltice coordonată de Uniune. Planul de acțiuni al „Strategiei Estice” avea la bază următoarele obiective strategice: conservarea Mării Baltice; promovarea prosperității; conectarea regională. Vom preciza punctual că „Dimensiunea Nordică” include politica regională comună a Uniunii Europene, Rusiei, Norvegiei și Islandei, care formează cadrul comun de dialog și cooperare, pentru a promova integrarea, competitivitatea și dezvoltarea durabilă [274]. Din cauza că Uniunea Europeană a aplicat diverse sancțiuni Federației Ruse, ca urmare a anexării peninsulei Crimeea, toate aceste proiecte, practic, au fost sistate.

Datorită faptului că unele formațiuni regionale insistă asupra autoadministrării și, implicit, a independenței, unele state (Belgia, Italia, Spania) recunosc competențele extinse ale regiunilor, chiar și în domeniul relațiilor externe. Astfel, în Italia regiunile autonome au fost autorizate, în mod expres, cu dreptul de a stabili relații interregionale, dar aceste acțiuni trebuie realizate avînd acordul statului. De autonomie extinsă beneficiază autoritățile regionale și locale din Belgia, care în mod obligator participă la discutarea tratatelor internaționale, atît de caracter bilateral, cît și în cadrul comunitar, dacă acestea au anumite tangențe cu interesele lor. Regiunile și comunitățile

Belgiei pot, după coordonarea cu centrul federal, să protejeze pozițiile statului la diferite niveluri europene în calitate de reprezentanți ai statului [19, p.99]. Din cauza că regiunile sunt formațiuni subnaționale, statul federal devine garant în cazul riscurilor legate de export, import, investiții, care poate să-și asume împuternicirile regiunii. În anul 2007, Comisia Europeană a lansat „*Cartea Albă despre guvernare*”, care recomandă de a lansa dezbateri pe inițiativa încheierii acordurilor trilaterale (Stat-Uniune-Regiune), în cadrul cărora regiunile obțin aceleași drepturi ca și statele.

M. Grigoriev consideră că referendumul privind Brexit-ul din 23 iunie 2016 a evidențiat că simpatiile proamericane ale unor forțe politice din Uniunea Europeană sunt destul de puternice, fiind determinate și de tergiversarea negocierilor privind Parteneriatul Transatlantic de Comerț și Investiții [168]. În această logică, referendumul pe marginea Brexit-ului a avut ca obiectiv de a diminua rezistența Uniunii Europene în cadrul negocierilor Parteneriatului Transatlantic și de a slăbi ponderea Germaniei și a Franței în Uniunea Europeană. Marea Britanie reprezintă una din cele trei puteri majore ale Uniunii Europene, unul din cele mai mari centre financiare din lume, primul partener diplomatic al Statele Unite ale Americii în Europa și unul din puținele state europene care posedă o armată regulată consistentă. H. van Rompuy a negat că liderii europeni vor „pedepsi” Marea Britanie pentru ieșire, dar a declarat că există dezideratul de a nu încuraja alte țări să-i urmeze exemplu [17, p.76]. Această aserțiune, vom specifica noi, practic a devenit axiomatică, fiind repetată frecvent. În prezent, diferite medii analizează mai multe scenarii privind dezvoltarea programelor de securitate națională și europeană în cazul realizării Brexit-ului, care, precizăm, este inevitabil. Printre scenariile abordate, vom invoca „ieșirea flexibilă”, „ieșirea dură”, „Cooperarea Structurală Permanentă - Marea Britanie”, „cooperarea numai între statele Europei continentale” [17, p.77].

O nouă etapă de apropiere între Germania și Franța în domeniul politicii externe europene s-a produs în 2014-2015 din cauza înrăutățirii situației politico-militare și economice din Ucraina [156, p.45]. Franța, în comparație cu Germania, tinde să evite implicarea profundă în situațiile de conflict din spațiul postsovietic, deși în anul 2008 N.Sarkozy și-a asumat rolul de moderator în conflictul armat dintre Federația Rusă și Georgia, contribuind cu ajutorul „diplomației de navetă” la încetarea focului [156, p.47]. Criza profundă din Ucraina a determinat Franța și Germania să caute soluții, creînd, împreună cu Federația Rusă și Ucraina, la propunerea Franței, pe data de 6 iunie 2014, formatul de negociere „Normandia”, care s-a soldat cu încheierea Memorandumului de la Minsk (15 februarie 2015), fiind numit Minsk-2. Sinergia de politică externă franco-germană a determinat încheierea unui armistițiu, deși fragil, de încetare a focului între părțile beligerante și de atenuare a extinderii conflictului pe întregul teritoriu ucrainean. Franța, Germania și Rusia și-au asumat rolul de garanți în îndeplinirea condițiilor Memorandumului de la Minsk, care au drept obiectiv, pe lângă soluționarea conflictului armat din Estul Ucrainei, să evite scindarea Europei.

Iu. Rubinskii, S. Fiodorov și N. Supean consideră că tandemul franco-german în contextul crizei ucrainene posedă un potențial pozitiv și are șanse de a se menține [156, p.48], mai ales în contextul alegerii noului șef de stat în Franța, adăugăm noi. Cît despre perspectivele scindării Europei din cauza conflictului din Ucraina, șansele sunt foarte mici sau chiar nule. Totuși, criza din Ucraina a transformat subsistemul european de relații internaționale, prin a modifica relațiile Rusiei atît cu principalele state ale Europei, în particular, cît și cu Uniunea Europeană, în general, punînd sub semnul întrebării arhitectura de securitate și modelul de ordine atît la nivel global, cît și european. Germania (dacă nu luăm în considerație Statele Unite ale Americii) și-a asumat rolul de lider în problema reglementării ucrainene, A. Merkel, fiind citată de A. Sindeev, a susținut că SUA speră ca europenii să-și rezolve problemele în mod independent [165, p.66]. Dacă luăm ca bază acest raționament, Uniunea Europeană trebuie să-și intensifice esențial eforturile pentru a identifica soluții ale conflictului ucrainean, elabora un instrumentar de management anticriză, asigura încredere între părțile interesate și evita apariția unor noi contradicții dintre parteneri.

În pofida faptului că Franța, începînd cu președinția lui N. Sarkozy, a întreprins eforturi de a restabi statutul de partener strategic și aliat al Statelor Unite în Europa, totuși ulterior Germania în persoana A. Merkel a fost selectată ca reprezentant principal al Occidentului responsabil de problema crizei ucrainene și relațiile cu Federația Rusă. Această calitate a fost determinată de unii factori, precum: Ucraina reprezintă zona tradițională a influenței geopolitice germane; Germania și-a asumat un rol informal de a consolida programul Parteneriatul Estic [156, p.48]. În comparație cu elita politica franceză, cancelarul Germaniei și elita politică germană au manifestat o poziție mai dură față de Federația Rusă, exprimată prin promovarea și adoptarea măsurilor punitive. În plus, unii oameni politici francezi, precum N. Sarkozy, V.-J. d'Estaing, F. Fillon, H. Védérine, au manifestat comprehensiune față de evenimentele din Crimeea și Donbas. Conform lui V. Giscard d'Estaing, influența Rusiei asupra periferiilor sale este puternică și poate fi înțeleasă, iar Ucraina în viitor ar putea deveni „un pod de legătură” dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă, fapt care obligă Uniunea să rămînă fidelă sistemului recunoscut de valori, bazat pe respectarea legii și a angajamentelor internaționale [189, p.9-11]. În acest sens de idei, reiterăm prevederea proiectului Tratatului Constituțional al Uniunii Europene, care stipula că „spațiul de bună vecinătate trebuie să fie bazat pe valorile Uniunii”. În aceeași ordine de idei notăm că social-democrații germani fac referințe la elaborările liderilor doctrinari W. Brandt și E. Ba,r care militau pentru „schimbare prin apropiere”, principiu realizat ulterior cu succes în raport cu țările ex-socialiste din Europa de Est [165, p.67]. Dacă V. Giscard d'Estaing consideră că rezultatul politicii europene față de Federația Rusă nu trebuie să depindă exclusiv de problema ucraineană [189, p.10], alți factori europeni conștientizează că din punct de vedere politic Federația Rusă întotdeauna va prefera să dezvolte relații bilaterale cu statele comunitare, decît să le valorifice cu Uniunea Europeană, care constituie

doar centrul ansamblului statelor europene. Totuși, specificăm noi, încercările unor state europene de a obține un alt tratament comercial decât cel general exercitat față de Uniunea Europeană de Federația Rusă nu s-au soldat cu succes, Rusia rămânând consecventă în promovarea măsurilor de răspuns.

Cît despre perspectivele Uniunii Europene, din optica Germaniei, supozițiile exprimate de factorii de decizie sunt apoximativ identice: F.-W.Steinmeier, în postura de ministru al afacerilor externe, afirma că „Europa trebuie să fie mai mare”, sugerînd, în asemenea manieră, că în unele domenii ar fi oportun de a intensifica procesele supranaționale de integrare; A. Merkel menționa că Uniunea Europeană actualmente nu mai reprezintă „Europa unei singure viteze” [165, p.66]. În același context al perspectivei Uniunii Europene, luînd act de rezultatul referendumului produs în Marea Britanie pe 23 iunie 2016, A. Sindeev nu exclude posibilitatea implementării „concepției celor trei cercuri concentrice”: primul include statele membre care intensifică supranaționalul de integrare; în cel de-al doilea se regăsesc statele comunitare, care refuză sau nu sunt gata pentru integrarea profundă; în cel de-al treilea sunt cuprinse statele vecine ale Uniunii Europene [165, p.66]. A. Sindeev acreditează ideea că „celui de-al treilea cerc” îi revine un rol deosebit: de a contribui la unificarea suplimentară a statelor Uniunii Europene integrate la diverse niveluri, fără de care este imposibil de creat „Europa diverselor viteze” [165, p.66].

În concluzie, vom menționa că diplomația integraționistă a asigurat instituționalizarea unui sistem complex și flexibil de coordonare a politicii externe a statelor comunitare cu instituțiile Uniunii Europene. Acest sistem prevede posibilitatea edificării diferitor formate și platforme de cooperare, pentru a stabili, coordona și realiza diverse obiective de politică externă, în vederea creării identității de politică externă a Uniunii Europene și afirmării pozițiilor atît supranaționale, cît și naționale pe arena internațională. Adoptarea unor decizii importante de politică externă ale Uniunii Europene și statelor membre, deopotrivă, a fost determinată de necesitatea prezentării unui singur punct de vedere pe marginea crizelor declanșate pe continentul european sau din imediata apropiere (de exemplu, Politica Externă și de Securitate Comună a evoluat pe fundalul crizei de pe teritoriul ex-Iugoslaviei socialiste (1991-1999), Parteneriatul Estic a fost urgentat într-o mare măsură de conflictual din Georgia (2008), iar Strategia Globală a Uniunii Europene (2016) a fost elaborată în condițiile desfășurării conflictului armat în estul Ucrainei).

În același timp, statele „Europei Noi” demonstrează permanent loialitate și încredere față de Statele Unite și promovează „atlantismul” în cadrul Uniunii Europene, prin realizarea propriei agende de politică externă, condiționînd ca Politica Externă și de Securitate Comună să comporte caracter fragmentar. Proiectele geopolitice/geoeconomice, „Parteneriatul Estic”, „Inițiativa celor 3 mări” și formatul „16+1” au fost lansate și sunt realizate cu concursul preponderent al Poloniei, care reprezintă un caz „particular” în domeniul acțiunii de politică externă a Uniunii Europene.

Uniunea Europeană nu deține monopolul asupra reprezentativității externe în majoritatea sferelor de acțiune externă. Indicile înalt al reprezentativității sale externe pe arena internațională (state terțe, ONU, OMC, FMI, G8/G7, G20) este invers proporțional coeficientului de eficiență a eforturilor de politică externă. Având la dispoziție resurse materiale și diplomatice suficiente, Uniunea Europeană nu reușește să aplice cu succes propriile instrumente și nu exercită influență reală asupra unor sfere importante, precum problemele securității militare, deși Uniunea tinde să se afirme ca potențial pol de putere pe arena internațională. Totodată nu este mai puțin adevărat că experiența Uniunii Europene de a soluționa probleme în baza deciziilor adoptate prin consens, este solicitată la nivel global.

Una din particularitățile principale deseori aplicată de acțiunea de politică externă a Uniunii Europene rezidă în determinanta de „europenizare”, realizată prin promovarea normelor, valorilor și standardelor europene, fapt care o deosebește de puterea tradițională „hard”. Altă particularitate de realizare a acțiunii de politică externă dintre Uniunea Europeană și statele comunitare este că regiunile europene devin entități ale relațiilor internaționale, alcătuind un subsistem paralel celui tradițional interstatal, iar statele sunt nevoite să gireze acțiunea acestor actori substatali într-un domeniu care, în mod tradițional, le era rezervat.

3.2. Cooperarea Uniunii Europene cu Republica Moldova în contextul Politicii Europene de Vecinătate

Interacțiunea cu statele din spațiul postsovietic a constituit una dintre primele experiențe de acțiune de politică externă a Uniunii Europene după intrarea în vigoare, la 1 noiembrie 1993, a Tratatului de la Maastricht. I. Bolgova este de părere că procesul de elaborare a politicii externe a Uniunii Europene față de noile state independente s-a confruntat cu anumite dileme, ale căror depășire determina perspectivele interacțiunii multilaterale sau bilaterale cu țările postsovietice. Prima dilemă, conform opiniei I. Bolgova, a fost corelația formatelor regionale și celor bilaterale de cooperare [121, p.17]. Pe fundalul diferențierii statelor din spațiul postsovietic, constantă pentru Uniunea Europeană era ideea dezvoltării integrării regionale pe „orizontală” cu țări partenere sub formă de inițiative „de umbrelă” și de cooperare bilaterală la diferite niveluri.

În ordinea reliefată de idei, evoluția relațiilor politico-juridice dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova poate fi partajată în trei etape, potrivit periodizării întocmite de V. Juc, iar în calitate de linii de demarcație servind Acordul de Parteneriat și Cooperare (28 noiembrie 1994), tratat care a stabilit fundamentele instituționale de dezvoltare a raporturilor moldo-comunitare, și Acordul de Asociere (27 iunie 2014), cadru politico-juridic de avansare a relațiilor dintre cei doi semnatari pe o treaptă nouă, a asocierii politice și integrării economice cu Uniunea Europeană [66, p.4]. Prima perioadă cuprinde anii 1991-1994, când Comunitatea Europeană a demarat procesul de

definire a strategiei față de noile state independente, conform recomandărilor Comisiei Europene, adoptate în octombrie 1992, acțiuni soldate cu semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare cu Republica Moldova în anul 1994 [237, p.88]. Decizia dată a fost fundamentată pe următoarea supoziție: Acordul de Comerț și Cooperare cu ex-URSS (decembrie 1990) era insuficient pentru țările angajate în procesul de democratizare instituțională și edificare a economiei de piață, fiind bazat strict pe cadrul comercial-economic, iar Acordul European propus unor țări postsocialiste conținea prevederi politice și economice, pe care țările ex-sovietice, exceptând cele baltice, nu erau în măsură să le onoreze integral [237, p.89]. În rezultat, Comisia Europeană a propus un acord intermediar, axat pe promovarea cooperării și construcției instituționale, consolidarea societății civile și dezvoltarea dialogului politic.

Notăm că Uniunea Europeană a încheiat Acorduri de Parteneriat și Cooperare cu 11 state postsovietice, în scopul de a contribui la crearea unei zone de stabilitate și securitate în partea europeană a spațiului din ex-URSS. Acordul de Parteneriat și Cooperare al Uniunii Europene cu Republica Moldova, intrat în vigoare la 1 iulie 1998, a constituit unul dintre primele fundamente politico-juridice de creare a sistemului de relații între Uniunea Europeană și țările postsovietice, în cadrul căruia nu se aplica principiul de diferențiere. Conform opiniei lui V. Chirilă, Acordul de Parteneriat și Cooperare s-a înscris în eforturile Republicii Moldova de a consolida fragila sa independență, a imprima pondere statutului de actor al relațiilor internaționale și credibilitate imaginii sale de stat, adept al valorilor democratice [34, p.49].

I. Bolgova este de părere că în anii 1990 Uniunea Europeană practic nu făcea diferențe clare între asemenea termeni, precum „stat postsovietic”, „noile state independente”, „țările CSI”, „state independente”, evidențiindu-se caracteristica politică și economică a perioadei numită „tranziție” [121, p.17]. Această formă de promovare a politicii externe europene reprezintă un indicator al poziției prudente a Uniunii Europene față de procesul de dezmembrare a URSS, urmărind scopul de a obține garanții de la noile state independente privind executarea obligațiilor ex-URSS, în special, în domeniul securității nucleare [261]. În anii 1990 Uniunea Europeană a încercat să folosească mecanismele sale structurale, pentru stabilizarea generală a situațiilor din zonele de conflict din spațiul postsovietic, iar insuficiența mijloacelor de soluționare a obiectivelor politice a constituit cea de-a doua dilemă a politicii externe europene față de țările postsovietice, conform cercetărilor efectuate de I. Bolgova [121, p.20].

Un model de relații standardizate și de instrumente de acțiune de politică externă a Uniunii Europene față de statele din spațiul postsovietic, pe lângă acordurile de parteneriat și cooperare, constituie programul de asistență tehnică oferit statelor din Comunitatea Statelor Independente – TACIS [235]. Conform prevederilor Comisiei Europene, programul TACIS a fost un mecanism ambițios de asistență, cu o finanțare inițială în anul 1991 de 400 de milioane de ECU și 450 de

milioane de ECU oferite în anul 1992 [260], iar în perioada 2000-2006 suma de referință financiară devenise 3 138 miliarde de euro [261]. Între intervalul de timp incluzînd 1991 - 2006, Comunitatea Europeană/Uniunea Europeană a oferit Republicii Moldova aproximativ 320 de milioane euro prin programul TACIS [235].

Programul TACIS trebuia să țină cont de diversitatea necesităților și prioritățile regionale, de progresele realizate de statele partenere, însă această exigență firească nu s-a respectat. V. Juc notează că TACIS pentru Republica Moldova a constituit un mecanism important în procesul de realizare a Acordului de Parteneriat și Cooperare, mai ales după 2008, oferind suport pentru edificarea economiei de piață, stabilirea dialogului și stimularea încrederii între cele două maluri ale Nistrului prin realizarea proiectelor comune, consolidarea capacităților instituționale și promovarea cooperării transfrontaliere între statele partenere, între statele partenere și Uniunea Europeană, între statele partenere și țările din Europa Centrală și de Est [66, p.12].

Vom preciza că în anul 2007 Programul TACIS a fost înlocuit cu unul nou, de ajutor tehnic internațional „Instrumentul European de Parteneriat și Vecinătate”. În perioada 1991-2007, prin realizarea Programului TACIS Uniunea Europeană a urmărit expres să realizeze un obiectiv foarte important de politică externă - stabilizarea periferiei apropiate prin consolidarea cooperării regionale/transfrontaliere și crearea premiselor economice și politice în vederea soluționării conflictelor existente. V. Juc nu contestă valoarea politico-financiară a Programului TACIS, dar subliniază, totuși, că includerea Republicii Moldova în acest program a constituit un „handicap” la capitolul integrare europeană, în condițiile Programului PHARE, care dispunea de un buget anual echivalat cu 1,5 mlrd de euro [66, p.12]. În accepția noastră, dezinteresul Uniunii Europene față de Republica Moldova a fost motivat de necesitatea respectării sferei de interese a Federației Ruse, marcată prin prezența pe malul stîng al rîului Nistru a forțelor militare ruse.

Realizarea Acordului de Parteneriat și Cooperare între anii 1994-2014, alcătuiește cea de-a doua perioadă a relațiilor Uniunii Europene cu Republica Moldova, conform investigațiilor lui V. Juc [66, p. 5-6]. În Preambulul Acordului se menționa că acesta poate favoriza o apropiere treptată între Republica Moldova și o zonă mai largă de cooperare, precum și integrarea treptată a Moldovei în sistemul comerțului internațional deschis [2 p.2]. Concepția politicii externe a Republicii Moldova din 8 februarie 1995 prevede că un obiectiv major și de perspectivă al politicii externe a Republicii Moldova este integrarea treptată în Uniunea Europeană, însă „stabilitatea politică și succesul reformelor” depinde de caracterul relațiilor cu Federația Rusă, Ucraina și Republica Belarus [39, p.99], ordine care denotă expres caracterul duplicitar al acțiunii de politică externă moldoveană. Articolul 3 al Acordului stipulează că este esențial ca noile state independente apărute în urma destrămării Uniunii Sovietice, să mențină și să dezvolte cooperarea între ele în conformitate cu principiile Actului Final de la Helsinki și ale dreptului internațional, în spiritul

relațiilor de bună vecinătate [2, p.3]. Însă Uniunea Europeană trata, la începutul anilor 1990, țările din spațiul postsovietic ca un segment de influență și interes geopolitic al Rusiei.

Acordul de Parteneriat și Cooperare a ridicat nivelul relațiilor moldo-comunitare la nivel de parteneriat de tip „orizontal” și a consacrat Republicii Moldova calitatea de partener direct al Uniunii Europene, oferind baza normativă necesară pe perioada 1998-2008, pentru a asigura un dialog regulat privind chestiunile bilaterale și internaționale de interes comun, care ar permite dezvoltarea unor relații politice și ar încuraja procesul de cooperare regională [2, p.2]. În acest context invocăm ideile lui V.Juc și C. Dodu-Savca, care concretizează că, Acordul de Parteneriat și Cooperare nu prevedea o finalitate politică clară de integrare progresivă în Uniunea Europeană, iar Republica Moldova a fost circumscrisă într-un spațiu în care Uniunea practic nu avea preparate strategii integraționiste [237, p.90]. S. Cebotari a prezentat următorii factori, care au tergiversat procesul de integrare europeană a Republicii Moldova în comparație cu alte țări din Europa de Est și Sud-Est: ponderea regională nesemnificativă (teritoriu și populație mică); încetinirea reformelor; lipsa unor companii importante occidentale care ar genera interesul politic al capitalelor europene; vulnerabilitatea statalității și incertitudinea privind viitorul, cauzat de conflictul transnistrean și prezența trupelor rusești pe teritoriul țării [32, p. 143].

Dialogul politic, potrivit articolului 6 al Acordului de Parteneriat și Cooperare, trebuia să întărească relațiile dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova și să conducă la o mai mare convergență a pozițiilor în problemele internaționale de interes reciproc. Domeniile de cooperare dintre părți urmau să devină problemele privind consolidarea stabilității și securității în Europa, respectarea principiilor democrației, promovarea drepturilor omului, inclusiv a minorităților [2, p.3]. V. Chirilă a apreciat circumspect dialogul politic moldo-comunitar, menționând subiectele de interes major pentru Republica Moldova, precum problema transnistreană, retragerea trupelor ruse sau eventuala includere a Republicii Moldova în Procesul de Stabilizare și Asociere din Europa de Sud-Est [34, p.51]. Conform articolului 8 al Acordului de Parteneriat și Cooperare, procedurile și mecanismul de realizare a dialogului politic moldo-comunitar trebuia să obțină următoarele forme: reuniuni regulate la nivel de înalți funcționari cu reprezentanții Comunității; utilizarea pe deplin a canalelor diplomatice între părți, inclusiv contactele necesare la nivel bilateral și multilateral (de exemplu, ONU, CSCE); schimbul de informații în problemele de interes comun privind cooperarea politică în Europa [2, p.4].

Acordul de Parteneriat și Cooperare prevedea instituirea Consiliului de Cooperare, abilitat cu examinarea problemelor bilaterale sau internaționale de interes comun, compus, pe de o parte, din reprezentanți ai Consiliului Uniunii Europene și ai Comisiei Europene, iar pe de altă parte, din membri ai Guvernului Republicii Moldova (articolul 82), președinția fiind exercitată pe rînd (articolul 83) [2, p.24]. Consiliul de Cooperare, prin articolului 84, este asistat de Comitetul de

Cooperare, compus din reprezentanți ai părților la nivel de înalți funcționari, delegându-i unele competențe ale sale, pe când Comitetul Parlamentar de Cooperare este constituit pentru a deveni for de întruniri și schimburi de opinii între deputații Parlamentului European și ai Parlamentului Republicii Moldova (articolele 87, 88) [2, p.25]. V. Chirilă afirmă că principală responsabilitate a acestor instituții a constat în monitorizarea implementării Acordului de Parteneriat și Cooperare în domeniile politic, economic, juridic, financiar, social și cultural [34, p.50]. Importanța tratatului în cauză se rezumă expres la faptul că pentru prima dată a instituționalizat relațiile de cooperare ale Uniunii Europene cu Republica Moldova.

Vom preciza că doar în ianuarie 1998 a fost creată Direcția Integrare Europeană în cadrul Ministerului de Afaceri Externe al Republicii Moldova, iar pentru prima dată când Programele de activitate ale guvernelor au prevăzut relații cu Uniunea Europeană ca prioritate strategică au fost cele ale executivelor I. Ciubuc II (1998-1999) și I. Sturza, ultimul, în martie 1999, a introdus în Programul său un capitol special, declarând integrarea europeană ca obiectiv strategic principal al politicii sale externe, însă nu a reușit să-l realizeze din cauza demiterii în decembrie 1999 [76, p.149]. V. Kirillov și I. Putințev explică orientarea Republicii Moldova spre Uniunea Europeană și dezinteresul față de spațiul eurasiatic prin asemenea factori, cum ar fi: intensificarea politicii Uniunii Europene față de Republica Moldova; creșterea dependenței clasei politice moldovenești de Uniunea Europeană; refuzul Ucrainei de a participa la instituțiile integraționiste eurasiatice, inclusiv impactul negativ al devalorizării rublei rusești în anul 1998 [141, p.26]. Potrivit opiniei autorilor ruși, la începutul anilor 2000 Uniunea Europeană era percepută de clasa politică din Republica Moldova ca o putere externă influentă, percepție care a determinat prioritatea vectorului european și a diminuat relațiile cu Comunitatea Statelor Independente [141, p.26].

V. Juc consideră că dialogul politic dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova nu s-a bucurat nici de permanență și nici de consecutivitate, din cauza că Republica Moldova n-a putut să se impună pe lista priorităților strategice ale Uniunii Europene datorită absenței unei forțe politice eficiente și consecvente, care s-ar fi identificat cu integrarea europeană [66, p.5]. În acest context, V. Juc notează că Republica Moldova a întârziat cu circa 20 de ani la capitolul demararea procesului de apropiere de Uniunea Europeană, limitându-se la o retorică nu atât speculativă, cât neconcretizată și nefundamentată [66, p.7]. Articolul 4 al Acordului de Parteneriat și Cooperare prevede posibilitatea instituirii zonei de liber schimb, prin perfectarea unui acord nou, iar primele consultări fiind preconizate pentru anul 1998, dar care, în realitate, au început în toamna anului 2009.

În contextul tentativelor de a imprima caracter permanent dialogului moldo-comunitar, la 10 mai 2000, a fost semnată de către 20 de partide politice și organizații social-politice „Declarația comună privind aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană”, prin care expres au reliefat

necesitatea de a lansa cât mai rapid negocierile de asociere cu Uniunea Europeană, în paralel cu realizarea Acordului de Parteneriat și Cooperare [101, p.176]. Această inițiativă a fost lansată pentru a sensibiliza elitele politice și a accelera acțiunile la nivelul politicilor de stat de apropiere a Republicii Moldova de Uniunea Europeană, context în care Acordul de Parteneriat și Cooperare era considerat insuficient, creîndu-se o anumită speranță în posibilitatea accelerării procesului de integrare europeană. Însă această inițiativă nu a fost susținută nici de Președintele P. Lucinschi, nici de cel mai influent partid din acel moment (Partidul Comuniștilor din Republica Moldova). Plus la toate, Uniunea Europeană a recomandat concentrarea eforturilor la implementării prevederilor Acordului de Parteneriat și Cooperare. Potrivit estimării lui V. Chirilă, Acordul nu oferea relațiilor moldo-comunitare o finalitate clar definită de integrare în Uniunea Europeană. În plus, spre deosebire de țările baltice, Republica Moldova este circumscrisă spațiului ex-sovietic, față de care Uniunea Europeană nu era pregătită să abordeze o strategie integraționistă [34, p.50-51]. Ideea cu privire la neclaritatea finalității politice, specificăm noi, a devenit axiomatică și a fost frecvent expusă de specialiștii în materie și oamenii politici.

Din altă perspectivă, M. Strechi a pus în evidență indicii economici de la începutul anilor 2000, care se dovedeau a fi impedimente în aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană: soldul negativ în comerțul exterior, PIB-ul cel mai mic pe cap de locuitor în Europa, datoriile externe mai mari decât PIB-ul [101, p.176]. În asemenea condiții, Moldova trebuia să facă un efort considerabil, pentru a asigura o creștere economică înainte de a începe negocieri reale referitor la aderare. Acești indicatori sunt relevanți, în opinia noastră, dar nu determinanți, dat fiind că nu servesc în calitate de criteriu al nerecunoașterii calității de economie funcțională de piață și deci, nu se respectă o prevedere obligatorie de preaderare de la Copenhaga (iunie 1993).

Axiomatică a devenit și altă aserțiune: liderii Uniunii Europene considerau că prin asanarea economiei, realizate cu ajutorul programelor regionale de cooperare, se pot soluționa majoritatea conflictelor interetnice și teritoriale [121, p.21]. Însă Republica Moldova tindea la începutul anilor 2000 la un altfel de tratament, mai preferențial, din partea Uniunii Europene, tentativele cele mai reușite fiind acceptarea Republicii Moldova în Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est (2001) și la Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est (2006), în instituțiile subregionale, cum ar fi Inițiativa Central-Europeană (1996) și Sinergia Mării Negre (2007). V. Juc menționează că structurile și inițiativele subregionale reprezintă pentru Republica Moldova un domeniu destul de important, complementar procesului de integrare europeană, care îi asigură avantajul de a putea participa la activitățile organismelor plasate în mai multe spații geopolitice: sud-est-european, central-european, din bazinul Mării Negre și Comunitatea Statelor Independente [66, p.7].

V. Lungu subliniază că la 13 noiembrie 2002 a fost emis Decretul Președintelui Republicii Moldova cu privire la crearea Comisiei Naționale pentru Integrare Europeană, entitate care a

elaborat Concepția de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană, prezentată la 10 octombrie 2003 Comisiei Europene [75, p.138]. Pe parcursul anului 2003 au fost formate Comisia parlamentară pentru integrare europeană, Departamentul pentru integrare europeană în cadrul Ministerului Afacerilor Externe și subdiviziuni pentru integrare europeană în toate ministerele și departamentele din țară. Potrivit ex-presedintelui V. Voronin, „integrarea europeană constituie un proces cu două sensuri: pe de o parte, Republica Moldova tinde să se integreze în comunitatea europeană, iar pe de altă parte, „Europa” trebuie construită în țara noastră” [87]. Această declarație denotă că procesul de „europenizare”, care se manifestă prin realizarea standardelor europene „de sus în jos”, era cunoscut și promovat de ex-liderul moldovean, iar declarațiile ulterioare „anti-Acord de Asociere” au fost determinate de poziția de opozant față de partidele de guvernare din Republica Moldova din perioada 2014-2018.

Vom nota că în anul 2004 a fost format grupul interministerial pentru armonizare legislativă, iar prin Hotărâre de Guvern este decisă deschiderea misiunii diplomatice a Republicii Moldova pe lângă Uniunea Europeană. Decretul prezidențial din 13 noiembrie 2002 în plan instituțional s-a soldat cu formarea unor structuri, care mai târziu au contribuit la perfectarea Planului de Acțiuni Uniunea Europeană-Republica Moldova.

Vom preciza că din anul 2002, în direcția estică a politicii externe a Uniunii Europene a prins mai mare contur tendința de fortificare a securității periferiilor sale, iar reflectarea instrumentală a acestei tendințe s-a realizat prin lansarea „*politicii europene de vecinătate*”, care inițial prevedea aprofundarea relațiilor cu Ucraina, Belarus și Republica Moldova, însă ulterior a fost extinsă prin includerea țărilor mediterane, date fiind interesele geopolitice ale unor state membre (Franța și Spania). N. Afanas punctează că Politica Europeană de Vecinătate era orientată atât spre statele cu perspectivă, cât și spre cele fără perspectivă de integrare europeană din proximitatea geografică a Uniunii [8, p.4-5]. V. Juc a acreditat ideea că includerea Republicii Moldova în cadrul Politicii Europene de Vecinătate a constituit cea de-a doua cauză, după Programul TACIS și Acordul de Parteneriat și Cooperare, care a diminuat în mod esențial perspectivele de integrare europeană [66, p.13].

Enumerând raționamentele care au determinat elaborarea Politicii Europene de Vecinătate, N. Afanas este de părere că în cadrul acestei politici Uniunea Europeană a inclus statele care nu corespund cerințelor generale pe termen scurt și mediu, pe de o parte, iar pe de altă, era ghidată de formula „obosit și ocupat”, demonstrând incapacitate financiară și administrativă de a asimila noi state [8, p.7] sau chiar nedorința, adăugăm noi. V. Chirilă folosește expresia frecvent întâlnită de „oboseală a extinderii”, pentru a caracteriza teama unor funcționari europeni față de continuarea procesului de extindere, care ar putea să afecteze coerența politicii externe a Uniunii Europene, reducând din capacitatea și influența de a atinge obiectivele preconizate în statele vecine [34, p.53].

Uniunea Europeană prin Politica Europeană de Vecinătate urmărește să mențină statele, care participă, în arealul său de influență, alt raționament de lansare a acestui program fiind combaterea riscurilor de securitate a vecinilor pe teritoriul lor cu ajutorul și monitoringul comunitar, fără a permite ca aceste riscuri să treacă granițele comunitare.

Politica europeană de vecinătate s-a realizat prin planuri bilaterale de acțiuni, stabilindu-se agenda reformelor pe termen scurt și mediu. Țările vecine, fiind supuse „europenizării” conform Strategiei Europene de Securitate (2003), beneficiază de posibilitatea de a se apropia de Uniunea Europeană, dar fără a avea acces la instituțiile fundamentale și a obține calitatea de stat membru într-un viitor apropiat [248]. În opinia noastră, „europenizarea” statelor vecine poate fi calificată ca o formă de guvernare externă, fără a impune sau a condiționa exercitarea anumitor acțiuni de către Uniunea Europeană, ci prin recomandări și realizarea treptată a acquis-ului comunitar. N. Afanas deosebește trei modele alternative de „europenizare”: primul este *stimulul extern* - o țară adoptă regulile și legile comunitare în schimbul promisiunilor de asistență din partea Uniunii Europene; al doilea este *educația socială*, când statul adoptă și implementează regulile și legile Uniunii Europene, dacă va considera că sunt necesare și benefice țării; al treilea model este *lecția învățată* - statul adoptă și implementează reguli și legi comunitare, dacă va considera că acestea pot rezolva problemele țării, fie de politică internă, fie de politică externă [8, p.7].

Concluzia constă în următoarele: un stat poate să nu adopte ca prioritate de politică externă integrarea europeană, dar realizează europenizarea din anumite raționamente, inclusiv politice, datorită avantajelor oferite. V.Moraru, din altă perspectivă, referindu-se la vocația europeană a Republicii Moldova, a exprimat ferma convingere că aceasta este perenă și constantă, iar V. Juc a susținut, în aceeași ordine de idei, că vocația europeană a poporului Republicii Moldova reprezintă o componentă a interesului național.

Politica Europeană de Vecinătate a devenit instrumentul unui model deosebit al relațiilor dintre Uniunea Europeană și statele proxime din spațiul postsovietic. I. Bolgova este de părere că așa-numita „capcană a europenizării” nu reprezintă altceva decât a treia dilemă a politicii externe a Uniunii Europene, determinată de problema aderării statelor din „vecinătatea estică” la spațiul european [121, p.25-26]. Uniunea Europeană conștientizează că perspectiva de a obține calitatea de membru cu drepturi depline poate stimula reformele interne în statele interesate, dar, totodată, este evidentă poziția Uniunii de a renunța la logica extinderii în zona de vecinătate. Astfel, în documentele de bază ale Politicii Europene de Vecinătate se sublinia deliberat că programul se consacră statelor cărora le este exclusă perspectiva aderării la Uniunea Europeană. Ulterior însă, se menționa că apartenența la Uniunea Europeană poate fi posibilă, pentru statele care corespund criteriilor de la Copenhaga: în condițiile schimbării dinamice a lumii, nimeni nu poate pronostica evoluția pe durată medie sau lungă a relațiilor internaționale. I. Bolgova conchide că importanța

„europenizării” în contextul politicii externe a Uniunii Europene este determinată prin absența în bagajul lui instrumental a unui mecanism eficient de sancțiuni politice, ca bază a condiționalității politice servind doar suportul financiar și cooperarea economică [121, p.26].

În contextul PEV, la 22 februarie 2005 a fost semnat Planul de Acțiuni Uniunea Europeană - Republica Moldova, document politic, care concretiza obiectivele strategice de cooperare dintre părți pentru anii 2005-2008 și suplimenta Acordul de Parteneriat și Cooperare, care rămânea baza validă pentru cooperare [71, p.128]. Remarcăm opinia S. Cebotari, care afirmă că Planul nu făcea parte din politica de extindere a Uniunii Europene, ci prezenta doar o ofertă de cooperare, parteneriat și integrare în programele și politicile Uniunii Europene, Republica Moldova fiind invitată să dezvolte relații politice, economice, culturale și de securitate [32, p. 144]. Republica Moldova a semnat Planul de Acțiuni alături de Ucraina, Statul Israel, Tunisia, Maroc, Iordania și Autoritatea Palestiniană, care potrivit Tratatului de la Maastricht, nu puteau să pretindă la calitatea de stat membru, nefiind europene, cu excepția Ucrainei, fapt care a indicat asupra caracterului relațiilor de vecinătate. Însă Planurile au fost ajustate specificului fiecărei țări în baza priorităților stabilite de fiecare dintre ele și celor prevăzute de Uniunea Europeană.

Punctăm că Planul de Acțiuni Uniunea Europeană-Republica Moldova conține prevederi cu privire la oportunitatea intensificării relațiilor politice, economice, culturale și de securitate cu Uniunea Europeană, reglementării conflictului din raioanele de Est, securizării frontierelor dintre Republica Moldova și Ucraina, implicării Uniunii în calitate de observator în procesul de negocieri [71, p.129]. Rezultatele implementării Planului de Acțiuni determinau profunzimea relațiilor moldo-europene în perspectivă, experții unor organizații neguvernamentale au calificat Planul de Acțiuni drept o „fereastră de oportunități”, pentru realizarea obiectivului de integrare europeană a Republicii Moldova și un document strategic de primă importanță [85].

V. Juc subliniază că prin intermediul Planului de Acțiuni Uniunea Europeană-Republica Moldova părțile au convenit să dezvolte dialogul și cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate, ameliorării climatului investițional, eficientizării managementului frontierei pe toate sectoarele hotarului Republicii Moldova, inclusiv pe cel transnistrean, iar Uniunea Europeană s-a angajat să-și sporească participarea în procesul de identificare a soluțiilor pe marginea conflictului din raioanele de est, respectând și recunoscând suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova în cadrul frontierelor recunoscute internațional [66, p.14]. Yu. Josanu, fiind citat de V. Juc și V. Ungureanu, a menționat că interesele de securitate ale Uniunii Europene față de Republica Moldova se manifestă prin două aspecte: conflictul din raioanele de Est și problemele de securitate neconvențională (de la corupție până la traficul de ființe umane și armament) [64, 173].

Considerăm că deși Planul de Acțiuni Uniunea Europeană-Republica Moldova prevedea cooperarea Republicii Moldova cu Uniunea Europeană în domeniul securității, nu s-a prevăzut

însă semnarea unor acorduri cu privire la aspectele de securitate și apărare [23, p.12]. V. Juc și V. Ungureanu îl citează, în aceeași ordine de idei, pe V. Lupan, care exprimă supoziția că lipsa unor prevederi concrete privind reforma sectorului de securitate în Planul de Acțiuni a creat percepția că Uniunea Europeană, la începutul anilor 2000, nu avea o agendă de securitate clar definită, determinînd, în consecință, discuțiile cu Alianța Nord-Atlantică privind ideea adoptării unui IPAP pentru Republica Moldova [64, p.178-179]. V. Lupan este de părere că negocierile din anul 2004 cu NATO privind IPAP au evoluat în direcția priorităților de integrare europeană a Republicii Moldova, astfel încît IPAP a devenit un plan complementar al Planului de Acțiuni Uniunea Europeană-Republica Moldova și reflectă prioritățile Uniunii Europene de a realiza din reforma sectorului de securitate un plan important de cooperare strategică cu statele în care există interesul Uniunii [64, p.181]. Din perspectiva europeană, un asemenea plan de reformă prin modernizare a sectorului național de securitate și apărare era intrinsec ideii reînnoirii instituționale democratice a Republicii Moldova, în conformitate cu standardele europene, completînd Planul de Acțiuni.

Abordînd alt aspect esențial, care se conține în Planul de Acțiuni, menționăm că N. Afanas a prezentat trei factori, care au contribuit la evoluția poziției Uniunii Europene privind conflictul din raioanele de Est ale Republicii Moldova [8, p.10]. *Primul factor* vizează intenția Federației Ruse de a realiza „Memorandumul Kozak” pe malul stîng al Nistrului, Uniunea Europeană practic fiind impusă, astfel, să desemneze un Reprezentant Special în Republica Moldova, care trebuia să devină pentru părțile implicate în conflict „Reprezentantul Unic al Uniunii”. Însă nu este mai puțin adevărat, după cum a specificat I. Bolgova, că din punct de vedere al contextului global, Uniunea Europeană nu dispune de posibilități reale, pentru a fi un actor important în reglementarea conflictelor, deoarece nu putea influența pe deplin principalii participanți [121, p.23]. *Al doilea factor* ține de coerența mesajului extern al Guvernului Republicii Moldova, care a determinat Uniunea Europeană să-i acorde regim de comerț asimetric, să accepte să fie inclusă, alături de Statele Unite, în formatul de reglementare transnistreană, prin semnarea Declarației de Stabilitate și Securitate. *Al treilea factor* constă în schimbările din Ucraina și implicarea Federației Ruse, prezența Reprezentantului Special al Uniunii Europene pentru problema transnistreană fiind o formă de confruntare indirectă dintre Federația Rusă și Uniunea Europeană de ordin geopolitic, unde Republica Moldova este numai un instrument de manipulare [8, p.11].

Realizarea Planului de Acțiuni Uniunea Europeană-Republica Moldova a contribuit și la angajarea mai vizibilă și mai participativă a Uniunii Europene, prin inaugurarea Delegației Comisiei Europene în Republica Moldova în octombrie 2005, situație care a intensificat dialogul moldo-european și a contribuit la creșterea încrederii Uniunii în Republica Moldova. Consemnăm că deschiderea EUBAM la 29 noiembrie 2005 s-a dovedit a fi singura inițiativă a PSAC la care participă reprezentanții Republicii Moldova [23, p.12], fiind menită să contribuie la asigurarea

serviciilor vamale și de frontieră de calitate pentru cetățeni și companii din Republica Moldova și Ucraina. EUBAM, potrivit prevederilor Consiliului Uniunii, deține un rol important în stabilizarea regiunii, mai ales pe segmentul transnistrean, permite Uniunii Europene să exporte practicile de control și de supraveghere a frontierelor, pentru a facilita gestionarea „unei frontiere” care nu este controlată în întregime [235]. Obiectivele EUBAM sunt următoarele: de a armoniza standardele și procedurile de gestionare a frontierelor conform practicii statelor Uniunii Europene, de a promova cooperarea transfrontalieră, de a crea condiții necesare pentru integrarea acestei regiuni în spațiul vamal moldav. V. Chirilă consideră că Uniunea Europeană a devenit vizibilă la nivel de PESC și autoritate politică în Republica Moldova prin numirea Reprezentantului Special și prin participarea la negocierile/consultările în problema transnistreană în calitate de observator în formatul „5+2” [64, p.174].

Conflictul transnistrean afectează securitatea Uniunii Europene, iar formatul „5+2” practic nu ține cont de interesele Uniunii Europene, limitrofă Republicii Moldova, specificăm noi. Din cauza conflictului transnistrean Republica Moldova este percepută de către Uniunea Europeană ca un factor de instabilitate regională, iar problemele interne sunt determinate, inclusiv, de existența regimului tiraspolean. Uniunea Europeană recunoaște formatul pentalateral de negociere drept unul adecvat și demonstrează dorința de a-și promova viziunea asupra reglementării transnistrene prin intermediul OSCE. În același timp constatăm că Uniunea Europeană ar putea să întreprindă un set de măsuri politice și economice care nu sunt accesibile OSCE, prin crearea unui mecanism de „motivare” a părților de a menține împreună statul Republica Moldova. Factorii, care înclină balanța în favoarea implicării Uniunii Europene în reglementarea transnistreană, sunt: a) interesul Uniunii în eliminarea riscurilor de securitate, care proliferază în condițiile instabilității, sunt generate de regiunea transnistreană; b) Uniunea este singurul actor, care deține întregul spectru de pîrghii economice, politice și de securitate, pentru a susține reglementarea pe termen lung a conflictului; c) perceperea Uniunii în calitate de putere civilă nu ar trezi asociații negative în rîndul populației din stînga Nistrului, precum în cazul Organizației Tratatului Atlanticului de Nord. În plus, Rusia manifestă o atitudine favorabilă în raport cu dezvoltarea capacităților militare și a celor civile de gestiune a crizelor cu participarea Uniunii Europene [23, p.15]. În concluzie susținem că soluționarea conflictului transnistrean ar putea să devină o realizare a intențiilor de cooperare în domeniul securității între Uniunea Europeană și Federația Rusă.

V. Juc și C. Dodu-Savca acreditează ideea că deși Planul de Acțiuni UE-Republica Moldova a actualizat dialogul între părți, a extins oportunitățile de cooperare, a plasat Republica Moldova într-o perspectivă geopolitică ancorată pe conceptele de vecinătate și proximitate europeană, totuși prevederile Planului de Acțiuni au fost realizate doar parțial și cu întârziere, concluzionînd că a fost necesar de a prelungi acest document politic încă cu un an [237, p.95]. V. Prohnițchi afirmă

că în pofida unui progres relativ, la nivel de Guvern exista inerția de adaptare la noile condiții impuse de Planul de Acțiuni, tergiversarea implementării prevederilor au fost condiționate de lipsa de resurse economice, financiare și umane, potrivit complexității lui [71, p.132]. Asimilarea resurselor financiare oferite Republicii Moldova de Uniunea Europeană a fost destul de limitată, cauza constând în incapacitatea ministerelor și agențiilor sectoriale de a elabora proiecte conform standardelor europene, consideră N. Afanas [8, p.10]. Cu certitudine, aceasta nu este singura cauză, în investigațiile noastre am remarcat alte motive de nerealizare deplină a Planului de Acțiuni Uniunea Europeană-Republica Moldova: 1) Republica Moldova a făcut parte din primul val al statelor, care au negociat planuri de acțiuni, situație elocvent exprimată prin lipsa experienței altor state și constrângerea timpului limitat; 2) Planul de Acțiuni Uniunea Europeană - Republica Moldova, spre deosebire de alte planuri, era cel mai voluminos (80 de obiective, 294 de acțiuni de realizat în 7 domenii principale) și prevedea asumarea multiplelor angajamente față de Uniunea Europeană, avînd cele mai puține posibilități de a le implementa și un număr restrîns de experți/funcționari versați în politicile europene; 3) majoritatea punctelor din Planul de Acțiuni se refereau la obligațiunile Republicii Moldova, în timp ce responsabilitățile Uniunii erau extrem de sumare. Prin urmare, acest decalaj a determinat nerealizarea deplină a Planului de Acțiuni [71, p.133], care conținea doar unele prevederi generale privind stabilirea unor noi relații dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, avînd menire să asigure mai multă stabilitate și securitate regională, fiind actualizate unele prevederi ale Acordului de Parteneriat și Cooperare.

V. Kopeika și N. Vesiolaia subliniază că Politica Europeană de Vecinătate ca instrument de politică externă europeană a fost apreciată într-un mod controversat de către statele membre, din cauza caracterului greoi și ineficienței sale [145, p.51]. V.Juc notează că Politica Europeană de Vecinătate este un instrument de promovare a „*integrării regionale în afara hotarelor Uniunii Europene*”, dar nu și de preaderare, deoarece se referă la diferite cadre instituțional-juridice [66, p. 17]. Critici consecvenți ai necoresponderii Politicii Europene de Vecinătate cu necesitățile reale ale vecinilor estici au fost Polonia și statele baltice, care insistau asupra unei abordări diferențiate și delimitării termenilor „*vecini europeni*” și „*vecinii Europei*”, Polonia fiind, cel puțin pînă în anul 2005, precizăm noi, promotorul activ al Ucrainei pe lîngă Uniunea Europeană. În 2007 Germania propune proiectul „PEV plus”, proiect care prevedea aprofundarea relațiilor cu Belarus, Moldova, Ucraina și țările Caucazului de Sud. Devenind statul lider în cadrul Uniunii Europene, Germania nu putea să-și permită luxul de a nu propune un proiect de politică externă în raport cu vecinătatea imediată și medie, însă dezavantajul proiectului german a constatat în faptul că „PEV plus” a rezervat un rol special parteneriatului strategic cu Federația Rusă. Îngrijorarea că vectorul rus va predomina în proiectul dat a determinat excluderea Poloniei din lista potențialilor aliați ai Germaniei în politica estică [145, p.51]. Mai tîrziu, Germania s-a implicat în procesul de reformă

instituțională a Uniunii Europene, deși dezbaterile în materia politicii de vecinătate s-au concentrat pe proiectul francez de edificare a Uniunii Mediteraneene.

Revenind la elucidarea subiectului ce ține de Republica Moldova, vom remarca aderarea la Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est (4 mai 2006), prin care i s-a confirmat apartenența la Europa de Sud-Est, atât geografic, cât și politic [100]. Însă deja în august 2007, Republica Moldova inițiază redefinirea pozițiilor față de Uniunea Europeană, în sensul aderării progresive la spațiul celor patru libertăți de circulație, insistând cu precădere pe facilitarea regimului liberalizat de vize și circulația liberă a persoanelor. După lansarea Politicii Europene de Vecinătate, susțin L. Delcour și E. Tulmets, Republica Moldova devine un laborator al vecinătății europene în sfera politicilor migraționiste [235]. Încă în anul 2006, Ungaria a lansat inițiativa de a crea Centrul Comun de Vize, care și-a început oficial activitatea în 2007, pentru a elibera vize Schengen (categoria A și C) în baza invitațiilor din partea Ungariei, Austriei, Sloveniei și Letoniei, fiind unica instituție în vecinătatea Estică și Sudică a Uniunii Europene [100]. La 10 octombrie 2007 Republica Moldova și Uniunea Europeană au semnat Acordul privind facilitarea regimului de vize și Acordul privind readmisia persoanelor, care prefigurează pentru prima dată un cadru mai avansat de cooperare dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană. Ambele oportunități reprezintă etape esențiale pentru atingerea obiectivului final al Republicii Moldova – stabilirea unui regim fără vize pentru cetățenii moldoveni. Drept consecință, Republica Moldova și Uniunea Europeană au adoptat la sfârșitul anului 2010 un plan de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize, realizarea căruia prevedea scutirea de vize pentru cetățenii moldoveni de către Uniunea Europeană.

Vom sublinia că Republica Moldova a înfăptuit Planul de Acțiuni într-un timp foarte scurt, însă eliminarea vizelor a suscitat discuții aprinse în cadrul Uniunii Europene, fiind evidentă, mai ales, reticența Olandei pentru liberalizarea regimului de vize. Problema vizei s-a impus ca un test de credibilitate a Uniunii Europene în vecinătatea estică, iar în ajunul summitului Parteneriatului Estic de la Vilnius (noiembrie 2013), Comisia Europeană a recomandat ridicarea obligativității de vize Schengen pentru Moldova, accentuând, în același timp, presiunea Federației Ruse asupra țărilor din Parteneriatul Estic, care, îndubidabil, a avut un rol important în crearea consensului printre statele membre. În consecință, Republica Moldova a fost primul stat din vecinătatea Estică față de care la 28 aprilie 2014 Uniunea Europeană a suprimat vizele Schengen și a obținut libertatea de circulație a cetățenilor timp de 90 de zile în jumătate de an sau 180 de zile pe an [235].

Ideea de devizare a Politicii Europene de Vecinătate în două direcții, Estică și Sudică, a fost aprobată de către Parlamentul European la 15 noiembrie 2007. Alegerea lui D. Tusk în calitate de prim-ministru al Poloniei a schimbat coraportul de forțe în cooperarea din cadrul „Dimensiunii Estice” a politicii externe a Uniunii Europene, prin asumarea rolului principal de statul polonez. În decembrie 2007, Polonia și Lituania au lansat inițiativa de atragere a atenției asupra structurii

multilaterale a Politicii Europene de Vecinătate, iar în februarie 2008 Consiliul Uniunii a discutat inițiativa „Parteneriatului Estic”. V.Kopeika și N.Vesiolaia subliniază că pentru a preîntâmpina posibilele nemulțumiri ale Franței față de Parteneriatul Estic, D. Tusk a acceptat compromisul privind crearea Uniunii Mediteraneene condițiile lansării unui proiect similar la Est [145, p.51].

La 26 mai 2008 inițiativa polono-suedeză „Parteneriatul Estic” a fost prezentată membrilor Consiliului Uniunii Europene pentru probleme comune și relații externe, iar în data de 20 iunie 2008 Consiliul European a aprobat proiectul „Parteneriatul Estic”, fiind substanțial pentru Polonia, care a demonstrat că este capabilă să formuleze propuneri constructive, să coordoneze și să atingă rezultate. La 7 mai 2009 Parteneriatul Estic oficial a fost lansat în cadrul summitului de la Praga, iar Republica Moldova, conform lui V. Juc, a fost „reasezată” conceptual și geopolitic în spațiul ex-sovietic [66, p.11]. O reticență similară a manifestat și C. Solomon, care menționează că Parteneriatul Estic nu prevede perspectiva aderării celor șase state la Uniunea Europeană, iar Republica Moldova a fost inclusă în „grup” cu Azerbaidjan și cu Armenia, restanțiere în parcursul integrării europene [167, p.175], cu alte opțiuni decât Republica Moldova. Uniunea Europeană a promis relații personificate cu statele-partenere, fiecare va putea pretinde resurse cât va face față, potrivit principiului „mai mult pentru mai mult”.

Obiectivele generale ale Parteneriatului Estic constau în asocierea politică și integrarea economică a statelor-partenere din Europa de Est și Caucazul de Sud cu Uniunea Europeană; promovarea securității, stabilității și bunei guvernări, facilitarea și încurajarea parteneriatului între structurile societății civile și guvernele statelor-partenere, fortificarea securității energetice, desfășurarea reformelor structurale și protecția mediului ambiant. V. Saca este de părere că obiectivele Parteneriatului Estic corespund cu interesele naționale ale statelor implicate, deoarece se conformează cu obiectivele fundamentale ale unei națiuni cu privire la autoapărare, dezvoltare complexă pentru asigurarea securității, bunăstării, creșterea resurselor naționale, inclusiv protecția drepturilor omului [158, p.145]. Interesele naționale ale Republicii Moldova realizate în cadrul Parteneriatului Estic trebuie să fie bazate pe următoarele valori: suveranitate și independență, securitate și integritate teritorială, bunăstarea cetățenilor și ocuparea unui loc favorabil în sistemul de relații interstatuale.

Parteneriatul Estic cuprinde două dimensiuni: *bilaterală*, care prevede edificarea relațiilor mai strânse între Uniunea Europeană și fiecare stat semnatar, prin acorduri ce stabilesc caracterul și conținutul raporturilor contractuale dintre părți; *multilaterală*, care presupune elaborarea unui cadru nou de cooperare și schimbul bunelor practici, implementate în baza principiilor implicării comune, diferențierii și condiționalității [54, p.15]. „Politica de condiționalitate” sau „convingerea externă” a devenit o caracteristică a noii etape a politicii externe europene în direcția Estică, fapt care trebuie să faciliteze, în urma armonizării legislației naționale la acquis-ul comunitar, venirea

capitalului financiar și de antreprenoriat european în statele-partenere, însă prin răsprinderea unor condiții, care depășeau cadrul strict financiar-economic.

Potrivit accepției lui S. Nazaria, cadrul normativ-juridic al Uniunii Europene contribuie la eficientizarea afacerilor în Republica Moldova, iar realizarea standardelor europene ar oferi accesul produselor moldovenești pe piața unică europeană [149, p.113]. V. Melnic a remarcat că în Republica Moldova armonizarea legislației cu *acquis-ul* comunitar este percepută ca fiind un exercițiu tehnic, deși, în realitate, acesta reprezintă un factor determinant al integrării europene [79, p.345]. Datele statistice indică asupra cifrei de 19.785 directive și regulamente ale Uniunii Europene aflate în vigoare, plus alte 10.014 acte de modificare ale celor existente, suma lor totală fiind egală cu 29.799 [79, p.345]. V. Melnic atenționează că aceste cifre deloc nu sunt constante, fiind modificate zilnic, ca urmare a procesului de adoptare a noilor acte și de abrogare a celor vechi. Din punct de vedere științific, aceste date prezintă anumit interes, pentru a conștientiza ca armonizarea legislației Republicii Moldova la *acquis-ul* comunitar se dovedește a fi un proces complex, dificil și dinamic, implicând numeroși factori de decizie, actori publici, cadre didactice și cercetători științifici, iar realizarea ei nu poate fi de scurtă durată.

Parteneriatului Estic poate fi tratat ca o etapă importantă în realizarea parcursului european al Republicii Moldova, evidențiindu-se unele particularități prin prisma următoarelor supoziții. V. Juc consideră că inițiativa Parteneriatului Estic practic n-a impulsionat cooperarea între statele postsovietice din cauza că fiecare a preferat să negocieze nemijlocit și de unul singur cu Uniunea Europeană pe marginea problemelor sale [66, p.16-17]. L. Delcour și E. Tulmets menționează că Parteneriatul Estic a consolidat cadrul contractual, care guvernează relațiile moldo-europene și a armonizat legislația Republicii Moldova cu *acquis-ul* comunitar, [235, p.146]. Potrivit aserțiunii lui C. Ciurea, Parteneriatul Estic înseamnă pentru Republica Moldova trei lucruri principale: Acordul de Asociere, Regimul Liberalizat de Vize și participarea la Pachetul Energetic [30]. Însă lipsa unei perspective europene clare, din cauza neînțelegerilor dintre statele membre, presiunile exercitate de către Federația Rusă asupra Republicii Moldova și tensiunile politice, care se produc pe arena politică internă, constituie obstacole, care împiedică apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană.

L. Delcour și E. Tulmets sunt de părere că Republica Moldova niciodată n-a fost un stat-țintă în retorica oficială a Uniunii Europene, pînă la lansarea Parteneriatului Estic [235]. Iu. Bodrug a calificat Parteneriatul Estic ca pe un proiect de stabilizare politică și economică a statelor din vecinătatea nemijlocită a Uniunii Europene [60], idee care, afirmăm noi, merită apreciere la justa ei valoare. Concretizarea tendinței de îmbunătățire a relațiilor externe europene pe orizontală cu statele-partenere a luat forma unor programe tematice în cadrul dezvoltării Parteneriatului Estic: „Administrarea integrată a frontierelor”, „Piețele energetice regionale și eficiența energetică” sau

„Instrumentul de menținere a întreprinderilor mici și mijlocii”. Ținem să precizăm că Programul „Parteneriatul Estic” fiind parte integrantă a Politicii Europene de Vecinătate, este prin caracterul său un instrument în elaborarea unui cadru instituțional nou de cooperare cu statele-partenere, prin intermediul căruia Uniunea Europeană susține realizarea reformelor interne, conform normelor și standardelor europene.

Procesul de negociere a Acordului de Asociere Uniunea Europeană-Republica Moldova, care include crearea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător și Liberalizarea Regimului de Vize cu Uniunea Europeană, a fost lansat, la Chișinău, la 12 ianuarie 2010. Dat fiind că Acordul trebuia să substituie Acordul de Parteneriat și Cooperare, s-a decis constituirea a patru grupuri de lucru: Dialogul Politic și Reformele, Cooperarea în domeniul Politicii Externe și de Securitate; Cooperarea Economică, Sectorială și Financiară; Justiția, Libertatea și Securitatea; Contactele Interumane. Potrivit opiniei lui M. Sprînceană și C. Morari, prevederile Acordului de Asociere reprezintă manifestarea unor mecanisme specifice de administrare supranațională, exprimate prin misiuni de evaluare de către Uniunea Europeană și raportarea periodică pe marginea progreselor înregistrate de Republica Moldova [98, p.30]. În urma analizei instrumentelor Uniunii Europene de administrare supranațională a securității regionale prin programele europene de asistență și monitorizare în Republica Moldova, și raportându-le la aprecierile teoretice privind mecanismele de gestionare politică la nivel supranațional, M. Sprînceană și C. Morari au constatat că acestea pot fi divizate, convențional, pe trei categorii: armonizare, impunere și difuziune [98, p.30]. M. Sprînceană și C. Morari, deși nu contestă beneficiile oferite de procesul liberalizării regimului de vize, totuși menționează că aceasta implică unele sacrificii ale suveranității și autonomiei naționale [98, p.30]. În rezultat, în funcție de nivelul de obligativitate al acestor reguli sau norme, de eficiența lor, armonizarea contribuie direct la convergența politicilor naționale ale statelor noncomunitare, contribuind, în anumită măsură, la preîntâmpinarea noilor amenințări la adresa securității comune a Uniunii Europene.

Astfel, Iu. Bodrug, în calitate de ambasador al Republicii Moldova în Polonia, menționează că progresele înregistrate de Republica Moldova în procesul de reforme sunt urmărite cu mare atenție de partenerii polonezi, care ulterior informează colegii din alte state europene [60]. Angajarea Poloniei în cadrul Parteneriatului Estic denotă acordarea sprijinului politic, economic și logistic, prin consultanță, prin schimbul de experiență la nivel central și local, sub formă de transmitere a experienței și posibilităților de comunicare cu Bruxelles-ul, însă nu un amestec în afacerile interne ale Republicii Moldova [107]. Transmiterea experienței Poloniei în domeniu se realizează, inclusiv în cadrul Forumului moldo-polon de integrare europeană, între ministerele de externe ale Republicii Moldova și Republicii Polonia [60]. N. Gherman a remarcat că Forumul moldo-polonez constituie o nouă etapă în evoluția relațiilor bilaterale și dezvoltă un parteneriat

strategic între cele două țări [70]. Iu. Bodrug notează că Polonia sprijină și promovează proiectul „Parteneriatul Estic” în toate cancelariile Uniunii Europene, solicitând suport financiar și logistic, pentru toate statele participante la Parteneriatul Estic [107]. M. Lazurcă, la rândul său, a afirmat că sprijinirea multilaterală a itinerarului european al Republicii Moldova de România se realizează sub următoarele forme: cooperare interministerială formalizată prin acorduri bilaterale, proiecte europene conduse, inclusiv de România, transfer nemijlocit de legislație, expertiză și bune practici, detașarea unor specialiști români și primirea unor funcționari guvernamentali [59].

Perioada a treia, conform periodizării lui V. Juc, a început la 27 iunie 2014, după semnarea Acordului de Asociere Uniunea Europeană-Republica Moldova, tratat care a inclus prin Titlul V Acordul privind Zona de Liber Schimb Comprehensiv și Aprofundat. Astfel, Acordul de Asociere a înlocuit Acordul de Parteneriat și Cooperare, a cărui valabilitate a expirat încă la 1 iulie 2008, fiind anual prelungit în condițiile când părțile nu exprimau obiecții [66, p.19]. Ex-președintele Republicii Moldova V. Voronin a specificat mai târziu că autoritățile moldovene s-au grăbit să semneze Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană, care „trebuia semnat peste 20 de ani” [115], declarație pe care o susținem, din cauza repercursiunilor geopolitice, economice și sociale nefaste, care s-au manifestat ulterior. Totodată, afirmația lui V. Voronin, precum că, Acordul de Asociere pune la îndoială suveranitatea și neutralitatea Republicii Moldova [116], nu corespunde realității, deoarece după intrarea în vigoare a Acordului, Constituția nu a fost modificată la aceste capitole, iar schimbarea sistemului electoral (2017) este dovadă elocventă a independenței decizionale a autorităților Republicii Moldova.

După adoptarea legii cu privire la ratificarea Acordului de Asociere Uniunea Europeană-Republica Moldova (2 iulie 2014), Curtea Constituțională a Republicii Moldova a fost sesizată de fracțiunea PCRM privind neconstituționalitatea ratificării Acordului de Asociere. La 9 octombrie 2014 Curtea Constituțională a pronunțat Hotărârea privind constituționalitatea Acordului de Asociere Uniunea Europeană-Republica Moldova, în care a stabilit că prin Declarația de Independență, Republica Moldova și-a exprimat dorința de a stabili relații în toate domeniile cu țările europene și cu toate statele lumii. Curtea a constatat că orientarea spre spațiul valoric democratic european este un element definitoriu al identității constituționale a Republicii Moldova [14], orice altă orientare contrară integrării europene este *a priori* neconstituțională. Considerăm că declarațiile liderului și fracțiunii PCRM sunt de conotație politică și propagandistică, expuse într-un an electoral, 2014, și nu este exclus că vor fi revitalizate cu ocazia altor exerciții electorale, inclusiv de alți actori.

În cadrul unei mese rotunde desfășurate în 2016, V. Voronin a declarat că textul Acordului de Asociere a fost trimis în Republica Moldova într-un singur exemplar în limba engleză, acesta nu a fost tradus în limba de stat și nu a fost discutat nici în Parlament, nici în Guvern și nici în

societatea civilă. „Sunt necesare de făcut 48 de modificări în acest Acord de Asociere, care nu este deloc calitativ, fiind copiat de la alte țări. Republica Moldova nu-l va putea executa, pentru că nu corespunde realității noastre” [114]. Considerăm că aceste declarații pot fi puse la îndoială prin prisma evaluărilor unor experți europeni (L. Delcour și E. Tulmets), care au constatat că, acordurile de asociere cu vecinii estici diferă de acordurile de asociere încheiate cu țările sud-mediteraneene și țările Europei Centrale în anii 1990, deoarece nu fac parte dintr-o perspectivă clară de aderare. Cadrul contractual propus de Uniunea Europeană se bazează pe încheierea tratatelor cuprinzătoare de comerț liber, care fac obiectul unor negocieri separate. Specificitatea acestor acorduri de liber schimb constă în strânsa lor legătură cu acquis-ul comunitar [235, p.150-151]. Ca urmare, vecinii estici practic sunt nevoiți să-și armonizeze legislația cu standardele europene în sectoarele-cheie, prevăzute de acest Acord.

Pentru Republica Moldova Uniunea Europeană este un important partener comercial, cu 45,2% în comerțul extern, mizele în anul 2014 au fost mai mult de ordin politic decât economic [235, p.150]. În consecință, asocierea Republicii Moldova cu Uniunea Europeană este apreciată de către factorii de decizie moldoveni ca un prim pas spre realizarea integrării europene.

La 1 iulie 2016, Acordul de Asociere Uniunea Europeană-Republica Moldova a intrat în vigoare, deși a fost aplicat provizoriu începând cu 1 septembrie 2014 [249]. C.Ciurea consideră că filosofia semnării Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană practic nu implică negocieri și condiționări din partea Republicii Moldova, ci îndeplinirea întocmai a angajamentelor asumate [36, p.12]. Abordarea europeană reclamă un proces decizional liniar, rectiliniu și expeditiv, și o realizarea neamînată a deciziilor luate, este un proces în care tergiversările și amînările sunt privite ca o încercare rău intenționată de eschivare de la îndeplinirea angajamentelor și nu ca o tentativă mereu reînnoită de a asigura un consens în interiorul actului de guvernămînt și între putere și opoziție. Acordul de Asociere imprimă relațiilor politico-juridice dintre cele două părți un cadru calitativ nou, instituționalizînd asocierea între Uniunea Europeană și statele membre, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de alta, a cărei obiective constau, potrivit articolului 1, în promovarea asocierii politice și integrării economice, prin creșterea graduală a participării Republicii Moldova la politicile, programele și agențiile Uniunii Europene; fortificarea cadrului politic de dialog consolidat în domeniile de interes comun; consolidarea democrației și stabilității politice, economice și instituționale; păstrarea și consolidarea păcii și stabilității pe dimensiunea regională și internațională [1].

Dialogul politic dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană în domeniile de interes comun, potrivit articolului 3 al Acordului de Asociere, urmărește aprofundarea asocierii politice, respectarea și promovarea principiilor suveranității și a independenței, integrității teritoriale și a inviolabilității frontierelor, supremația legii și a bunei guvernări, consolidarea cooperării în sfera

securității și apărării, a gestiunii crizelor și abordării provocărilor la nivel global și regional pe baza „multilateralismului efectiv”, principiu enunțat, în 2003, în Strategia de Securitate a Uniunii Europene. Vom specifica lapidar că pe data de 28 iunie 2016, Înalțul Reprezentant al Uniunii, F. Mogherini, a prezentat Strategia Globală a Uniunii Europene privind Politica Externă și de Securitate Comună, conform căreia, puterea durabilă de atracție a Uniunii Europene poate stimula transformarea în țările vecine [113]. Strategia presupune că fragilitatea dincolo de frontierele Uniunii amenință interesele vitale europene, iar „*reziliența*” exprimată prin capacitatea statelor și a societăților de a se reforma, opunând rezistență crizelor interne și celor externe și redresându-se în urma acestora, este benefică atât Uniunii Europene, cât și țărilor din regiunile înconjurătoare, punând bazele creșterii durabile și unor societăți dinamice. I. Munteanu a explicat semnificația termenului „*reziliență*” în contextul Politicii Europene de Vecinătate, prin posibilitatea Uniunii Europene de a participa împreună cu statele Parteneriatului Estic la curățarea spațiului public de elementele „vechiului regim” sau „regimului de tip hibrid”, care declară „lucruri frumoase”, dar, în același timp, continuă să urmărească interese ascunse și obscure [15]. Considerăm că această interpretare este subiectivă și nu corespunde principiilor și valorilor democrației, precum ar fi dreptul la libera exprimare sau pluralitatea de opinii.

M. Dobrovie interpretează sintagma „*reziliența vecinilor estici ai Uniunii Europene*” prin dreptul statelor de a-și apăra și alege independent calea de dezvoltare: prin întărirea instituțiilor, sprijinirea societăților civile, combaterea corupției și contrabalansarea influenței rusești în plan intern [47]. Strategia Globală prevede că Uniunea Europeană alături de partenerii săi va promova „*reziliența*” în regiunile înconjurătoare, un stat rezilient este un stat sigur, securitatea fiind esențială pentru prosperitate și pentru democrație, însă și reversul este valabil. Pentru a asigura o securitate durabilă, Uniunea Europeană trebuie să sprijine nu numai instituțiile de stat, ci inclusiv toate persoanele și întreaga societate. O „societate rezilientă” presupune democrație, încredere în instituții, dezvoltarea durabilă aflându-se în centrul unui stat rezilient. Conform lui D. Cenușă, Strategia Globală nu se referă la Republica Moldova în mod expres, nici când sunt menționate probleme de insecuritate (Ucraina), dar nici atunci când specifică aspecte pozitive (Georgia) [33]. În lista țărilor cu Acorduri de Asociere/DCFTA, care au avut contribuții valoroase la elaborarea documentului strategic este menționată doar Georgia. D. Cenușă concluzionează că indiferent de gradul de menționare a statelor, Strategia Globală cuprinde garanții, pentru țările interesate în aprofundarea relațiilor cu Uniunea Europeană [33].

Părțile au convenit, prin articolul 7 al Acordului de Asociere, asupra participării posibile a Republicii Moldova în operațiunile civile și militare de gestionare a situațiilor de criză conduse de Uniunea Europeană [1]. Aceste prevederi nu contravin statutului de neutralitate a Republicii Moldova, din cauza că Uniunea Europeană nu este prin caracter o organizație politico-militară și

desfășoară numai operațiuni postconflict, de menținere a păcii, iar Acordul de Asociere Uniunea Europeană-Republica Moldova nu înseamnă integrare politică și nici nu conține calitatea de stat-candidat, potrivit caracteristicii expuse de M. Diacon, V. Juc și V. Constantinov [46, p.228-229]. V. Saca și S. Cebotari au clarificat conținutul termenului „integrare” pornind de la varianta propusă de K. Deutsch, care l-a definit ca existență a unor așteptări stabilite de state, în sensul că disputele mutuale vor fi rezolvate pașnic [97, p.128]. În acest context, integrarea este condiția și procesul atingerii acestui obiectiv, pentru elaborarea și realizarea unor decizii comune, iar la nivel internațional acest termen poate fi racordat oricărui grup de state cu interese comune.

Conform articolului 8, părțile au specificat angajamentul de a identifica o soluție durabilă a conflictului din raioanele de Est, cu respectarea deplină a suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova, de a facilita în comun reabilitarea postconflict, această problemă rămânând, pînă la rezolvarea definitivă și fără a aduce atingere formatului stabilit de negocieri pe agenda dialogului și cooperării, atît în relațiile mutuale, cît și într-un cadru mai extins, incluzînd actorii internaționali interesați [1]. Astfel, Acordul de Asociere nu împiedică restabilirea integrității teritoriale a Republicii Moldova, ci din contra, permite agenților economici din stînga Nistrului să beneficieze de un regim favorabil în raport cu Zona de Liber Schimb.

Cadrul instituțional al dialogului și cooperării prevede înființarea unor structuri: Consiliul de Asociere, format din reprezentanți ai Consiliului Uniunii Europene, Comisiei Europene și ai Guvernului Republicii Moldova, fiind abilitat cu supravegherea, monitorizarea și realizarea Acordului de Asociere, examinarea periodică a funcționalității și adoptarea deciziilor, care cad sub incidența sa, obligatorii pentru ambele părți (articolul 434); Comitetul de Asociere, constituit din funcționari de nivel superior ai părților, oferă asistență Consiliului de Asociere în exercitarea sarcinilor sale, adoptă decizii cu caracter obligatoriu (articolul 437); Comitetul Permanent de Asociere, format din deputați ai Parlamentului European și ai Parlamentului Republicii Moldova, poate solicita informații de la Consiliul de Asociere privind realizarea Acordului (articolul 441) [1]. M. Diacon, V. Juc și V. Constantinov susțin că structurile instituționalizate de părți nu lezează suveranitatea Republicii Moldova, deoarece nu sunt de caracter supranațional și nu li se deleghează prerogative suverane, iar componența lor se constituie pe bază de paritate numerică, funcțiile atribuite se referă la evaluarea progreselor înregistrate în realizarea acțiunilor și aplicarea măsurilor prevăzute și asumate [46, p.231]. Republica Moldova nu cedează drepturile suverane și nici nu deleghează prerogative suverane, dar se conformează unor reguli și proceduri negociate, acceptate și asumate, de altfel ca și în cazul participării în alte instituții de cooperare multilaterală. Ținem să precizăm că întrunirile anuale la nivel de Consiliu de Asociere denotă că această instituție se referă în exclusivitate la Acordul de Asociere moldo-european. Reuniunea Consiliului de Asociere din data de 31 martie 2017 a oferit ocazia de a reafirma angajamentul Uniunii Europene și al Republicii

Moldova în procesul de asociere politică și integrare economică, dialogul politic dintre părți incluzând următoarele aspecte: consolidarea instituțiilor statului, creșterea economică incluzivă și durabilă, consolidarea relațiilor cu societatea civilă și securitatea energetică [195].

V. Juc susține că Republica Moldova trebuie să fie consecventă în valorificarea parcursului european, dat fiind că apropierea de Uniunea Europeană constituie un mecanism important de consolidare a pozițiilor sale pe arena mondială, inclusiv în relațiile cu Federația Rusă [66, p.31], agenda europeană constituind o strategie de modernizare a statului și de reformare a economiei. Perspectiva europeană a Republicii Moldova a fost confirmată și prin Rezoluția Parlamentului European din 17 aprilie 2014, în care s-a stipulat că prin semnarea Acordului de Asociere nu se finalizează relațiile cu Uniunea Europeană. În conformitate cu articolul 49 al Tratatului Uniunii Europene, Georgia, Republica Moldova și Ucraina pot cere să devină țări membre ale Uniunii, cu condiția ca să adere la principiile democrației, să respecte libertățile fundamentale și drepturile omului, inclusiv ale minorităților și să garanteze edificarea statului de drept. Se cere de notat, în aceeași ordine de idei, că la 26 iunie 2014 Consiliul Uniunii Europene a adoptat Agenda de Asociere UE-Republica Moldova, care stabilea prioritățile de cooperare pentru perioada 2014-2016, urmărind pregătirea implementării Acordului de Asociere, inclusiv componenta cu privire la Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător. Agenda de Asociere a înlocuit Planul de Acțiuni Uniunea Europeană-Republica Moldova, stabilind platforma pentru realizarea asocierii politice și integrării economice. Realizarea Agendei de Asociere a solicitat ca Guvernul Republicii Moldova, prin Hotărârea din 7 octombrie 2014, să aprobe Planul Național de Acțiuni pentru perioada 2014-2016 [58], iar Hotărârea din 12 octombrie 2015 a modificat prin actualizare și a completat Planul, fiind stabilite măsurile de realizare, instituțiile responsabile, termenul de realizare și acoperirea financiară în baza prevederile și prioritățile Acordului de Asociere [57].

Pînă la izbucnirea crizei bancare din Republica Moldova în 2014, mai mulți cercetători (A. Burian, V. Saca, S. Cebotari) exprimau supoziția că situația geopolitică a Republicii Moldova este favorabilă pentru a putea deveni un exportator european al produselor către Comunitatea Statelor Independente, în timp ce pentru Europa Centrală și de Est - un centru de servicii financiare și de comunicații, o zonă comercială și o garanție a depozitelor, precum este Luxembourg în Uniunea Europeană [237, p.100]. În opinia noastră, Republica Moldova fiind stat cu potențial mic, nu poate să concureze eficient cu statele care dispun de potențial mare în producția de bunuri, dar poate deveni competitivă în prestarea serviciilor.

În noiembrie 2017, potrivit aprecierii L. Stan, Republica Moldova, care în perioada 2009 - 2014 fusese declarată „o istorie de succes” sau „steaua în ascensiune a Parteneriatului Estic”, a devenit un exemplu negativ al proiectului, din cauza neimplementării reformelor structurale [99]. În opinia noastră, această deziluzie reprezintă dovada restanțelor pe care le-a acumulat Republica

Moldova timp de mai mulți ani, deoarece încă în aprilie 2015, D. Tusk, Președintele Consiliului European, menționa despre necesitatea de a reforma sectorul justiției, de a lupta cu corupția, de a soluționa criza bancară și financiară, pentru a restabili încrederea businessului și a donatorilor europeni [112]. În acest context considerăm că nu trebuie neglijat faptul că pe lângă problemele de ordin intern, Republica Moldova este afectată de instabilitatea regională. C. Ciurea, în aceeași ordine de idei, consideră că autoritățile Republicii Moldova nu erau grăbite de factorii de decizie europeni de a bifa reforme, din cauza situației tensionate din regiune și problemelor de securitate [112]. Uniunea Europeană posedă pîrghii de exercitare a presiunii asupra autorităților Republicii Moldova fie prin sistarea oferirii suportului macrofinanciar, fie prin sistarea regimului liberalizat de vize.

L. Litra menționează că „istoria de succes” a Republicii Moldova promovată de Uniunea Europeană a fost o campanie de marketing a Ministerului Afacerilor Externe și de Integrare Europeană față de partenerii europeni, care și-a atins capacitatea maximă de eficiență, însă aspectul de integrare europeană a înregistrat o performanță slabă la capitolul transformări interne [74]. De exemplu, reforma Ministerului de Interne și a Ministerului Justiției sunt subiecte față de care nu numai Uniunea Europeană, dar și societatea din Republica Moldova manifestă îngrijorare. Însă în pofida înțelegerii faptului că reformele nu pot derula fără dificultăți și există multe variabile de care trebuie să țină cont, unele state, precum Georgia, au fost capabile să reformeze Ministerul Afacerilor Interne într-un timp relativ scurt și cu rezultate apreciate de către partenerii europeni.

La începutul anului 2016 relația dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană devenise critică, poziția oficială a Uniunii fiind una foarte precaută. În Rezoluția Parlamentului European 2015/3032 (RSP) din 21 ianuarie 2016 privind realizarea acordurilor de asociere cu Georgia, Republica Moldova și Ucraina, se exprima îngrijorarea cu privire la instabilitatea politică din Republica Moldova, dat fiind că practic punea în pericol economia și avea un impact semnificativ asupra fluxurilor de investiții străine, subliniindu-se necesitatea eforturilor suplimentare pentru combaterea corupției, instituirea unui sistem judiciar independent și depolitizat [258]. Concluziile Consiliului Uniunii Europene privind Republica Moldova din 15 februarie 2016, pentru prima dată într-un limbaj fără echivoc, au trasat o serie de condiționalități privind acțiunile prioritare pe termen scurt, care trebuia să le întreprindă Guvernul, printre care: depolitizarea instituțiilor de stat, reforma administrației publice; combaterea corupției sistemice; reforma sectorului financiar-bancar; investigarea imparțială a fraudei bancare, pentru a recupera fondurile deturnate și a aduce pe toți cei responsabili în fața justiției; consolidarea independenței justiției; formarea unui climat atractiv de afaceri și de investiții etc [233]. Drept răspuns, Guvernul și Parlamentul Republicii Moldova au adoptat la 11 martie 2016 „Foaia de parcurs privind agenda de reforme prioritare”, care conținea, cu predilecție, măsuri de caracter legislativ și nu asigura finalitate în realizarea

condițiilor expuse în Concluzii, incluzând puține acțiuni cu caracter de realizare [52]. În plan intern, reprezentanții opoziției au criticat dur „Foaia de parcurs privind agenda de reforme prioritare”, evidențiind că restanțele acumulate de Republica Moldova sunt consecință a neprofesionalismului în activitatea celor 7 Guverne, care au fost schimbate în 8 ani [114].

În paralel, din vara anului 2016, Serviciul European de Acțiune Externă al Uniunii Europene și Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova au lansat procesul de elaborare a „Agendei de Asociere”, care prevedea elaborarea unui nou Plan Național de Acțiuni pentru realizare a Acordului de Asociere Uniunea Europeană-Republica Moldova (2017- 2019). Planul Național de Acțiuni pentru realizare a Acordului de Asociere, fiind aprobat de Guvern la 30 decembrie 2016, înglobează toate domeniile de interes comun, precum Politica Externă și de Securitate Comună și aspectele externe de securitate (prevenirea conflictelor, gestionarea crizelor, stabilitatea regională, dezarmarea, controlul armamentelor și exporturilor de armament) [56]. Republica Moldova a obținut posibilitatea de a participa la consultările Uniunii Europene privind politica de securitate și apărare comună.

La 4 iulie 2017 Parlamentul European a votat acordarea asistenței macrofinanciare în sumă totală de 100 milioane euro Republicii Moldova, pentru a sprijini angajamentul de a asigura buna gestionare a finanțelor publice, lupta împotriva corupției și spălării banilor, justiția independentă, depolitizarea administrației publice și libertatea presei. Condiția prealabilă de primire a asistenței este respectarea unor mecanisme democratice eficiente, a unui sistem parlamentar multipartidist, a statului de drept și a drepturilor omului. Aceste condiții ar trebui să fie legate de plata fiecărei tranșe, Comisia beneficiind de dreptul de a suspenda sau anula temporar orice plată, în cazurile când nu sunt îndeplinite condițiile [207].

În studiile realizate sub egida Parlamentului European, referitor la Republica Moldova, se susține că în situațiile când criteriile de condiționalitate politică pentru asistența macrofinanciară nu sunt îndeplinite, fondurile de asistență nu ar trebui să fie plătite, astfel de acțiune urmînd să fie însoțită de o declarație publică clară cu privire la motivele deciziei [208]. La 13 septembrie 2017 Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene au decis să acorde Republicii Moldova un împrumut în valoare de 60 de milioane euro cu termen maxim de scadență medie de cincisprezece ani și un grant în valoare de pînă la 40 de milioane euro. Pachetul de documente vizînd asistența macrofinanciară a fost semnat la 23 noiembrie 2017, asistența fiind pusă la dispoziția Republicii Moldova timp de doi ani și jumătate: banii urmînd să fie transferați în trei tranșe, primele două fiind de pînă la 30 de milioane euro, iar a treia prevede pînă la 40 de milioane euro. Înainte de eliberarea celor trei tranșe în parte autoritățile Republicii Moldova vor furniza Comisiei Europene declarații de conformitate privind îndeplinirea condițiilor atașate la tranșe, iar aceasta va evalua,

în cooperare cu autoritățile statului și cu reprezentanții Fondului Monetar Internațional, progresele înregistrate la îndeplinirea condiționalităților în parte.

La 5 iulie 2018 deputații Parlamentului European au adoptat o Rezoluția adresată Comisiei Europene, prin care cere suspendarea asistenței macrofinanciare pentru Republica Moldova, din cauza nerespectării condițiilor politice stipulate în Acordul de Asociere Uniunea Europeană-Republica Moldova, iar orice decizie privind plățile viitoare ar trebui să aibă loc după alegerile parlamentare planificate și cu condiția ca acestea să aibă loc în conformitate cu standardele recunoscute la nivel internațional și să fie evaluate de către organisme internaționale specializate. O condiție prealabilă pentru acordarea asistenței macrofinanciare este ca țara beneficiară trebuie să respecte mecanismele democratice reale, printre care un sistem parlamentar pluripartit, statul de drept și garantarea respectării drepturilor omului [84].

Condiționalități substanțiale la adresa Republicii Moldova au fost formulate și la summitul Parteneriatului Estic de la Bruxelles din 24 noiembrie 2017. Abordarea Uniunii Europene, bazată pe stimulente de tipul „mai mult pentru mai mult” oferă oportunități de finanțare prin instituirea Fondului European pentru dezvoltare durabilă, fiind prevăzut de a mobiliza într-un mod eficace un volum semnificativ de investiții. Participanții la summit au subliniat importanța îmbunătățirii dialogului vizînd securitatea și cooperarea în domeniul PSAC, fiind stabilite obiectivele scontate pentru anul 2020: cele 20 de obiective scontate sunt concepute ca un instrument de lucru, proiectat într-un mod incluziv cu toate părțile interesate și vizează mai multe subdiviziuni.

La 8 februarie 2018 Ministerul Afacerilor Externe și de Integrare Europeană al Republicii Moldova a prezentat Raportul privind realizarea pe parcursul anului 2017 a Planului Național de Acțiuni pentru realizare a Acordului de Asociere Uniunea Europeană-Republica Moldova (2017-2019), fiind prezentată realizarea a 66% din acțiunile preconizate. Ministerul a contabilizat doar acțiunile realizate, din ansamblul măsurilor planificate pentru anul 2017, inclusiv cele cu caracter continuu. Astfel, din totalul de 587 acțiuni, inclusiv cu caracter continuu, au fost realizate 388 și nerealizate 199 (o acțiune este considerată a fi realizată în cazul publicării actului normativ în Monitorul Oficial) [92]. În domeniul „Dialogul politic și reforma, cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate” pentru anul 2017 au fost preconizate 89 de acțiuni (dintre care 39 cu caracter continuu), fiind realizate 67 de acțiuni (dintre care 39 cu caracter continuu), constituind 75,28%, iar 22 de acțiuni au rămas neimplementate [92]. IPRE a întocmit un Raport Alternativ cu privire la realizarea Acordului de Asociere Uniunea Europeană - Republica Moldova (Trimestrul I-III 2017), potrivit căruia, rata de realizare a prevederilor Planului constituia 34,1%, ceea ce înseamnă că doar puțin peste o 1/3 din acțiunile planificate au fost îndeplinite [51]. Analiza calitativă a domeniilor cheie prevăzute de cele cinci titluri ale Planului prezintă un progres redus în realizarea angajamentelor pe parcursul primelor trei semestre ale anului 2017. Cele mai multe

rezultate au fost atestate în realizarea măsurilor privind crearea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, prevăzute de Titlul V al Planului, cu o rată de realizare de 43,6%, urmat de Titlul VI (Asistența financiară și depozit antifraudă) cu 34,5% și Titlul IV (Cooperare economică și sectorială) - cu o rată de 33,9%. Cele mai puține rezultate se atestă la Titlul III (Justiție, Libertate și Securitate) [51].

Uniunea Europeană a publicat Raportul privind realizarea de către Republica Moldova a Acordului de Asociere în perioada martie 2017-martie 2018, la 5 aprilie 2018, înaintea reuniunii Consiliului de Asociere Uniunea Europeană – Republica Moldova, care urma să aibă la 3 mai 2018 la Bruxelles. Deși s-a recunoscut progresul realizat de Republica Moldova în domeniul financiar și cel de business, Consiliul European evidențiază că reformele demarate în domeniul justiției, libertății presei, combaterea corupției, trebuie continuate și implementate. În domeniul politicii externe și de securitate Republica Moldova a continuat să coopereze cu Uniunea Europeană. Astfel în contextul politicii internaționale, în anul 2017, Moldova s-a aliniat la 34 din cele 49 de declarații ale Uniunii Europene și decizii ale Consiliului Uniunii Europene pe care a fost invitată să le susțină [106]. Notăm că în anul 2016 Republica Moldova s-a aliniat la 26 decizii de Politică Externă și de Securitate Comună și la 15 declarații ale Uniunii Europene în domeniul afacerilor externe și politicii de securitate; au fost coordonate 58 de declarații ale Uniunii Europene de pe agenda OSCE în cadrul Consiliului Permanent și Forumului de cooperare în domeniul securității [92].

Așadar, la 1 iulie 2016 a intrat în vigoare Acordul de Asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova. Pentru Republica Moldova Acordul este un tratat internațional fundamental, care determină domeniile de cooperare cu Uniunea Europeană, drepturile și obligațiile părților. Planul Național de Acțiuni pentru realizarea Acordului de Asociere este un document strategic, elaborat de către Guvernul Republicii Moldova în baza prevederilor Acordului de Asociere, realizarea căruia determină perspectiva cooperării cu Uniunii Europene. Realizarea Acordului de Asociere impune Guvernul și Parlamentul Republicii Moldova să-și coreleze agende, pentru a facilita planificarea procesului de armonizare legislativă la standardele europene și obținerea progreselor conform calendarului stabilit. La începutul anului 2018 domeniile în care s-au obținut cele mai puține progrese au fost funcționarea eficientă și independentă a justiției, prevenirea și combaterea corupției la nivel înalt, depolitizarea instituțiilor de drept și reglatorii, administrația publică, sectorul financiar-bancar, deși autoritățile prezintă un procentaj peste 60 la sută, ceea ce ne creează impresia că majoritatea acțiunilor s-ar realiza în termen. Memorandumul de înțelegere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova, semnat la 23 noiembrie 2017, a stabilit 28 de condiții pe care autoritățile Republicii Moldova trebuie să le implementeze, pentru a putea primi cele 100 milioane de euro, timp de doi ani și jumătate, după cum am specificat mai sus.

3.3. Concluzii la Capitolul 3

1. Uniunea Europeană reprezintă o comunitate eterogenă de state, care urmăresc interesele lor naționale și sunt în drept să promoveze și să realizeze în mod autonom activitatea diplomatică. Pentru a delimita acțiunea de politică externă a Uniunii Europene și politica externă a statelor membre am apelat la termenii „*general*” – pentru Uniune și „*particular*” – pentru statele membre. Politica Externă și de Securitate Comună coexistă alături de politicile externe ale statelor membre. Echilibrarea diferențelor dintre statele membre și Uniunea Europeană în exercitarea deciziilor de politică externă se produce în baza principiilor de convergență, coerență și solidaritate. Concesiile admise de statele membre în favoarea deciziilor instituțiilor europene sunt făcute în numele binelui comun și cooperării, deoarece se respectă raționamentul că numai împreună statele membre vor putea să asigure securitatea, prosperitatea și democrația cetățenilor săi. Statele membre cele mai active în plan internațional, inclusiv în spațiul european, cu propriile strategii de politică externă, materializate în cadrul politicii externe comune sunt Germania, Franța și Polonia.

2. Politica externă multivectorială, calitatea autoproclamată de „punct de interferență culturală” și de „pod de legătură” între Est și Vest, s-au dovedit a fi doar declarații de intenții. Relațiile moldo-comunitare au evoluat lent datorită apartenenței Republicii Moldova la sfera de influență și interese geopolitice ale Federației Ruse, întârzierii proceselor de demararea politicilor de apropiere de Uniunea Europeană, lansării Politicii Europene de Vecinătate cu planurile de acțiuni și Parteneriatul Estic, insucceselor înregistrate de autorități în realizarea agendei europene.

3. Extinderea NATO și Uniunii Europene spre frontierele Republicii Moldova a constituit un context favorabil pentru reconsiderarea atitudinilor Occidentului față de problema raioanelor de Est ale Republicii Moldova, care a fost transferată din categoria unui conflict postsovietic, în care Federația Rusă ar avea un rol special ca succesor potențial în drepturi al URSS într-un conflict „european”, în care Uniunea Europeană obține perspectiva de a deveni parte în procesul de negociere.

4. Acordul de Asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova este tratatul de bază care reglementează totalitatea relațiilor dintre părți, prevederile fiind obligatorii pentru realizare. Obiectivul principal al Acordului de Asociere vizează asocierea politică și integrarea economică a Republicii Moldova la spațiul comunitar. Acordul în cauză acoperă întregul teritoriu al Republicii Moldova, recunoscut în aspect internațional, efectele sale au impact, inclusiv, asupra raioanelor de Est. Asocierea cu Uniunea Europeană poate reprezenta fie o etapă intermediară în procesul de integrare, fie punctul final al parcursului integrationist, în sensul că ar putea rămâne într-o zonă tampon între Uniunea Europeană și Uniunea Economică Eurasiatică și deci, modul în care vor fi realizate prevederile Acordului de Asociere vor determina evoluțiile interne, dar și pe cele integraționiste ale Republicii Moldova.

5. Adoptarea de către Republica Moldova a modelului european de dezvoltare reprezintă o prioritate strategică și oportunitate, menite să accelereze modernizarea statului și a societății. În caz contrar, Republica Moldova riscă să devină o zonă „gri”, rămânând o țară cu un nivel scăzut de trai, cu un grad înalt de imigranți de muncă, dezmembrată teritorial, cu restanțe mari la capitolele independența justiției, buna guvernare, libertatea presei și administrarea publică eficientă.

6. Republica Moldova, fiind o putere mică și lipsită de resurse suficiente, se confruntă cu multiple provocări, iar interesele geopolitice ale marilor puteri (SUA și Federația Rusă) generează presiuni asupra statului, marcând unele direcții de realizare a politicii de externe și împiedicând manevrarea diplomatică eficientă.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Problema științifică importantă soluționată în domeniul științelor politice și studiilor europene și de politică externă constă în stabilirea că Uniunea Europeană este un actor atipic al relațiilor internaționale, fapt care determină aplicarea unor metode alternative de cercetare. Determinarea și conceptualizarea acțiunii de politică externă a Uniunii Europene a permis evidențierea limitelor de competență a instituțiilor europene și a statelor membre în cadrul politicii externe comune. Elucidarea procesului de realizare a Acordului de Asociere UE-Republica Moldova a demonstrat că statul Republica Moldova este parte a politicii externe comune a Uniunii.

Ideile științifice expuse în lucrare reprezintă rezultatul activității autorului, fiind elaborate de sine stătător și elucidate într-o monografie, 18 articole științifice, prezentate la 10 foruri științifice internaționale și naționale.

Rezultatele obținute au permis autorului să formuleze următoarele **concluzii**:

1. Uniunea Europeană este un actor colectiv, constituit din 28 de state, care acționează în bază de solidaritate. Din perspectiva teoriei relațiilor internaționale, Uniunea Europeană continuă să-și identifice locul și rolul pe arena internațională. Vocația Uniunii Europene este de a crea în sistemul internațional un spațiu dominat de încredere, complementaritate, consens, democrație, valori și pace. Printre impedimentele de crearea a unei dimensiuni externe autonome a Uniunii Europene sunt următoarele: 1) statele membre nu întotdeauna au viziuni comune față de situația internațională, din cauza că percepția față de pericole și provocări externe este diferită; 2) unele state membre, precum Polonia și statele baltice, nu acceptă ca Uniunea Europeană să devină o putere autonomă și independentă față de SUA [20, p. 101, 114].

2. Cercetarea științifică a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene se realizează prin prisma teoriei relațiilor internaționale, științei politice, studiilor europene, sociologiei relațiilor internaționale, diplomației și dreptului internațional, aplicându-se principiile interdisciplinarității și pluridisciplinarității. Atribuirea diverselor calificative Uniunii Europene, precum „model supranațional de guvernare”, „putere civilă”, „putere soft” și „putere normativă”, demonstrează interesul științific și un nou sistem de abordare cognitivă a reprezentanților mediului academic european și autohton [18, p.82].

3. În cadrul Uniunii Europene nu există monopol asupra reprezentării externe. Atât Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate, cât și Președintele Consiliului European beneficiază de dreptul de a asigura la nivelul lor reprezentarea externă a Uniunii Europene în cadrul organizațiilor și conferințelor internaționale. Tratatul de la Lisabona nu precizează în ce mod trebuie împărțită activitatea între aceste două demnități, lăsând practica să stabilească care sunt rolurile respective. Consacrarea funcției de Înalț Reprezentant al Uniunii a fost prevăzută pentru a consolida vizibilitatea și prezența Uniunii Europene pe arena mondială, a

facilita convergența politicilor externe naționale ale statelor membre spre realizarea unei politici externe comune [21, p.115-116].

4. Tratatul de la Lisabona a instituționalizat coordonarea activităților de politică externă a instituțiilor europene și a statelor membre atât în interiorul Uniunii Europene, cât și pe arena mondială. În cadrul Uniunii Europene statele membre își conformează politicile externe în spiritul loialității, solidarității și cooperării interguvernamentale, iar în plan internațional demonstrează că sunt părți ale procesului integraționist european și tind să prezinte o poziție comună. Uniunea Europeană dezvoltă o rețea extinsă de relații externe, prin a căror intermediu exercită influență asupra afacerilor internaționale. Principalele mijloace ale Uniunii Europene sunt de sorginte comercial-economică, diplomatică și politică [22, p.96-106].

5. Uniunea Europeană reprezintă o comunitate eterogenă de state, care posedă propriile interese naționale și pot realiza în mod autonom activitatea diplomatică. Pentru a delimita acțiunea de politică externă a Uniunii Europene și politica externă a statelor membre am apelat la sintagmele de „*general*” – pentru Uniune, și „*particular*” – pentru statele membre. Echilibrarea diferențelor între Uniunea Europeană și statele membre în realizarea deciziilor de politică externă se realizează în baza principiilor de convergență, coerență și solidaritate. Statele membre, care posedă propriile strategii de politică externă, materializate în cadrul politicii externe comune, sunt Germania, Franța și Polonia. Politica de extindere europeană influențează în mod substanțial guvernarea vecinilor săi și este eficientă față de țările care aspiră să adere la Uniunea Europeană [19, p.114-115].

6. Dialogul politic dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova nu s-a bucurat de permanență și consecutivitate, din cauza că Republica Moldova n-a putut să se impună pe lista priorităților strategice ale Uniunii Europene, datorită absenței unei forțe politice eficiente și consecvente, care s-ar fi identificat cu integrarea europeană. Acordul de Asociere imprimă relațiilor politico-juridice dintre cele două părți un cadru calitativ nou, instituționalizând asocierea politică și integrarea economică a Republicii Moldova la Uniunea Europeană [23, p.19].

În baza rezultatelor obținute, prin atingerea scopului și obiectivelor propuse, înaintăm unele **recomandări:**

1. În condițiile când relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană sunt fondate și se dezvoltă pe drepturi și obligațiuni înscrise în Acordul de Asociere, este indispensabil ca Guvernul, alte autorități și entități responsabile să îndeplinească toate angajamentele asumate, în conformitate Planului Național de realizare a Acordului de Asociere, fapt care ar demonstra că Republica Moldova este un partener de încredere și responsabil;

2. În vederea aprofundării și consolidării cooperării între Uniunea Europeană și Republica Moldova, este indispensabil de a crea *centre de cooperare moldo-europene sectoriale* (transportul, energia, rețelele de comunicare, cultura, educația, turismul, sănătatea, protecția mediului ambiant),

situate de-a lungul frontierei moldo-europene. Pentru a nu dubla sarcinile, fiecare oraș poate fi specializat pe un anumit sector, evitându-se concentrarea într-un singur punct, ordine care ar determina o anumită mobilitate a forțelor de muncă. Dezvoltarea transfrontalieră moldo-europeană va impulsiona modernizarea localităților urbane și rurale, pregătirea specialiștilor, crearea locurilor de muncă, aprofundarea interconexiunii umanitare, economice și de infrastructură, stabilirea unui echilibru și stabilități. Centrele de acest tip vor fi create în comun de Guvern, autoritățile locale și sectorul asociativ, cu participarea nemijlocită a mediului național și, mai ales local de afaceri.

3. Dat fiind faptul că politica de „reziliență” este un element de orientare a acțiunii externe a Uniunii Europene, care are drept obiectiv menținerea stabilității societale, propriei stabilități, inclusiv a Parteneriatului Estic, considerăm necesar de a clarifica conținutul, mecanismul de interacțiune și modalitățile de transpunere în practică a „rezilienței” în procesul de cooperare a Uniunii Europene cu Republica Moldova, prin structurarea și realizarea unor politici, intensificarea și coordonarea acțiunilor Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, pe de o parte, și Comisia Europeană și Serviciul European de Acțiune Externă, pe de altă parte.

Perspectivă cercetării problemei științifice constau în aprofundarea investigațiilor privind rolul Franței și Germaniei în promovarea și realizarea politicii externe a Uniunii Europene. Dat fiind că, actualul sistem de relații internaționale se bazează pe principiul „hard power”, considerăm că o eventuală direcție de cercetare poate constitui abordarea Uniunii Europene ca model de putere alternativă („civilă”, „normativă”, „soft”), care generează și răspîndește valori și modele atractive atât la nivel regional, cât și global. Altă direcție foarte importantă de cercetare ține de relațiile de complementaritate sau subordonare, divergență sau autonomie, între Uniunea Europeană și NATO, relațiile dintre părți s-au intensificat după definirea politicii externe și de securitate comună. Consolidarea politicii externe și de securitate comună și continuarea interacțiunii dintre NATO și Uniunea Europeană au creat o serie de concepte și acorduri de cooperare, care merită a fi cercetate. Însă cea mai importantă problemă de cercetare vizează relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană în contextul implementării Acordului de Asociere, cu perspective de aprofundare și extindere a lor, avansînd în procesul de integrare europeană.

BIBLIOGRAFIE

a) în limba română

1. Acord de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-RE.pdf> (vizitat: 30.10.2017)
2. Acord de Parteneriat și Cooperare dintre Comunitățile Europene și statele membre, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte din 28.11.1994. În: *Tratate internaționale*, Chișinău, 1999, volumul 10, p.127.
3. Acordul de Asociere RM-UE: Acțiunile planificate pentru această perioadă au fost realizate în proporție de 73,73%. <http://bani.md/acordul-de-asociere-rmue-actiunile-planificate-pentru-aceasta-perioada-au-fost-realizate-in-proportie-de-73-73prc-infografic---86601.html> (vizitat: 31.01.2018).
4. Acordurile internaționale. http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/ai0034_ro.htm (vizitat: 01.06.2016)
5. Acordurile. http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/ai0035_ro.htm (vizitat: 01.06.2016)
6. Actul Unic European. <http://cursdeguvernare.ro/wp-content/uploads/2014/07/actul-unic-european-1986.pdf> (vizitat: 06.04.2017)
7. Afanas Nicolai. Dimensiunea instituțională a managementului politicilor de securitate a Uniunii Europene după Tratatul de la Lisabona. În: *Managementul politicilor de securitate ale Uniunii Europene în Europa de Sud-Est: Conferință științifico-practică internațională*, 3 mai 2017. Chișinău: Print-Caro, p.166-179.
8. Afanas Nicolai. Impactul vecinătății și procesul extinderii Uniunii Europene asupra securității naționale a Republicii Moldova. În: *Anuar științific = Annual Scientific Review*. – Chișinău: IRIM, 2011, vol.IX, p.4-12.
9. Aldecoa Francisco Luzarraga, Llorente Mercedes Guinea. Europa Viitorului. Tratatul de la Lisabona. Iași: Editura Polirom, 2011, 296 p.
10. Andrieș Vasile. Știința politică europeană. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*. Revista științifică trimestrială. Chișinău: USM, 2004, nr.1 (XXV), p.162-167.
11. Anghel Ion M., Silași Grigore, Crăciuneascu Adrian Dumitru. Diplomația Uniunii Europene (și regulile acesteia). București: Universul Juridic, 2015, 570 p.
12. Anghel Ion Mihail. Uniunea Europeană și poziția (calitatea de subiect de drept internațional) a statelor membre. În: *Revista română de Drept Comunitar*, 2009, nr.6, p.74-107.
13. Antonescu Mădălina Virginia. Politica Externă și de Securitate Comună în viziunea Tratatului de la Lisabona. În: *Impact Strategic*, nr. 1 [26] 2008, p.43-60.
14. Asocierea Republicii Moldova cu Uniunea Europeană este constituțională. <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=583&t=/Media/Noutati/Asocierea-Republicii-Moldova-cu-Uniunea-Europeana-este-constitutionala/> (vizitat: 21.07.2018).
15. Barbăroșie Liliana. Igor Munteanu: „Parteneriatul Estic ajută și la o regîndire strategică a Uniunii Europene în sine” <https://www.europalibera.org/a/interviu-igor-munteanu-moldova-summit-parteneriat-estic/28863784.html> (vizitat: 20.12.2017)
16. Beniuc Liliana. Dimensiunea instituțională și mecanismul de realizare a acțiunii de politică externă a Uniunii Europene: studiu istoriografic. În *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*. 2018, nr.2.
17. Beniuc Liliana. „Brexit” - ca formă de manifestare a euroscepticism-ului în Marea Britanie. În: *Relații internaționale. Plus*, 2016, nr. 1 (9), p.16-24.
18. Beniuc Liliana. „Soft Power” al Uniunii Europene și limitele sale. În: *Managementul public al programelor europene. Public management of European Programmes: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale*, 10 iunie 2016. Chișinău: Print-Caro, 2016. p. 76-90.

19. Beniuc Liliana. Diplomația în contextul integrării europene și regionalizării. În: Relațiile bilaterale în contextul diferențelor de opțiuni integraționiste – Bilateral relations in the context of diverging integrationist options. Materialele Conferinței științifico-practice cu participare internațională, 24 .10. 2014, Chișinău: Print-Caro, 2015. p.97-107.
20. Beniuc Liliana. Impactul mediului internațional asupra demarării acțiunii externe a Uniunii Europene în lumea postrăzboi rece. În: Relații Internaționale. Plus. 2015, Nr.2, p.99-116.
21. Beniuc Liliana. Organizarea și funcționarea Servciului European de Acțiune Externă. Mandatul Înaltului Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate. În: Managementul public și guvernanta în Uniunea Europeană=Public Management and Governance in the European Union: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, 12 mai 2015 / col. de red.: Valentin Beniuc. Chișinău, 2015, p.109-121.
22. Beniuc Valentin, Beniuc Liliana. Aprobarea calității de personalitate juridică internațională a Uniunii Europene. În: Relații Internaționale. Plus. Chișinău: IRIM, 2012, nr. 1 (8). p.96-106.
23. Beniuc Valentin, Beniuc Liliana. Politica de securitate și apărare a Uniunii Europene în contextul crizelor regionale din vecinătatea estică (cazul conflictului transnistrean). În: Managementul politicilor de securitate al Unirni Europene în Europa de Sud-Est: Conferința științifico-practică internațională, Chișinău, 3 mai 2017. Chișinău: Print-Caro, 2017, p.8-23.
24. Beniuc Valentin, Roșca Ludmila, Afanas Nicolai. Uniunea Europeană – Uniunea Euroasiatică: studiu comparat. Chișinău: Print-Caro, 2015, p. 155.
25. Bogdan Angela. Extinderea Uniunii Europene între anii 1995-1999. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Partea XIII. Chișinău, 2000, p. 34-43.
26. Boțan Igor, Cenușă Denis, Kalughin Mariana, Lupușor Adrian, Morcotîlo Iurie, Panainte Polina, Prohnițchi Elena. Primele realizări și dificultăți în realizarea Acordului de Asociere UE RM. În: EUROMONITOR, Chișinău, septembrie 2015, 44 p.
27. Boțan Igor: „Relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană rămân oarecum tensionate”. <https://www.europalibera.org/a/comentariu-igor-botan/28728894.html> (vizitat: 20.12.2017)
28. Brândusă Ștefania. Aderare condiționată a Serbiei la UE. Germania forțează recunoașterea Kosovo, inclusiv de către România. <https://www.activenews.ro/externe/Aderare-conditionata-a-Serbiei-la-UE.-Germania-FORTEAZA-RECUNOASTEREA-Kosovo-inclusiv-de-catre-Romania-149316> (vizitat: 25.05.2018)
29. Candu Andrian. Republica Moldova trebuie văzută ca un pod între Vest și Est. <http://candu.md/evenimente-si-comunicate/republica-moldova-trebuie-vazuta-ca-un-pod-intre-vest-si-est/> (vizitat: 21.12.2017)
30. Ce perspective are Moldova în cadrul Parteneriatului Estic. https://sputnik.md/radio_rubrica_opinia_expertului/20171128/15827275/Ce-perspective-are-Moldova-in-parteneriatul-estic.html (vizitat: 20.12.2017)
31. Ceban Cristina. Dreptul organizațiilor internaționale. Chișinău: Inst. de Istorie, Stat și Drept, 2012, 305 p.
32. Cebotari Svetlana. Interesul național al Republicii Moldova între Uniunea Europeană și Comunitatea Statelor Independente. În: Moldoscopie: (Probleme de analiză politică). – Revistă științifică trimestrială. – Chișinău: USM, nr.2 (XXIX), 2005, p.139-149.
33. Cenușa Dionis. Strategia globală a UE: Cum este vizat Parteneriatul Estic și Moldova. <http://www.ipn.md/ro/integrare-europeana/77913> (vizitat: 20.12.2017)
34. Chirilă Victor. Relații Republicii Moldova cu Uniunea Europeană. În: Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008). Chișinău: Cartdidact, 2009, p.49-78.
35. Chirtoacă Natalia. Drept instituțional al Uniunii Europene. Curs universitar. Chișinău: CEP USM, 2017, 300 p.
36. Ciurea Cornel. Crizele reversibile – un obstacol major în calea Republicii Moldova spre integrarea europeană. În: Raport de prevenire a crizelor. <http://www.dorintudoran.com/wp-content/uploads/2011/04/IDIS-VIITORUL.pdf> (vizitat: 20.12.2017)

37. Cojocaru Oleg. Ministru de externe: Parteneriatul Estic s-a încheiat cu un dezastru. <http://www.paginaderusia.ro/ministru-de-externe-parteneriatul-estic-s-a-incheiat-cu-un-dezastru/> (vizitat: 20.12.2017)
38. Cojocaru Oleg. Moldova, Ucraina și Georgia vor prezenta o poziție comună privind reforma „Parteneriatului Estic” <https://deschide.md/ro/stiri/politic/19014/Moldova-Ucraina-%C8%99i-Georgia-vor-prezenta-o-pozitie-comuna-%C4%83-de-reformare-a-Parteneriatului-Estic.htm> (vizitat: 03.10.2017)
39. Concepția politicii externe a Republicii Moldova, nr. 355-XIII din 2 februarie 1995. În: Cernencu Mihai ș.a. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol.I. Chișinău: RSM, 2000, p.96-101.
40. Craig Paul, Grainne de Burca. Dreptul Uniunii Europene. Comentarii, jurisprudență și doctrină. Ediția a IV-a. Drept comunitar. Serie coordonată de Beatrice Andreșan-Grigoriu și Tudorel Ștefan. București: Editura Hamangiu, 2009, 1544 p.
41. Cristescu Florin. Războiul de zece ani pentru independența Sloveniei. <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/razboiul-de-zece-zile-pentru-independenta-sloveniei> (vizitat: 21.06.2017)
42. Cucerescu Vasile. Drept instituțional european. Note de curs. Chișinău: Print-Caro, 2013, 178 p.
43. Cucerescu Vasile. Guvernanța pe mai multe niveluri și europenizarea. În: Managementul public și guvernanța în Uniunea Europeană. Conferință științifico-practică internațională (12 mai 2015), Chișinău: Print-Caro, 2015, p.17-33.
44. Decizia nr. 2009/881/UE a Consiliului European. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:315:0050:0050:RO:PDF> (vizitat 22.06.2017)
45. Declarație comună a Summitului Parteneriatului Estic Bruxelles, 24 noiembrie 2017. În: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/36183/declara%C8%9Bie-comun%C4%83-summitului-parteneriatului-estic-bruxelles-24-noiembrie-2017_ro (vizitat: 10.02.2018).
46. Diacon Maria, Juc Victor, Constantinov Valentin. Uniunea Europeană: istorie și actualitate. Chișinău: UST, 2016, 235 p.
47. Dobrovie Matei. Noua strategie de securitate a UE și strălucirea prin absență a României. <http://epochtimes-romania.com/news/noua-strategie-de-securitate-a-ue-si-stralucirea-prin-absenta-a-romaniei---249383> (vizitat: 20 .12. 2017)
48. Dragomir Eduard, Niță Dan. Tratatul de la Lisabona. București: Editura Nomina Lex, 2009, 466 p.
49. Europenizarea: fațetele procesului. Coord.: Victor Moraru. Chișinău: Institutul de Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2013. 336 p.
50. Groza Iulian. UE așteaptă rezultate, dincolo de declarațiile care susțin aspirațiile europene. <https://www.europalibera.org/a/interviu-cu-iulian-groza-valentina-ursu/28860542.html> (vizitat: 20 .12. 2017)
51. Groza Iulian, Rusu Iulian, Ermurachi Adrian, Platon Mariana, Ghilețchi Stanislav. Al II-lea Raport alternativ privind realizarea Acordului de Asociere cu UE (Trimestrul I-III 2017). În: <http://ipre.md/2017/12/22/al-ii-lea-raport-alternativ-privind-realizarea-acordului-de-asociere-cu-ue-trimestrul-i-iii-2017/> (vizitat: 11.02.2018).
52. Groza Iulian, Rusu Iulian, Lutenco Victor. Al treilea Raport IPRE privind monitorizarea implementării Acordului de Asociere RM-UE (noiembrie 2015 – martie 2016). <http://ipre.md/2016/04/28/239-gradul-total-de-realizare-al-planului-national-de-actiuni-pentru-realizarea-acordului-de-asociere-rm-ue-pe-2015-2016/> (vizitat: 31.01.2018)
53. Groza Iulian, Rusu Iulian, Platon Mariana, Ermurachi Adrian. Raport alternativ de progres 2014-2016. Realizarea Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană. <http://ipre.md/2017/03/24/5175/> (vizitat: 31.01.2018).

54. Guceac Ion, Juc Victor, Moraru Victor, Ungureanu Veaceslav. Republica Moldova și Uniunea Europeană: dimensiunile cooperării. Chișinău: Sirius, 2016, 116 p.
55. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.713 din 12.10.2015 cu privire la modificarea și completarea Hotărîrii Guvernului nr. 808 din 7.10.2014 <http://lex.jrstice.md/md/361471/> (vizitat: 30.10.2017)
56. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 1472 din 30.12.2016 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru realizarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017–2019. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 31 martie 2017, nr. 103-108, art nr: 271.
57. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 713 din 12 octombrie 2015 cu privire la modificarea și completarea Hotărîrii Guvernului nr. 808 din 7 octombrie 2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16 octombrie 2015, nr. 281-290, art nr: 800.
58. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.808 din 7 octombrie 2014 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru realizarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 10 octombrie 2014, nr. 297-309, art nr: 851.
59. Interviu cu Excelența Sa, Marius Gabriel Lazurcă. Ambasadorul României la Chișinău, 19 noiembrie 2012. În: Pulsul geostrategic. Număr special Republica Moldova. 2012, Noiembrie, p.52-54. <http://www.romania.mfa.md/img/docs/numar-special-rm-ro.pdf> (vizitat: 20.12.2017)
60. Interviu cu Iurie Bodrug: Parteneriatul Estic este un proiect menit să faciliteze realizarea unor reforme. <http://2011.europa.md/stiri/show/10679/interviu-cu-iurie-bodrug-parteneriatul-estic-este-un-proiect-menit-sa-faciliteze-realizarea-unor-reforme-radio-europa-libera-22-02-2012> (vizitat: 20 .12. 2017)
61. Ivan Adrian Liviu. Sub zodia Statelor Unite ale Europei. De la ideea europeană la Comunitățile Economice Europene. Cluj-Napoca: CA Publishing, 2009, 407 p.
62. Joja Iulia. Cultura strategică a Germaniei. <https://revista22.ro/70252247/cultura-strategic-a-germaniei.html> (vizitat: 01.04.2018)
63. Juc Victor, Diacon Maria. Prevederi de politică externă în documentele de program și în activitatea partidelor politice din Republica Moldova. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice și Politice, 2016, 256 p.
64. Juc Victor, Ungureanu Veaceslav. Asigurarea securității naționale a Republicii Moldova în contextul integrării europene. În: Moldoscopie, 2012, nr.3 (LVIII), p.169-186.
65. Juc Victor. Edificarea relațiilor internaționale postrazboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău, 2011. 248 p.
66. Juc Victor. Integrarea Europeană – dimensiune a interesului național al Republicii Moldova. În: Guceac Ion, Juc Victor, Moraru Victor, Ungureanu Veaceslav. Republica Moldova și Uniunea Europeană: dimensiunile cooperării. – Chișinău: Sirius, 2016, 116 p.
67. Juc Victor. Repere teoretico-metodologice de cercetare a relațiilor internaționale postrăzboi rece. În: Relațiile internaționale – domeniu specific de activitate. Contribuția instituțiilor de profil, Chișinău: IRIM, 2013, p. 9-21.
68. Juc Victor. Securitatea națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem postrăzboi rece. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, 200 p.
69. Kahn Sylvian. Geopolitica Uniunii Europene. Chișinău: Cartier, 2008, 170 p.
70. Kremer Andrzej: „Polonia este un puternic sustinator al Republicii Moldova în apropierea sa de UE” <http://www.romania.mfa.md/noutati-eu/480365/> (vizitat: 20.12.2017)
71. Laur Liliana. Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova: priorități și probleme de realizare. În: Procese integraționiste europene: opțiuni, costuri, riscuri, avantaje = The European Integration Processes: options, costs, risks and advantages. Materialele Conferinței științifice internaționale (5-6 mai 2006). Chișinău: CEP USM, 2006, p.128-134.

72. Laur Liliana. Problemele diplomației contemporane în contextul transformării sistemului de relații internaționale. În: Anuar științific IRIM, Volumul IV, Chișinău: IRIM, 2006, p.39-45.
73. Lazari Constantin. Europa și buna vecinătate. În: Relații Internaționale. Plus. 2011, Nr.1, p.136-145.
74. Litra Leonid. Cum să evităm „oboseala” Uniunii Europene față de Moldova? În: Raport de prevenire a crizelor. <http://www.dorintudoran.com/wp-content/uploads/2011/04/IDIS-VIITORUL.pdf> (vizitat: 20.12.2017)
75. Lungu Vasile. Aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană: realizări și perspective. În: Procese integraționiste europene: opțiuni, costuri, riscuri, avantaje = The European Integration Processes: options, costs, risks and advantages. Materialele Conferinței științifice internaționale (5-6 mai 2006). – Chișinău: CEP USM, 2006, p.135-141.
76. Mandaji Elena. Dialogul politic Republica Moldova – Uniunea Europeană. În: Analele științifice ale Universității de Stat „B.P.Hasdeu” din Cahul, Vol.VII, 2011, p.148-155.
77. Marin Viorica. George Friedma: Inițiativa celor Trei Mări, baraj contra expansiunii ruse. http://adevarul.ro/international/europa/george-friedman-initiativa-celor-trei-mari-baraj-expansiunii-ruse-1_596209d45ab6550cb8efb388/index.html (vizitat: 03.10.2017)
78. Marinescu Teodora. Polonia și Suedia cer relansarea Parteneriatului Estic, pentru a își păstra relevanța în viitor <http://www.zf.ro/business-international/polonia-si-suedia-cer-relansarea-parteneriatului-estic-pentru-a-isi-pastra-relevanta-in-viitor-16819520> (vizitat: 20 .12. 2017)
79. Melnic Violeta. Armonizarea legislației Republicii Moldova la legislația Uniunii Europene prin pregătirea specialiștilor în cadrul IRIM și participarea specialiștilor IRIM. În: Relațiile internaționale – domeniu specific de activitate intelectuală: Contribuția instituțiilor de profil. Chișinău: Print-Caro, 2013, p.342-358.
80. Memorandum de înțelegere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova https://www.scribd.com/document/366107544/Memorandum#download&from_embed (vizitat: 11.02.2018).
81. Ministrul polonez de externe constată eșecul „Parteneriatului Estic” <https://sputnik.md/world/20160130/4434680.html> (vizitat: 20.12.2017)
82. Moștoflei Constantin, Popa Vasile. Rolul UE în asigurarea securității globale. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2008, 250 p.
83. New York, 14 februarie 2014. Observații Secretarului General la Consiliul de Securitate cu privire la „cooperarea dintre ONU și regionale și organizațiile sub-regionale” (Uniunea Europeană) <http://www.un.org/sg/statements/index.asp?nid=7460> (vizitat: 01.06.2016)
84. Parlamentul European a adoptat o rezoluție privind suspendarea asistenței macrofinanciare după anularea alegerilor locale de la Chișinău http://www.realitatea.md/parlamentul-european-a-adoptat-o-rezolu-ie-privind-suspendarea-asisten-ei-macrofinanciare-dupa-anularea-alegerilor-locale-de-la-chi-inau_80178.html (vizitat: 21.07.2018).
85. Planul de Acțiuni Uniunea Europeană - Republica Moldova. Ghid. <http://www.e-democracy.md/files/ghid-re-rm-ro.pdf> (vizitat: 26.10.2017)
86. Poziția Parlamentului European adoptată în primă lectură la 4 iulie 2017 în vederea adoptării Deciziei (UE) 2017/... a Parlamentului European și a Consiliului privind acordarea unei asistențe macrofinanciare Republicii Moldova. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0283+0+DOC+XML+V0//RO> (vizitat: 11.02.2018).
87. Președintele Voronin afirmă că în procesul de Integrare Europeană R.Moldova va fi susținut de țările membre și de cele aflate în curs de aderare la UE <http://www.moldova.org/presedintele-voronin-afirma-ca-in-procesul-de-integrare-europeana-r-moldova-va-fi-sustinuta-de-tarile-membre-si-de-cele-aflate-in-curs-de-aderare-la-ue-10600-rom/> (vizitat: 25.05.2018).
88. Principalele inovații ale Tratatului de la Lisabona https://www.mae.ro/sites/default/files/file/tratate/2009.11.21_brosura_tratatul_lisabona.pdf (vizitat: 22.06.2017)

89. Prioritățile UE pentru a Adunării Generale a ONU, Adunarea Generală a 68-a http://eu-un.europa.eu/articles/articleslist_s117_en.htm (vizitat 01.06.2016)
90. Procedura legislativă ordinară.
<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/20150201PVL00004/Competen%C5%A3e-legislative> (vizitat 12.12.2015)
91. Pușcaș Vasile. România spre Uniunea Europeană: negocierile de aderare (2000-2004). Iași: Editura Institutul European, 2007, 674 p.
92. Raportul privind realizarea pe parcursul anului 2017 a Planului Național de Acțiuni pentru realizarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană 2017-2019. În: <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Raport-consolidat-realizarea-2017-PNA-AA-2017-2019.pdf> (vizitat: 07.02.2018).
93. Realizarea Planului Național de Acțiuni pentru realizarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană 2017-2019 Semestrul I 2017
<http://www.mfa.gov.md/img/docs/Raport-privind-realizarea-PNAAA-Sem-I-2017.pdf> (vizitat: 10.02.2018).
94. Relațiile Uniunii Europene cu Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
http://eeas.europa.eu/organisations/osce/index_en.htm (vizitat 01.06.2016)
95. Repartizarea competențelor în cadrul Uniunii Europene
http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0020_ro.htm (vizitat 01.06.2016)
96. Rodica Antoci și Lilian Chișcă au depus jurământul în fața lui Igor Dodon.
<http://unimedia.info/stiri/rodica-antoci-si-lilian-chisca-au-depus-juramantul-in-fata-lui-igor-dodon-145630.html> (vizitat: 11.02.2018).
97. Saca Victor, Cebotari Svetlana. Evoluția relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană prin prisma interesului național. În: Moldoscopie: (Probleme de analiză politică), Chișinău: Centrul Ed. al USM, 2004, P.XXIV, p. 138-149.
98. Sprînceană Mihai, Morari Cristina Programele de asistență și misiunile de evaluare ale Uniunii Europene ca instrument „soft power” de administrare politică a securității regionale. În: Anuar Științific = Annual Scientific Review. – Chișinău: IRIM, 2013, vol.12, p.26-31.
99. Stan Liviu G. S-au dus vremurile de „glorie” ale Republicii Moldova în Parteneriatul Estic. Cine este noul exemplu pozitiv <http://infoprut.ro/48654-s-au-dus-vremurile-de-glorie-ale-rep-moldova-in-parteneriatul-estic-cine-este-noul-exemplu-pozitiv.html> (vizitat: 20.12.2017)
100. Strategia de comunicare cu privire la integrarea europeană a Republicii Moldova
<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=326654&l> (vizitat: 04. 12. 2017)
101. Strechi Maria. Problemele aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană. În: Procese integraționiste europene: opțiuni, costuri, riscuri, avantaje = The European Integration Processes: options, costs, risks and advantages. Materialele Conferinței științifice internaționale (5-6 mai 2006). Chișinău: CEP USM, 2006, p.171-177.
102. Țapoc Vasile. Teoria și metodologia științei contemporane: concept și interpretări. Chișinău: CEP USM, 2005, 220 p.
103. Tratatul de la Amsterdam care modifică tratatul privind Uniunea Europeană, tratatele instituind Comunitățile Europene și anumite acte conexe din 02.10.1997.
<https://lege5.ro/Gratuit/heydknzt/tratatul-de-la-amsterdam-care-modifica-tratatul-privind-uniunea-europeana-tratatele-instituind-comunitatile-europene-si-anumite-acte-conexe-din-02101997> (vizitat: 20.12.2017)
104. Tratatul de la Lisabona și influența sa asupra construcției europene
[http://www.prefecturailfov.ro/Afaceri-Europene/tratatul-lisabona/Tratatul%20de%20la%20Lisabona%20\(sinteza%20DAE\).pdf](http://www.prefecturailfov.ro/Afaceri-Europene/tratatul-lisabona/Tratatul%20de%20la%20Lisabona%20(sinteza%20DAE).pdf) (vizitat: 22.06.2017)
105. Tratatul privind Uniunea Europeană (92/C 191/01) <http://cursdeguvernare.ro/wp-content/uploads/2014/07/maastricht-1992.pdf> (vizitat la 08.04.2017)

106. UE a publicat raportul privind realizarea Acordului de Asociere de către R. Moldova <https://deschide.md/ro/stiri/politic/28989/DOC--UE-a-publicat-raportul-privind-realizarea-Acordului-de-Asociere-de-c%C4%83tre-RMoldova.htm> (vizitat: 21. 07. 2018).
107. Ursu Valentina. Relațiile moldo-poloneze sunt într-o dinamică continuă <https://www.europalibera.org/a/24787327.html> (vizitat: 20.12.2017)
108. Vasilescu Grigore, Morari Cristina. Integrarea Europeană. În: Relațiile internaționale în curriculumul universitar: bazele teoretico-metodologice. Chișinău, 2016, p.227-244.
109. Vasilescu Grigore. Considerații privind metodologia studiilor europene contemporane. În: Moldoscopie, 2015, nr.4 (LXXI), p. 35-48.
110. Versiune consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. Comunicări și informări. Ediția în limba română. 26 octombrie 2012, C-326/01, p.1-390.
111. Versiunea consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene (2016/C 202/01) http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0001.01.ROM&toc=OJ:C:2016:202:TOC#C_2016202RO.01001301 (vizitat: 29.06.2016)
112. Vițu Valeria. Analist: Europeanii devin tot mai rezervați în a lăuda R.Moldova și au încetat să folosească sintagma ”poveste de succes” <http://m.rfi.ro/politica-77753-analist-europenii-devin-tot-mai-rezervati-lauda-rmoldova-si-au-incetat-sa-foloseasca> (vizitat: 20.12.2017)
113. Viziune comună, acțiuni comune: o Europă mai puternică. O strategie globală pentru politica externă și de securitate a Uniunii Europene https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_ro_version.pdf (vizitat: 20. 12. 2017)
114. Voronin a făcut „praf” Foaia de parcurs și Acordul de Asociere RM-UE. <http://www.realitatea.md/voronin-a-facut---praf---foaia-de-parcurs-si-acordul-de-asociere-rm-ue--ne-am-inchis-drumul-spre-europa--dar-si-csi--video-41908.html> (vizitat: 25 .05. 2018).
115. Voronin despre Acordul de Asociere cu UE. https://noi.md/md/news_id/241059 (vizitat: 25.05.2018).
116. Voronin: Acordul de Asociere va distruge Moldova. <https://stiri.md/article/httpdeschidemd/voronin58-acordul-de-asociere-va-distruge-moldova> (vizitat: 25.05.2018).

b) în limba rusă

117. Бенюк Валентин. Европейские интеграционные процессы. Теории, концепции, понятия”. Кишинэу, 2006, 159 с.
118. Бенюк Валентин. Институциональная структура и специфика институционального баланса Европейского Союза. În: Managementul public și guvernanta în Uniunea Europeană. Conferință științifico-practică internațională (12 mai 2015), Chișinău: Print-Caro, 2015. c.5-16.
119. Бенюк Валентин. Союзные и двусторонние отношения: диалектика сосуществования (ЕС – ЕАС: сравнительный анализ). În: Materialele conferinței științifico-practice internaționale, 24 octombrie 2014. Chișinău: Print-Caro, 2015, c. 5-11.
120. Бетмакаев А.М. Факторы европеизации внешней политики государств-участников Европейского Союза În: Известие Иркутского государственного университета. Серия Политология и Религиоведение, 2014, Т.7, с.51-57.
121. Болгова Ирина. Восточная политика Европейского Союза: противоречия развития. În: Восточная Европа. Перспективы. Журнал о международных отношениях, политических и социальных процессах в Восточной Европе, 2011, №1, с.17-29.
122. Бурдельный Евгений, Круглашов Анатолий, Мошняга Валерий. Изучение практики регулирования трансграничных миграций в восточноевропейских странах Европейской Политики Соседства (Молдова, Украина, Беларусь) в контексте

- расширения Европейского Союза. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială. nr.2 (XLI), 2008. Chișinău: CEP USM, 2008, с.154-180.
123. Бусыгина Ирина, Филиппов Михаил. Политическая система Европейского Союза: какие изменения вносит Европейский договор? În: Аналитические записки Научно-координационного совета по международным исследованиям МГИМО (У) МИД России, Выпуск 2(42), март, 2009, 22 с.
 124. Бусыгина Ирина. Асимметричная интеграция в Евросоюзе. În: Международные процессы. Журнал теории международных отношений и мировой политики, 2007, Том 5, Номер 3(15), Сентябрь-Декабрь, с. 18-27.
 125. Васильев Виктор. «Восточная политика» Германии: противоречивая эволюция». În: Международная жизнь, 2015, Январь, с. 14-28.
 126. Васильев Виктор. Quo vadis, Германия? În: Международная жизнь, 2017, Февраль, с. 107-127.
 127. Гаврилова Светлана Михайловна. Политическая история современной Италии (1945-2011) в трудах российских ученых. Москва: ИВИ РАН, 2013, 251 с.
 128. Гнатюк Николай. Политическая субъектность ЕС? În: Международные процессы, Том 12, № 4, с.32-48
 129. Горинчой Юлия. «Восточное партнерство» - механизм интегрирования постсоветского пространства. În: Восточное партнерство. Цели - опыт- вызовы. Краков, 2013, с.79-86.
 130. Гуревич Вячеслав. Польско-румынские инициативы и восточный фланг НАТО. <http://interaffairs.ru/news/printable/14061> (vizitat: 15.09.2017)
 131. Гуревич Вячеслав. Польша добивается непостоянного членства в СБ ООН. <http://interaffairs.ru/news/show/1793> (vizitat: 15.09.2017)
 132. Европейская интеграция. Под редакцией Ольги Буториной. Москва: Издательский Дом «Деловая литература», 2011, 720 с.
 133. Ежова Кристина, Ежов Александр. «Восточное партнерство» - механизм сотрудничества ЕС на постсоветском пространстве. În: Восточное партнерство. Цели - опыт- вызовы. Краков, 2013, с.87-92.
 134. Ермолович Андрей, Бурдельный Евгений. Расширенная Европа - Соседство: разные страны, общие интересы (сравнительный анализ европейского вектора внешней политики Республики Беларусь и Республики Молдова). În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială. Partea XXIV. Chișinău: USM, 2004, с.138-149.
 135. Зверева Татьяна. Внешняя политика современной Франции: Монография. Москва: Канон+ РООИ Реабилитация, 2014, 344 с.
 136. Зонова Т.В. Дипломатия. Модели, формы, методы. Москва: Аспект Пресс, 2013, 348 р.
 137. Зонова Т.В., Райнхардт Р.О. «Дилемма Киссинджера» в переговорах по Трансатлантическому торговому и инвестиционному партнерству: история и современность. În: Polis. Political Studies, 2017, No.2, с.170-182.
 138. Зонова Татьяна. Дипломатические структуры Европейского союза. În: Дипломатия иностранных государств. Под ред. Т.В.Зоновой. Москва: РОССПЭН, 2004, 278 с.
 139. Игумнова Людмила. Образ нормативной силы Евросоюза в заявлениях Европейской внешнеполитической службы. În: Современная Европа, 2017, №6, с.81-93.
 140. Кавешников Н.Ю. Трансформация институциональной структуры Европейского Союза. – Москва: Навона, 2010, 480 с.
 141. Кириллов В.Б., Путинцев И.С. Отношения Молдавии и ЕС в 1998 – 2012 гг. În: Вестник МГИМО-Университета, 2012, № 6, с.26-33.
 142. Классен Илья. Новый курс во внешней политике Германии. În: Международная жизнь, 2014, Май, с. 103-112.
 143. Колачки Анджеля. Концептуальные основы «Восточного партнерства» как инструмента Европейской политики соседства. În: Восточное партнерство. Цели - опыт- вызовы. Краков, 2013, с. 93-100.

- 144.Колацки Анжела, Мошняга Валерий. Европейская политика соседства как отражение теории «разумного эгоизма». În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2009, nr.2 (XLV), с.153-163.
- 145.Копейка Валерий, Весёлая Наталья. «Восточное партнерство» в контексте евроинтеграционной политики Украины. În: Восточная Европа. Перспективы. Журнал о международных отношениях, политических и социальных процессах в Восточной Европе, 2011, №1, с.49-56.
- 146.Кузнецов Алексей. Переосмысление концепции Большой Европы в связи с украинским кризисом. În: Международная жизнь, 2014, Декабрь, с.6-17.
- 147.Латкина Виктория. Феномен европеизации в западноевропейских исследованиях. În: Международные процессы, 2013, Т.11, №1 (32), с.49-62.
- 148.Манжола Владимир, Шаповалова Александра. Восточное партнерство. От нормативного к геополитическому проекту. În: Восточное партнерство. Цели - опыт-вызовы. Краков, 2013, с.13-34.
- 149.Назария Сергей. Европейская интеграция – приоритет внешней или внутренней политики Республики Молдова? În: Procese integratîoniste europene: opţiuni, costuri, riscuri, avantaje = The European Integration Processes: options, costs, risks and advantages. Materialele Conferinţei ştiinţifice internaţionale (5-6 mai 2006). Chişinău: CEP USM, 2006, с.111-121.
- 150.Оганесян Армен. Ловушка для Германии? În: Международная жизнь, 2015, февраль, с.66-70.
- 151.Оленченко Владимир. Европарламент: усиление евроскептиков. În: Международная жизнь, 2014, Декабрь, с. 42-59.
- 152.Осипов Евгений. Внешняя политика Франции в период президентства Жоржа Помпиду (1969-1974 гг.). Москва: ИВИ РАН, 2013, 254 с.
- 153.Осипов Евгений. Все дальше от голлизма: внешняя политика современной Франции. În: Международная жизнь, 2016, Март, с. 22-33.
- 154.Пашковская И.Г. Энергообеспечение Европейского Союза: восточное направление. – М.: Навона, 2010, 248 с.
- 155.Рамиз Мехтиев. Об истоках деградации европейских структур, или Политика двойных стандартов в отношении Азербайджана <http://www.1news.az/news/ramiz-mehtiev-ob-istokah-degradacii-evropeyskih-struktur-ili-politika-dvoynyh-standartov-v-otnoshenii-azerbaydzhana> (vizitat: 25.05.2018)
- 156.Рубинский Юрий Ильич, Фёдоров Сергей Матвеевич, Супян Наталия Викторовна. Франко-германский тандем в контексте украинского кризиса. În: Современная Европа. Журнал общественно-политических исследований. 2016, №2 (68), март-апрель, с.45-55.
- 157.Руденкова Д.Э, Стрежнева М.В. Европейский союз: архитектура внешней политики. Москва.: ИМЭМО РАН, 2016, 135 с.
- 158.Сака Виктор. Национальный интерес Республики Молдова в контексте политических процессов Восточного Партерства. În: Восточное Парнерство. Цели-опыт-вызовы. Краков, 2013, с.143-150.
- 159.Саква Ричард. Единая Европа или никакой: деградация и многовекторность. În: Полис. Политические исследования. 2017, №6, с.8-24.
- 160.Сакович Василий. «Восточное Партнерство»: идея, развитие, перспективы. În: Relații Internaționale. Plus. Revistă științifico-practică. Nr.2 (10). Chişinău: IRIM, 2016, p.29-43.
- 161.Самые известные санкции Совета безопасности ООН. Справка <https://ria.ru/spravka/20060309/44056899.html> (vizitat: 21.06.2017)
- 162.Сербина А.С. Общая внешняя политика и политика безопасности ЕС – испытание Востоком. În: Вестник Томского государственного университета, 2009, №324 (июль), с.196-199.
- 163.Сергунин Александр. Восточное партнерство в контексте российско-европейских отношений. În: Россия и Восточное партнерство ЕС: вызовы или новая платформа для

- сотрудничества? Сборник докладов международной конференции, Санкт-Петербург, декабрь 2009. Санкт-Петербург: Изд. Левша, 2010, с.22-47
164. Сиджански Д. Федералистское будущее Европы. От Европейского сообщества до Европейского союза. Москва: РГГУ, 1998, 420 с.
 165. Синдеев Алексей. Максимумы современной внешней политики Германии. În: Современная Европа. Журнал общественно-политических исследований. 2016, №2 (68), март-апрель, с.65-68.
 166. Смирнов Е.П. ЦВЕ между США и ЕС. În: Канада – США: политика, культура, идеология, 2005, № 8, с. 38–54.
 167. Соломон Константин. Восточное Партнерство и европейская перспектива Республики Молдова. În: Восточное Партнерство. Цели-опыт-вызовы. Краков, 2013, с.171-181.
 168. Стороники Brexit побеждают, но политические проблемы остаются. <http://interaffairs.ru/news/show/15551> (vizitat: 15.09.2017)
 169. Стрежнева Марина Вадимовна. Методологические аспекты в изучении внешней политики и глобальной роли Европейского Союза. În: Полис. Политические Исследования, 2017, №6, с. 25-42.
 170. Стрежнева Марина. Субъектность Евросоюза в отражении организационной теории. În: Международные процессы. Журнал теории международных отношений и мировой политики. 2016, Том 14, Номер 1 (44), январь-март, с. 63-76.
 171. Субботин Андрей. От вертикалей к диагонали. Европа ищет свое место в полицентрическом мире. <http://www.poisknews.ru/theme/publications/27126/?print> (vizitat: 17.07.2018)
 172. Тарасов Илья. Перспективы внешнеполитического единства ЕС. În: Международные процессы. Журнал теории международных отношений и мировой политики, 2007, Том 5, Номер 3(15), Сентябрь-Декабрь, с.76- 82.
 173. Цуркан Валентин, Мошняга Валерий. Республика Молдова на перепутье. Европейский Союз vs Таможенный Союз. În: Восточное партнерство. Цели - опыт- вызовы. Краков, 2013, с. 191-198.
 174. Чайка Эльжбета, Межевич Николай. «Восточное партнерство» как фактор развития евроатлантического пространства. În: Россия и Восточное партнерство ЕС: вызовы или новая платформа для сотрудничества? Сборник докладов международной конференции, Санкт-Петербург, декабрь 2009. Санкт-Петербург: Изд. Левша, 2010, с.65-76.

c) în limba engleză

175. Adler-Nissen R. Symbolic power in European diplomacy: The struggle between national foreign services and the EU's External Action Service. În: Review of International Studies, 2014, nr. 40(4), p. 657-681.
176. Bretherton Charlotte, Vogler John. The European Union as a Global Actor. New York: Routledge, 2nd edition, 2006, 273 p.
177. Brussels European Council, 19/20 June 2008, Presidency Conclusions http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/101346.pdf (vizitat: 09.09.2017)
178. Buchholz Larissa. What is a global field? Theorizing fields beyond the nation-state https://www.academia.edu/30060214/What_is_a_global_field_Theorizing_fields_beyond_the_nation-state (vizitat: 28.01.2018)
179. Casier Tom. The EU–Russia Strategic Partnership: Challenging the Normative Argument <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2013.824137> (vizitat: 27.12.2017)
180. Cini Michelle. The European Commission: Leadership, Organisation, and Culture in the EU Administration. Manchester University Press, Manchester and New York, 1996, 244 p.
181. Commission Seventh Report on the General activities of the European Communities. Luxembourg: EC, 1974, p.487-491.

182. Cooper Robert. The Breaking of Nations: Order and Chaos in the 21st Century. London: Atlantic Monthly Press, 2003, 180 p.
183. Csernaton Raluca. Article Review: "Ethical Power Europe", Between Realism and Idealism. <https://isiseurope.wordpress.com/2014/07/14/article-review-ethical-power-europe-between-realism-and-idealism/> (vizitat: 09.01.2018)
184. Eastern Partnership <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/> (vizitat: 09.09.2017)
185. EFPU roundtable: 'EU Foreign Policy after Lisbon: the Role of Parliaments in EU Foreign Policy Decision-making' <https://lseinternationalrelations.wordpress.com/2012/01/24/efpu-roundtable-eu-foreign-policy-after-lisbon-the-role-of-parliaments-in-eu-foreign-policy-decision-making/> (vizitat 25.05.2017)
186. EU in slides. https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/eu_in_slides_ro.pdf (vizitat: 09.01.2018)
187. EU seeks to boost defense cooperation; 20 member countries sign PESCO agreement to improve military mobility <http://www.firstpost.com/world/eu-seeks-to-boost-defence-cooperation-20-member-countries-sign-pesco-agreement-to-improve-military-mobility-4206657.html> (vizitat: 21.11.2017)
188. GDP based on PPP, share of world Percent of World <http://www.imf.org/external/datamapper/PPPSH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/EEQ/EAQ/EUQ/WEQ/MAE/EU> (vizitat: 09.01.2018)
189. Giscard d'Estaing V. The European Union and Its Greater Neighbors. În: Вестник Московского университета, Серия 12, Политические науки, №3, 2015, май-июнь, с.7-12.
190. Hill Christopher. The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's International Role. În: JCMS: Journal of Common Market Studies, Volume 31, Issue 3, September 1993, p.305-328.
191. Hardwick Daniel. Is the EU a Normative Power? <https://www.e-ir.info/2011/09/03/is-the-eu-a-normative-power/> (vizitat: 07.02.2018).
192. Hoffmann Stanley. Towards a Common European Foreign and Security Policy? În: Journal of Common Market Studies, 2000, June, Vol. 38, No.2, p. 189-198. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/1468-5965.00216> (vizitat: 07.02.2018).
193. Hyde-Price A. A „Tragic Actor”? A Realist Perspective on „Ethical Power Europe”. În: International Affairs, Volume 84, Issue 1, 1 January 2008, p. 29-44. <https://academic.oup.com/ia/article-abstract/84/1/29/2325904?redirectedFrom=fulltext> (vizitat: 07 .02. 2018).
194. Joint press statement following the fourth Association Council meeting between the EU and the Republic of Moldova https://www.europa-nu.nl/id/vko1eg6a79xy/nieuws/joint_press_statement_following_the?ctx=vh1anh57c4kn (vizitat: 07 .05. 2018).
195. Joint statement following the third Association Council meeting between the European Union and the Republic of Moldova <http://www.consilium.europa.eu/fr/press/press-releases/2017/03/31/statement-er-moldova/> (vizitat: 30.10.2017)
196. Kagan Robert. Of Paradise and Power. America and Europe in the New World Order. New York: Alfred A. Knopf, 2003, 103 p.
197. Keohane R.O., Nye J.S., Hoffmann S. After the Cold War. International Institutions and State Strategies in Europe. 1989-1991. Cambridge, Harvard University Press, 1993, 512 p.
198. Keukeleire Stephan, Justaert Arnout. Structural Diplomacy, Contextual Difference, and the Process of Learning. <https://www.uaces.org/documents/papers/1001/keukeleire.pdf> (vizitat: 18.02.2018)
199. Keukeleire Stephan, MacNaughtan Jennifer. The Foreign Policy of the European Union. Hampshire, New York: Palgrave Macmillan, 2008, 374 p.

- 200.Kochenov Dimitry. [EU Enlargement and the Failure of Conditionality: Pre-accession Conditionality in the Fields of Democracy and the Rule of Law](#). Kluwer Law International, 2008, 358 p.
- 201.Lequesne Ch. EU Foreign Policy through the Lens of Practice Theory: A Different Approach to the European External Action Service. În: Cooperation and Conflict. 2015. Vol. 50. No. 3. P. 351-367. <https://doi.org/10.1177/0010836715578742> (vizitat: 28.01.2018)
- 202.Missiroli Antonio. The EU and the world: players and policies post-Lisbon. A Handbook. Paris: EU Institute for Security Studies, 2016, 211 p.
- 203.Moravcsik Andrew, Schimmelfenning F. Liberal Intergovernmentalism. În: Wiener A., Diez, T. European Integration Theory. Oxford: Oxford University Press, 2009. 68 p.
- 204.Moravcsik Andrew. Europe, the Second Superpower. În: Current History. A Journal of Contemporary World Affairs, March 2010, p. 91-98.
- 205.Moravcsik Andrew. The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht. Ithaca: Cornell University Press, 1998, 154 p.
- 206.Notification on Permanent Structured Cooperation (PESCO) to the Council and to the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy <http://www.consilium.europa.eu/media/31511/171113-pesco-notification.pdf> (vizitat: 21.11.2017)
- 207.Parliament approves EU financial help for Moldova. <http://www.europarl.europa.eu/news/fr/press-room/20170629IPR78680/parliament-approves-eu-financial-help-for-moldova> (vizitat: 07.02.2018).
- 208.Ruthrauff Holly. The electoral reforms in three association countries of the Eastern Neighbourhood - Ukraine, Georgia and Moldova and their impact on political developments in these countries. Study. European Parliament's Committee on Foreign Affairs. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603850/EXPO_STU\(2017\)603850_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603850/EXPO_STU(2017)603850_EN.pdf) (vizitat: 07.02.2018).
- 209.Sauerbrey Anna. PESCO: Pragmatic and virtually apolitical <https://www.euractiv.com/section/politics/opinion/pesco-pragmatic-and-virtually-apolitical/> (vizitat: 21.11.2017)
- 210.Seehauser Sebastian. The European External Action Service. Dissertação para obtenção de grau de Mestre em Relações Internacionais. Lisboa, 2015. https://www.repository.utl.pt/bitstream/10400.5/11500/3/TESE_FIN_PRNT-12072015.pdf (vizitat: 16.11.2017)
- 211.Smith Karen E. Can the European Union be a Pole in a Multipolar World? În: The International Spectator. Vol. 48, 2013, p.114–126.
- 212.Smith Karen E. The EU in the world: future research agendas. În: European Foreign Policy Unit Working Paper, 2008, No.1 <http://www.lse.edu/internationalRelations/centresandunits/EFPU/EFPUpdfs/EFPUworkingpaper2008-1.pdf> (vizitat: 27.12.2017)
- 213.Smith Michael. Toward a theory of EU foreign policy-making: multi-level governance, domestic politics, and national adaptation to Europe's common foreign and security policy. În: Journal of European Public Policy, No.4 (11), 2004, p.740-758 <http://dx.doi.org/10.1080/1350176042000248124> (vizitat: 21.03.2018)
- 214.Strezhneva M.V. Methodological Aspects in the Study of Foreign Policy and Global Role of the European Union. – Polis. Political Studies, 2017, No.6, p.25-42. <https://doi.org/10.17976/jpps/2017.06.03> (vizitat: 28.01.2018)
- 215.Taylor P. The European Communities as an Actor in International Society. În: Journal of European Integration, 1982, Vol. 6, No. 1, p. 7–41.
- 216.Telò Mario, Ponjaert Frederik. The EU's Foreign Policy: What Kind of Power and Diplomatic Action? Routledge, 266 p. https://books.google.md/books?id=r_eqCwAAQBAJ&dq=Lequesne+Ch.+Eu+foreign+Policy&hl=ro&source=gs_navlinks_s (vizitat: 28.01.2018)

217. Telò Mario. The EU: A Civilian Power's Diplomatic Action after the Lisbon Treaty. Bridging Internal Complexity and International Convergence
<http://ri.fgv.br/sites/default/files/eventos/arquivos-relacionados/Tel%C3%B2,%20M.%20THE%20EU%20FOREIGN%20POLICY%20capitulo.pdf> (vizitat: 16.11.2017)
218. The European option of the Republic of Moldova. Chișinău: Institutul de Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2012. 140 p.
219. Toje Asle. The Consensus–Expectations Gap: Explaining Europe's Ineffective Foreign Policy
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.458.7128&rep=rep1&type=pdf> (vizitat: 23.08.2016)
220. Tonra Ben, Christiansen Thomas. The study of EU foreign policy: between international relations and European studies. În: Rethinking European Union Foreign Policy. Manchester and New York: Manchester University Press, p. 1-9.
221. Tulmets Elsa. Can the Discourse on “Soft Power”. Help the EU to Bridge its Capability-Expectations Gap? //European Political Economy Review, no.7, Summer 2007, p. 195–226.
<http://eper.htw-berlin.de/no7/tulmets.pdf> (vizitat: 23.08.2016)
222. Wendt Alexander. Anarchy in what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. În: International Organization, 1992, vol.46, No.2, p.391-425.
223. Wessels Wolfgang, Bopp Franziska. The institutional architecture of CFSP after the Lisbon Treaty: Constitutional breakthrough or challenges ahead? În: Challenge Research Paper, 2008, Nr.10, p. 1-36.
224. Wessels Wolfgang, Regelsberger Elfriede. The evolution of the Common Foreign and Security Policy. A case of an imperfect ratchet fusion. În: The European Union in the wake of Eastern enlargement. Institutional and policy-making challenges, Manchester/New York, 2005, p. 91-116.
225. Zielonka Jan. The EU as an International Actor: Unique or Ordinary? În: European Foreign Affairs Review, 2011, Volume 16, Issue 3, p. 281–301.

d) în limba franceză

226. Action commune prorogée et modifiée en dernier lieu par l'action commune 1999/843/PESC (1) JO L 326 du 18.12.1999, p. 71.) (2) JO L 97 du 19.4.2000, p.4
http://admi.net/eur/loi/europa.eu.int/eur-lex/fr/lif/dat/2000/fr_300E0794.html (vizitat: 25.05.2017)
227. Bault Olivier. L'Initiative des Trois Mers: renforcer la coopération en Europe centrale et orientale. <https://visegradpost.com/fr/2017/05/13/linitiative-des-trois-mers-renforcer-la-cooperation-en-europe-centrale-et-orientale/> (vizitat: 03.10.2017)
228. Bayou Céline. Pologne: plaidoyer du Président Duda en faveur de l'Initiative des trois mers
<http://www.regard-est.com/home/breves.php?idp=1935> (vizitat: 03.10.2017)
229. Biava Alessia. L'Union européenne, acteur global? Potentialités et limites de la PESC et de la PESD. // <https://www.unige.ch/gsi/files/3314/0351/6378/BIAVA.pdf> (vizitat: 05.01.2016)
230. Cartou Louis, Clergerie Jean-Lois, Gruber Annie, Ramblaud Patrick. L'Union européenne. Paris: Dalloz, 2004, 829 p.
231. Charillon Frédéric. Vers la régionalisation de la politique étrangère? În: Politique étrangère. Nouveaux regards. Paris: Press de Sciences Po, 2002, p.391-422.
232. Christophe-Tchakaloff M.Fr. Les grandes étapes de l'organisation de l'Europe (1945-1996). Paris: Presses Universitaires de France, 1996, 127p.
233. Conclusions du Conseil sur la République de Moldavie.
<http://www.consilium.europa.eu/fr/press/press-releases/2016/02/15/fac-moldova-conclusions/> (vizitat: 07.02.2018).
234. Conseil d'association UE-République de Moldavie,
<http://www.consilium.europa.eu/fr/meetings/international-ministerial-meetings/2017/03/31/> (vizitat: 07.02.2018).

235. Delcour Laure, Tulmets Elsa. La Moldavie et la politique de voisinage de l'Union européenne: quel partenariat? În: Revue d'études comparatives Est-Ouest, Volume 46, Numéro 01, Mars, 2015, p.137-159.
236. Dinucci Manlio. Drapeau USA sur les Trois mers de l'Europe. <https://www.legrandsoirinfo/drapeau-usa-sur-les-trois-mers-de-l-europe-il-manifesto.html> (vizitat: 03.10.2017)
237. Dodu-Savca Carolina, Juc Victor. La dynamique des relations politiques et juridiques entre la République de Moldova et l'Union européenne. În: Studii Europene, 2013, nr.1, p. 88-101.
238. Dorota Richard. L'Initiative de „Trois mers” - la coopération Nord-Sud au centre de l'Europe, le nouvel axe de la politique étrangère polonaise <http://www.iris-france.org/84654-linitiative-de-trois-mers-la-cooperation-nord-sud-au-centre-de-leurope-le-nouvel-axe-de-la-politique-etrangere-polonaise/> (vizitat: 03.10.2017)
239. Egger Clara. L'influence des réseaux d'ONG sur la politique étrangère européenne. <https://www.defense.gouv.fr/irsem/publications/lettre-de-l-irsem/les-lettres-de-l-irsem-2012-2013/2013-lettre-de-l-irsem/lettre-de-l-irsem-n-3-2013/dossier-strategique/l-influence-des-reseaux-d-ong-sur-la-politique-etrangere-europeenne> (vizitat: 21.07.2018)
240. Fenet Alain, Akandji-Kombé Jean-Francois, Lamblin-Gourdin Anne-Sophie, Mondielle Éric, Proutière-Maulion Gwenaëlle. Droit des relations extérieures de l'Union européenne. Paris: LexisNexis SA, 2006, 396 p.
241. Friedrich-Ebert-Stiftung. Groupe de planification «Scénarios EU+Est 2030». L'UE et les pays de l'Est en 2030. Quatre scénarios possibles des relations entre l'Union Européenne, la Fédération de Russie, et leurs voisins communs. Berlin, 2015. – 38 p.
242. Helly Damien. Les modes d'action extérieure de l'Union européenne: le cas du Caucase du Sud. În: Revue française de science politique, 2005/2, Vol. 55, p.243-268
243. Koëchlin Jérôme. L'Europe a-t-elle une adresse? La politique étrangère de l'Union européenne. Paris: Georg Editeur, 2003, 367 p.
244. L'Initiative des Trois Mers: l'Europe centrale et orientale se prend en main <https://visegradpost.com/fr/2016/08/28/l-initiative-des-trois-mers-l-europe-centrale-et-orientale-se-prend-en-main/> (vizitat: 03.10.2017)
245. L'Instrument de partenariat: promouvoir les intérêts fondamentaux de l'UE http://ec.europa.eu/dgs/fpi/what-we-do/partnership_instrument_fr.htm (vizitat: 08.09.2017)
246. La hiérarchie des normes de droit de l'Union européenne. <https://www.touteurope.eu/actualite/la-hierarchie-des-normes-de-droit-de-l-union-europeenne.html> (vizitat: 17.07.2018)
247. La Hongrie, trait d'union entre l'Est et Ouest. <https://www.eurotopics.net/fr/182144/sommet-des-trois-mers-vers-de-nouveaux-clivages> vizitat: 03.10.2017)
248. La stratégie européenne de sécurité <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/?uri=LEGISSRM%3A00004> (vizitat: 31.10.2017)
249. Les relations de l'UE avec la République de Moldavie <http://www.consilium.europa.eu/fr/policies/eastern-partnership/moldova/> (vizitat: 30.10.2017)
250. Masclat Jean-Claude. L'Union politique de l'Europe. Paris: Presses Universitaires de France, 2001, 128 p.
251. Mérand Frédéric, Pouliot Vincent. Le monde de Pierre Bourdieu: Éléments pour une théorie sociale des Relations internationales. În: Canadian Journal of Political Science, Vol. 41, nr.3, Septembre 2008, p.603–625.
252. Montagner Maxime. L'Union Européenne: un espace de gouvernance en construction. <http://www.institut-gouvernance.org/fr/analyse/fiche-analyse-52.html> (vizitat: 11.12.2015)
253. Olivi Bino. L'Europe difficile. Histoire politique de construction européenne. Paris: Gallimard, 1998, 800 p.

254. Palard Jacques. Les régions européennes sur la scène internationale: conditions d'accès et systèmes d'échanges. În: Revue Etudes internationales, Volume XXX, nr.4, decembre 1999, 669 p.
255. Petit Isabelle, Boismenu Gérard. L'Europe qui se fait: Regards croisés sur un parcours inachevé. Paris: Éditions de la Maison des sciences de l'homme, 2008, 259 p.
256. Petiteville Franck. La politique internationale de l'Union Européenne. Paris: Presses de Sciences Po, 2006, 272 p.
257. Rapport Davignon (Luxembourg, 27 octobre 1970)
https://www.cvce.eu/obj/rapport_davignon_luxembourg_27_octobre_1970-fr-4176efc3-c734-41e5-bb90-d34c4d17bbb5.html (vizitat: 16.11.2017)
258. Résolution du Parlement européen du 21 janvier 2016 sur les accords d'association et les zones de libre-échange approfondi et complet avec la Géorgie, la Moldavie et l'Ukraine (2015/3032(RSP))
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=FR&reference=P8-TA-2016-0018> (vizitat: 07.02.2018).
259. Soutou G.-H. L'Alliance incertaine, les rapports politico-stratégiques franco-allemands, 1954-1996. Fayard, 1996, 496 p.
260. TACIS http://Europa.er/rapid/press-release_MEMO-92-54_fr.htm (vizitat: 26.10.2017)
261. TACIS programme (2000-2006) În: <http://err-lex.Europa.er/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSRM%3Ar17003> (vizitat: 26.10.2017)
262. Telò Mario. Relations internationales. Une perspective européenne. Preface de Robert O. Keohane. Deuxième édition revue et augmentée. Editions de l'Université de Bruxelles, 2010, 240 p.
263. Tonra Ben. Le cas des petits Etats dans l'Union européenne. În: Politique étrangère. Nouveaux regards. Paris: Press de Sciences Po, 2002, p.347-355.
264. Traité de Nice modifiant le Traité sur L'Union Européenne, les Traités instituant les Communautés Européennes et certains actes connexes. În: Journal officiel des Communautés européennes, 10 mars 2001/C80/01.
https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/fr_nice.pdf (vizitat: 01.04.2017)
265. Villepin, Xavier de. Une politique étrangère commune pour l'Union européenne.
<https://www.senat.fr/rap/r95-394/r95-394.html> (vizitat: 16.11.2017)
266. Vuillermoz Riccardo. La Belgique, l'Espagne et l'Italie face à l'intégration communautaire. Bruxelles: Bruylant, 2003, 205 p.
267. Weiler Quentin. La Stratégie Globale de l'UE: de quoi s'agit-il?
<https://www.diploweb.com/La-Strategie-Globale-de-l-UE-de.html?platform=hootsuite> (vizitat: 22.11.2017)
268. Zorgbibe Charles. Histoire de l'Union européenne. Paris: Édition Albin Michel et Fondation Robert-Schuman, 2005, 404 p.
269. Zorgbibe Charles. Les relations internationales. 5-e édition. Paris: Presses Universitaires de France, 1994, 624p.

e) în limba germană

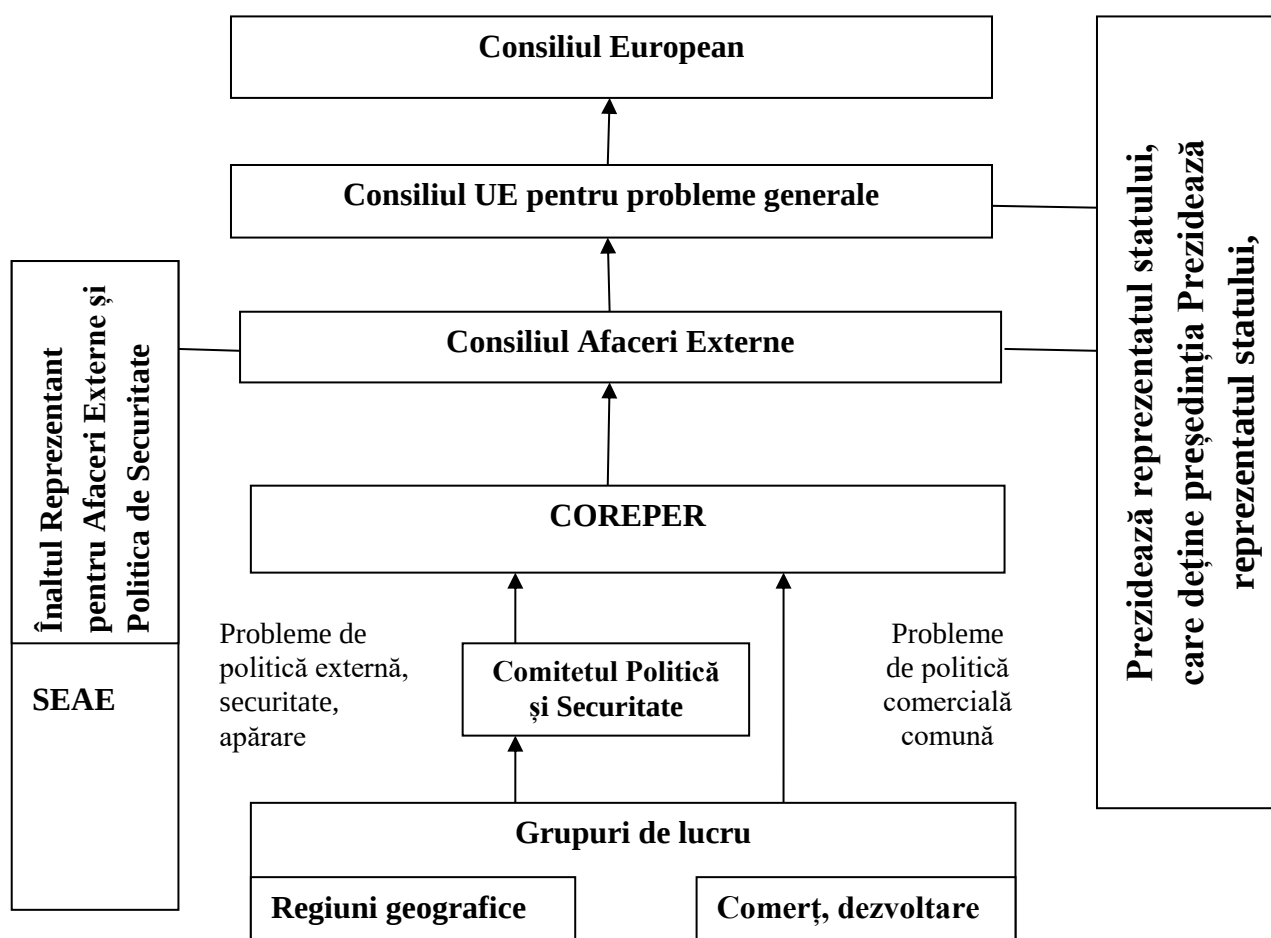
270. Die deutsch-französische Zusammenarbeit http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Europa/Zusammenarbeit_Staaten/Frankreich/Uebersicht_node.html (vizitat: 08.09.2017)
271. Instrumente der GASP http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Europa/Aussenpolitik/GASP/InstrumenteGASP_node.html (vizitat: 08.09.2017)
272. Koniecz Tomasz. Ein deutsch-französisches Europa? // <https://www.heise.de/tp/features/Ein-deutsch-franzoesisches-Europa-3757352.html> (vizitat: 08.09.2017)
273. Lieb Julia, Kremer Martin. Der Aufbau des Europäischen Auswärtigen Dienstes: Stand und Perspektiven <https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/0720-5120-2010-3-195/der-aufbau->

[des-europaeischen-auswaertigen-dienstes-stand-und-perspektiven-jahrgang-33-2010-heft-3](#)
(vizitat: 08.09.2017)

274.Ostseekooperation. [http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Europa/Zusammenarbeit
Staaten/Ostseekooperation/Uebersicht_node.html](http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Europa/ZusammenarbeitStaaten/Ostseekooperation/Uebersicht_node.html) (vizitat: 08.09.2017)

275.Ziele und Charakteristika der GASP [http://www.auswaertiges-
amt.de/DE/Europa/Aussenpolitik/GASP/Ziele_GASP_node.html](http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Europa/Aussenpolitik/GASP/Ziele_GASP_node.html) (vizitat: 08.09.2017)

Adoptarea deciziilor în Consiliul Afaceri Externe

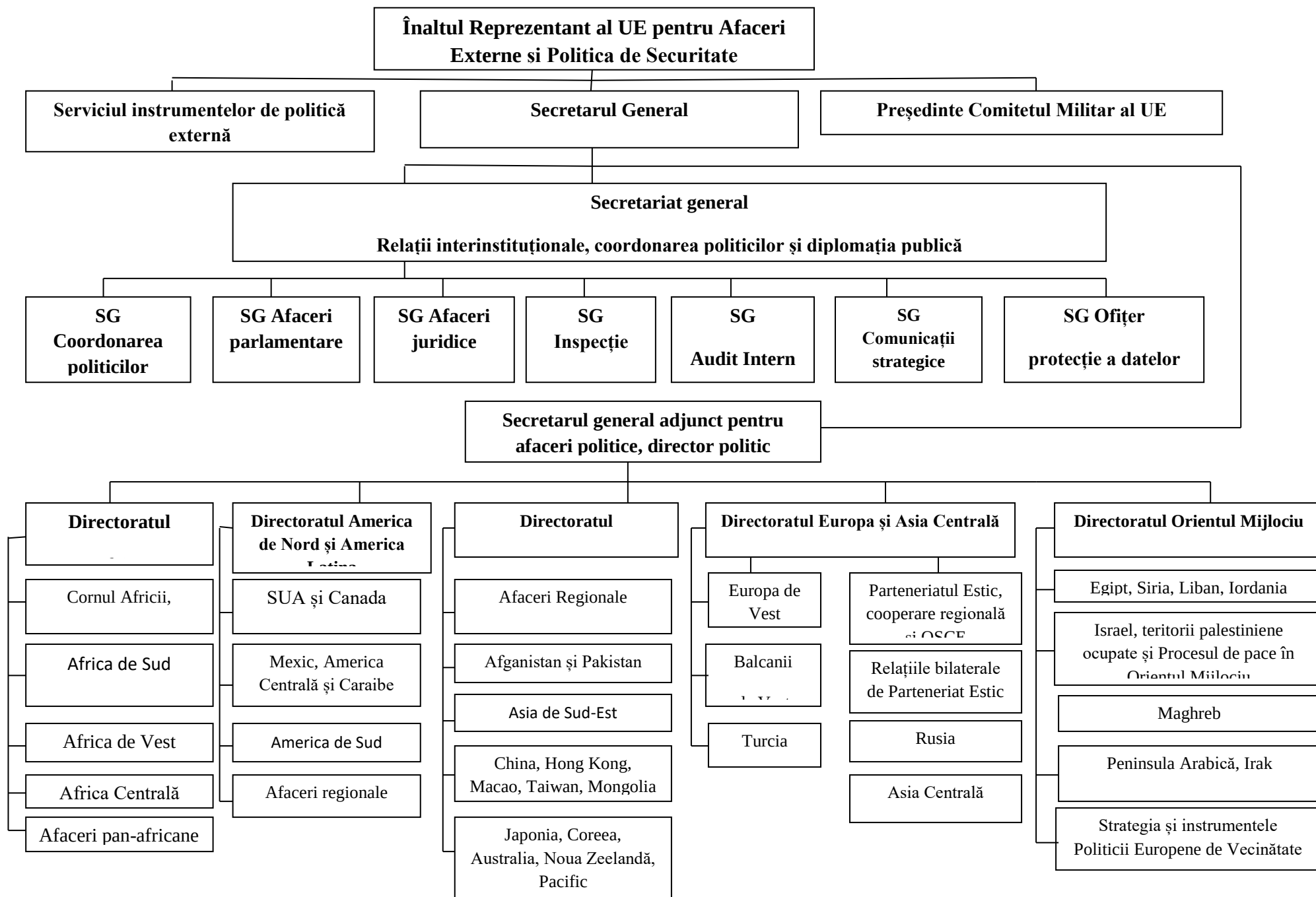

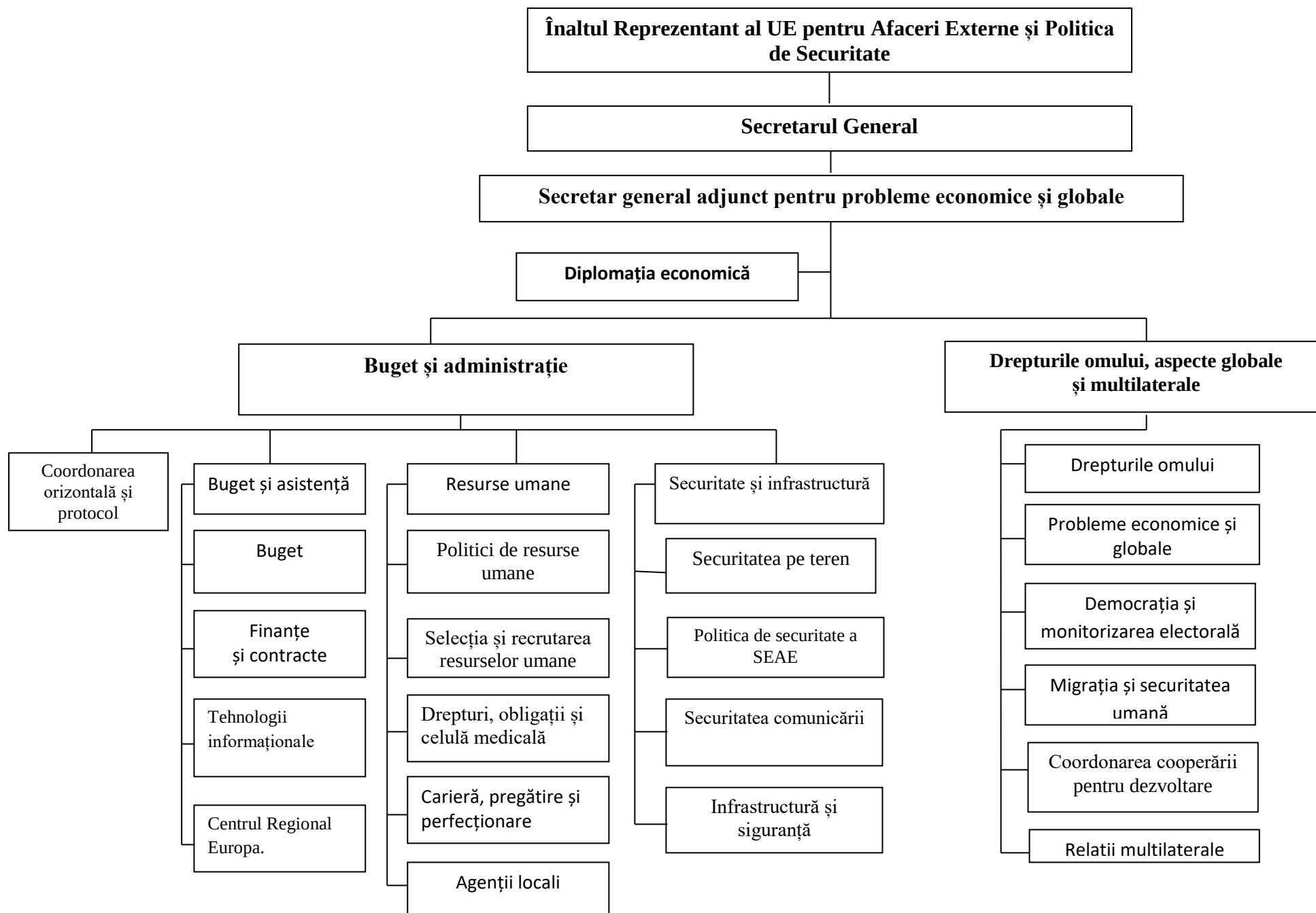
**Componenta Consiliului Afaceri Externe
Bruxelles, 10 decembrie 2018**

Nr.	Țară / funcție în cadrul UE	Prenume, Nume	Titlul oficial al funcției
1.	Înalt Reprezentant	Federica MOGHERINI	Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate
2.	Belgia	Didier REYNDEERS	Viceprim - ministru și Ministru al Afacerilor Externe și al Afaceri Europene, responsabilă pentru Beliris și Instituții culturale federale
3.	Bulgaria	Ekaterina ZAHARIEVA	Vicepremier pentru reforma judiciară și Ministru al Afacerilor Externe
4.	Republica Cehă	Martin POVEJŠIL	Viceministru al Afacerilor Externe
5.	Danemarca	Anders SAMUELSEN	Ministru al Afacerilor Externe
6.	Germania	Heiko MAAS	Ministru Federal al Afacerilor Externe
7.	Estonia	Sven MIKSER	Ministru al Afacerilor Externe
8.	Irlanda	Simon COVENEY	Ministru al Afacerilor Externe și Comerțului cu responsabilitate pentru Brexit
9.	Grecia	Georgios KATROUGALOS	Viceministru al Afacerilor Europene
10.	Spania	Josep BORRELL FONTELLES	Ministru al Afacerilor Externe și al Cooperării
11.	Franța	Jean-Yves LE DRIAN	Ministru pentru Europa și Afaceri Externe
12.	Croația	Marija PEJČINOVIĆ BURIĆ	Viceprim-ministru și Ministru de Externe și al Afacerilor Europene
13.	Italia	Enzo MOAVERO MILANESI	Ministru al Afacerilor Externe și al Cooperării Internaționale
14.	Cipru	Nikos CHRISTODOULIDES	Ministru al Afacerilor Externe
15.	Letonia	Edgars RINKĒVIČS	Ministru al Afacerilor Externe
16.	Lituania	Linas LINKEVIČIUS	Ministru al Afacerilor Externe
17.	Luxemburg	Georges FRIDEN	Reprezentant Permanent
18.	Ungaria	Péter SZIJJÁRTÓ	Ministru pentru Afaceri Externe și Comerț
19.	Malta	Daniel AZZOPARDI	Reprezentant Permanent
20.	Olanda	Stef BLOK	Ministru al Afacerilor Externe
21.	Austria	Karin KNEISSL	Ministrul federal pentru Europa, Integrare și Afaceri Externe
22.	Polonia	Jacek CZAPUTOWICZ	Ministru al Afacerilor Externe
23.	Portugalia	Augusto SANTOS SILVA	Ministru al Afacerilor Externe
24.	România	Teodor-Viorel MELEȘCANU	Ministru al Afacerilor Externe
25.	Slovenia	Miro CERAR	Viceprim-ministru, Ministru al Afacerilor Externe
26.	Slovacia	Miroslav LAJČÁK	Ministru al Afacerilor Externe și Europene
27.	Finlanda	Timo SOINI	Ministru al Afacerilor Externe
28.	Suedia	Lars DANIELSSON	Reprezentant Permanent
29.	Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord	Jeremy HUNT	Secretar de Stat pentru Afaceri Externe și Commonwealth (Secretar de Externe)
30.	Comisia Europeană	Johannes HAHN	Membru

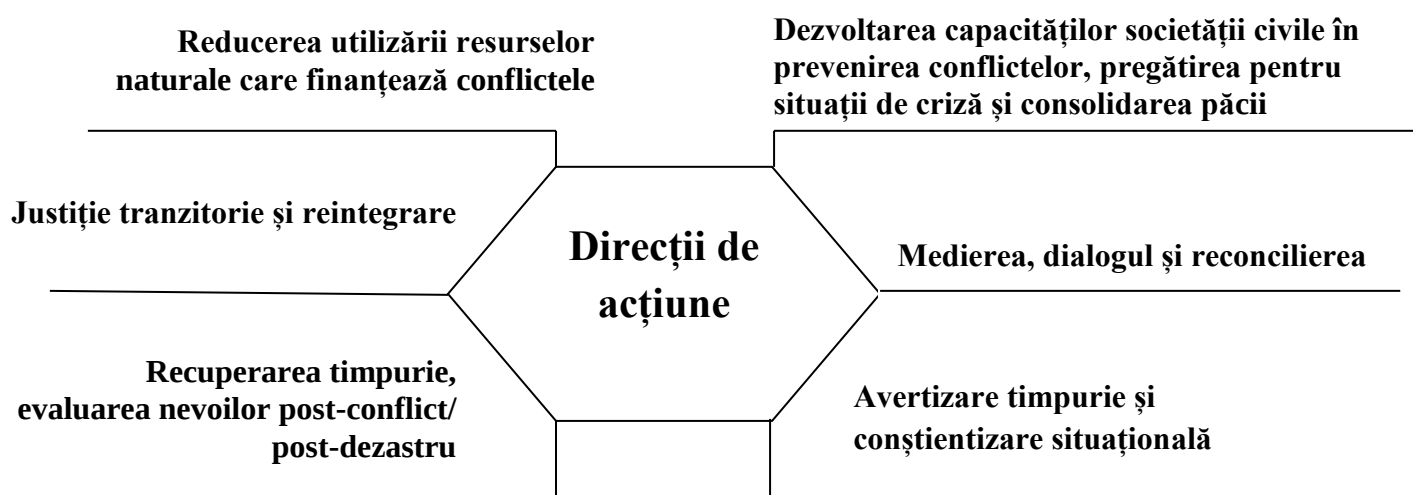
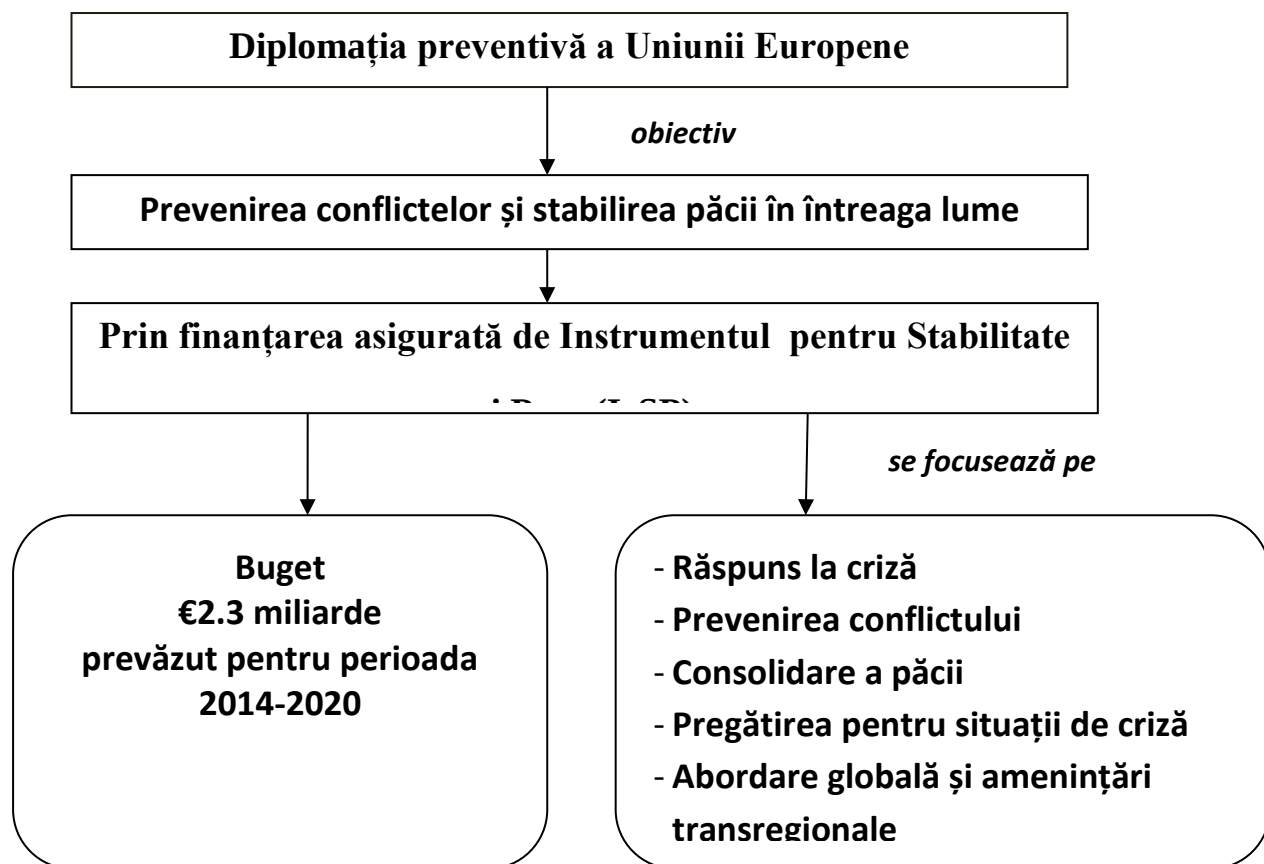
DEPARTAMENTELE TERITORIALE ALE SERVICIULUI EUROPEAN DE ACȚIUNE EXTERNĂ

Anexa 3.

Acțiunea Uniunii Europene în calitate de partener de pace

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

10 aprilie 2018

_____ **Liliana BENIUC**

CURRICULUM VITAE

Numele, prenumele:	BENIUC Liliana	
Data și locul nașterii:	04.03.1977, Rezina, Republica Moldova	
Cetățenia	Republica Moldova	
Studii: 1994-1999 1999-2000 2000-2003 2012-2014 2014 – prezent	Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova, <i>Diplomă de licență Seria AL Nr. 0023019, eliberată la 01 iulie 1999</i> Masterat, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova, <i>Diplomă de Magistru în Politologie</i> Studii de Doctorat, Catedra Relații internaționale, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova Masterat, Facultatea Drept, Institutul de Relații Internaționale din Moldova, <i>Diplomă Nr. 614612936794, specializarea Drept internațional.</i> Doctorat, Specialitatea Teoria și metodologia relațiilor internaționale și a diplomației, Institutul de Relații Internaționale din Moldova	
Stagii: 2018	<i>Institutul de Relații Internaționale din Moscova (Universitate) – MGIMO, certificat</i>	
Domenii de interes științific:	Relații internaționale, diplomația Țării Moldovei, protocol și ceremonial diplomatic, corespondența diplomatică, politica externă a Uniunii Europene	
Activitate profesională: 01.09.1999 30.06.2000 01.09.2001 30.06.2005	– Lector asistent, Catedra Relații internaționale, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova – Lector, Catedra Relații internaționale, Academia de Relații internaționale și	

01.09.2005 – prezent Octombrie 2018	Studii Diplomatice, Chișinău, Republica Moldova Lector universitar, Catedra Relații internaționale, Facultatea Relații Internaționale și Științe Politice, Institutul de Relații Internaționale din Moldova Formator al trainingului „<i>Etica comunicării și conduita profesională</i>”, desfășurat în cadrul Centrului de instruire al Serviciului Vamal al Republicii Moldova	
Participări în proiecte științifice naționale și internaționale: 2017-2020	Proiectul Jean Monnet MIGIEUS Module „<i>Migration as a security challenge in EU and the EU foreign, security and defense policy</i>” (2017-2020).	
Participări la foruri științifice (naționale și internaționale):	1. Conferința științifică internațională „Procese integraționale europene: opțiuni, costuri, riscuri, avantaje” (Chișinău, 5-6 mai 2006); 2. Jean Monnet International Roundtable Debate „European Culture Identity and Paradiplomacy” (Oradea, România, 23-24 mai 2014); 3. Conferința științifico-practică cu participare internațională Jean Monnet „Relațiile bilaterale în contextul diferențelor de opțiuni integraționiste = Bilateral relations in the context of diverging integrationist options” (Chișinău, 24 octombrie 2014); 4. Conferinței științifico-practică internațională „Managementul public și guvernarea în Uniunea Europeană = Public Management and Governance in the European Union” (Chișinău, 12 mai 2015); 5. Conferința științifico-practică internațională Jean Monnet „Particularitățile dezvoltării economiei mondiale în condițiile globalizării = Peculiarities of world economic development in the conditions of globalizations” (Chișinău, 15 aprilie 2016); 6. Simpozionul Internațional „Strategii pentru Educație” (Iași, România, 15 mai 2016); Conferința științifico-practice internațională	

	Jean Monnet „Managementul public al programelor europene = Public Management of European Programmes” (Chișinău, 10 iunie 2016), 7. Conferința științifico-practică internațională Jean Monnet „Managementul politicilor de securitate al Uniunii Europene în Europa de Sud-Est” (Chișinău, 3 mai 2017); 8. Masa Rotundă, „Oportunități de dezvoltare a pieței Republicii Moldova în condițiile globalizării: probleme și perspective” (Chișinău, 15 martie 2018); 9. Masa rotundă Jean Monnet „Politica externă și strategia de securitate a UE într-un mediu schimbător al relațiilor internaționale/EU foreign policy and security strategy in a changing environment of international relations (Chișinău, 16 martie 2018).	
Lucrări științifice și științifico-metodice publicate	25	
Posedarea limbilor:	Româna - nativ; Rusa – nivel avansat; Franceza – nivel intermediar; Engleza – nivel – pre-intermediar.	
Date de contact de serviciu:	Str. A. Pușkin, 54, Catedra Relații internaționale, Facultatea Relații Internaționale și Științe Politice, Institutul de Relații Internaționale din Moldova, mun. Chișinău, MD-2005 Telefon fix: (022) 21.09.82; Telefon mobil: 79336223 E-mail: laurililiana@yahoo.com	